पद्मपुराणे

प्रोदिखंड पत्र १५२

अध्याय ६२

१ ॥श्रीमते रामानुजाय नमः नमामि गोविंदपदारविंदं सदेंदिरावंदनमुत्तमाढ्यं जगज्जना
नां हृदि संनिविष्टं महाजनैकायनमुत्तमोत्तमं एकदा मुनयः सर्वे ज्वलज्ज्वलनसं
न्निभाः हिमवद्वासिनः सर्वे मुनयो वेदपारगाः २ त्रिकालज्ञा महात्मानो नानापु
ण्याश्रमाश्रयाः महेंद्राद्रिरता ये च ये च [illegible] विंध्यनिवासिनः ये वै द्वारण्यनिरताः
पुष्करारण्यवासिनः [illegible] श्रीशैलनिरता ये च कुरुक्षेत्रनिवासिनः धर्मारण्य
रता ये च दंडकारण्यवासिनः जंबूमार्गरता ये च ये च सत्यनिवासिनः एते चान्ये च ब
हवः सशिष्या मुनयोऽमलाः नैमिषं समुपायाताः शौनकं द्रष्टुमुत्सुकाः तं पूजयित्वा
विधिवत्तेन ते च सुपूजिताः आसनेषु विचित्रेषु वृष्याद्विषु [illegible] यथाक्रमं [illegible] नकेन प्र
तेषु प्रासीनास्तितपोधनाः कृष्णाश्रिताः कथाः पुण्याः परस्परमथा[illegible]न्र कथा[illegible] १

२ पुण्यान्नृणां पापहराः शुभा एतत्सर्वं महाभाग कथयस्व यथाक्रमं सूतउवाच सा॥
धुसाधु महाभागाः साधुपृष्टं तपोधनाः तं पुण्यं संप्रवक्ष्यामि पुराणं पद्मसंज्ञकं पारा
शर्यं परमपुरुषं विश्ववेदैकयोनिं विद्याधारं विपुलमतिदं वेदवेदांतवेद्यं शुश्व
च्छांतस्त्वमतिविषयं शुद्धतेजोविशालं वेदव्यासं विततयशसं सर्वदाहं नमामि नमो
२ भगवते तस्मै व्यासायामिततेजसे यस्य प्रसादाद्वक्ष्यामि नारायणकथामिमां प्रवक्ष्या
मि महापुण्यं पुराणं पद्मसंज्ञितं सहस्रं पंचपंचाशत्षड्भिः खंडैः समन्वितं तत्रादा
वादिखंडं स्यात्तद्भूमिखंडं ततः परं ब्रह्मखंडं च तत्पश्चात्ततः पातालखंडकं क्रियाखं
डं ततः स्यात्तमुत्तरं खंडमंतिमं एतदेव महापद्ममुद्भूतं यदिदं जगत् तद्वृत्तांताश्रयं तत्
स्मात्पद्ममित्युच्यते बुधैः एतत्पुराणममलं विष्णुमाहात्म्यमुत्तमं [illegible] देवदेवो हरि २
वृंद

तेषु तत्र स्तोषां मुनीनां भावितात्मनां आजगाम महातेजाः सूतस्तत्र महा...ने: व्यास
शिष्यः पुराणज्ञो रोमहर्षणसंज्ञकः तान्प्रणम्य यथान्यायं सतैश्चैवाभि..जितः उप
विष्टं यथायोगं शौनकाद्या महर्षयः व्यासशिष्यं सुखासीनं सूतं वै रोमहर्षणं तं पप्र
च्छुर्महाभागाः शौनकाद्यास्तपोधनाः ऋषय ऊचुः पौराणिक महाबुद्धे रोमहर्षण सुव्रत
: त्वत्तः श्रुता महापुराणपौराणिकी कथाः सांप्रतं च प्रवृत्ताः स्म कथायां सत्वणम्हरेः सर्वे
पुंसां परो धर्मो यतो भक्तिरधोक्षजे पुनः पुराणमाचक्ष्व हरिवार्तासमन्वितं हरेरन्याः कथास्तु
त श्रमप्रानसद्दशीस्मृता हरिस्तीर्थस्वरूपेण स्वयं तिष्ठति तद्ध्रुवं तीर्थानां पुण्यदानानां
नामानि किल कीर्तय कुत एतत्समुत्पन्नं केन वा परिकल्पितं कस्मिन्विलयमायाति ज
गदेतच्चराचरं क्षेत्राणि कानि पुराणानि के च पुण्याः शिलोच्चयाः नद्यश्च काः परा:

३ मच्युतंव्यापकंमहत ३२ सर्गकालेतुसंप्राप्तेज्ञात्वातंज्ञानरूपकः आत्मलीनंविकारंचततस्र
ष्टुमुपचक्रमे तस्मात्प्रधानमुद्भूतंतत्तच्चापिमहानमहत्‌ सात्त्विकोराजसश्चैवतामसश्च
त्रिधामहान्‌ प्रधानेनावृतोवाह्यस्त्वचावीजमिवावृतंवैकारिकस्तैजसश्चभूतादिश्चैव
तामसः त्रिविधोयमहंकारोमहत्तत्त्वादजायत तथाप्रधानेनमहान्महतासतथावृतः भू
तादिस्तुविकुर्वाणःशब्दतन्मात्रकंततः ससर्जशब्दतन्मात्रादाकाशंशब्दलक्षणं श
३ ब्दमात्रंतथाकाशंभूतादिःससमावृणोत्‌ शब्दमात्रंतथाकाशंस्पर्शमात्रंससर्जह वा
लवानभवद्वायुस्तस्यस्पर्शोगुणोमतः आकाशंशब्दमात्रंतस्पर्शमात्रंसमावृणोत्‌
ततोवायुर्विकुर्वाणोरूपमात्रंससर्जह ज्योतिरुत्पद्यतेवायोस्तद्रूपगुणमुच्यते स्पर्श
मात्रस्तुवैवायूरूपमात्रंसमावृणोत्‌ ज्योतिश्चापिविकुर्वाणंरसमात्रंससर्जह संभवं ३

व
ध्येहैं स्तणेप्रोक्तवान्पुरा ब्रह्मा तु नारदायाह नारदोस्मत्परो वदत् व्यासः स[illegible]सेति
हासानि संहिताः अध्यापयामास गुरुर्मामतिप्रियमात्मनः ततोहं संप्रवक्ष्यामि पुराणमति
दुर्लभं यच्छ्रुत्वा ब्रह्महत्यादिपापेभ्यो मुच्यते नरः सर्वतीर्थाभिषेकं च लभते श्रुणुते हि य
सः श्रद्धयापरया भक्त्या श्रुतिमात्रेण मुक्तिदं अश्रद्धयापि श्रृणुते लभते पुण्यसंचयं त
स्मात्सर्वप्रयत्नेन पद्मं श्रोत्रातिथीकुरु तत्रादिखंडं वक्ष्यामि पुण्यं पापप्रणाशनं श्रु
एवं तु मुनयः सर्वे सशिष्यास्तत्र ये स्थिताः इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे प्रथमोध्या
यः १ सूत उवाच आदिसर्गमहं तावत्कथयामि द्विजोत्तमाः ब्रह्मसंज्ञमभूदेकं ज्यो
तिषः सर्वकारकं १ नित्यं निरंजनं शांतं निर्गुणं नित्यनिर्मलं आनंदसागरं स्वच्छं य
त्कांक्षंति मुमुक्षवः २ सर्वज्ञं ज्ञानरूपत्वादनंतमजमव्ययं अविनाशि सदा स्वच्छं

४ तिंविनानाशंकुर्वन्प्रजाः समुस्तमागत्य कृत्स्नशः समेत्यान्योन्यसंयोगंपरस्परमथाश्र
मात् एकसंघातलक्ष्याश्चसंप्राप्यैक्यमशेषतः पुरुषाधिष्ठितत्वाच्चप्रधानानुग्रहेणचम
हदादिविशेषांताअंडमुत्पादयंतिते तत्कर्मणाविवृद्धंतुजलबुद्बुदवत्सदा [illegible]भ्योंडं
महाप्राज्ञावृद्धंतदुदकेशयं प्राकृतंब्रह्मरूपस्यविष्णोःस्थानमनुत्तमं तत्राव्यक्तस्व
रूपोसौविष्णुर्विश्वेश्वरःप्रभुः ब्रह्मरूपंसमास्थायापरचनायांच्यवस्थितः स्वेदजांडमभू
4 त्तस्यजरायुश्चमहीधराः गर्भोदकंसमुद्राश्चतस्यासन्सुमहात्मनः साद्रिद्वीपसमुद्रा।
श्चसज्योतिर्लोकसंग्रहः तस्मिन्नंडेभवत्सर्वंसदेवासुरमानुषंअनादिनिधनस्यैवविवि
ष्णोर्नाभेः समुत्थितंपद्मंजातंहैमंमंडमभूत्तत्र श्रीकेशवेच्छया। रजोगुणधरोदेवः स्वयमे
वहरिःपरः ब्रह्मरूपंसमास्थायजगत्सृष्टौप्रवर्तते सृष्टंचपात्यनुयु[illegible]वत्कल्पवि। ४

ततस्तोंऽभांसि रसमात्राणि तानि वै रसमात्राणि चांभांसि रूपमात्रं समा[illegible] विकुर्वाणानि

चांभांसि गंधमात्रं ससर्जिरे तस्माज्जाता मही चेयं सर्वभूतगुणाधिका संघातोयतस्तस्मि

त्तस्य गंधो गुणो मतः तस्मिंस्तस्मिंस्तु तन्मात्रा तेन तन्मात्रता स्मृता तन्मात्राण्यविशेषाणि

विशेषाः क्रमशोऽपराः भूततन्मात्रसं[illegible]र्गोऽयमहंकारात्तु तामसात्

कीर्तितस्ते समासेन मुनिवर्य्यास्तपोधनाः तैजसानींद्रियाण्याहुर्देवा वैकारिका द

श एकादशं मनश्चात्र कीर्तितं तत्त्वचिंतकैः ज्ञानेंद्रियाणि पंचात्र पंच कर्मेंद्रियाणि

च तानि वक्ष्यामि तेषां च कर्माणि कुलपावनाः श्रवणं त्वक् चक्षुः जिह्वा नासिका चैव पं

चमी विसर्गानंदनादानगत्युक्तिकर्म तत् स्मृतं आकाशवायुतेजांसि सलिलं पृथि

वी तथा शब्दादिभिर्गुणैर्विप्राः संयुक्तान्युत्तरोत्तरैः नानावीर्याः पृथग्भूतास्ततस्ते सं ८

विषयीभावमाविशंति परस्परं तदा देहदेहवंतो व्यतिरेकेति नान्यथा अनुपर्वा

५ र्तंते सर्वलोकेषु येषु भूताः प्रतिष्ठिताः अन्योन्ये नातिवर्तंते साम्यं भवति वै तदा पदातु
विनश्यंति जायंते चानुपूर्वशः समस्तान्यरमेत्यानि तदेवापरमेश्वरं यत्र यत्र हि दृश्यते
धावंति पंचभौतिकाः तेषां मनुष्यास्तर्केण प्रमाणानि प्रचक्षते अचिंत्याः खलु ये भावा
स्तान्न तर्केण साधयेत् सुदर्शनं प्रवक्ष्यामि द्वीपं तु मुनिपुंगवाः परिमंडलो महाभा
गा द्वीपोसौ चक्रसंस्थितः नदीजलपरिछन्नः पर्वतैश्चाभ्रसन्निभैः पुरैश्च
S विविधाकारैः रम्यैर्जनपदैस्तथा वृक्षैः पुष्पफलोपेतैः संपन्नधनधान्यवान् ल
वणेन समुद्रेण समंतात्परिवारितः यथा हि पुरुषः पश्येदादर्शे मुखमात्मनः ए
वं सुदर्शनो द्वीपो दृश्यते चक्रमंडलः द्विरंशे पिप्पलस्तस्य द्विरंशे च शशो महा
न् सर्वौषधिसमावापैः सर्वतः परिवारितः आपस्ततोन्या विज्ञेयाः शेषः संक्षेप ५

कल्पना नारसिंह्यादिरूपेण रुद्ररूपेण संहरेत् सब्रह्मरूपं विसृजन् ... जगत्सम
स्तं परिपातुमिच्छत रामादिरूपं सत्वगस्थपाति वभूव रुद्रो जगदेतद्दत्तं इति श्रीपद्मपुरा
णे श्रादिखंडे द्वितीयोध्यायः २ ऋषय ऊचु नदीनां पर्वतानां च नामधेयानि सर्व
शः तथा जनपदानां च ये चान्ये भूमिमाश्रिताः प्रमाणं च प्रमाणज्ञ पृथिव्याः किल
सर्वतः निखिलेन समाचक्ष्व काननानि च सत्तम सूत उवाच पंचेमानि महाप्रा
ज्ञा महाभूतानि संग्रहात् जगती स्थानि सर्वाणि तेषां भूमिः प्रधानतः शब्दः स्पर्शश्च
रूपं च रसो गंधश्च पंचमः भूमेरेते गुणाः प्रोक्ताः ऋषिभिस्तत्ववेदिभिः चत्वारोऽ
प्सु गुणा विप्रा गंधस्तत्र न विद्यते शब्दः स्पर्शश्च रूपं च तेजसोथ गुणास्त्रयः शब्द
स्पर्शश्च वायोस्तु आकाशे शब्द एवं च एते पंच गुणा विप्रा महाभूतेषु पंचसु व

६ परिमंडलस्तयोर्मध्येमेरुः कनकपर्वतः आदित्यतरुणाभासो विधूम इव पावकः योजनानांस
हस्राणि चतुराशीतिरुच्छ्रितः अधस्ताच्चतुरशीतिर्योजनानां द्विजोत्तमाः ऊर्द्ध्वमधश्च तिर्य
क्च लोकानावृत्य तिष्ठति तस्य पार्श्वे इमे द्वीपाश्चत्वारः संस्थिता द्विजाः भद्राश्वः के
तुमालश्च जंबूद्वीपश्च सत्तमाः उत्तराश्चैव कुरवः कृतपुण्यप्रतिश्रयाः विहंगः सुमुखो
6 यस्तु सुपार्श्वस्यात्मजः किलः सवैविचिंतयामास सोवर्णान्प्रेक्ष्य वायसान् मेरुरुत्तमम
माना॰ ध्यानामधमानांच पक्षिणां अविशेषकरो यस्मात्तस्मादेनं त्यजाम्यहं तमादित्योऽनुप
र्येति सततं ज्योतिषां वरः चंद्रमाश्च सनक्षत्रो वायुश्चैव प्रदक्षिणाः सपर्वतो महाप्रासादैः
व्युच्छ्य समन्वितः भवनैरावृतः सर्वैर्जांबूनदमयैः शुभैः तत्र देवगणा विप्रा गंधर्वासुरराक्ष
साः अप्सरोगणसंयुक्ताः शैले क्रीडंति सर्वदा तत्र ब्रह्मा च रुद्रश्च शक्रश्चापि सुरेश्वरः
६

उच्यते ऋषयऊचुः उक्तोयस्त्वयेचसंक्षेपोयोबुद्धिमन्निधिवत्त्वयातत्त्वतश्चासिसर्वस्यविस्त
रंसूतनोवद यावान्भूम्यवकाशोयंदृश्यतेशाल्मलक्षणेतस्यप्रमाणंप्रब्रूहितत्तोवदस्व
सिपिप्पलंएवंतैःकिलपृष्टःसमूतोवाक्यमथाब्रवीत् सूतउवाच प्रागायतामहाप्राज्ञा
षडेतेरत्नपर्वताःअवगाढाह्युभयतःसमुद्रौपूर्वपश्चिमौ हिमा वान्हेमकूटश्चनि
षिधश्चनगोत्तमः नीलश्चवैडूर्यमयःश्वेतश्चशुभ्रांशुसन्निभः सर्वधातुपिनद्धश्चशृंगवान्ना
मपर्वतः एतेवैपर्वताविप्राःसिद्धचारणसेविताः तेषामंतरविष्कंभोयोजनानिसहस्रशः
तत्रपुण्याजनपदास्तानिवर्षाणिसत्तमाः वसंतितेषामत्वानिनानाजातीनिसर्वशः इदंतुभा
रतंवर्षंततोहैमवतंपरं हेमकूटात्परंचैवहरिवर्षंप्रचक्षते दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्त
रेणच प्रागायतोमहाभागामाल्यवान्नामपर्वतः ततःपरंमाल्यवतःपर्वतोगंधमादनः

स्वना पुण्यायुष्यायतपेजंष्यागंगाभागीरथीशुभाप्लवंतीप्रवेगेनमंदेचंद्रमसश्शुभे तयास्तुत्यादितः
प्रणपसमद्भः सागरोपमः तांधारयामासतदारुद्रैरांपर्वतेरपि शतंवर्षसहस्राणिशिरसेवपि
नाकधक् मेरोस्तुपश्चिमेपार्श्वेकेतुमालोद्विजोतमाः जंबूखंडेत्ततत्रैवमहाजनपदोद्वि
जाः आयुर्दशसहस्राणिवर्षाणांतत्रसत्तमाः सुवर्णवर्णाश्चनराः स्त्रियश्चाप्सरसोपमाः।
7 अनामयावीतशोकानित्यंमुदितमानसाः जायंतेमानवास्तत्रनिस्तप्तकनकप्रभाः गंधमा।
दनशृंगेषुकुवेरःसहराक्षसैः संवृतोप्सरसांसंघैर्मोदतेगुह्यकाधिपः गंधमादनपार्श्वेस्तुप
रेविगतपृत्तकाः एकादशसहस्राणिवर्षाणिपरमायुषः तत्रकृष्णानराविप्रास्तेजोयुक्ता
महावलाः स्त्रियश्चोत्पलपत्राभाः सर्वाःसुप्रियदर्शनाः नीलोत्पलधरंश्वेतंश्वेताद्वैरण्य
कंपरं वर्षमैरावतंविप्रनानाजनपदावृतंधनुःसंस्थमहाभा गाद्वेवर्षेदक्षिणोत्तरेइलावृ

समेत्यविविधैर्यज्ञैर्यजंतेनेकदक्षिणैः तंचकर्णारदक्षेवचविश्वावसुस्तथाहाहाहूहूः अप्सरसश्चा
मरश्रेष्ठंस्तुवंतिविविधैःस्तोत्रैः सप्तर्षयोमहात्मानः कश्यपश्चप्रजापतिः तत्रगच्छंतिसद्भुवः
सदापर्वसुपर्वणि तस्यैवमूर्द्धन्युशनाकाव्योदैत्यैर्महीयते तस्यहेमानिरत्नानितस्यै
तेरत्नपर्वताः तस्मात्कुवेरोभगवान्चतुर्थंभागमश्नुते ततःकलांशंचित्तस्यमनुष्ये-
भ्यःप्रयच्छति पश्चिमेतस्यांतरेदिव्यंसर्वर्तुकुसुमैश्चितं कर्णिकारवनंरम्यंशिलाजाल
समुद्गतं तत्रसाक्षात्पशुपतिर्दिव्यभूतैःसमावृतः उमासहायोभगवान्रमतेभूत
भावनः कर्णिकारमयींमालांविभ्रत्पादावलंबिनी त्रिभिर्नेत्रैःकृतोद्योतस्त्रिभिःसूर्यैरि
वोदितैः तमुग्रतपसःसिद्धाःसुव्रताःसत्यवादिनः पश्यंतिनहिदुर्वृत्तैःशक्योद्रष्टुंमहे
श्वरः तस्यशैलस्यशिखरात् क्षीरधाराद्विजोत्तमाः विश्वरूपात्परमिताभीमनिर्घातनिः

८ सरस्वतीजंवूनदीचसीताचगंगासिंधुश्चसप्तमीःअचित्यादिव्यसंस्थानाःप्रभावैश्चसमन्विताः
उपास्यतेयत्रसत्रंसहस्रयुगपर्यये दृश्यादृश्याचभवतितत्रतत्रसरस्वती एतादिव्याःस
प्तगंगास्त्रिषुलोकेषुविश्रुताः रत्नासिवेहिमवतिहेमकूटेचगुह्यकाःसर्पानागाश्चा
४ निषिधेगोकर्णेचतपोवनंदेवासुराणांसर्वेषांश्वेतपर्वतउच्यतेगंधर्वानिषिधेनित्यं
नीलेब्रह्मर्षयस्तथा शृंगवांस्तुमहाभागादेवानांप्रतिसंचरः इत्येतानिमहाभागाःसप्त
वर्षाणिभागशः भूतान्युपनिविष्टानिगतिमंतिध्रुवाणिच तेषामृद्धिर्बहुविधादृश्यते
दैवमानुषीअप्रमेयापरिसंख्यातुंश्रद्धेयातुबुभूषता यांतुपृच्छथमांविप्रादिव्यामेतांश
शाकृतिं पार्श्वेशशस्यद्वेवर्षेउभेयेदक्षिणोत्तरे कर्णेतुनागद्वीपश्चकाश्यपद्वीपएव
वच कर्णौद्वीपशिलोविप्राः श्रीमान्मलयपर्वतः एतद्द्वितीयंद्वीपस्यदृश्यतेशशाकृतं

कामतोर्थतः

तंमध्यगंतुपंचवर्षाणिचैवह उत्तरोत्तरमेतेभ्योवर्षमुद्दिश्यतेगुणैः आयुःप्रमाणमारोग्यंधर्म
तःसमन्वितानिभूतानितेषुसर्वेषुसत्तमाः एवमेषामहाभागाःपर्वतैःपृथिवीचिताहेम
कूटस्तुसुमहान्कैलासोनामपर्वतः तत्रवैश्रवणोदेवोगुह्यकैःसहमोदते अस्त्युत्तरेण
कैलासंमैनाकंपर्वतंप्रति हिरण्यशृंगःसुमहान्दिव्योमणिमयोगिरिः तस्यपार्श्वेमहद्
दिव्यंशुभ्रंकांचनवालुकं रम्यंबिंदुसरोनामयत्रराजाभगीरथः दृष्ट्वाभागीरथींगं
गामुवासबहुलाःसमाः यूपामणिमयास्तत्रचैत्याश्चापिहिरण्मयाः तत्रेष्ट्वातुगतःसि
द्धिंसहस्राक्षोमहायशाः स्रष्टाभूतपतिर्यत्रसर्वलोकैःसनातनः उपास्यतेतिग्मतेजायत्र
भूतैःसमंततः नरनारायणौब्रह्मामनुःस्थाणुश्चपंचमः तत्रदिव्यात्रिपथगाप्रथमंतुप्र
तिष्ठिता ब्रह्मलोकादपक्रांतासप्तधाप्रतिपद्यते वस्वोकसारानलिनीपावनीच

णिदशवर्षसहस्राणिच जीवंतितेमहाभागान चान्योन्यंजहात्युत भारुंडानामशकुनाः तीक्ष्णतुं
डामहाबलाः तान्निर्हरंतीहमृतान्दरीषुप्रक्षिपंतिच उत्तराः कुरवोविप्राव्याख्यातास्तेसमा
सतः मेरोःपार्श्वमहंपूर्वंवक्ष्याम्यथयथातथं तस्यमूर्द्धाभिषेकस्तुभद्राश्वस्यतपोधनाः भद्र
शालवनंयत्रकालाम्रश्चमहाद्रुमाः कालाम्रास्तुमहाभागानित्यपुष्पफलाः शुभाः द्रुमश्च
योजनोत्सेधःसिद्धचारणसेवितः तत्रतेपुरुषाःश्वेतास्तेजोयुक्तामहाबलाः स्त्रियःकुमुदवर्णा
९ श्चसुंदर्यःप्रियदर्शनाः चंद्रवर्णाश्चत्तुर्वर्णाः पूर्णचंद्रनिभाननाः चंद्रशीतलगात्राश्चनृत्त
गीतविशारदाः दशवर्षसहस्राणितत्रायुर्द्विजसत्तमाः कालाम्ररसपीतास्तेनित्यंसंस्थि
तयौवनाः दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणतु सुदर्शनोनाममहान्जंबूवृक्षः सनातनःस
र्वकामफलःपुण्यःसिद्धचारणसेवितः तस्यनाम्नासमाख्यातोजंबूद्वीपःसनातनःयोजना

स्थितः इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे तृतीयोध्यायः ३ ऋषय ऊचुः मेरोरनंतरं पश्चाद्वर्षमाचक्ष्व
नस्ततः निखिलेन महाबुद्धे माल्यवंतं च पर्वतं सूत उवाच दक्षिणेन तु नीलस्य मेरोः पार्श्वे तथो
त्तरे उत्तराः कुरवो विप्राः पुण्याः सिद्धनिषेविताः तत्र वृक्षा मधुफला नित्यपुष्पफलोपगाः पु
ष्पाणि च सुगंधीनि रसवंति फलानि च २ सर्वकामफलास्तत्र केचिद्वृक्षा द्विजोत्तम अपरे
क्षीरिणो नाम वृक्षास्तत्र द्विजोत्तमाः ते सर्वे क्षीरिणो क्षीरं पिवंत्यमृतसन्निभं मिथुनं जाय
ते काले समं तात्र प्रवर्द्धते ५ प्रक्षरंति सदा क्षीरं तत्र सर्वे मृतोपमं वस्त्राणि प्रसूयंते फलेष्वाभरणा
नि च ६ सर्वा मणिमयी भूमिः सूक्ष्मकांचनवालुका सर्वर्तुसुखसंस्पर्शा निष्पंका शुभतयोधना
:७ देवलोकच्युताः सर्वे जायंते तत्र मानवाः तुल्य[illegible]रूपगुणोपेताः समवेषास्तथैव च एक
मेवानुरूपं च चक्रवाकसमं द्विजाः निरामयाश्च ते लोका नित्यं मुदितमानसाः दशवर्षसहस्रा ९

१० तेमहाभागानित्यंमुदितमानसाः ४ दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणतु वर्षंहिरण्मयंनामय
त्रहैरण्वतीनदी ५ यत्रचायंमहाप्राज्ञःपक्षिराट्पतगोत्तमः यक्षानुगाविप्रवराधन्विनःप्रियद
र्शनाः ६ महाबलास्तत्रजनाविप्रामुदितमानसाः एकादशसहस्राणिवर्षाणांतेतपोधनाः
७ आयुःप्रमाणंजीवंतिशतानिदशपंचच शृंगाणिचपवित्राणित्रीण्येवद्विजपुंगवाः ८
एकंमणिमयंतत्रतथैकंरुक्ममद्भुतं सर्ववरत्नमयंचैकंभवनैरुपशोभितं तत्रस्वयंप्रभा।
10 देवीनित्यंवसतिशांडिली उत्तरेणतुशृंगस्यसमुद्रांतेद्विजोत्तमाः १० वर्षमैरावतंनामतस्माच्छृं
गवतःपरं नतुतत्रसूर्यगतिर्नतीर्थनचमानवाः चंद्रमाश्चसनक्षत्रोज्योतिर्भूतइवावृतः पद्म
प्रभाःपद्मवर्णाःपद्मपत्रनिभेक्षणाः पद्मपत्रसुगंधाश्चजायंतेतत्रमानवाः अनिष्पंदा
निष्टगंधानिराहाराजितेंद्रियाः देवलोकच्युताःसर्वेतथाविरजसोद्विजाः त्रयोदशसहस्रा

१०

नांसहस्रेचशतंचद्विजसत्तमाः तथामाल्यवतःशृंगेपूर्वेपूर्वोनुगांतकाः योजनानांसहस्रा
णिपंचाशन्माल्यवान्द्विजाः महारजतसंकाशाजायंतेतत्रमानवाः ब्रह्मलोकच्युताःस
र्वेसर्वेचब्रह्मवादिनः तपस्तप्यंतितेदिव्यंभवंतिह्यूर्ध्वरेतसः रक्षणार्थंतुभूतानांप्रविशंति
दिवाकरं षष्टिस्तानिसहस्राणिषष्टिरेवशतानिच अरुणस्याग्रतोयांतिपरिवार्यदिवा
करं षष्टिंवर्षसहस्राणिषष्टिमेवशतानिच आदित्यतापतप्तास्तेविशंतिशशिमंडलं इति
श्रीपद्मपुराणेआदिखंडेचतुर्थोध्यायः ४ ऋषयऊचुः वर्षाणांचैवनामानिपर्वतानांचस
त्तम आचक्ष्वनोयथातत्वंयेपर्वतवासिनः १ सूतउवाच दक्षिणेनतुश्वेतस्यनिषधस्योत्त
रेणतु वर्षंरमणकंनामजायंतेतत्रमानवाः २ शुक्लाभिजनसंपन्नाःसवेत्तिप्रियदर्शिनाः
निःसपत्नाश्चतेसर्वेजायंतेतत्रमानवाः ३ दशवर्षसहस्राणिशतानिदशपंचच जीवंति

॥ येषामेव प्रभूतानां प्रियं भारतमुत्तमं तत्र वर्षं प्रवक्ष्यामि यथाश्रुतमहो द्विजाः महेंद्रो मलयः सह्य
ःशुक्तिमान्नृक्षवानपि विंध्यश्च पारियात्रश्च सप्तैते कुलपर्वताः तेषां सहस्रशो विप्राः पर्वतास्तु
समीपतः अविज्ञाताः सारवंतो विपुलाश्चित्रसानवः अन्ये तु ये परिज्ञाता ह्रस्वा ह्रस्वोपजीविनः
आर्या म्लेच्छाश्च संमिश्राः पुरुषा द्विजाः नदीः पिबंति विमलां गंगां सिंधुं सरस्वतीं गोदा
11 वरीं नर्मदां च बाहुदां च महानदीं शतद्रुं चंद्रभागां च यमुनां च महानदीं दृषद्वतीं वित
स्तां च विपाशां स्थूलवालुकां नदीं वेत्रवतीं चैव कृष्णवेणीं च निम्नगां इरावतीं वितस्तां
च पयोष्णीं देविकामपि वेदस्मृतिं वेदशिरां त्रिदिवामिंधुलां कृमिं करीषिणीं चित्रव
हां चित्रसेनां चैव निम्नगां गोमतीं धूतपापां च वंदनां च महानदीं कौशिकीं त्रिदिवां कृत्यां
नाचितां लोहितारणीं रहस्यां शतकुंभां च सरयूं च द्विजोत्तमाः चर्मण्वतीं वेत्रवतीं हस्ति ११

णिवर्षाणांतेद्विजोत्तमाः आयुःप्रमाणंजीवंतिनराधार्मिकपुंगवाः क्षीरोदस्यसमुद्रस्यतथैवचो
त्तरतःप्रभुः हरिस्तिष्ठतिवैकुंठःशकटेकनकामये अष्टचक्रेहितद्यानंभूतयुक्तंमनोज
वं अग्निवर्णंमहातेजोजांबूनदविभूषितं सप्रभुःसर्वभूतानांविभुश्चद्विजसत्तमाः सचरत्
सर्वभूतानामास्यंतस्यजनार्दनः इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेपंचमोध्यायः ५ ऋषयऊ
चुः यदिदंभारतंवर्षंपुण्यंपुण्यविधायकं तत्सर्वंनःसमाचक्ष्व त्वंहिनोबुद्धिमान्मतः १ सू
तउवाच अत्रतेकीर्तयिष्यामिवर्षंभारतमुत्तमं प्रियव्रतस्यमनोर्वैवस्वतस्यच २ पृथोश्च देकस
प्राज्ञवैण्यस्यतथेक्ष्वाकोर्महात्मनः ययातेरंबरीषस्यमांधातुर्नाहुषस्यचतथैवमुचुकुंदस्य
कुबेरोशीनरस्यच ऋषभस्यतथैलस्यनृपस्यनृपतेस्तथा कुशिकस्यचराजर्षेर्गाधेश्चैवमहा
त्मनः सोमस्यचैवराजर्षेर्दिलीपस्यतथैवच अन्येषांचमहाभागाः क्षत्रियाणांवलीयसां स

मानवीं वृषभां भास्वतीं कुलगेस्यां इक्षुमतीं ताम्रा न्याभ्रवक्त्रां महानद्यो दिव्यापां महाविरामयं कल्माषं रथां पर्वा हर्वी ब्रह्माणीं च महागौरी दुर्गामपि चत्रवती चित्रोपलां चित्ररथां मञ्जुलां देवहारीं तथा मंदाकिनीं वैतरणीं कोकां चापि महानदी ।

१२ नदीं शुक्तिमतीमनंगां च तथैव वृषसाह्वां लोहित्यां करतोयां च तथैव वृषकां च यां कुमारी
[...]राकर्नी १ मृषितुल्यां च मारिषां च सरस्वतीं सुपुण्यां च सर्वा गंगां च सत्तमा विश्वस्य मातरः सर्वाः सर्वाश्चैव
महाफलाः तथा नद्यः स्वप्रकाशाः शतशोथ सहस्रशः इत्येताः सरितो विप्राः समाख्याता यथा
स्मृति अत ऊर्ध्वं जनपदान्निबोध गदतो मम तत्रेमे कुरुपांचालाः शाल्वमात्रेयजांगलाः शू
रसेनाः पुलिंदाश्च बोधा मालास्तथैव च मत्स्याः कुशीलाः सौगंध्याः कुन्तपाः काशिकोशलाः
१२ चेदिमत्सकरूषाश्च भोजाः सिंधुपुलिंदिकाः उत्तमाश्च दशार्णाश्च मेकलाश्चोत्कलैः सहपंचा
लाः कोशलाश्चैव नैकपृष्ठयुगंधराः बोधा मद्राः कलिंगाश्च काशयो परकाशयः जठराः कु
कुराश्चैव सदशार्णाश्च सत्तमाः कुंतयोवंतयश्चैव तथैवापरकुंतयः गोमताः मल्लकाः पुंड्रा
विदर्भा नूपवाहिकाः अश्मकाः सोत्तराश्चैव गोपराष्ट्राः कनीयसः अधिराज्यकुशट्टाश्च १२

पीत

सोमांद्विपुंततः शरावंतीयपयोष्णींचभीमांभीमरथिंपिकावेरींचुलुकांचापिवापिंशतमलामपिनी
वारांमहितांचापिसुप्रयोगांतथ्यानंदी पवित्रांकुशलांसिंधुंवाजिनांपुरमालिनांपूर्वाभि
रामांवीरांचभीमांमातावंतींततथापलाशिनींपापहरांमहेंद्रांपाटलावंतीकरीषिणीमसि
क्नीचकुशचीरांमहानंदी मरुत्वांप्रवरांमेनांहेमांघृतवतीतथा अनावतीमनुष्यांच
मेव्यांकापीचसत्तमाः सदावीरामधृष्यांचकुशचीरांमहानंदी रथचित्रांज्योतिरथ्यांवि
श्वामित्रांकपिंजलांचंद्रांवज्रफलींचैववक्रचीरांमंबुवाहिनीं वेनंदींपिंजलांहविः स्र
वांमहापथ्यांशिप्रांचपिच्छलांचैवभारद्वाजींचनिम्नगां कौशिकींनिम्नगांशोणांबाहु
दामथचंद्रमां दुर्गामंतःशिलांचैवब्रह्ममेध्यांदृषद्वतीं परोक्षामथरोहींचतथ्याजंबू
नदीमपि सुनासांतमसांदासींसामान्यांवरणामसिं नीलांधृतिकरींचैवपर्णाशांचमहा
हस्तांहेमगवगांमहानंदीविदिशांकृष्णवेणांचतास्रांचकपिलांतापींचैतकावेवदासतां ५

१२ राणांधारादर्शिकास्तथा आभीराकंकुताश्चैवमोरि लावाल्हिकास्तथा र्वीचमालवादर्वीवात
ज्ञामरघोरगाः चत्वरनास्तथा विप्राः सुदामानः समल्लिकाः वंधाकरीकुषाश्चैवकुलिंदोगंधिका
स्तथावनायचोदशार्णाश्चरमाणकंकुणास्तथागोपालकक्षांजंवालातकुरुवर्णिकाः किरातावर् पै२२
वराः सिद्धावैदेहास्ताम्रलिप्तराः आड्रम्लेछाः ससैरिंध्राः पार्वतीयाश्चसत्तमाः अथापरेजनपदादक्षि
णामुनिपुंगवाः द्रविडाः केरलाः प्राच्यामूषिकावालमूषिकाः कर्णाटकामाहिषकाषिकंधामूषि।
23 कास्तथा करल्लिकाः कुंतलाश्चैवसौहृनलकाननाकोकुट्टकास्तथाचोलाः कोकणामणिवा
लकाः समंगाः कनकाश्चैवकुकुरांगारमारिषाः ध्वजिन्युत्सवसंकेतास्त्रिगर्भाः माल्यसेनयः व्यूढकाः
कोरकाः प्रोष्ठाः संगवेगधरास्तथा तथैवविद्यपुलिकाः पुलिंदावल्कलैः सहमालवामलराश्चै
वतथैवापरवर्तिका कुलिंदाकालदाश्चैवचंडकाः कुरटास्तथा मुशलास्तनवालाश्चसतीर्थापर १२

मल्लेराष्ट्रंचकेरलं मालवाख्योपवासश्चचक्राचक्रालयःश्रकाः विदेहामगधाःसह्यामलजावि
जयास्तथा अंगावंगाकलिंगाश्चसकृल्लोमानएवच मल्लाःसुदेष्णाःप्रह्लादामहिषाःशशकास्त
थावाल्हिकावाटधानाश्चआभीराःकालतोयकाः अपरांतापरांताश्चपंकलाश्चर्मचंडकाःअ
टवीशेखराश्चैवमेरुभूतास्तथाः उपावृत्तानुपावृत्तासुराष्ट्रकपास्तथा कुरटापरांतामाहेयाःक
ताःसामुद्रनिष्कुटाःअंध्राश्चबहवोविप्राअंतर्गिर्यास्तथैवच महिगिर्यागमलदामगधामा
लवार्ष्मटाःसत्वत्तराप्रावृषेयाः भार्गवाश्चद्विजर्षभाःपुंड्राभार्गाकिभीताश्चसुदेष्णामासुरास्तथा
शकाभिषादानिषधास्तथैवानर्तनैऋताः पूर्णालापूतिमत्स्याश्चसुदेष्णामासुरास्तथाशकाभि
षादानिषधास्तथैवानर्तनैऋताःपूर्णालापूतिमत्स्याश्चकुंतलाःकुशकास्तथातीरग्रहाशूर
सेनाइतिकाकल्यकारिणःतिलभागामसाराश्चमधुमताककुंदकाःकाश्मीराःसिंधुसौवी

१४ तथैवच सूतउवाच चत्वारिभारतेवर्षेयुगानिमुनिपुंगवाः कृतंत्रेताद्वापरंच तिष्यंचद्विजस
त्तमाः पूर्वंकृतयुगंनामततस्त्रेतायुगंद्विजाः संक्षेपाद्वापरस्याथ ततस्तिष्यः प्रवर्तते चत्वारितुस
ह्स्रा हस्राणिवर्षाणांमुनिपुंगवाः आयुःसंख्याकृतयुगेसंख्याताहितपोधनाः तथात्रीणिसहस्रा
णित्रेतायामायुषोविदुः द्वेसहस्रेद्वापरेतुभुवितिष्ठंतिसांप्रतं नप्रमाणस्थितिर्ह्यस्तितिष्येऽस्मि
न्मुनिपुंगवाः गर्भस्थाश्चम्रियंतेत्रतथाजाताम्रियंतिच महावलामहासत्वाः प्रजागुणसमन्वि
24 ताः प्रजायंतेचजाताश्चप्रातशोथसहस्रशः कृताःकृतयुगेविप्रावलिनः प्रियदर्शनाः प्रजायंते
चजाताश्चमुनयोवैतपोधनाः महोत्साहामहात्मानोधार्मिकाः सत्यवादिनः प्रियदर्शावपुष्मंतोम
हावीर्याधनुर्धराः वरार्हायुधिजायंतेक्षत्रियाः शूरसंमता। त्रेतायांक्षत्रियास्तावत्सर्वेवैचक्रच
र्तिनः सर्ववर्णाश्चजायंतेसदेवद्वापरेयुगे महोत्साहावीर्यवंतः परस्परवधैषिणः तेजसांधेन १४

तिसंजयाः अनिदायाशिषाद्राश्चवस्तनयानःसुपास्तथा ऋषिकाश्चविदर्भाश्चवस्तंगनायः ंगका
ःउत्तराश्चापरेम्लेच्छाजानाहिमुनिपुंगवाः जवनाश्चसकांबोजादारुणाम्लेच्छजातयःसकृद्गृहा
कुलत्याश्चहूणाःपारसिकैःसहः स्तथैवरमणाश्चान्यास्तथाचदशमानिकाः क्षत्रियोपानिवेषा
श्चवैश्यशूद्रकुलानिचशूराभीराश्चदरदाः काश्मीराःपशुभिःसहखंडीकाश्चतुषाराश्चपह्ला
वागिरिगह्वराः आत्रेयाःसभरादाजास्तथैवस्तपोषकाः द्रोषकाश्चकलिंगाश्चकिरातानांच
जातयःतोमराहन्यमानाश्चतथैवकरभंजकाः एतेचान्येजनपदाःप्राच्योदीच्यास्तथैवच उद्देश
मात्रेणमयादेशाःसंकीर्तिताद्विजाः पथ्यागरुफलंचापित्रिवर्गस्यमहाफलं इतिश्रीपद्मपुरा
णे आदिखंडेषष्ठाध्यायः ६ ऋषयऊचुः भारतस्यास्यवर्षस्यतथाहैमवतस्यच प्रमाणमायु
षःसूतवलंचापिशुभाशुभं अनागतमतिक्रांतंवर्त्तमानंचसत्तम आचक्ष्वनोविस्तरेणहरिवर्षं

१५ णाः सद्विजश्रेष्ठाः विष्कंभेन महाभागा भागशोपि विभागशः तारोदो मुनिशार्दूला येन संपरिवारितः त
त्र पुण्या जनपदास्तत्र न म्रियते जनः कुत एव हि दुर्भिक्षं क्षमा तेजो युता हि ते शाकद्वीपस्य संक्षे
पो यथावन्मुनिसत्तमाः उक्त एव महाभागाः किमन्यत्कथयामि वः ऋषय ऊचुः शाकद्वीपस्य
संक्षेपो यथावदिह धार्मिक उक्तस्त्वया महाप्राज्ञ विस्तरं ब्रूहि तत्वतः सूत उवाच तथैव पर्व
ता विप्राः सप्तात्र मणिपर्वताः रत्नाकरास्तथा नद्यस्तेषां नामानि मे शृणु अतीव गुणवत्सर्वं तत्वं
25 पछुपधार्मिकाः देवर्षिगंधर्वयुतः प्रथमो मेरुरुच्यते प्रागायतो महाभागा मलयो नाम पर्वतः त
तो मेघाः प्रवर्तंते प्रभवंति च सर्वशः ततः परेण मुनयो जलधारो महागिरिः ततो नित्यमुपादत्ते वा
सवः परमं जलं ततो वर्षं प्रभवति वर्षाकाले द्विजोत्तमाः उच्चैर्गिरिः रैवतको यत्र नित्यं प्रतिष्ठितः
रेवती दिवि नक्षत्रं पितामहकृतो विधिः उत्तरेण तु विप्रेंद्राः श्यामो नाम महागिरिः नवमेघः प्रभः १५

संयुक्ताः क्रोधीनाः पुरुषाः किल लुब्धाश्चानृतकाश्चैव तिष्ये जायंति भो द्विजाः ईर्ष्यामानस्तथा क्रोधो
मायासूयातथैव च तिष्ये भवंति भूतानां रागो लोभश्च सत्तमाः संवृत्तयोवर्त्तते विप्रा द्वापरे युगम ध्ययो
गुणोत्तरं हैमवतं हरिवर्षं ततः परं इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे सप्तमोध्यायः ७ ऋषय ऊचुः
जंबूद्वीपस्त्वया प्रोक्तो यथावदिह सत्तमः विष्कंभमस्य च प्रब्रूहि परिमाणं च तत्वतः सप्तद्वीप
प्रमाणं च सम्यगच्छिद्रदर्शनः शाकद्वीपं च नो ब्रूहि कुशद्वीपं च धार्मिक शाल्मलं चैव तत्वेन क्रौं
चद्वीपं तथैव च सूत उवाच विप्राः सुबहवो लोका येरिदं संततं जगत् सप्त द्वीपान्प्रवक्ष्यामि शृणु
ध्वं द्विजपुंगवाः अष्टादशसमुद्रस्य विष्कंभो द्विगुणः स्मृतः नानाजनपदाकीर्णो मणिविद्रुमचि
त्रितः नैकधातुविचित्रैश्च पर्वतैरुपशोभितः सिद्धचारणसंकीर्णः सागरः परिमंडलः शाकद्वीपं च
वक्ष्यामि यथावदिह सत्तमाः शृणुतानि यथान्यायं ब्रुवतो मम धार्मिकाः जंबूद्वीपप्रमाणेन द्विगु
सहस्रालिवेज नानिहि जोत्तमाः बहुशातानि च कुर्वाणि विष्कंभो जेन पर्वतः लवणस्य

१६ द्याश्चचारणा दैवतानि च धार्मिकाश्च प्रजाः सर्वाश्चतुरोत्तमसत्तमाः वर्णाः स्वकर्मनिरतानच
त्तेनीत्र हृष्टपत्ते दीर्घायुषो महाप्राज्ञा जरामृत्युविवर्जिताः प्रजास्तत्र विवर्द्धन्ते वर्षाश्चैव समद्रु
गाः नद्यः पुण्यजलास्तत्र गंगा च बहुधागताः सुकुमारी कुमारी च शीता शीतोलकात
था महानदी च भोविप्रास्तथा मणिजला नदी विद्युवर्द्धनिका चैव नद्यो मुनिवरा स्मृताः ततः
प्रवृत्ता पुण्योदा नद्यः परमशोभनाः सहस्राणां शतान्येव पततो वर्षति वासवः न तासां नाम धे
26 यानि परिमाणां तथैव च शक्यं ते परिसंख्यातुं पुण्यास्ता हि सरिद्वराः ततः पुण्या जनपदाश्चत्वारो लोक
विश्रुताः मगाश्च मशकाश्चैव मानसा मन्दकास्तथा मगाश्च ब्राह्मभूयिष्ठाः स्वकर्मनिरता द्वि
जाः मशकेषु तु राजन्या धार्मिकाः सर्वकामदाः मानसाश्च महाभागा वैश्यधर्मोपजीविनः सर्व
कामसमायुक्ताः शूरा धर्मार्थनिश्चिताः शूद्रास्तु मन्दिकान्नित्यं पुरुषा धर्मशीलिनः न तत्र राजा १६

प्रांशुः श्रीमानुज्वलविग्रहः यतः श्यामत्वमायन्त्याप्रजाम् दित्तमानसाः ऋषयऊचुः समहा
न्संशयोस्माकं प्राप्तोयंसूत यत्त्वयाप्रजाः कथंसूत सम्यक संप्राप्ताः श्यामतामिह सूतउवाच
सर्वेष्वेवमहाप्राज्ञा द्वीपेषुमुनिपुंगवाः गौरः कृष्णश्चपतगोत्तपोवर्णांतरेद्विजाः श्यामोयस्मा
त्प्रवृत्तोवैतस्मात्तु श्यामगिरिः स्मृतः ततः परंमुनिश्रेष्ठ दुर्गशैलो महोदयः केशरीकेशरयु
तोवातोवातःप्रवर्तते तेषांयोजनविष्कंभोद्विगुणःप्रविभागशः वर्षाणितेषुविप्रेंद्रासप्तोक्ता
निमनीषिभिः महामेरुर्महाकाशोजलदःकुमुदोत्तरं जलधारोमहाप्राज्ञः सुकुमारइति
स्मृतः रैवतस्यतुकौमारः श्यामस्तुमणिकांचनः केशरस्याथमोदाकीपरेणतुमहान्समान्
परीचार्यतविप्रेंद्राः दैर्घ्यह्रस्वत्वमेवच जंबूद्वीपेनसंख्यातस्तस्यमध्येमहाद्रुमः शाको
नाममहाप्राज्ञाप्रजास्तस्यसदानुगाः तत्रपुण्याजनपदाः पूज्यतेतत्रशंकरः तत्रगच्छंतिसि

१७ तत्सर्वधातकःयत्रनित्यंनिवसतिश्रीमान्कमललोचनः सोऽर्चिर्भिःसंगतोनित्यंप्रभुर्नारायणोह
रिःकुशद्वीपेतुविप्रेंद्राःपर्वतोविद्रुमोच्छ्रितः सुनामाचसद्वद्वैयो द्वितीयोहेमपर्वतः द्युतिमा
न्नामविप्रेंद्रास्तृतीयःकुमुदोगिरिः चतुर्थःपुष्पवान्नामपंचमस्तुकुशेशयः षष्ठोहरिगि
रिर्नामषडेतेपर्वतोत्तमाः तेषामंतरविष्कंभोद्विगुणःप्रविभागशः औदभिदंप्रथमंवर्षंद्वि
तीयंरेणुमंडलंतृतीयंसुरथंनामचतुर्थंलंबनंस्मृतं धृतिमत्पंचमंवर्षंषष्ठंवर्षंप्रभाक
२२ रं सप्तमंकापिलंवर्षंसप्तैतेवर्षलंबकाः एतेषुदेवगंधर्वाःप्रजाश्चमुनिनाद्विजाः वि
हरंतिरमंतेचनतेषुम्रियतेजनः नतेषुदस्यवःसंतिम्लेच्छजात्योऽपिवाद्विजाः गौरप्रा
योजनःसर्वःसुकुमारश्चसत्तमाः अविप्लुष्टेषुसर्वेषुवदाम्यसिद्विजपुंगवाः यथाश्रुतंम
हाप्राज्ञावर्ण्यतेभूरणुतद्विजाः क्रौंचद्वीपेमहाभागाः क्रौंचोनाममहागिरिः क्रौंचा १७

विप्रेंद्रा न दंडो न च दंडिकाः स्वधर्मेणैव धर्मज्ञास्तेरक्षंति परस्परं एतावदेव शाकं तत्र द्वीपे
प्रभाषितुं एतदेव च श्रोतव्यं शाकद्वीपे महौजसि इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे अष्टमोऽध्या
यः ८ सूत उवाच उत्तरेषु च भो विप्रा द्वीपेषु श्रूयते कथा एवं तत्र महाभागा ध्रुवतस्तन्निबो
धत घृततोयः समुद्रो थ दधिमंडोदकोपरः सुरोदः सागरश्चैव तथान्यो दुग्धसागरः परस्परे
ण द्विगुणाः सर्वे द्वीपाः द्विजर्षभाः पर्वताश्च महाप्राज्ञाः समुद्रैः परिवारिताः गौरस्तु मध्यमे द्वी
ये गिरिर्मनःशिलो नृपः पर्वतः पश्चिमे कृष्णो नारायणसखो द्विजाः तत्र रत्नानि दिव्यानि
स्वयं रक्षति केशवः प्रसन्नश्चाभवत्तत्र प्रजानां व्यदधत्सुखं कुशद्वीपे कुशस्तंबो म
ध्ये जनपदस्य ह संपूज्यते शाल्मलिश्च द्वीपे शाल्मलिके द्विजाः क्रौंचद्वीपे महाक्रौंचो
गिरिरत्नचयाकरः संपूज्यते स भो विप्रेंद्रा श्चातुर्वर्ण्येन नित्यदा गोमंतः पर्वतो विप्राः सुमहा

१८ येषुतेषुसत्तमाः उक्ताजनपदायेषुधर्मश्चैवैकाः प्रवर्त्तते ईश्वरोदंडमुद्यम्य स्वयमेवप्रजापतिः द्वीपाने
तान्मुनिवराः रक्षंतिष्ठंतिसर्वदा सरागास्पृशो विप्रासविष्णुःसपितामहः गोपापतिर्द्विजश्रेष्ठाः प्र
जाः सद्विजपंडितः भोजनंश्चात्र विप्रेंद्राः प्रजाः स्वयमुपस्थितं सिद्धमेवमहाभागाभुंजतेतेद्विनित्यदात्त
तः परंसमानामहद्यूयतेलोकसंस्थितिः चत्वरस्तामहाप्राज्ञास्त्वयस्त्रिंशतमंडलंतत्रतिष्ठंतिविप्रेंद्राः
श्चत्वारोलोकसंमताः दिग्गजाहिमुनिश्रेष्ठा वामनैरावतोजनाः सुप्रतीकस्तथाविप्राः प्रभिन्नकरटा
78 मुखाः तस्याहंपरिमाणंतुनसंख्यातुमिहोत्सहे असंख्यातःसनित्यंहितिर्यगूर्द्धमधस्तथा तत्रवै
वायवोवांतिदिग्भ्यः सर्वाभ्यएवच असंबंधान्मुनिश्रेष्ठ तान्निगृण्हंतितेद्विजाः पुष्करेपद्मसंका
शैः विकर्षंतिमहाप्रभैः शतधापुनरेवाशु तेतान्मुंचंतिनित्यशः श्वसद्भिर्मुख्यनामातुदिग्गा
जैरिवमारुतः आगच्छंतिद्विजश्रेष्ठास्तत्रतिष्ठंतिवैप्रजाः यथोदिष्टंमयाप्रोक्तंसन्निर्मो .१८

रेवामनकोवामनादंधकारकः अंधकारात्परो विप्रा मैनाकः पर्वतोत्तमः मैनाकात्परतो विप्रा
विंदो गिरिरुत्तमः परस्ताद्द्विगुणास्तेषां विश्वकं भोमुनिपुंगवाः देशांस्तत्र प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः
शृणु क्रौंचस्य कुशालो देशो वामनस्य मनोनुगः मनोनुगात्परो देशः उष्णो नाम तपोधनाः उ
ष्णात्परः प्रावरकः प्रावरादंधकारकः अंधकारकदेशात्‌ मुनिदेशः परस्ततः मुनिदेशात्परः श्वे
तप्रोच्यते दुंदुभिः स्वनः सिद्धचारणसंकीर्णो गौरप्रायो जनः स्मृतः एते देशाः समाख्याता देवगं
धर्वसेविताः पुष्करे पुष्करो नाम पर्वतो मणिरत्नवान्‌ तत्र नित्यं प्रसरति स्वयं देवः प्रजापतिः
पर्युपासत तं नित्यं देवाः सर्वे महर्षयः वाग्भिर्मनोनुकूलाभिः पूजयंति द्विजोत्तमाः जंबूद्वी
पात्प्रवर्तंते रत्नानि विविधानि च ... द्वीपेषु तेषु सर्वेषु प्रजानां मुनिसत्तमाः विप्राणां ब्र
ह्मचर्येण सत्येन च दमेन च आरोग्यायुः प्रमाणाभ्यां द्विगुणं द्विगुणं ततः एते जनपदा विप्रा द्वी

१९ परिवृतः श्रीमान्भ्रातृभिः कुरुनंदनः विबभावतिदीप्तोजादेवैरिवशतक्रतुः यथाचदेवान्सा
वित्रीपाञ्चसेनीतथायतीन् नजहौधर्मतःपार्थान्मेरुमर्कप्रभायथा प्रतिगृह्यततःपूजांनारदो
भगवान्ऋषिः आश्वासयद्धर्मपुत्रंयुक्तरूपप्रियेचन उवाचचमहात्मानंधर्मराजंयुधिष्ठिरं ब्रू
हिधर्मभृतांश्रेष्ठकिंप्रार्थ्यःकिंवदामिते अथधर्मसुतोराजाप्रणम्यभ्रातृभिःसहउवाचप्रांज
लिर्वाक्यंनारदंदेवसंमितं त्वयितुष्टेमहाभागसर्वलोकाभिपूजिते कृतमित्येवमन्यामिप्रसा
१७ दात्तवसुव्रत यदित्वहमनुग्राह्योभ्रातृभिःसहितोनघ संदेहंमेमुनिश्रेष्ठहृत्स्थंत्वंछेत्तुमर्ह
सि प्रदक्षिणांयःकुरुतेपृथिवींतीर्थतत्परः किंफलंतस्यकार्त्स्न्येनतद्ब्रह्मन्वक्तुमर्हसि नार
दउवाच शृणुराजन्नवहितोदिलीपेनयथापुरा वसिष्ठस्यसकाशाद्धिसर्वमेतदुपश्रुतं पुरा
भागीरथीतीरेदिलीपोराजसत्तमः धर्म्यंव्रतंसमास्थायन्यवसन्मुनिवत्तदा शुभेदेशे १९

णमिदं जगत् श्रुत्वेदं पृथिवीमानं पुन्यं दं च मनोनुगं श्रीमान्भवति विप्रेंद्राः सिद्धार्थः साधुसत्त
मः आयुर्वलं च कीर्तिश्च तस्य तेजश्च वर्द्धते पठणोति समाख्यानं पर्वणि दं यतव्रतः प्रीयंते
पितरस्तस्य तथैव च पितामहा इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे नवमोध्यायः ९ ऋषय ऊचुः
;पृथिव्या हि परीमाणं संख्यानं सरितस्तथा त्वत्तः श्रुत्वा महाभाग त्रसं तं पीतमेव च तत्र भूमौ
च तीर्थानि या वनानीति नः श्रुतं आचक्ष्व तानि सर्वाणि यथा फलकराणि च सविशेषं महाप्र
ज्ञ श्रोतुमिच्छामहे तव सूत उवाच धन्यं पुण्यं महाख्यानं पृष्टमेव तत्तपोधनाः यथामति प्रवक्ष्या
मि यथा योगं यथा श्रुतं पुरातनं प्रवक्ष्यामि देवर्षेर्नारदस्य हि युधिष्ठिरेण संवादं शृणुत द्विजस
त्तमाः हृतराज्याः पांडुपुत्रा वनेतस्मिन्महारथाः न्यवसंत महाभागाः द्रौपद्या सह पांडवाः त्रा
थापश्यन्महात्मानं देवर्षिं तत्र नारदं दीप्यमानं श्रिया ब्राह्म्यादीप्ताग्निसमतेजसः स तैः

२० ःयस्येदृशास्तेधर्मोयंपितरस्तारितास्त्वया तेनपश्यसिमांपुत्र याज्यश्चास्मिममानघप्रीतिर्मेवर्द्ध
तेतेघब्रूहिकिंकरवाणिते यद्दृक्ष्यसिनरश्रेष्ठतत्पदातास्मितेनघ दिलीपउवाच वेदवेदो
गतत्त्वज्ञसर्वलोकाभिपूजितः कृतमित्येवमन्याभिपद्दहंदृष्टवान्प्रभुं यदितवहमनुग्राह्यस्तवधर्म
भृतांवर वक्ष्यामिहृत्स्थंसंदेहंतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि श्रुतिमेभगवन्कश्चित्तीर्थेभ्योधर्मसंशयः त
३ दहंश्रोतुमिच्छामिपृथक्संकीर्तनंत्वयाप्रदक्षिणांयः पृथिवींकरोतिद्विजसत्तमः किंफलंतस्यविप्र
20 र्षेब्रूहितत्तपोधनः वशिष्ठउवाच कथयिष्यामितदहमृषीणांयत्परायणं तदेकाग्रमनास्तात
शृणुतीर्थेषुयत्फलं यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंयतं विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थ
फलमश्नुते अक्रोधनश्चराजेंद्रसत्यशीलोदृढव्रतः आत्मोपमश्चभूतेषुसतीर्थफलमश्नु
ते ऋषिभिःक्रतवःप्रोक्तावेदेष्वपियथाक्रमं फलंचैवयथातत्त्वंप्रेत्यचेहचसर्वशः नतेशक्य २०

राजपुण्ये देवर्षिपूजिते गंगाद्वारे महातेजा देवगंधर्वसेविते सपितॄंस्तर्पयामासदेवांश्चपरमद्यु
त्तिः ऋषींश्चतर्पयामासविधिदृष्टेनकर्मणा॥ कस्यचित्त्वथकालस्यजपन्नेवमहामनाः ददृ
र्शभ्रुतसंकाशंचशिष्यमृषिमुत्तमंपुरोहितंसतंदृष्ट्वादीप्यमानमिवश्रियाप्रहर्षमतुलंलेभेवि
स्मयंपरमंययौ उपस्थितंमहाराजपूजयामासभारतमहिधर्मभृतांश्रेष्ठोविधिदृष्टेनकर्मणा॥
शिरसाचार्घ्यमादायशुचिःप्रयतमानसः नामसंकीर्तयामासतस्मिन्ब्रह्मर्षिसत्तमे दिलीपो
हंतुभद्रंतेदासोस्मितवसुव्रत तवसंदर्शनादेवमुक्तोहंसर्वकिल्बिषैः एवमुक्त्वामहाराजदि
लीपोद्विपदांवरः वाग्यतःप्रांजलिर्भूत्वातूष्णीमासीद्युधिष्ठिर तंदृष्ट्वानियमेनाथस्वाध्याये
नचकर्षितं दिलीपंनृपतिश्रेष्ठंमुनिःप्रीतमनाभवत् इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेदशमोध्या
यः १० वसिष्ठउवाच अनेनतवधर्मज्ञप्रश्रयेणदमेनच सत्येनचमहाभागतुष्टोस्मितवसर्वशः

न्विताः १

२१ तोः तत्राभिषेकं यः कुर्यात्पितृदेवार्चने रतः अश्वमेधं दशगुणं प्रवदंति मनीषिणः अप्येकं भोज।
येद्विप्रं पुष्करारण्यमाश्रितः तेनेति पूजितां ल्लोकान् ब्रह्मणः सदने स्थितः तान् सायं प्रातः स्मरेद्यस्तु
पुष्कराणि कृतांजलिः उपस्पृष्टं भवेत्तेन सर्वतीर्थेषु पार्थिव जन्मप्रभृति यत्पापं स्त्रियो वा पुरुष
स्य वा पुष्करे गतमात्रस्य सर्वमेव प्रणश्यति यथा सुराणां सर्वेषामादिस्तु मधुसूदनः तथैव
पुष्करो राजन् तीर्थानामादिरुच्यते उष्ट्वा द्वादश वर्षाणि पुष्करे नियतः शुचिः क्रतून् सर्वा
21 न्वाप्नोति ब्रह्मलोकं च गच्छति यस्तु वर्षशतं पूर्णमग्निहोत्रमुपास्ते कार्त्तिकीं वा वसे
प. देकां पुष्करे सममेव सः पुष्करे दुष्करं गंतुं दुष्करं पुष्करे तपः दुष्करं पुष्करे दानं वस्तुं चैव सु
दुष्करं त्रीणि शृंगाणि शुभ्राणि त्रीणि प्रस्रवणानि च पुरारण्यादि तीर्थानि न विद्मस्तत्र कार
णं उष्ट्वा द्वादश वर्षाणि नियतो नियताशनः समस्तः सर्वपापेभ्यो सर्वक्रतुफलं लभेत् ॥ २१

दरिद्रेण यज्ञाः प्राप्तुं महीपते बहूपकरणा यज्ञा नानासंभारविस्तराः प्राप्यंते पार्थिवैरेते समृद्धैर्वा नरैः क्वचित् नार्थन्यूनैर्नरगणैः ...मभिरमायनैः यो दरिद्रैरपि विधिः शक्याः

क्या प्राप्तं जनेश्वर तुल्यो यज्ञफलैः पुण्यैस्तं निबोध महीपते ऋषीणां परमं गुह्यमिदं धर्मभृतां वर
तीर्थाभिगमनं पुण्यं यज्ञैरपि विशिष्यते अनुपोष्य त्रिरात्राणि तीर्थान्यभिगम्य च अदत्वा कांचनं गाः
श्च दरिद्रो नाम जायते अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्ट्वा विपुलदक्षिणैः न तत्फलमवाप्नोति तीर्थ
गमनेन यत् नलोके देवलोकस्य तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतं पुष्करं तीर्थमासाद्य देवदेवसमो भवे
त दशकोटिसहस्राणि तीर्थानां वै महीपते सान्निध्यं पुष्करे येषां त्रिसंध्यं रु र्यं वप्राज आदित्या
वसवो रुद्राः साध्याश्च समरुद्गणाः गंधर्वाप्सरसश्चैव तत्र सन्निहिताः प्रभो यत्र देवास्तपस्तप्त्वा दैत्या
ब्रह्मर्षयस्तथा दिव्ययोगा महाराज पुण्येन महतान्विताः मनसाप्यभिकामस्य पुष्कराणि मनीषि
णः पूयंते सर्वपापानि नाकपृष्ठे च पूज्यते अस्मिंतीर्थे महाभाग नित्यमेव पितामहः उवास परम
प्रीतो देवदानवसंमतः पुष्करेषु महाभाग देवाः सर्षिपुरोगमाः सिद्धिं परमकां प्राप्ताः पुण्येन मह

२२ तिश्रीपद्मपुराणे आदिखंडे द्वादशोध्यायः युधिष्ठिरउवाच वसिष्ठेनद्विलीपायकथितंती
र्थमुत्तमं नर्मदेतिचविख्यातंपापहंतृतिदारणं भूयश्चश्रोतुमिच्छामितन्मेकथयनारद नार
दउवाच नर्मदासरितांश्रेष्ठासर्वपापप्रणाशिनी तारयेत्सर्वभूतानिस्थावराणिचराणिच न
र्मदायास्तुमाहात्म्यंवशिष्ठोक्तंमयाश्रुतं तदेतच्छृणुमहाराजसर्वंहिकथयामिते ५ पुण्या
२२ कनखलेगंगाकुरुक्षेत्रेसरस्वती ग्रामेवायदिवारण्येपुण्यासर्वत्रनर्मदा त्रिभिःसारस्वतं र
तोयंसप्ताहेनतुयामुनं सद्यःपुनातिगांगेयंदर्शनादेवनार्मदं कलिंगदेशेपश्चार्द्धेपर्वतेमरकं
टके पुण्याचत्रिषुलोकेषुरमणीयामनोरमा सदेवासुरगंधर्वाऋषयश्चतपोधनाः तप
स्तप्त्वामहाराजसिद्धिंचपरमांगताः तत्रस्नात्वामहाँजनियमस्थो जितेंद्रियः उपोष्यरजनीमेकां
कुलानांतारयेच्छतं जलेश्वरेनरःस्नात्वापिंडंदत्वायथाविधि पितरस्तस्यतृप्यंतेयावदाभूत २२

जि २३

इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेएकादशोध्यायः ११ सवषिउवाच प्रदक्षिणामुपावृत्तोजंबुमार्गंसमाविशेत् जंबुमार्गंस
माविश्यपितृदेवर्षिपूजितं अश्वमेधमवाप्नोति विष्णुलोकंचगच्छति तत्रोष्यरजनीःपंचषट्वाकालमेवा त्र
न्नरः नदुर्गतिमवाप्नोति सिद्धिंचाप्नोत्यनुत्तमां जंबुमार्गादुपावृत्तोगच्छेत्तंदुलिकाश्रमं नदुर्गतिमवाप्नोति
स्वर्गलोकेचपूज्यते अगस्त्याश्रमासाद्यपितृदेवार्चनेरतः त्रिरात्रोपोषितोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत्
शाकवृत्तिःफलैर्वापिकौमारंविंदतेपरं कन्याश्रमंसमासाद्यश्रीपुष्टंलोकपूजितं धर्मारण्यंहितत्।
एषमाद्यंचपार्थिवर्षभः यत्रप्रविष्टमात्रोवैपापेभ्योविप्रमुच्यते अर्चयित्वापितृन्देवान्प्रयतोनिय
ताशनः सर्वकामसमृद्धस्ययज्ञस्यफलमश्नुते प्रदक्षिणंततःकृत्वाययातिपतनंव्रजेत् हयमेधस्य
फलंप्राप्नोति तत्रवैमहाकालंततोगच्छेन्नियतोनियताशनः कोटितीर्थमुपस्पृश्यहयमेधफलंलभे
त् ततोगच्छेत्तधर्मज्ञःस्थानंतीर्थमुमायतेनानाभद्रवटंनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतं तत्राभिगम्यचे
शानंगोसहस्रफलंलभेत् महादेवप्रसादाच्चगाणपत्यमवाप्नुयात् समृद्धमसपत्नंतुश्रियायु
क्तनरोत्तम नर्मदांतुसमासाद्यनदींत्रैलोक्यविश्रुतां तर्पयित्वापितृन्देवानग्निष्टोमफलंलभेत् इ श्रीपद्म

२२ माचारोदेवत्रपालानुपरित्यजेत्तस्यपुण्यफलंराजन्श्रुणुष्वावहितोदितंशतंवर्षसहस्राणि
स्वर्गेमोदतिपांडवअप्सरोगणासंकीर्णेदिव्यस्त्रीपरिवारितेदिव्यगंधानुलिप्तश्चदिव्यालं
कारभूषितःक्रीडतेदेवलोकेतुदेवतैःसहमोदतेततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिवीर्यवा
न्गृहंसलभतेचैवनानारत्नविभूषितंस्तंभैर्मणिमयैर्दिव्यैर्वज्रवैडूर्यभूषितैःआलेख्यस
दासी हितंदिव्यंदाससमन्वितंमत्तमातंगपूर्णश्चहयानांहेषितेनचक्षुभ्यतेतस्यतद्वारमिंद्र
९३ स्यभवनंयथाराजराजेश्वरःश्रीमान्सर्वस्त्रीजनवल्लभःतस्मिन्गृहेवसित्वातुक्रीडाभोग
समन्वितःजीवेद्वर्षशतंसाग्रंसर्वरोगविवर्जितःएवंभोगोभवेत्तेषांयेमृतामरकंटकेअ
ग्निप्रवेशेथजलेतथाचैवअनाशनेअनिवर्त्तिकागतिस्तस्यपर्वतस्यावरेयथापत्तनंप
ततेयस्तुसनरोमानवाधिपःकन्यास्त्रीणांसहस्राणिएकैकस्यापिचापरेतिष्ठंतिभवने २२

संस्तवंपर्वतस्यसमंतात्तुरुद्रकोटिः प्रतिष्ठिताः स्नानंयःकुरुतेतत्रगंधमाल्यानुलेपनं प्रीतास्तस्यभवे
त्सर्वरुद्रकोटिर्नसंशयः पर्वतेपश्चिमस्यांतेस्वयंदेवोमहेश्वरः तत्रस्नात्वाशुचिर्भूत्वाब्रह्मचारिजि
तेंद्रियः पितृकार्यंतुकुर्वीतविधिदृष्टेनकर्मणा तिलोदकेनतत्रैवपर्वतेपितृदेवताः आसप्त
मंकुलंतस्यस्वर्गेतिष्ठंतिपिंडच षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गलोकेमहीयते अप्सरोगणसंकीर्णे दि
व्यस्त्रीपरिवारिते दिव्यगंधानुलिप्तश्चदिव्यालंकारभूषितः ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोजायतेविपुले
कुले धनवान्दानशीलश्चधार्मिकश्चैवगीयते पुनःस्मरतितत्तीर्थंगमनंतत्रकुर्वते तारयित्वाकु
लंसर्वंरुद्रलोकंसगच्छति योजनानांशतंसाग्रंस्वरूपतेसरिद्वुत्तमा विस्तारेणातुराजेंद्रयोजन
द्वयमंतरं षष्टितीर्थसहस्राणिषष्टिकोट्यस्तथैवच पर्वतस्यसमंतात्तुतिष्ठंत्यमरकंटके
ब्रह्मचारीशुचिर्भूत्वाजितक्रोधोजितेंद्रियः सर्वहिंसानिवृत्तश्चसर्वभूतहितेरतः एवंसर्वस
ते

२४ भिश्चतयोधनैः नर्मदासंश्रितापुण्यपाविषुल्यानामनामतः उत्पादितामहाभागासर्वपापप्रणाशि
नी तत्रस्नात्वानरोराजन् ब्रह्मचारीजितेंद्रियः उषोष्यरजनीमेकांकुलानांतारयेच्छतं कपिला
चविशल्याचश्रूयतेराजसत्तमईश्वरेणपुरा प्रोक्तालोकानांहितकाम्ययातत्रस्नात्वानरोराज
न् अश्वमेधफललंभेत् अनशनंतुपः कुर्यात्तस्मिन् तीर्थेनराधिपसर्वपापविशुद्धात्माइंद्रलो
कंसगच्छति नर्मदायांतुराजेंद्रपुराणेषुश्रूतंमयातत्रतत्रनरस्नात्वाअश्वमेधफलंलभेत्
२५ येचसंत्युत्तरेकूलेइंद्रलोकेवसंतिते सरस्वत्यांचगंगायांनर्मदायांयुधिष्ठिरसमंस्नानंच
दानंचयथामेमनरोब्रवीत् परित्यजतियः प्राणान्पर्वतेमरकंटके वर्षकोटिशतंसाग्रंइंद्र
लोकेमहीयते नर्मदायाजलंपुण्यंफेनोर्मिसमलंकृतं पवित्रंशिरसावंद्यसर्वपापैः प्रमुच्य
तेनर्मदासर्वगापुण्याचब्रह्महत्यापहारिणी अहोरात्रोपवासेनमुच्यतेब्रह्महत्यया एवंपुण्या २४

तस्यप्रेषणीं प्रार्थयंतिच दिव्यभोगसमुत्पन्नः क्रीडंतेकालमक्षयंयष्टिव्यांसतसमद्वायामी
दृशोनैवजायते यादृशोयंनरश्रेष्ठपर्वतेमर्कंटकेकोटितीर्थेतु विद्यते यंपर्वतस्यतुपश्चि
मेरुद्रोजालेश्वरोनाम त्रिषुलोकेषुविश्रुतः तस्यपिंडप्रदानेन संध्योपासनकर्मणा पितरो
दशवर्षाणितर्पितास्तु भवंतितेदक्षिणेनर्मदायास्तु कपिलाख्यामहानदी शरलार्जुनसंछ
न्नानातिदूरेव्यवस्थिता सापिपुण्यामहाभागा त्रिषुलोकेषुविश्रुता तत्रकोटिशतंसाग्रंती
र्थानांतुयुधिष्ठिर पुराणेश्रूयतेराजन् सर्वंकोटिगुणंभवेत् तस्यास्तीरेतुयेवृक्षाःपतिताका
लपर्ययात् नर्मदातोयसंयुक्तास्तेपियांतिपरांगतिं द्वितीयातुमहाभागाविशल्यकरणीशु
भा तत्रतीरेनरःस्नात्वाविशल्योभवतिक्षणात् तत्रदेवगणाः सर्वेसकिन्नरमहोरगाः यक्षरा
क्षसगंधर्वाऋषयश्चतपोधनाः सर्वेसमागतास्तत्रपर्वतेमरकंटके तैश्चसर्वैःसमागम्यमुनि

२५ तं एवमुक्त्वा स्तुरुद्रेण कथयन्नमितव्रताः ऋषय ऊचुः अपि च घोरो महावीर्यो दानवो बलद
र्पितः बाणो नामेति विख्यातो यस्य वै त्रिपुरं परं गगने तु चरते हि व्यम्भ्रमन्ते तस्य तेजसा तस्य भी
ता विरूपाक्ष त्वामेव शरणं गताः त्रायस्व महतो दुःखाद्देव त्वं हि परा गतिः एवं प्रसादं देवेश
सर्वेषां कर्तुमर्हसि पिनदेवाः समुत्पन्नाः सर्वमेधं तिशंकर परां निर्वृत्ति मायां तित्तस्कार्यं क
र्तुमर्हसि देव उवाच एतत्सर्वं करिष्यामि मा विषादं करिष्यथ अचिरेणैव कालेन कुर्याय
25 श्मान्ह खोवदं आश्वासयित्वा तान्सर्वान् नर्मदातटमाश्रितः चिंतयामास सर्वेशस्त।
द्वधं प्रति पाण्डव कथं केन प्रकारेण हंतव्यस्त्रिपुरो मया एवं संचिंत्य भगवान् नारदं स्मरते
तदा स्मरणादेव संप्राप्तो नारदः समुपस्थितः नारद उवाच आज्ञापय महादेव किमर्थं सं
स्मृतो ह्यहं किं कार्यं तु मया देव कर्तव्यं कथयस्व मे ईश्वर उवाच गच्छ नारद तत्रैव यत्र २५
वे

चरम्याच नर्मदा पांडुनंदन त्रयाणामपि लोकानां पुनात्येषा महानदी वटेश्वरे महाभाग पिंगार्द्दि
रेत्तपोवने एतेषु सर्वस्थानेषु येर्द्दिताः संशितव्रताः श्रूयते दशगुणं पुण्यं नर्मदोदधिसंगमे इ
ति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे त्रयोदशोध्यायः १३ नारद उवाच : नर्मदातटे नदीश्रेष्ठ पुण्या
पुण्यतमा त्रिषु मुनिभिस्तु महाभागैर्विभक्ता धर्मकांक्षिभिः यज्ञोपवीतमात्राणि प्रविभक्तानि पां
डव तेषु स्नात्वा तु राजेंद्र सर्वपापैः प्रमुच्यते जालेश्वरं च यत्तीर्थं त्रिषु लोकेषु विश्रुतं तस्योत्प
त्तिं कथयिष्यामि श्रृणु पांडवनंदन पुरा मुनिगणाः सर्वे सेंद्राश्चैव मरुद्गणाः स्तुवंति तं महात्मानं
देवदेवं महेश्वरं स्तूयमानास्तु संतुष्टाः प्रत्युवाच महेश्वरः चिंतापयंति देवेशं सेंद्रास्तत्र मरुद्ग ८
णाः भयोद्विग्नान् विरूपात्त परित्राय स्वनः प्रभो ईश्वर उवाच स्वागतं तु मुनिश्रेष्ठाः किमर्थं
मिह चागताः किं दुःखं कोनु संतापः कुतो वोयमागतं कथयंतु महाभागा एतदिच्छामि वेदि

२६ नं च यो दद्या ब्राह्मणे वेदपारगे ससागरा नवद्वीपा दत्ता भवति मेदिनी सूर्पकोटिप्रतीकाशैर्विमानैः
सर्व कामिकैः मोदते चात्तयं कालं सुचिरं कृतशासनं आम्रातक कपित्थानि कदलीवनमेव चक्र
दं बचं पका शोकास्त्वनेक विविधद्रुमाः अष्टमी च चतुर्थी च द्वादशी च तथा उभे संक्रांति र्नि
पुण्णां चैव दिन छिद्र मरं च तथा पुण्यान्येतानि सर्वाणि उपवासंति याः स्त्रियः तासां तु धर्मयुक्ता
नां स्वर्गो वासो न संशयः कलिकालस्य निर्मुक्ताः सर्वपाप विवर्जिताः उपवासरता नार्यो नो
26 पसर्पति तां यमं एवं श्रुत्वा तु सा श्रोणी पप्रच्छ कर्तुमहति नारदस्य वचः श्रुत्वा राज्ञी वचनम
ब्रुवीत प्रसादं कुरु विप्रेंद्र दानं मे स्वयमेप्सितं सुवर्णमणिरत्नानि वस्त्राण्याभरणा
नि च ततो दास्याम्यहं विप्र पश्चान्यदपि दुर्लभं प्रतिगृह्णु द्विजश्रेष्ठ प्रीयेतां हरि
शंकरौ नारद उवाच अन्येषां दीयतां भद्रे दीनानां वृत्ति कृशयो द्विजः वयं तु शील २६

ततस्त्रैपुरं पुरं बाणस्य दानवेंद्रस्य श्रीघ्रं गच्छ मतं कस्य भर्तारो देवतास्तत्र स्त्रियश्चाप्सरसोपमाः
तासां वै तेजसा विप्र भ्रमत त्रिपुरं दिवि तत्र गत्वा तु विप्रेंद्र मंत्रमन्यं प्रचोदय देवस्य वचनं श्रुत्वा
मुनिस्त्वरितविक्रमः स्त्रीणां हृदयनाशाय प्रविवेश तं पुरं प्रति शोभते तत्पुरं दिव्यं नानारत्नोपशो
भितं शतयोजनविस्तीर्णं ततो द्विगुणमायतं ततः पश्यति तत्रैव बाणं तं बलदर्पितं मालाकुंडलके
यूरमुकुटेन विराजितं हाररत्नैश्च संछन्नं चंद्रकांतिविभूषितं लालनात्तस्य रत्नाढ्याः नराः कनक
मंडिताः उत्थितो नारदं दृष्ट्वा दानवेंद्रो महाबलः बाण उवाच स देवर्षिः स्वयं प्राप्तो मद्गृहं प्रति
सांप्रतं अर्घ्यं पाद्यं यथान्यायं गृह्यतां द्विजसत्तमः चिरात्त्वमागतो विप्र ह्यपीपत्तामिदमासने ए
वं तं संभाषयित्वा तु नारदं सम्मुपस्थिता तस्य भार्या महादेवी अनोपम्या तु नामतः अनोपमो वाच भगव
न् मानुषे लोके देवास्तुष्यंति केन वै व्रतेन नियमेनापि दानेन तपसाथवा नारद उवाच तिलधे

२७ त्वान्नदेवेशः सर्वदेवमयं रथं सति घनस्यानुभक्तो हि महत्संपरिवत्सरान् पदात्रीणि समे
तानि त्र्यंतरिक्षचराणि वै त्रिपर्वणा त्रिशल्येन तदा तानि विभेद यत्र शरः प्रचोदितस्तत्र
रुद्रेण त्रिपुरं प्रति भस्मतेजाः स्त्रियो जाता बलं तेषां व्यशीर्यत उत्पाताश्च पुरे तस्मि
न् प्रादुर्भूताः सहस्रशः त्रिपुरस्य विनाशाय कालरूपोऽभवत्तदा अट्टहासं प्रमुंचं
स्त्रिदिशः काष्ठमयास्तथा निमेषोन्मेषणं चैव कुर्वंति चित्रकर्मणा स्वप्ने पश्यंति
२७ चात्मानं रक्तांबरविभूषितं स्वप्नेन पश्यते एवं विपरीतानि तानि तु एतान् पश्यंति उ
त्पातान् तत्रस्थानेषु ये जनाः तेषां बलं च बुद्धिश्च हरक्रोधेन नाशितं संवर्तको नाम
वायुर्गृहीतप्रतिमो महान् समीरितो नलश्चैव उत्तमांगेषु बाधते ज्वलंति पादपास्तत्र
पतंति गिरिशिखराणि च सर्वतश्चाकुलीभूतं हाहाकारमैतनं भग्नोद्यानानि सर्वा २७

वै

संपन्नाभक्तिस्तुक्रियतेमया एवंतासांमनोहृत्वासर्वासांतपतव्रतः जगाममभरतश्रेष्ठस्वकीयं
स्थानकंपुनः अत्राश्चर्यमनाः स्त्रीतश्चान्यत्रगतमानसा पुरश्छिद्रंसमुत्पन्नंबाणस्यतमहात्म
नः इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेचतुर्दशोऽध्यायः १४ नारदउवाच यन्मांपृच्छसिकौंतेयतं
न्निबोधचतच्छृणु एतस्मिन्नंतरेरुद्रोनर्मदातटमास्थितः नाम्नाहरेश्वरंस्थानंत्रिषुलो
केषुविश्रुतं तस्मिन्स्थानेमहादेवाश्चिंतयंस्त्रिपुरोवधं गांडीवंमंदरंकृत्वागुणंकृत्वातुवा
सुकिं स्थानंकृत्वातुवैशाखंविष्णुंकृत्वाशरोत्तमं अग्नेचाग्निंप्रतिष्ठाप्यमुखवायुःसमीपि
तः हयाश्चचतुरोवेदाः सर्वदेवमयंरथं चक्रांगोचाश्विनोदेवोअक्षेचक्रधरः स्वयंशमि
त्वाज्यांवधायतोवाणेवैश्रवणः स्थितः यमस्तुदक्षिणेहस्तेवामेकालस्तुदारुणः चक्रा
णामारकेन्यस्तागंधर्वालोकविश्रुताः प्रजापतीरथश्रेष्ठे ब्रह्माचैवतुसारथिः एवंकृ

२८ वाकीर्णा नलिनी मंहपंकजाः दह्यंते नलदग्धानि पुरौघानानि दीर्घिकाः अम्लानैः पंकजैश्छन्ना
विस्तीर्णा योजनैः प्रोतैः गिरिकूटनिभास्तत्र प्रासादा रत्नभूषिताः पतंत्यनिलनिर्दग्धानि तो
याजलदादूवसहस्त्रावाल वृद्धेषु गोषु पक्षिषु वाजिषु निर्दयो दह्यते वह्निर्हरकोपेन प्रे
रितः सप्रासत्राश्चैव सासाश्चाश्चूह प्तावहयोजनाः पुत्रमालिंगते गाढं दह्यंते त्रिपुरारिणा अथ
तस्मिन्पुरे दीप्ते स्त्रियश्चाप्सरसोपमाः अग्निज्वालाहतास्तत्र पतंति धरणीतले काचि
28 द्बाला विशाला क्षीमुक्तावलि विभूषिता धूमेनाकुलिता सात्त्वप्रतिबुद्धा प्रिलार्दिता:
सतं संचिंत्यमाना सा पतिता धरणीतले काचित्तु वर्णा वर्णाभानीलरत्नैर्विभूषिता धूमेना
कुलिता सा तु पतिता धरणीतले [redacted] अन्या गृहीता हस्ता नृहरखी दहति
वालकैः अनेन दिव्यरूपान्याहृष्यामदविमोहिता सिरसा प्रांजलिं कृत्वा विज्ञापयति २८

णिदीप्तं तत्प्रति भंजनं तेनैव दीपितं सर्वं ज्वलंति विशिखैः द्रुमाश्चारामगृहद्वाराणि गृहाणि।
विविधानि च दशादित्तु प्रवृत्तोयं समिद्धो हव्यवाहनः ततः शिलाः प्रमुंचंति दिशो दश वि
भागतः शिखावहरनत्युग्रैः प्रज्वलंति हुताशनैः पर्वताः किंशुकसंयुक्ताज्वलंतीव स्वपते परे गृ
हा ज्वलंतरैनैव गंतुं धमेश्च शक्यते हरकोपानलादग्धं क्रंदमानं हहा दुःखितं प्रदीप्तं सर्वतो
दिद्दच्यते त्रिपुरं पुरं प्रसादशिखराग्राणि विशीर्यंति सहस्रशः नानामलविचित्राणि।
विमानान्यप्यनेकधा गृहाणि श्रेष्ठ वरम्याणि दह्यंते दीप्तिवह्निना वाध्यंते द्रुमखंडेषु जनः
स्थाने तथैव च देवागारेषु सर्वेषु प्रज्वलंते ज्वलंत्यपि पिशीदंति चानलस्तुष्याः क्रंदंति विविधैः
स्वरैः गिरिकूटनिभास्तत्र दह्यंते गारराशयः स्तुवंति देवदेवेशं परित्रायस्व मां प्रभो अन्यो
न्यं च परिष्वज्य हुताशनप्रपीडिताः दह्यंते दानवास्तत्र शतशोथ सहस्रशः हंसकारंड

दुराचारे

२९ गतिंप्रापयिष्यामि एवंप्रलपनेतासांवह्निर्वचनमब्रवीत वैश्वानरउवाच स्ववशो नैवयुष्मा
कंविनाशंतत्करोम्यहं अहमादेशकर्तावैनाहंकर्तास्म्यनुग्रहं अत्रक्रोधसमाविष्टोविच
रामियदृच्छया ततोबाणोमहातेजास्त्रिपुरंवीक्ष्यदीपितं आसनस्थोब्रवीदेवमहंदेवैर्वि
नाशितः अल्पसारैरीश्वरस्यनिवेदितः अपरीक्ष्यस्यहंदग्धः शंकरेणमहात्मनानाना
न्यः शास्तुस्तमांहंतंवर्जयित्वामहेश्वरं उत्थितः शिरसाकृत्वालिंगंत्रिभुवनेश्वरं निर्गत
२१ ः सपुरद्वारात्परित्यज्यसुहृत्स्वयंरत्नानिसविचित्राणिस्त्रियोनानाविधास्तथा गृहीत्वा
शिरसालिंगंन्यस्तंनगरमंडले स्तुवतेदेवदेवेशंत्रैलोक्याधिपतिंशिवं हत्वोपानं
हरिर्दग्धोयदिवध्योऽस्मिशंकर त्वत्प्रसादान्महादेवभक्त्यापरमयासदात्वदिच्छा
यदिवध्योहंमामेलिंगंविनश्यतु प्राप्यमेतन्महादेवत्वत्पादग्रहणंममजन्म[illegible]ं २९

पावकं यदि त्वमिच्छसि वैरं पुरुषे षपकारिष्ठ स्त्रियः किमपराध्यंते गृहपंजरकोकिलाः पापनिर्दय नि
र्लज्जक त्वं कोप स्त्रियोपरि न दाक्षिण्यं न ते लज्जा न सत्यं शौचवर्जितः अनेकरूपवर्णा द्या उ
पलभ्य वद स्वहं किं त्वयानभ्रूतं लोके अवध्याः सर्वयोषिताः किं तु तुभ्यं गुणास्य त्र दहने
सदनं प्रति न कारणं पयदा वा पिदाक्षिण्यं वा स्त्रियोपरि दयां कुर्वंति म्लेच्छापि दहनप्रे
क्ष्य योषितां म्लेच्छानामपि कष्टोसि दुर्निवारो स्य चेतनः एते चैव गुणास्तुभ्यं दहस्त्ना
त्सदनं प्रति आमामपि दुराचार स्त्रीणां किं विनिपातत्वं दुष्टनिर्घृणा निर्लज्ज कृतघ्ना
नमवद्यभाक् निराश त्वं दुराचार बालान्दहसि निर्दय एवं प्रलयमानां जल्पमानाव ता
ऽन्यत्र अन्याः क्रोशंति संक्रुद्धाः बालशोकेन मोहिताः दहत्ते निर्दयो वह्निः संक्रुद्धः
सर्वभक्षश्च वनं पुष्करिण्यां जले ज्वालाकूपे षपितथैव च अस्मान्मंदस्य म्लेच्छ त्वं कर्क

३० म्रो॰ वर्णोति षदानवः पुत्रपौत्रसपत्नीनां भार्याभृत्यजनैः सहस्रघप्रभृतिवाणास्त्व
मवध्यास्त्रिदशैरपि भूपतस्य वरो दत्तो देवदेवेन पांडवश्रेष्ठ यस्त्वाव्ययो लोके वि
चचार हनिर्भयः ततो निवारयामास रुद्रः सप्ताष्टिरेवं तथा तृतीयं रक्षितं तस्य शंकरेण म
हात्मना ज्वालामालाप्रदीप्तं तु यत्तितं धरणीतले एकं निपातितं तस्य श्रीशैले त्रिपुरांत
30 कैः द्वितीयं पातितं तत्र पर्वते मरकंटके दग्धे तु त्रिपुरे राजन् रुद्रकोटिः प्रतिष्ठिता
ज्वलितं पातितं यत्र तत्र ज्वालेश्वरं स्मृतं ऊर्द्धं न प्रथितातस्य दिव्या ज्वाला दिवं गता
हाहाकारस्तदाजातो देवासुरसकिंनरान् तं घोरं स्तंभयेद्रुद्रो माहेश्वर परोत्तमे ए
वं वृत्तं तदा तस्मिन् पर्वते मरकंटके चतुर्दशानुभवनानि सप्त भुक्त्वा पांडुनंदनः वर्षको
टिसहस्रं तु त्रिपुरात्कोटिं तथापरः ततो महीतलं प्राप्य राजा भवति धार्मिकः पृथिव्यामे ३०

नमः सहपुत्रकलत्रधनवाप्यधनैः सततंजपरेव १ सुरसिद्धगणोर्नमितोहयवानरसिंहगजेंद्रधः १

महादेवत्वत्पादनिरतोस्यहं तोटकछंदः महादेवंस्तत्वानुपरमेश्वरं ॐशिव
करसर्वकरायनमोभवभीमम्महेशशिवायनमः ॐकहमायुधदेहविनाशकर
त्रिपुरांतकरांधकचूर्णकराप्रमदाप्रियकामविभक्तनमोस्तुनमः ॐपलब्धुमशा
क्यनरैरसुरैर्व्यथितोमशरीरशतैर्बहुभिः प्रणतोभगवन्नुबहुभक्तिमताचलचं
द्रकलास्तवदेवमनुस्मरणां व्यथितोस्मिशरीरशतैर्बहुभिर्गमिताघमहानर
कस्यगतिः ननिवर्ततियन्ममयायगतिः अचिकर्मविरुद्धमपित्यजतिप्रनकाप
तिदिग्भयपतिभ्रमतिभ्रमणेषकुबुद्धिनिवारयतियः पद्मोत्ताटकंदिव्यप्रयतःशुचि
मानसः वाणस्येवययात्रुद्रस्तस्यैववरदोभवेत् इमंस्तवंमहादिव्यंश्रुत्वादेवोम
हेश्वरः प्रसन्नस्तत्तदातस्यस्वयंदेवोमहेश्वरः ईश्वरउवाच नमेतच्चलत्वयावत्स

३१ पंचदशोध्यायः १५ ऋषयऊचुः एवंतितिमहात्मानोनारदंत्विमत्ताजनाः युधिष्ठि
रपराः सर्वे ऋषयश्चतपोधनाः आख्याहिभगवंस्तथ्यं कावेरीसंगमंमहत् लोकानां
चहितार्थायपरमाकं च विवृद्धये सदाप्यापरतायेतुनराद्धः कृतिकारिणः मुच्यंतेसर्व
पापेभ्योगच्छंतिपरमंपदं एतदिच्छामिविज्ञातुंभगवन्वक्तुमर्हसि नारदउवाच शृ
३१ णुध्वंसहिताः सर्वेयुधिष्ठिरपुरोगमाः आसीत्पद्मोमहाप्रस्तः कुवेरः सत्यविक्रमः इ
दंतीर्थमनुप्राप्यसाम्राज्याद्धिकोभवत् सिद्धिंप्राप्तोमहाराजतन्मेनिगदतः शृणु
कावेरीनर्मदायत्रसंगमंलोकविश्रुतं तत्रस्नात्वाशुचिर्भूत्वाकुवेरः सत्यविक्रमः
तपस्तप्यतिपर्देवेंद्रोदिव्यवर्षशतंमहत् तस्यतुष्टोमहादेवः प्रददौ हरमुत्तमंभोप(
द्यमहासत्ववरंब्रूहियथेप्सितं ब्रूहिकार्यंयथेष्टंतुपदंदामनसिवर्तते कुवेरउवा ३१

कच्छत्रेणभातिनास्त्यत्रसंशयः एवंपुण्योमहाराजसर्वतोमरकंटकः चंद्रसूर्योपरागो
षयोगच्छेन्मरकंटकं अश्वमेधंदशगुणंप्रवदंतिमनीषिणः स्वर्गलोकमवाप्नोतिदृ
ष्टातत्रमहेश्वरं संनिहत्यांगमिथ्याभिराहुग्रस्ते दिवाकरे तदेवनिखिलंपुण्यंप
र्वतेमरकंटकेपुंडरीकस्यपत्रस्यफलंप्राप्नोतिमानवःज्वालेश्वरेमहाराजमत्ता
स्तोपुनर्भवाः ज्वालेश्वरेमहाराजयस्तुप्राणान्परित्यजेत् चंद्रसूर्योपरागेतुभर्कां
पिश्रुणुतत्फलं अमरानामदेवास्तिपर्वतेमरकंटकेरुद्रलोकमवाप्नोतियावदा
भूतसंप्लवं अमरेश्वरस्यदेवस्यपर्वतस्यतटेजले कोटिशोऋषिमुख्यास्तेतपस्त
प्यतिसुव्रताः समंताद्योजनंराजन् क्षेत्रेचामरकंटके अकामोवासकामोवानर्मदायाः
शुभेजले स्नात्वामच्यतिपापेभ्योरुद्रलोकंसगच्छति इतिश्रीपद्मपुराणेस्वर्गादिखंडे

३२ वक्रलोद्भवः तत्र पीत्वा जलं सम्यक् चांद्रायणफलं लभेत् स्वर्गं गच्छंति ते मर्त्या ये पिबंति
जलं शुभं गंगायमुनयोर्मध्ये यत्फलं याति मानवः कावेरीसंगमे स्नात्वा तत्फलं तस्य जाय
ते एवं तु तत्र राजेंद्र कावेरीसंगमं महत् पुण्यं महत्फलं तस्मात् सर्वपापप्रणाशनं इति।
श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे अष्टप्रोध्यायः २६ नारद उवाच नर्मदायोत्तरे कूले तीर्थं योज
नविस्तृतं चक्रेश्वरेति विख्यातं सर्वपापहरं परं तत्र स्नात्वा नरो राजन् देवतैः सह मोदते
पंचवर्षसहस्राणि क्रीडते कामरूपधृक् गर्जनं तु ततो गच्छेद्यत्र मेघ उपस्थितः इंद्रजिन्नाम
संप्राप्तस्तस्य तीर्थप्रभावतः मेघनादं ततो गच्छेद्यत्र मेघाभिगर्जितः मेघनादो गणस्तत्र।
चरसंपन्नतां गतः ततो गच्छेत राजेंद्र ब्रह्मावर्तमिति स्मृतं तत्र संनिहितो ब्रह्मा नित्यमेव।
युधिष्ठिर तत्र स्नात्वा तु राजेंद्र ब्रह्मलोके महीयते ततोंगारेश्वरं तीर्थं नियतो नियतः ३२
32

वाच यदितुष्टोसिदेवेशप्रायदिदेवोवरोमम आदिकल्पेचसर्वेषांयज्ञानामधियोभवे
तकुवेरस्यवचः श्रुत्वातुष्टोदेवोमहेश्वरः एवमस्तुततश्चोक्त्वातत्रैवांतरधीयततसोपि
लब्धवरोयक्षः शीघ्रंपदकुलंगतः पूजितःसर्वयक्षैर्दुःप्रभिषिक्तस्तुपार्थिवः कावेरी
संगमेतत्रसर्वपापप्रणाशनं येनरानाभिजानंतिवंचितास्तेनसंशयः तस्मात्सर्वप्रय
त्नेनतत्रस्नायीतमानवः कावेरीचमहापुण्यानर्मदाचमहानदीत त्रस्नात्वातुराजेंद्र
अर्चयेद्वृषभध्वजं अश्वमेधफलंप्राप्यरुद्रलोकेमहीयते अग्निप्रवेशंयःकुर्यात्पंचकु
र्पादनाशनं अनिवर्तिकागतिस्तस्ययथामेशंकरोब्रवीत् सेव्यमानोवरस्त्रीभिःसेव्यते
दिव्यरुद्रवत् षष्ठिंवर्षसहस्राणिषष्टिकोटयस्तथापरे मोदतेरुद्रलोकस्थो यत्रयत्रै
वगच्छतिपुण्यक्षयात्परिभ्रष्टोराजाभवतिधार्मिकः भोगवानधर्मशीलश्चमहाश्रे

२२ महात्मना कथिता ऋषिसंघेभ्यो ऽस्माकं च विशेषतः मुनिभिः संस्तुता ह्येषा नर्मदा प्रवरा नदी रु
द्रदेहाद्विनिष्क्रांता लोकानां हितकाम्यया सर्वपापहरा नित्यं सर्वप्राणिनमस्कृता संस्तु
ता संस्तुता देवगंधर्वैरप्सरोभिस्तथैव च नमः पुण्यजले ऽर्घ्ये नमः सागरगामिनि नमोस्तु ते ऋषि
गणैः शंकरादेहि निःसृते नमोस्तु ते धर्मभृते वरानने नमोस्तु ते देवगणैकवंदिते नमो
33 स्तु ते सर्वपवित्रपावने नमोस्तु ते सर्वजगत्सुपूजिते [illegible] य इदं पठते स्तोत्रं नित्यं शु
द्धेन मानवः ब्राह्मणो वेदमाप्नोति क्षत्रियो विजयी भवेत् वैश्यस्तु लभते लाभं शूद्रश्चैव
शुभां गतिं अन्नार्थी लभते ह्यन्नं स्मरणादेव नित्यशः नर्मदां सेवते नित्यं स्वयं देवो महे
श्वरः तेन पुण्या नदी ज्ञेया ब्रह्महत्यापहारिणी इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे सप्तदशो
ध्यायः १७ नारद उवाच तदा प्रभृति ब्रह्माद्या ऋषयश्च तपोधनाः सेवंते नर्मदां राजन् २२

॰पुत्रवध्याख्रिरशोः सह पिप्पलेश्वरं ततो गछे सर्वपापप्रणाशनं तत्र गत्वा तु राजेंद्र ॥

शनः सर्वपापविमुक्तात्मा रुद्रलोकं स गच्छति ततो गच्छेत्तु राजेंद्र कपिलातीर्थमुत्त
मं तत्र स्नात्वा नरो राजन् गोप्रदानफलं लभेत् कांचीतीर्थं ततो गच्छेत् देवर्षिग
त णसेवितं तत्र स्नात्वा नरो राजन् गोलोकं समवाप्नुयात् ततो गच्छेत राजेंद्र कुंडले
श्वरमुत्तमं तत्र संनिहितो रुद्रस्तिष्ठते उमया सह तत्र स्नात्वा तु राजेंद्र रुद्रलो
के महीयते ततो गच्छेत्त राजेंद्र विमलं विमलेश्वरं तत्र देवाः शिखा रम्या ईश्व
रेण निर्यतितात्र प्राणान् परित्यज्य रुद्रलोकमवाप्नुयात् ततः पुष्करणीं ग
छेत्तत्र स्नानं समाचरेत् स्नानमात्रे नरस्तत्र इंद्रस्याद्धासनं लभेत् नर्मदाससरितश्रेष्ठा रु
द्रदेहाद्विनिःसृता तारयेत्सर्वभूतानि स्थावराणि चराणि च सर्वदेवाधिदेवेन ईश्वरेण
अवध्याश्चिदशैः सह पिप्पलेश्वरं ततो गछेत्सर्वपापप्रणाशनं तत्र गत्वा तु राजेंद्र ६

देवेंद्रेणाद्गतंकृत्वावज्रकीलेनयंत्रितः तदाप्रभृतिलोकानांस्वर्गद त्वंनिवारितंसघृतंश्रीफलंदत्वा
गत्वाचांतेप्रदक्षिणांसर्वतः महादेवेनशिरसादीपधारकः सर्वकामेनसंपूर्णोराजाभवतिपांडव म
नोरुद्रत्वमाप्नोतिनचेहजायतेपुनः स्वर्गंगत्वाततोराजं [illegible] कृ।
त्वागच्छतिसंविदंमहादेवंतथोमास्यत्रयोदश्यांपाहिमानवः स्नानमात्रेणनरस्तत्रसर्वयज्ञफलंल
भेत् ततोगच्छेत्तराजेंद्रतीर्थंपरमशोभनंनराणांपापनाशायसृष्टमगस्त्येश्वरमुत्तमं तत्रस्नात्वानरोरा
जन्मुच्यतेब्रह्महत्यया कार्तिकस्यतुमासस्यकृष्णपक्षेचतुर्दशी घृतेनस्नापयेद्देवंसमाधिस्थो।
जितेंद्रियः एकविंशकुलोपेतोमुच्यतेदैवत्सराटपदात् धेनवोपानहं छत्रं तथादद्याच्चकंबलं
भोजनंचैवविप्राणांसर्वंकोटिगुणंभवेत् ततोगच्छेत्तराजेंद्ररविस्तवमनुत्तमं तत्रस्नात्वानरोराजन्नसिं
हासनगतिर्भवेत् नर्मदादक्षिणेकूलेतीर्थंशक्रस्यविश्रुतंउपोष्यरजनीमेकांस्नानंतत्रसमा

कामक्रोधविवर्जिताः युधिष्ठिरउवाच तस्मिन्निपतितं दृष्ट्वा शूलं देवस्य भूतले तस्य पुण्यं पस
मारख्यातं तीर्थपुण्यपतमं महत् तत्रस्नात्वार्चयेद्देवं गोसहस्रफलं लभेत् नारदउवाच शू
लभेदेति विख्यातं तीर्थं पुण्यपतमं महत् तत्रस्नात्वार्चयेद्देवं गोसहस्रफलं लभेत् त्रिरात्रं
कारयेद्यस्तु तस्मिन्तीर्थे नराधिप अर्चयित्वा महादेवं पुनर्जन्म न विद्यते भीमेश्वरं ततो गच्छेन्नर्मदे
श्वरमुत्तमं आदित्येश्वरं महापुण्यं तथा घृतमधुस्नानसमं मल्लिकेश्वरमभ्यर्च्य पर्याप्तं जन्मनः
फलं वह्नीश्वरं ततः पश्येन्नीराजेश्वरमुत्तमं सर्वतीर्थफलं तस्य पंचायतनदर्शनात् ततो गच्छे
त राजेंद्र युद्धं वै यत्र साधितं कोटितीर्थं तु विख्यातं महाराय त्र साधिताः यत्र ते निहिता राजन् दान
वा बलदर्पिताः तेषां शिरांसि गृह्य ते निहितास्ते समागताः ते लसंस्थापितो देवः शूलपाणिर्म
हेश्वरः कोटि विनिहता त्रतेन कोटीश्वरः स्मृतः दर्शनात्तस्य तीर्थस्य सदेहः स्वर्गमावहेत् त
त्र

३५ त्रोपवासेनत्रिरात्रफलमाप्नुयात्तस्मिंस्तीर्थेतुराजेंद्रकपिलांयःप्रयच्छतियावंतितस्यारोमाणितत्प्र
सितकुलेनचतावद्वर्षसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयतेयस्तुप्राणपरित्यागंतत्रकुर्य्यान्नराधिपःअ
क्षयंमोदतेकालंयावच्चंद्रदिवाकरोनर्मदातटमाश्रित्यतिष्ठंतियेत्तुमानवाःतेमृताःस्वर्गमायांति
35 तथासुकृतिनोयथाष्ठुरभिकेश्वरंततोगच्छेन्नारकंकोटिकेश्वरंगंगावत्तरणेतत्रदिनेपुण्यो
नसंशयःनंदीतीर्थंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत्प्रीयतेतत्रनंदीशःसोमलोकेमहीयतेततो
द्वीपेश्वरंगच्छेद्व्यासतीर्थंतपोवनंनिवर्तितापुरातत्रव्यासभीतामहानदीहुंकारितातुव्यासेनदक्षि
णेनततोगताप्रदक्षिणांतुयःकुर्यात्तस्मिंतीर्थेनराधिपःव्यासस्तस्यभवेत्प्रीतोवांछितंलभतेफलंसू
त्रेणवेष्टयेपस्तुदीपंतदेवंसवेदिकंक्रीडतेअक्षयंकालंतथारुद्रस्तथैवसःततोगच्छेत्तुराजेंद्र
एरंडीतीर्थमुत्तमंसंगमेतुनरःस्नात्वामुच्यतेसर्वपातकैःएरंडीत्रिषुलोकेषुविख्यातापापनाशिं ३५

सर्वदुःखात्प्रमुच्यते ततो गच्छेत्तु राजेंद्र बाणेश्वरमुत्तमं तत्र स्नात्वा नरो राजन् सर्वदुःखात्प्रमुच्यते सोमतीर्थे ततो गच्छेत्सप्तश्मेच्छं रमनुत्तमं
तत्र स्नात्वा नरो राजन् ७

चरेत् स्नानं कृत्वा यथान्यायमर्च्चयेत्तु जनार्द्दनं गोसहस्रफलं तस्य विष्णुलोकं स गच्छति ऋषितीर्थे
ततो गच्छेत्सर्वपापहरं नृणां स्नातमात्रो नरस्तत्र शिवलोके महीयते नारदस्य चैत्रे वतीर्थं परम
शोभनं स्नानमात्रो नरस्तत्र गोसहस्रफलं लभेत् देवतीर्थं ततो गच्छेद् अमरस्यापि तत्पुरा तत्र स्ना
त्वा नरो राजन् ब्रह्मलोके महीयते अमरकंटकं ततो गच्छेद् अमरस्यापि तत्पुरा स्नानमात्रो नरस्तत्र
गोसहस्रफलं लभेत् ततो गच्छेत्तु राजेंद्र वामनेश्वरमुत्तमं तत्र वामनकं दृष्ट्वा मुच्यते ब्रह्महत्यया अत्र
षितीर्थं ततो गच्छेदीशानेशं युमानधुवं वटेश्वरं ततो दृष्ट्वा पर्प्पीत्तजन्मनः फलं भीमेश्वरं ततो गच्छे
च्छेत्सर्वव्याधिविनाशनं स्नातमात्रो नरो राजन् सर्वपापैः प्रमुच्यते सोमतीर्थं ततो गच्छेत्तपप्रेपच चंद्र
मुत्तमं तत्र स्नात्वा नरो राजन् भक्त्या परमया यतः त [illegible] स्त्राणां हि व्यदेहस्थः शिववन्मो
दते चिरं षष्टिं वर्षसहस्राणि शिवलोके महीयते ततो गच्छेत्तु राजेंद्र पिंगलेश्वरमुत्तमं अहोरा

२६ लंतस्यरुद्रलोकेमहीयते लांगलतीर्थंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनं तत्रगत्वातुराजेंद्र स्नानंतत्स
माचरेत् सप्तजन्मकृतैःपापैःमुच्यतेनात्रसंशयः वटेश्वरंततोगच्छेत्सर्वतीर्थमनुत्तमंतत्रस्ना
36 त्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत संगमेश्वरंततोगच्छेत्सर्वपापहरंपरंतत्रस्नात्वानरोराज्यंल
भतेनात्रसंशयः भद्रतीर्थंसमासाद्यदानंदद्यात्तुयोनरः तस्यतीर्थप्रभावेनसर्वकोटिगुणंभवे
त् अथनारीभवेत्कापितत्रस्नानंसमाचरेत् गौरीतुल्याभवेत्सातुरुद्रंयात्तिनसंशयः अंगारेश्व
समा रंततोगच्छेत्स्नानंतत्रचरेत् स्नानमात्रोनरस्तत्ररुद्रलोकेमहीयते अंगारकेचतुर्थ्यांतुस्नानंतत्रसमा
चरेत् अक्षयंमोदतेकालंमुरारिकृतशासनः अयोनिसंगमेस्नात्वानपश्येत्तुयोनिमंदिरं पांडवे
श्वरंतत्रैवस्नानंतत्रसमाचरेत् अक्षयंमोदतेकालंअवध्यस्तुसुरासुरैः विष्णुलोकंततोगत्वाक्री
डाभोगसमान्वितः तत्रभुक्त्वामहाभोगान्मर्त्येराजाभिजायते कंचोतिकेश्वरंगच्छेत् स्नानंतत्रस। २६

नीमस्य वाच्य युजेमासि कृष्णपक्षस्य चाष्टमीषु चिर्भूत्वा नरः स्नात्वा भक्तिभावात्तु रंजितः मुक्तिकांक्षि
रसिस्यात्पुनः प्रवगाह्य च वै जलं नर्मदोदकसंमिश्रं मुच्यते सर्वकिल्बिषैः प्रदक्षिणां तु यः कुर्यात्त
स्मिन्तीर्थे नराधिप प्रदक्षिणीकृता तेन सप्तद्वीपा वसुंधरा ततः सुवर्णतिलके स्नात्वा दत्वा च कां
चनं कांचनेन विमानेन रुद्रलोके महीयते ततः स्वर्गच्युतः कालाद्राजा भवति वीर्यवान् ततो।
गच्छेत्तु राजेंद्र ईश्वरं चास्तु संगमं त्रैलोक्ये विश्रुतं दिव्यं तत्र संनिहितः शिवः तत्र स्नात्वा नरो रा
जन् गाणापत्यमवाप्नुयात् स्कंदतीर्थं ततो गच्छेत्सर्वपापप्रणाशनं आजन्मनः कृतं पापं स्नानमात्रा
द्व्यपोहति आंगिरसं ततो गच्छेत्स्नानं तत्र समाचरेत् गोसहस्रस्य फलं तस्य रुद्रलोके महीयते लां
गलतीर्थं ततो गच्छेत्सर्वपापप्रणाशनं तत्र गत्वा तु राजेंद्र स्नानं तत्र समाचरेत् सप्तजन्मकृतैः पा।
पैः मुच्यते नात्र संशयः वटेश्वरं ततो गच्छेत्सर्वतीर्थमनुत्तमं तत्र स्नात्वा नरो राजन् गोसहस्रफ

३७ नदत्तंभवतिचाक्षयं दरिद्रव्याधितायेतुयेचदुष्कृतिकर्मणः मुच्यंतेसर्वपापेभ्यः सूर्यलोकंप्रयां
तिचमाघमासेतुसंप्राप्तेशुक्लपक्षस्यसप्तमी वसेदायतनेयस्तुनिरात्मायोजितेंद्रियः नजायतेव्या
धितश्चवकालेंधोवधिरस्तथासुभगोरूपसंपन्नस्त्रीणांभवतिवल्लभः इदंतीर्थंमहापुण्यंमार्कं
डेयेनभाषितंयेप्रयांतिनराजेंद्रवंचितास्तेनसंशयः मासेश्वरंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाच
३५ रेत [redacted] स्नातमात्रोनरस्तत्रस्वर्गलोकम
वाप्नुयात मोदतेस्वर्गलोकस्योपावदिंद्राश्चतुर्दशः ततः समागतःस्थित्वानागेश्वरंततो वनं तत्र
स्नात्वातुराजेंद्रशुचिर्भूत्वासमाहितः बह्वीभिर्नागकन्याभिः क्रीडतेकालमक्षयंकुवेर
भवनंगच्छेत्कुवेरोयत्रसंस्थितः यत्रस्नात्वातुराजेंद्रशुचिर्भूत्वासमाहितः कांचनंतुततोद
द्यान्माघमासेयुधिष्ठिरकृष्णपक्षेचतुर्दश्यांस्नानंतत्रसमाचरेत् स्नातमात्रोनरस्तत्र। ३७

माचरेत्तउत्तरायणेतुसंप्राप्तेयदीछेत्तत्रसंभवेत् चंद्रभागांततोगछेत्स्नानंतत्रसमाचरेत्तस्नात
मात्रोनरस्तत्रसोमलोकेमहीयतेततोगछेत्तराजेंद्रदानंदत्वाचकांचनंसूर्यवानीलवर्णंभं
द्रवृषभंयःसमुत्सजेत् वृषभस्यतुरोमाणितत्प्रसूतिफलेषुचतावद्वर्षसहस्राणिनरोहरपुरेवसे
त्ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिवीर्यवान् अश्वानांश्वेतवर्णानांसहस्रेषुनराधिपस्वा
मीभवतिमर्त्येषुतस्यतीर्थप्रभावतः ततोगछेत्तराजेंद्रब्रह्मावर्तमनुत्तमंतत्रस्नात्वानरोरा
जन्कपिलांयःप्रयछतिसंपूर्णांपृथिवींदत्वायत्फलंतद्वाप्नुयात् नर्मदेश्वरपरंतीर्थंन
भूतंनभविष्यतितत्रस्नात्वानरोराजन् अश्वमेधफलंलभेत् तत्रसर्वगतोराजापृथिव्याम
भिजायतेसर्वलक्षणसंपूर्णःसर्वव्याधिविवर्जितः नर्मदायोत्तरेकूलेतीर्थंपरमशोभनंआदि
त्यायतनंरम्यमीश्वरेणतुभावितंतत्रस्नात्वातुराजेंद्रदानंदत्वाचशक्तितःतस्यतीर्थप्रभावे

३८ सुदेवेन कोटिशः तत्र तीर्थे समत्यन्तं विष्णुः प्रीतो भवेदिह अहोरात्रोपवासेन ब्रह्महत्यां व्यपोह
ति ततो गच्छेत् राजेंद्र तापसेश्वरमुत्तमं अमोहकामिति ख्यातं पितरस्तत्र तर्पयेत् पौर्णमास्याम
मावास्यां श्राद्धं कुर्याद्यथाविधि तत्र स्नात्वा नरो राजन् पितॄ पिंडं तु दापयेत् गजरूपा शिला तत्र
तोयमध्ये प्रतिष्ठिता तस्मिंस्तु दापयेत् पिंडं वैशाखे तु विशेषतः तृप्यंति पितरस्तावद्यावत्तिष्ठ
381 ति मेदिनी ततो गच्छेत् राजेंद्र सिद्धेश्वरमनुत्तमं तत्र स्नात्वा तु राजेंद्र गाणपत्यंतिकं व्रजेत् ततो गच्छे
त् राजेंद्र लिंगोपत्र जनार्द्दनः तत्र स्ना ७ त्वा तु राजेंद्र विष्णुलोके महीयते नर्मदा दक्षिणे कूले ती
र्थं परमशोभनं कामदेवः स्वयं तत्र तपस्तप्यत्यसौ महान् दिव्यं वर्षसहस्रं तु शंकरं पर्युपासत
समाधिपर्वे दग्धस्तु पुरा करेणमहात्मना श्वेतपर्वोपमश्चैव कृताशः ग्रु ऌपर्वाणि एतदध्यास्य वै ते स
वैकुंठमेश्वरं प्रस्थिताः दिव्यवर्षसहस्रेण तुष्टस्तेषां महेश्वरः उमया सहितो रुद्रस्तेषां तुष्टो वरप्र ३८

अप्सरैः सहमोदते परमेश्वरं ततः स्तुत्वा अहिल्यामुक्तिमागमत् चैत्रमासे तु संप्राप्ते शुक्लपक्षे
त्रयोदशी कामदेवदिने तस्मिन्नहल्यां तु प्रपूजयेत् यत्र यत्र समुत्पन्नो नरस्तत्र प्रियो भवेत्
स्त्रीवल्लभो भवेच्छ्रीमान् कामदेव इवापरः अयोध्यां तु समासाद्य तीर्थं शक्रस्य विश्रुतं स्ना
त्वमात्रो नरस्तत्र गोसहस्रफलं लभेत् सोमतीर्थं ततो गच्छेत् स्नानमात्रं समाचरेत् स्नानमा
त्रो नरस्तत्र सर्वपापैः प्रमुच्यते सोमग्रहे तु राजेंद्र यायज्ञकरं भवेत् त्रैलोक्यविश्रुतं राजन् सो
मतीर्थं महाफलं यस्तु चांद्रायणं कुर्यात्तस्मिन्तीर्थे नराधिप सर्वपापविशुद्धात्मा सोमलोकं
स गच्छति अग्निप्रवेशे तु जले वाप्यथवापि हि अनाशने सोमतीर्थे मृतो यस्तु नासौ मर्त्योभिजायते
स्तंभतीर्थं ततो गच्छेत् स्नानं तत्र समाचरेत् स्नातमात्रो नरस्तत्र सोमलोके महीयते ततो ग
च्छेत्तु राजेंद्र विघ्नतीर्थमनुत्तमं योधनीपुरविख्यातं विघ्नतीर्थमनुत्तमं अहरायाधिता स्तेनवा

३९ दृतं दृष्यातस्यभवेद्यात्रात्रद्दष्ट्वा काणिकुंडलं एततीर्थफलंज्ञात्वा सर्वेदेवास्समागताः मुचंतिय
ष्य दृष्टिं तुस्त्वंवंति कुसमेश्वरं इतिश्रीपद्मपुराणेऽप्यादिखंडे अष्टादशोध्यायः १८ नारदउवा
च भार्गवे शंततो गच्छेत भक्त्याय त्रजनार्दनः ॐ कारितास्तु देवेनदानवाः प्रलयंगताः तत्रस्ना
त्वातुराजेंद्रसर्व पापैः प्रमुच्यते शुक्लतीर्थस्य चोत्पत्तिं शृणुत्वं पांडुनंदन हिमवच्छिखरे र
39 म्येनानाधातुविचित्रिते तरुणादित्यसंकाशे तप्तकांचनसन्निभे वज्रस्फटिकसोपाने चित्र
पट्टशिलातले जांबूनदमये दिव्ये नानापुष्पोपशोभिते तत्रासीनं महादेवं सर्वज्ञं प्रभुमव्य
यं लोकानुग्राहकं शांतं गणवृंदैः समावृतं स्कंदनंदिमहाकालैर्वीरभद्रगणादिभिः उमयै
सहितं देवं मार्कंडेयः परिपृच्छति देवं महादेव ब्रह्मविविधं संसारभयभीतोहं सुखोपायं ब्रवी
हि मे भगवन् भक्तभव्येषु सर्वपापप्रणाशनं तीर्थानां परमं तीर्थं तद्वदस्व महेश्वर ईश्वर उवाच ३९

देव २ हपत

दः विमोक्तपित्वातान्सर्वाननर्म्मदातटमास्थितान् तस्यतीर्थप्रभावेनपुनर्देवत्त्वमागताः त्वत्प्रसा-
दान्महादेवतीर्थंचाभवदुत्तमं अर्द्धयोजनविस्तीर्णंतीर्थंदिक्षुसमंततः तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वा
उपवासपरायणः कुसुमायुधरूपेणरुद्रलोकेमहीयते वैश्वानरेयमेनैव कामदेवेनवायवेतप
स्तप्त्वातुराजेंद्रतत्रैवचपरोगताः अथोतस्यसमीपेतुनातिदूरेतुतस्यवैस्नानंदानंचतत्रैवभोजनं
पिंडपातनं अग्निवेशेजलेवापि अथवापि अनाशनेअनिवृत्तिकागतिस्तस्यमत्तस्याप्पर्द्धयोजन।
नेत्रैयंवकेनतोयेनस्नापयेन्नरपुंगवः अथोन्नमूलेदत्वातुपिंडंचैवयथाविधियितरस्तस्यतृप्य।
तियावच्चंद्रदिवाकरौउत्तरायणेतुसंप्राप्तेतत्रस्नानंकरोतियः पुरुषोवास्त्रियोवापिवसेदायतने।
शुचिः सिद्धेश्वरस्यैप्रभातेपूजयेन्नरः सतांगतिमवाप्नोतिनतांसर्वैर्महामखैः यदाचतीर्थकाले
नरूपवान्सुभगोभवेत मर्त्यैभवतिराजासौअप्राप्यमद्धांतगोचरे त्रेत्रयालंतुपश्येपच्चदंडपालंयथा

देवस्य

त्परंतीर्थंनभूतंनभविष्यतिपर्वंचयस्मिकर्माणि कृत्वापापानिमानवः अहोरात्रोपवासेन । त्रुटिर

६० समागताःगगानस्यात्स्तिष्ठतिविमानैःसर्वकामकैः शुक्लतीर्थेचराजेंद्रआगताधर्मकांक्षिणः

रजकेनयथावस्त्रंशुक्लंभवतिवारिणा आजन्मसंचितंपापंशुक्लतीर्थेव्यपोहतिस्नानंदानंमु

हापुण्यंमार्कंड ऋषिसत्तम शुक्लतीर्थेव्यपोहतितत्प्रभावंब्रह्मचर्येणयज्ञेदानेनवापुनः दे

वदानेनपापमुच्छिन्नसाकृतंशतैरपिकार्त्तिकस्यचमासस्यकृष्णपक्षेचतुर्दशीघृतेनस्नापयेद्

देवमुपोष्यपरमेश्वरं एकविंशंकुलोपेतोगच्छेद्देवस्यतत्पदात् शुक्लतीर्थंपरंतीर्थंऋषि

सिद्धनिषेवितंतत्रस्नात्वाततोराजन्पुनर्जन्मनविंदति स्नात्वावैशुक्लतीर्थेपितॄनर्चयेत् वृषभध्वा वि

जंजागरंकारयेततत्रनृत्यगीतादिमंगलैः प्रभातेशुक्लतीर्थेतुस्नानंवैदेवतार्चनं आचार्यंभोज

येत्पश्चाच्छिवव्रतपरः शुचिभोजनंचयथाशक्त्यावित्तशाठ्यंचनकारयेत प्रदक्षिणांततः कृत्वा

शनैर्देवांतिकंव्रजेत् एवंवैकुरुतेयस्तुतस्यपुण्यफलंशृणु ...दिव्ययानसमारूढःस्तूय ६०

ए

शृणु विप्र महाप्राज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः स्नानादिकं कुरु गच्छ त्वं नरर्षिसंघैः समावृतः मन्वत्रि
याज्ञवल्क्यश्च कश्यपश्चैव ह्यंगिराः यमापस्तंवसंवर्त्ताः कात्यायनबृहस्पतिः नारदो गौतम।
श्चैव पप्रच्छुर्जेधर्मकांक्षिणः ईश्वर उवाच गंगाकनखले पुण्या प्रयागपुष्करे गया कुरुक्षेत्रं तथै
प्रांपराहुग्रस्ते दिवाकरे दिवा वा यदि वा रात्रौ शुक्लतीर्थे महाफलं दर्शनात्स्पर्शनाच्चैव स्ना।
नाध्यानात्तथा जपात् होमाच्चैवोपवासाच्च शुक्लतीर्थफलं महत् शुक्लतीर्थं महापुण्यं सर्वपा
पप्रणाशनं चाणिक्यो नाम राजर्षिः सिद्धिं तत्र समागतः एतत्तत्क्षेत्रसमुत्पन्नं योजनावृत्तिसंस्थितं
शुक्लतीर्थं महापुण्यं सर्वपापप्रणाशनं पादयाग्रेन दर्शनेन ब्रह्महत्यां व्यपोहति अहमत्र ऋषि
श्रेष्ठ तिष्ठामि त्वं मया सह वैशाखे विमले मासि कृष्णपक्षे चतुर्दशीके लाशाच्चापि निर्गत्य तत्र।
संन्निहितोस्म्यहं देव किंन्नरगंधर्वा सिद्धविद्याधरास्तथा गणाश्चाप्सरसो नागाः सर्वे देवाः

४१ त् ज्येष्ठमासेतुसंप्राप्तेचतुर्दश्यांविशेषतः तत्रोयोघ्यनरोभत्याकपिलांयः प्रयच्छतिघृतेनदी
पंप्रज्वाल्यघृतेनस्नापयेच्छिवंश्रीफलंचततोदत्वाकृत्वाचांतेप्रदक्षिणांघंटाभरणासंयुक्तांक
पिलांयः प्रयच्छतिशिवतुल्योनरोभूत्वानचेहजायतेपुनः अंगारकदिनेप्राप्तेचतुर्थ्यांतुविशे
षतः स्नापयित्वाशिवंभुक्त्वाब्राह्मणेभ्यस्तुभोजनं अंगाकारकनचस्यात्तुअमावास्यांतथैवचा
41 च स्नापयेत्तत्रयत्नेनरूपवान्सुभगोभवेत्घृतेनस्नापयेल्लिंगंपूजयेद्भक्तितोद्विजान्पुष्प
केनविमानेनसहस्रैःपरिवारितः शिवंपदमवाप्नोतिपत्रवाभिमतंभवेत् अक्षयंमोदतेका
लंयथाहृद्रस्तथैवच पदात्तुकर्मसंयोगान्मर्त्यलोकमुपागतः राजाभवतिधर्मिष्ठोरूपवान्
जायतेवलीततोगच्छेत्तराजेंद्रगणेश्वरमनुत्तमंत् गणविंड ऋषिर्नामसूर्यापदग्धोव्यवस्थितः
तस्यतीर्थप्रभावेनपापमुक्तोभवद्द्विजः ततोगच्छेत्तराजेंद्रगणेश्वरमनुत्तमं श्रावणेमासिसंप्र ४१

मानोम्पररोगाणि: शिवतुल्यपवलोये नैतिष्ठत्यामृतसंप्लवं श्रुत्का तीर्थंतुयानारी ददाति कनकं शुभं घ
तेन स्नापयेद्देवं कुमारं चाभिपूजयेत् एवं या कुरुते भक्त्या तस्याः पुण्यफलं शृणु मोदते देवलोके
स्याप्यावदिंद्राश्चतुर्दश अयने वा चतुर्दश्यां मासक्षौ ततो विषुवे तथा स्नात्वा तत्सोपवासः सन्निर्जि
तात्मा समाहितः दानं दद्याद्यथा पि वा उद्वाहयति पश्ची तीर्थे तस्य पुण्यफलं शृणु यावत्तद्रोमसंख्यं
नंतत्प्रसूतिफलेषु च यावद्वर्षसहस्राणि शिवलोके महीयते इति श्रीपद्मपुराणे आदिखं
डे ऊनविंशोऽध्यायः १९ नारद उवाच ततस्तु नरकं गच्छेत्स्नानं तत्र समाचरेत् स्नातमात्रो न
रस्तत्र नरकं न च पश्यति अस्य तीर्थस्य माहात्म्यं शृणु त्वं पांडुनंदन तस्मिंस्तीर्थे तु राजेंद्र पा
न्यस्थानि विनिक्षिपेत् विलयं यांति सर्वाणि रूपवान् जायते नरः गोतीर्थं तु ततो गच्छेद्दृष्ट्वा पा
पात्प्रमुच्यते ततो गच्छेत राजेंद्र कपिलातीर्थमुत्तमं तत्र स्नात्वा नरो राजन् गोसहस्रफलं लभे

४२ दानवोवाथ कथयस्व महेश्वर ईश्वर उवाच भृगुर्नाम द्विजश्रेष्ठ ऋषीणां प्रवरो मुनिः ध्याय
ते मां समाधिस्थो वरं प्रार्थयते प्रिये तत्र प्रहसिता देवी ईश्वरं प्रत्यभाषत धूमावर्तीशिखा जा
तात्ततोद्यापि न तुष्यसि दुराराध्योसि तेन त्वं नात्र कापी विचारणा देव उवाच न ज्ञायसे महा
देवि अयं क्रोधेन वेष्टितः दर्शयामि यथा तथ्यं प्रियं ते च करोम्यहं संस्मारितो देवेन धर्म रू
42 पो वृषस्तदा स्मरणाद्देवदेवस्य वृषो शीघ्रमुपस्थितः वर्द्धतेमानुषीवाचमादेशो दीयतां
प्रभो वल्मीकेः खादते विप्र एष भूमौ निपात्य योगस्थस्ततो ध्याय नृत्ततत्तेन निपातितः चु
चुभे क्रोधसंतप्तो हस्तेनाहितवान् भृगुः एवं संभाषमानस्तु क्व गच्छसि भो वृषः अघ त्वं मम
या पश्यान प्रलयनयहे वृष धार्मिकस्ततदा विप्रोन्तरितं गतं वृषं आकाशे प्रेक्षते विप्र रातङ्क
तमनुतमं ततः प्रहसिते रुद्रे ऋषिरग्र ॥ व्यवस्थितः तृतीयं लोचनं दृष्ट्वा वेलक्ष्यात्पति ४२

त्ते कृष्णपक्षे चतुर्दशी स्नातमात्रो नरस्तत्र रुद्रलोके महीयते पितॄणां तर्पणं कृत्वा मुच्यते चऋ
णात्रयात् गोश्वरसमीपे तु गंगावदनमुत्तमं अकामो वा सकामो वा तत्र स्नात्वा तु मानवः अज
न्मसंचितैः पापैर्मुच्यते नात्र संशय सर्वदा सर्वदिवसे स्नानं तत्र समाचरेत पितॄणां तर्पणं कृत्वा मु
च्यते चऋणात्रयात् प्रयागे यत्फलं दृष्टं शंकरेण महात्मना तदेव निखिलं पुण्यं गंगारा हृका
संगमे तस्यैव पंचमे स्नाने समीपे नातिदूरतः दशाश्वमेधनामानं त्रिषु लोकेषु विश्रुतं उपोष्य र
जनीमेकां मासि भाद्रपदे तथा अमावास्यां तरे स्नात्वा पूजते यत्र शंकरः सर्वदा पर्वणी वसे
त् स्नानं तत्र समाचरेत् पितॄणां तर्पणं कृत्वा अश्वमेधफलं लभेत दशाश्वमेधात्पश्चिमतो भृ
गुर्ब्राह्मणसत्तमः दिव्यं वर्षसहस्रं तु ईश्वरं पर्युपासत वल्मीकावस्थितश्चासौ दक्षिणां चनि
केतनं प्राप्य श्वर्यं च महज्जातमुमया शंकरस्य च गौरी तु प्रच्छते देवं कोपमत्र तु संस्थितः देवोवा

४२ रवंपतितंपापत्वंमांत्राहिदीनंदयगणार्थवंधुजनैरेवपूजितैरेवपरितास्त्रा शावच्छातथा
पिशंकरकिंमूढं मांविद्धि वपसि तस्मान्मांहर शीघ्रंलक्ष्मीमांदेहि हृदयवासिनींनित्याम्
43 छिंधिमदमोहपाशान्तारय मांमहादेवकरुणाभ्युदयेनामस्तोत्रमिदंसिद्धंदिव्यंयः
पठतिभक्तियुक्तस्यतेतत्प्रसन्नोयथाहिपिशाचः ईश्वरउवाच अहंतुष्टोस्मितेविप्रवरं
प्रार्थयस्वेप्सितंउमयासहितोदेवोवरंतस्यहि दापयेत् भृगुरुवाच यदितुष्टोसिदेवेश
यदिदेयोवरोममरुद्र देवीभवेदेव मेतत्संपादयस्वमे ईश्वरउवाच एवंभवतुविप्र।
द्रक्रोधस्पर्शनंभविष्यति नपितापुत्रयोश्चैवएकवाक्यंभविष्यति तदाप्रभृतिब्रह्माद्याः
सर्वेदेवाः सकिन्नराः उपासंतेभृगोस्तीर्थंतस्थोयत्रमहेश्वरः दर्शनात्तस्यतीर्थस्यस
द्यः पापात्प्रमुच्यते अवशाः स्ववशाश्चापिम्रियंतेतत्रजंतवः गुह्यातिगुह्यत्वगतिंते ४२

तो भुवि प्रणाम्य दंडवद्भूमौ स्तुवते परमेश्वरं ऊँ प्रणायत्यजगन्नाथं भवोद्भवं भवनीतो हं भुव
नपते संतं विज्ञापयामि किंचिद्गुणान्वितं क्रुशक्तिर्भवतु मानुषे नाथ्यवासु किरयं हि कदा
चिद्वदन महस्रं भवेद्यास्यमत्त्यात थापि शंकर भवां तं कियत्ती स्तुतिरमुष्याम हे शाप्रश्रित
चरणानिकरस्य त्वं सत्त्वरजस्तमः स्थित्युत्पत्ति विनाशाने देवत्वां मत्को भुवनेश नो देवतं ।
किंचित् यमनियमयज्ञदाने वेदाभ्यास्यवधारणो योगात् त्वद्भक्तोः मर्वमिदं नाहतिकला
महस्रशेन उत्तरसायनात्वद्भाजनपाद्धका सिद्धिर्वा चिह्नानि भवप्राणतानादृश्यते ते हि ज
न्मनि प्रकटं साठे ननमयंतियरगत्तिर्यद सित्वं धर्ममिच्छतां देवभक्तिर्भवच्छेदकरी मादृ
या निर्मितानथ्य परहारपरस्वरतं परिभवदुःखशोक संतप्तं परवदनवीक्षणायरं परमेश्व
रमां परित्राहि त्रिजगलीकाभिमानदग्धं दीनामंगर विभवदवकीलचंतं कूरकुपथ्याभिम

वर्ष्य मास २

॥ ल्पवल्लोभवेत्तत्र वसेत्कल्पायुतं साग्रं रुद्रतुल्यपराक्रमः कालेन महता प्राप्तं पृथिव्यामेकरा
ट् भवेत्ततो गच्छेत राजेंद्र एरंडीतीर्थमुत्तमं प्रयागे यत्फलं दृष्टं मार्कंडेय नराधिपः तत्फलं
लभते राजन् स्नानमात्रस्तु मानवः मासि भाद्रपदे चैव शुक्लपक्षस्य चाष्टमी उपोष्य रजनी
मेकां तत्र स्नानं समाचरेत् यमदूतैर्न वध्यंते इंद्रलोकं स गच्छति ततो गच्छेत राजेंद्र सिद्धो य
११ त्र जनार्दनः हिरण्यद्वीप विख्यातं सर्वपापप्रणाशनं तत्र स्नात्वा नरो राजन् गुणवान् रूप
वान् भवेत् ततो गच्छेत राजेंद्र तीर्थं कनखलं भवेत् गरुडस्तेन तपस्तप्तं तस्मिन् तीर्थे नराधि
पः विख्यातं सर्वलोकेषु योगिनी तत्र तिष्ठति क्रीडंते योगिभिः सार्धं शिवेन सह नृत्यति
तत्र स्नात्वा नरो राजन् रुद्रलोके महीयते ततो गच्छेत राजेंद्र सिद्धो यत्र जनार्दनः वाराहं रू
पमास्थाय यत्र अर्चितः परमेश्वरः वराहतीर्थे नरः स्नात्वा द्वादश्यां तु विशेषतः विष्णुलोक ॥

षानिः संप्राप्या भवेत् एतत्तत्क्षेत्रं सुविपुलं सर्वपापप्रणाशनं तत्र स्नात्वा दिवं यांति ये मृत्ता के
पुनर्भवाः उपानहं छत्तदायुग्मं देयमन्नं च कांचनं भोजनं च यथाशक्त्या अश्वमेधं तस्य तद्भ
वेत् सूर्योपरागे यो दद्या दानं चैव यथेच्छया तीर्थस्नानं तु यद्दानमक्षयं तस्य तद्भवेत्
चंद्रसूर्योपरागेषु वृषोत्सर्गमनुत्तमं न जानंति नरा मूढा विष्णुमाया विमोहिताः नर्मदा
पो दोस्थितं दिव्यं वृषतीर्थं नराधिप ॥ भृगुतीर्थस्य माहात्म्यं यः शृणोति नरः सकृत् विमुक्तः
सर्वपापेभ्यो रुद्रलोकं स गच्छति ततो गच्छेत्तु राजेंद्र गौतमेश्वरमुत्तमं तत्र स्नात्वा नरो राज
न्नुपवासपरायणः कांचनेन विमानेन ब्रह्मलोके महीयते धौतपापं ततो गच्छेद्धौतं तत्र
यत्र वृषेण तु नर्मदायां स्थितं राजन् सर्वपातकनाशनं तत्र तीर्थे नरः स्नात्वा ब्रह्महत्यां
व्यपोहति तस्मिंस्तीर्थे महाराज प्राणत्यागं करोति यः चतुर्भुजस्त्रिनेत्रश्च रुद्र

४५ सिद्धिमवाप्नोति भृगुस्तु मुनिपुंगवः अवतारः कृतस्तेन शंकरेण महात्मना इति श्रीप
द्मपुराणे आदिखंडे विंशतितमोध्यायः २० नारद उवाच ततो गछेत्तु राजेंद्र विहंगे
श्वरमुत्तमं दर्शनात्तस्य राजेंद्र मुच्यते सर्वपातकैः ततो गछेत्तु राजेंद्र नर्मदेश्वरमुत्त
मं तत्र स्नात्वा नरो राजन् स्वर्गलोके महीयते अश्वतीर्थं ततो गछे ~~[illegible]णानिर्मि~~
45 स्नानं तत्र समाचरेत् सुभगो दर्शनीयश्च भोगवान् जायते नरः पितामहं ततो गछेद्ब्र
ह्मणा निर्मितं पुरा तत्र स्नानं नरो भक्त्या पितृपिंडं तु दापयेत् तिलदर्भविमिश्रं तु उदकं
तु प्रदापयेत् तस्य तीर्थप्रभावेन सर्वं भवति चाक्षयं सावित्रीतीर्थमासाद्य यस्तु स्नानं
समाचरेत् विधूय सर्वपापानि ब्रह्मलोके महीयते मनोहरं च तत्रैव तीर्थं परमशो
भनं तत्र स्नातो नरो राजन् पितृलोके महीयते ततो गछेत्तु राजेंद्र त्रिदशज्योति विश्रुतं ततः ४५

मवाप्नोतिनरकंनगच्छतिततोगच्छेतराजेंद्रसोमतीर्थमनुत्तमंपौर्णमास्यांविशेषेणतत्र
स्नानंसमाचरेत्तप्रणिपत्यचईशानंवलिराज्येप्रसीदतिहरिश्चैवद्रयुरंदिव्यमंतरित्तंतु।
दृष्टपतेचक्रध्वजेसमाचृत्तेसप्तेनागारिकेतनेनर्मदातोयवेगेनरुरुकच्छोपसेवितेत
स्मिंस्थानेनिवासंचविष्णुःशंकरमब्रुवीतद्वीपेश्वरेनरःस्नात्वालभेद्बहुसुवर्णंजंततोगच्छे
तराजेंद्ररुद्रकन्यांतसंगमंस्नातमात्रोनरस्तत्रदेव्याःस्थानमवाप्नुयातदेवतीर्थंततोग
च्छेत्सर्वदेवनमस्कृतंतत्रस्नात्वातुराजेंद्रदेवतैःसहमोदतेततोगच्छेतराजेंद्रशिखितीर्
थमनुत्तमंतत्रवैदीयतेदानंसर्वंकोटिगुणंभवेत्परपत्तेत्रमावास्यांस्नानंतत्रसमाचरे
त्ब्राह्मणंभोजयेदेकंकोटिर्भवतिभोजिताभृगुतीर्थंतराजेंद्रतीर्थकोटिव्यवस्थिता।
त्रकामोवासकामोवातत्रस्नायीतमानवःअश्वमेधमवाप्नोतिदेवतैःसहमोदतेतत्र।

४६ द्देवं नरकं च न गच्छति एवं तीर्थसमासाद्य प्रवतारं तु प्रंभना त्र चौपि त्वा विहृपान्नं रुद्रलोके
महीयते तस्मिन् तीर्थे नर स्नात्वा भारभूते महात्मनः यत्र तत्र मृतस्यापि ध्रुवं गाणेश्वरी गतिः
कार्त्तिकस्य तु मासस्य कृष्णे चौपि त्वा महेश्वरं अश्वमेधाद्दशगुणं प्रवदंति मनीषिणः दीपका
नां शतं दत्वा घृतपूर्णानि दापयेत विमानैः सूर्यसंकाशैः व्रजते यत्र शंकरः वृषभं यः प्रय
च्छेत शंखकुंदेंदुसन्निभं वृषयुक्तेन यानेन रुद्रलोकं स गच्छति वरमेकं तु यो दद्यात् त
46 स्मिंतीर्थे नराधिपः पापसंमधुसंयुक्तं भक्ष्याणि विविधानि च यथाशक्त्या तु राजेंद्र भोज।
येत्स्महद्द्विजाणां तस्य तीर्थप्रभावेन सर्वं कोटिगुणं भवेत नर्मदायाजलं पीत्वा अर्च।
पित्वा वृषध्वजं दुर्गतिं च न पश्यंति तस्य तीर्थप्रभावतः एवं तीर्थसमासाद्य यस्तु प्राणा
न्परित्यजेत् सर्वपापविशुद्धात्मा व्रजते यत्र शंकरः जलप्रवेशं यः कुर्यात तस्मिन् तीर्थे ४६

न्ताश्च ऋषिकन्यास्तु तपस्तप्यंति सुव्रताः ततो गच्छेत्तु राजेंद्र मानसं तीर्थमुत्तमं तत्र स्नात्वा न
रो राजन् रुद्रलोके महीपते ततो गच्छेत्तु राजेंद्र क्रतुतीर्थमनुत्तमं विख्यातं त्रिषु लोकेषु सर्व
पापप्रणाशनं यान् यान् प्रार्थयते कामान् पशुपुत्रधनानि च प्राप्नुयात्तानि सर्वाणि तत्र स्ना
त्वा नराधिप भर्ताभवत्सर्वेषामीश्वरः प्रभुरव्ययः प्रीतस्तेषां महादेवः पिंडीरूपो हरो हरिः वि
छुतानन वीभत्सा तं च तीर्थमुपागता तत्र कन्या महाराज वराय परमेश्वरं कन्याश्च ह्रिंचयः
मेवेत कन्यादानं प्रयच्छति तीर्थं तत्र महाराज दशकन्येति विश्रुतं तत्र स्नात्वार्चयेद्देवं न
रकं च न गच्छति भारभूतिं ततो गच्छेदुपवासपरायणः ततो गच्छेत्तु राजेंद्र स्वर्गविंदुरिति श्रुतं
तत्र स्नात्वा नरो राजन् दुर्गतिं न च पश्यति अप्सरेशं ततो गच्छेत्स्नानं तत्र समाचरेत् क्रीड
ते नागलोकस्थोऽप्सरैः सह मोदते ततो गच्छेत्तु राजेंद्र नरकं तीर्थमुत्तमं तत्र स्नात्वार्चये

४७ धर्व्वा ऋषयः सिद्धचारणाः आराधयंति देवेशं त्रिसंध्या विमलेश्वरं सर्व्वपापविशुद्धात्मा
रुद्रलोके महीयते विमलेश्वरपरं तीर्थं न भूतं न भविष्यति तत्रोपवासं कृत्वा ये पश्यंति
विमलेश्वरं सर्वपापविशुद्धात्मा रुद्रलोकं व्रुजंति ततो गच्छेत्तु राजेंद्र केशिनीतीर्थ
मुत्तमं तत्र स्नात्वा नरो राजन् उपवासपरायणः उपोष्य रजनीमेकां नियतो नियता
शनः तत्र तीर्थप्रभावेन मुच्यते ब्रह्महत्यया सर्वतीर्थाभिषेकं च यः पश्येत्सागरेश्व
रं योजनाभ्यंतरे तिष्ठेदावर्त्तसंस्थितः शिवः तं दृष्ट्वा सर्वतीर्थानि तत्र नित्यं न संशय
ः सर्वपापविनिर्मुक्तो यत्र रुद्रः स गच्छति नर्मदासंगमं यावद्यावच्चामरकंटकं तत्रां
तरे महाराजन् तीर्थकोट्यो दकस्थिताः तीर्थातीर्थाटनं चर्यी ऋषिकोटिनिषेवि
ते अग्निहोत्रैश्च दिव्यांशैः सर्वैर्ध्यानपरायणैः सेवितास्ते तु राजेंद्र ईप्सितार्थप्रदायका ४७

47

र्थेन राधियः हंसयुक्तेन यानेन रुद्रलोकं स गच्छति यावच्चंद्रश्च सूर्यश्च हिमवांश्च महोदधि
गंगाद्याः सरितो यावत्तावत्स्वर्गे महीयते अनाशकं तु यः कुर्यात्तस्मिन्तीर्थे नराधियः गर्भ
वासं तु राजेंद्र न पुनर्जायते नरः ततो गच्छेत्तु राजेंद्र अटवीतीर्थमुत्तमं अत्र स्नात्वा नरो
राजन् इंद्रस्यार्द्धासनं लभेत् शृंगतीर्थं ततो गच्छेत्सर्वपापप्रणाशनं तत्रापि स्नातमात्रस्य ध्रु
वं गाणेश्वरी गतिः एरंडीनर्मदायाश्च संगमं लोकविश्रुतं तत्तीर्थं महापुण्यं सर्वपाप
प्रणाशनं उपवासपरो भूत्वा नित्यं ब्रह्मपरायणः तत्र स्नात्वा तु राजेंद्र मुच्यते ब्रह्महत्यया
ततो गच्छेत्तु राजेंद्र नर्मदोदधिसंगमं यमदग्निरिति ख्यातं सिद्धो यत्र जनार्दनः यत्रेष्ट्वा वहु
भिर्यज्ञैरिंद्रो देवाधिपो भवेत् तत्र स्नात्वा नरो राजन् नर्मदोदधिसंप्लवे त्रिगुणस्याश्व
मेधस्य फलं प्राप्नोति मानवः पश्चिमोदधिसंयुक्तं मुक्तिद्वारं विघाटनं तत्र देवाः सगं

४८ वयः कथं रेवाजलस्पर्शाद्दिव्याकान्तशापसंभवात् विमुक्ताः कृतार्त्ताः सर्वास्सर्वमेक यथयत्र

मोन नर्मदा तीर्थमाहात्म्यं चमत्कारकरं भवेत् श्रवणादपि पापानाम लं नाशनमुच्य

ते नर्मदा नर्मदा नर्मदा शब्दो येन केन चिदुच्यते तस्य तत्पुण्यं भवेत् मुक्तिः यावदाचंद्र

तारकं व्याहृतं भवता पूर्वं रेवामाहात्म्यमुत्तमं तथापि चरित्रं साधोपदेतत्तत्त्रिगघत्तां

अथ चोत्तम वार्त्ता या मे वितव्या मनीषिभिः अथ पप्रच्छ मिविप्रेंद्र रेवामाहात्म्यमुत्तम

इतिहासं वद विभो कन्यानां च रितोज्वलं नारद उवाच श्रूयतां राजशार्दूल धर्मगर्भी

तः पापकथा यथा राशीर्वर्द्धिगर्भो धर्मात्मा त्वब्रह्मसूरिव गंधर्वश्चक्रसंगीततत्स्य कन्या

प्रमोहिनी सुशीलस्य सुशीला च सुस्वरा स्वरवेदिनः सुशीलस्य सुशीला च सुस्वरा

स्वरवेदिनः सुतारा चंद्रकांतस्य चंद्रिका सुप्रभस्य च इमा निचरनामानिताश्च मसुरा ४८

48

यश्चेदं वैपठेन्नित्यं शृणुयाद्वापिभक्तितः तत्तुतीर्थानिसर्वाणि अभिषिंचतिपांडवनर्मदाच
सदाप्रीतमानसामात्रसंशयः प्रीतस्तस्यभवेद्रुद्रो मार्कंडेयोमहामुनिः वंध्याचलभतेपुत्रा
न्दुर्भगासुभगाभवेत् कुमारीलभतेभर्त्तायच्चयोवांछतेफलं तदेवलभतेपुत्रान् नात्रका
र्याविचारणा ब्राह्मणोवेदमाप्नोति क्षत्रियोविजयीभवेत् वैश्यस्तुलभतेधनं शूद्रश्चा
प्नोतिसद्गतिम् सर्वेस्तुलभतेविद्यां त्रिसंध्यंयःपठेन्नरः नरकंचनपश्येत वियोनिंचनग
छति इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडे एकविंशोध्यायः २१ नारदउवाच एवंतेकथि
तंराजन्नर्मदातीर्थमुत्तमं पुरागंधर्वकन्यानांशापजंभयमुल्वणं नाशितंतन्महाराज
न्रेवाजलस्यस्पर्शान्निहि रेवाजलकणास्पर्शान्मुक्तोभवतिमानवः युधिष्ठिरउवाच भ
गवन्वदकन्याभिः शापोप्राप्तःकथंकृतः कस्यापत्यानिताश्चतासांनामकिंकीदृशं

४९ प्रकृष्टिमे स्नात्वा तद्घट्टे परिधाय चांबरं मौनेनैव च स्पांडिलपिंडकामुमां सुवर्णमुक्ताभरणा
विनिर्मितं समर्चितां चंदनगंधकुंकुमैरभ्यर्च्य गौरीं वरपंकजादिभिः नानानैवेद्योपहारैः ॥ ९७
ना भक्तिभावितां लग्नप्रयोगेनैनं तुः कुमारिकाः गांधर्वमाश्रित्य परं स्वरं ततो गेयं स्वभाव।
ध्वनिभिः समुत्कंठनेनाणीदृशास्ताः प्रजगुः कलाद्भुतं तारमंद्रसुगतिभिश्च समस्वरं तस्मि
२ न् स्वभावे रसवर्षे हर्षैकल्यात्स्वचलं निर्भरचित्तवृत्तिषु अत्रैव दत्तीर्थप्रवरे तदागात्
४० स्नातं मनो वेदनिधेः सुत्तो गजः रूपेणानि सीमतरो वराननः प्रफुल्लपद्मपत्रायतलो
चनो युवा विस्तीर्णवक्षाः सुभुजो नतसुंदरः भूपामच्छाविः कामइवापरोहितः सवस्त्रचा
रीस शिखोहि शोभते दंडेन युक्तो धनुर्षेव मन्मथः एणाजिनप्रावरणः समुद्बद्धकक्षे
मौंजीकटिमेखलः परं तं दृष्ट्वा ब्राह्मणं बालास्तास्तत्र समस्ततेजहृदयः कौतु ४९

सांन्तपकुमार्य्यः पंच सर्वास्ताश्च यसास्सुभगाः पुनः भाषंते च मिथस्तास्तु भगिन्य इव सर्वदा लाव
ण्यपिंडसंभूताद्दिव्यरूपा मनोहराः उद्भिन्नकुचपद्मिन्यः केतकाई वमाधवेडुन्मत्तयौ
वनैः कांतावल्लीवनवयपल्लवैः हेमगौराश्च हेमाभा हेमाभरणभूषिताः हेमचंपकमो
लिन्यो हेमच्छविसुवाससः स्वरग्रामावलीहारासु विविधामूर्छनासु च तालवादविनो
देषु वोदराणु वीणाप्रवादने मृदंगनादसंभिन्नतालमार्गलयेषु च चित्रादिषु विनोदे
षु कलासु च विशारदाः एवंभूताश्च ताः कन्याममुदुः क्रीडनैर्वरैः पितृभिर्लीलालि)
ताः सर्वाश्चरुश्च धनदालये कौतुकादेकदा पंच मिलित्वा मासि माघे च कन्या मंदारय
ब्यानि विचिन्वंत्यो वनाद्वनं गौरीं समाराध्य पितृसुरांगनाः कदाचिदच्छोदसरोवरंय
युः हेमांबुजानि प्रवराणि ताः पुनस्तस्मादुपादाय वरोत्पलैः सह वैडूर्यशुद्धस्फटिक

५० ॥ल तामुद्दंडचापनिर्गतैः ध्वन्विनामकारको तुनाहतकास्यनोयततिवामनोभ्रमरः तावदेव ।
नयधीर्विराजत्तेतावदेवजनताभयंभवेत तावदेवध्वतचित्ता त्ताभवेद्यावदेवगणनाकु ।
लस्यचतावदेवतपसः प्रगल्भतातावदेवप्रामसेवनंनंगणं यावदेवललनेक्षणास्त्रवे
र्माघत्तिद्रुतमदेर्नमरुपः मोहयंतिमदयंतिरागिरागिरागिणांयोषितः स्वललितैर्मनोहरैः मो
50 दयंति मदयंतिवासमाधर्मरक्षणपरंहि केशिणोः मांमरक्तमलमूत्रनिर्मितेयोषित्तांव
पुषिनिर्गुणेश्चोकामिनस्तुपरिकल्पचारुतामावसंतिहिविमूढचेतसः दारुणोहिपरि
कीर्तितोगनामाधुमिर्विमलबुद्धिभिर्बुधैः यावदेवनसमीपगाईमास्तावदेवहिगरहंव्र
जाम्यहंसमीयंतस्ययावन्नआगच्छतिवरस्त्रियः वैष्णवेनप्रभावेनतावदंतर्दधेद्विजः त
स्ययोगवलोत्तमः यगतस्यादर्शनंतदा दृष्टातदद्भूतंकर्म्मीवेष्णवव्रतचारिणः चित्र ५०

काविषाऽप्ययंनोभवितातिथिः संत्यक्तगीतः नृत्यात्तात्तस्यालोकनलालसाः हरिः गयो लुब्धके
नैवविह्वाः कामेनमायकेः पञ्चपपञ्चयेतिजल्पंत्यो मुग्धाः पंचमसंभ्रमंतस्मिन् विप्रवरेपुं
निकामदेवभ्रमंययुः पुनः स्तमभ्यर्च्यनयनैः पंकजैर्विपश्चाद्दहनमारभ्य मस्मरोभिः परः
स्परंपञ्चपंकामदेवोहिरतिहीनः कथंभवेत् अथायमपिब्रिनो देवोतावुभौयुगचारिणोगं
धर्वः किन्नरोवाथसिद्धोवा कामरूपधृक् ऋषिपुत्रोप्यथवाकश्चित्कश्चिद्वामनुजोत्त
मः करुणायलकलोलुलुब्धाद्धीकृतनिश्चयामयावृत्तस्तूपंचायतयावृत्तस्तथान्यया
एवंपंचमुकन्यासुवदंतीषुन्नयोत्तमश्रुत्वातद्वचनंतत्रकृतमध्याह्निकक्रियः आलोच्य
हृदयेसोपिविघ्नमेतद्व्यचिंतयत् ब्रह्मविष्णुगिरिशाद्यःसुराः येपिसिद्धमनवः पुरातनाः
तेपियोगिवलिनोविमोहितालीलयैवमवलाभिरद्भुतं योषितांनयन[illegible]कार्मिमायके

५१ त्वद्दर्शनं विना नष्टं हृदयेऽप्यवरसांप्रतं न जीवामो यजीवाम: पुनस्त्वद्दर्शनाशया यावत्पंचनीय
तां तत्र शीघ्रं पत्रगतो भवान्त्वद्दर्शनं हरन धाता व्यद्धादेकर हिंदां सर्वथादर्शनं दे
हि कारुण्यं यमजसर्वदा पर्य्येतं नष्टप्रपञ्चं पतिकस्य चित्तमज्जनाजना: इत्थं विलप्यंता:
कान्या: प्रतीक्ष्यमचविचक्षणां पितुर्भयाज्जहंगंतुं शीघ्रमारेभिरे तत: तत्प्रमनिगडे वद्धा भ: पुंवि
रहविक्लवा: कथंचिद्धैर्य्यमालंव्यता: स्वं स्वं गृहमागता: आगत्य पतिता: सर्वा जलपं
51 त्रसमीयत: किमेतन्मातृभि: पृष्टा कुत: कालात्ययो भवत् क्रीडंत्य: किन्नरीभिस्तु सा
र्द्धं संगत कपदा संस्थितास्तेन न ज्ञातो दिवसो ह्येदसरोवरे पश्चिश्रांता वयं मात: संता
पस्तेन नष्टतो मोहेन महता वक्तुं न केनाप्युत्तराम हेरत्युत्का लुंठितास्तत्र मणिम्भमो
कुमारिका: आकारं गोपयंत्यस्ताम धाजल्पंतिमातृभि: काचिन्नर्त्तयति क्रीडामपरं ना। ५१

स्तनयनावालोकरंग्यरश्चकातराः संक्रांतनयनाः शून्याद्दृष्ट्वस्ता दिशो दशाकं न्याऊचुः
ःइंद्रजालं स्फुटं वेत्ति मायाजानाति चापुनः दृष्ट्वेयमद्य यूत योऽमदित्यूचुस्ताः परस्परं व्या॥
पंचहृदयं तासां तद्देवविरहाग्निनाज्वलद्दावानलेनैव स्त्रीग्धं सर्वकाननं त्याजेंद्र
ध्या जालिकां विष्णु कांत दर्शय सत्वरं स्वात्मानं निर्म्मलोपुत्तमप्राग्रासेम द्विकोपमं हा कव
दर्शितः कस्माद्ध्रात्रात्वं घटितः कृतः ज्ञातमाहोनु संतापहेतुर्न त्वं विनिर्मितः कच्चित्तेनि।
दयं चेत्तः कच्चिंदस्मास्तु नो मतिः कच्चित्कुतौ हि कांत कच्चिन्मस्मास्ति नो मनः कच्चिन्नयूत्य सि
पोस्मासु कच्चिदस्मान्परीक्षसे कच्चिन्निर्ममताशीलः कच्चिन्मायाविशारदः कच्चित्ते
इदयं पूर्व एंच वेत्सि विज्ञानलाघव कच्चिन्निः क्रमणो यापनं जानासि कृत्तः पुनः कच्चि
द्विनापराधं तु किमस्मासु प्रकुप्यसे कच्चिद्धः खं न जानासि परेशांविप्रलंभनं

५२ स्नातुंसोपिसमागतःपितुराश्रमतस्तस्मादच्छोदेत्रसरोवरेमित्रंदृष्ट्वैवरात्र्यंतेपद्मिन्यइवक
न्यकाःउत्फुल्लनयनाजातास्तंदृष्ट्वाब्रह्मचारिणंगत्वातत्रैवताःकन्याःसमीपंब्रह्मचारि
णःसव्यापसव्यबंधेनभजपापंचचक्रिरेगतोक्षिप्रियपूर्वंच्युगंतुमयनलभ्यतेवस्त्रंत्वंन्न
नमस्माभिनात्रतेस्तिविचारणाइत्युक्तोब्राह्मणःप्राहप्रहसन्नवाक्यपाशगःयुष्माभिरुच्य
52 तेभद्रमनुकूलंप्रियंवचःप्रथमाश्रमनिष्ठस्यकिंतुनाद्यापिमेवतंविद्याभ्यसनशील
स्यनाम्नत्याहरंगुरोःकुलेत्राश्रमेयत्रयोधर्मेभारउद्धरणीयःसपंडितैःविवाह्योयमतेतामन्यत्रध
र्मइतिकन्यकाःश्राकर्ण्यविप्रवाक्यानिविप्रमूचुर्वरस्त्रियःसकलध्वनिसोत्कंठाःको
किलाइवमाधवेधर्मादर्थोऽर्थतःकामःकामात्सुखफलोदयःइत्येवंनिश्चयज्ञास्तेव
र्णयंतिविपश्चितःसकामोधर्मवाङ्क्ल्यात्यरतस्तेसमभ्यर्थितःसेव्यतांविविधैर्भोगैःस्वर ५२

मदात्तदानपानयति तं कीरं पंजरे न्याकुत्तहूलात्तलालयेन्नकुलं नान्यानोल्लापयति सारि
कां अपरा तीव्रसंमुग्धा नैव खेलति सारसैः मंजीरेण विनोदं तारे गिरैनैव मंदिरे रुचिरं वाधवे
न्धैस्तु वीणावाद्यं न चक्रिरे केल्यडमप्रसूनं यस्तु वेत्तचान लोप मम मंदारकुसुमामोदिन प
युर्मधुरं मधुयोगिन्यरुद्धताः कन्यानामागन्यस्तलोचनाः अलक्ष्यध्यानसंतानाः पुरुषोत्तममा
नसाः चंद्रकांतमणिच्छन्नतटहारिणि कंदरे तूर्णं वातायने स्थित्वा जलयंत्रे तूर्णं तूर्णं च
यंती तूर्णं शय्यां दीर्घिकांभोजिनीदलैः वीज्यमानाः सखीभिस्ताः शीतलैर्नलिनीदलैः इत्थं
युगसमां रात्रिमनयंस्ता वरस्त्रियः कथंचिद्वारणं कृत्वा वह्निलाः मत्तराद्भव प्रातर्व्योममणीं
दृष्ट्वा मन्यमानाः स्वजीवितं विज्ञाप्य मातरं स्वां स्वां गौरीपूजपितुं गताः स्नात्वा तेन विधाने
नयुष्ये धूपैस्तथाप्ननः विद्यायै पूजनं देव्या गायंत्य स्तत्रताः स्थिताः एतस्मिन्नंतरे विप्रः

५२ गांधर्वेन विवाहेन अन्यथा नो न जीवनं श्रुत्वा वाक्यं ततः प्राह ब्राह्मणो धर्मवित्तमः भो
मृगाक्ष्याः कथं त्याज्यो धर्मो धर्मधनैर्नरैः धर्मश्च कामश्च मोक्षश्चैतत्त्रयं यथा
ल क्रमं फलदं ज्ञेयं विपरीतं तु निष्फलं नाकाले हि प्रतिकुर्यामतो दारपरिग्रहं न क्रियाफल
माप्नोति क्रियाकालं न वेत्ति यः यतो धर्मविचारेस्मिन् प्रसक्तं मम मानसं तस्मात्क्षणं तदे
53 कन्यां न समीहे स्वयंवरं एवं श्रुत्वा शापं तस्य समीहे त्येव परस्परं करात्करं विमुच्याथ ज
ग्राहाथ विप्रमोहिनी भृंगो जगृहतुस्तस्य सुश्रीला मुस्त्वरात्तथा आलिलिंगतुस्तारा च वक्त्रं
चुंबति चंद्रिका तथापि निर्विकारोसौ प्रलयानिलसन्निभः शापशापब्रह्मचारिताः क्रो
धेनात्येन मूर्छितः पिशाच्यस्तु वमां लग्नास्त्वास्मि श्राश्चाभिलष्यथ एवं तेनाभिशप्ता
स्तास्तत्यजुः कायतः स्थिताः किमेतच्चेष्टितं पापं त्वनागसि विचेष्टया प्रियकृत्योसि यां । ५२

छाम्भोभिरियं यतः॥ श्रुत्वा तद्वचनं तासां प्राह गंभीरया गिरा तथ्यं वो वचनं श्रून्यं नमप्याह स्व
कं व्रतं प्राप्यानुज्ञां गुरोः कुर्वे विवाहकर्म नान्यथा इत्युक्ताः पुनरूचुस्ताः स्फुटं मन्येऽसि
हं दरमति द्वेषधं ब्रह्मधियोरसायने सिद्धिर्निधिः साधुकलाव रांगनाः मंत्रस्तथा सिद्धरस
श्च धर्मतो मुने निषेव्याः सुधियां सममणताः कार्यं न देवाद्यादि सिद्धिमागतं तस्मिन्नुपेक्षां
न च यांति नीतिगाः यस्मिन्नुपेक्षितानपुनः फलप्रदा तस्मिन्नदीर्घीकरणं प्रप्राप्स्यते वि
पादयमस्तं ग्रास्य मम मेधाद्वीप कांचनं नीचादप्युत्तमां विद्यां स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि
सांद्रानुरागाः कुलजन्मा निर्मलाः स्नेहार्द्रचिताः सगिरः स्वयंवराः कन्याः सुरूपा स्व
लुचारु यौवना धन्या लभंते न नरास्तु नेतरे कं वयं सुरसं दर्पः कमथ वां तापसो वदुः दु
र्घटस्य विधानेन मन्ये धाते वपंडितः तस्मादस्मानिदानीं त्वं स्वीकुर्यात् संगलं भवान् २

५४ श्च महाभाग तत्र याहृष्टाकोमुनिः तंदृष्ट्वाब्राह्मणंसर्वेपिशाचाः त्रस्तमाकुलाः धावं
तोप्यतकामास्तेमिलित्वापृथग्वर्तिनः दह्यमानाः हतोवृणतेजसा लोमशस्य च
असमर्थाः पुनः स्थातुंतेसर्वे दूरतः स्थिताः तत्रपूर्वकर्मवलात्पिशाचः सहवैद्विजः समी
54 त्यलोमशंराजन्साष्टांगंप्रणिपत्यचउवाचसूनृतांवाचंवध्वाशिरसिचांजलिंमहा
भाग्योदयेविप्रसाधूनांसंगतिर्भवेत् गंगादिपुण्यतीर्थेषु यन्नातोयेषु योनरः स्नातिस
र्वथायः करोतिसतांसंगंतयोः सत्संगमेवरः ग्रहणांसंगमो विप्र दृष्ट्वादृष्टफलोभुवि
स्वर्गदोरोगहारीचकिंतमोपहरोमतः इत्युक्त्वाकथयामासपूर्ववृत्तांतमद्भुतं अहंगांधर्व
कन्यास्तामुनेसोहंद्विजोत्तमः सर्वेपिशाचरूपेणमिथः शापविमोहिताः दीनानामस्तु
तिघ्यामतवाग्रेमुनिसत्तमः त्वद्दर्शनेनवालानांनिस्तारोनोभविष्यतिसूर्योदयेत्तमस्तो ५४

कृत्वाधिकृत्तांधर्म्मंकृतितत्वत्र्रनरक्तेषुभक्तेषुमित्रेषुद्रोहकारिणः पुंसो लोकं त्रये
सोऽप्येवंनाशमेतीति नः श्रुतं तस्मात्त्वमपिनः शापात्पिशाचोभवसत्वरं इत्युक्त्वापिच
तावालानिः स्वसंत्यः सुधाकुलाः तद्देवान्यान्यसरंभात्तस्मिन्सरसि पर्थिव ताः क
न्याः चब्रह्मचारी चसर्वे पिशाच्यमागताः सोपिपिशाचः पिशाच्यस्ताः क्रंदमानः सुदा
रुणः नयपंक्तिविकारांस्तान्पूर्वोक्तस्यचिकर्म्मणः स्वकालेप्रभवत्येवप्रपूर्वोत्या
तंशुभाशुभंस्वच्छायमिवद्रुवारंदेवानामपिपार्थिव क्रंदंतिपितरस्तासांमातरस्त
त्रतत्र अप्रमादं चबालानांदेवोहिदुरतिक्रमः अतऊर्ध्वंपिशाचास्ते अहारार्थंसु
दुःखिताः इतस्ततश्चधावंतोवसंतिसरसस्तटे इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेद्वा
विंशोऽध्यायः २२ नारदउवाच एवंबहुतिथेकालेलोमशोमुनिसत्तमः आगत।

लो
५५ भिः सर्वकौतुवैरेवामोक्षदापरकीर्त्तितापापहारोमहाराचसर्वकामफलप्रदाविष्णुलोकदा
प्रोक्ता वोनार्मदः पापनाशनः यामुनः सूर्यलोकाय भवेदाख्यावउत्तमः सारस्वतोघविध्वंसी।
ब्रह्मलोकफलप्रदः विशालफलदाप्रोक्ता विशालाहि पिशाचकपापेंधनदवाग्निस्तुग
र्भेहेतुक्रियापहः विष्णुलोकायमोक्षायनार्मदः परिकीर्तितः सरयूगंडकीसिंधुश्चंद्रभागा
55 चकौशिकीतापीगोदावरीभीमापयोष्णीकृष्णवेणीकाकावेरीतुंगभद्राचअन्याश्चापि
समुद्रगाः तासुरेवापराप्रोक्ताविष्णुलोकप्रदायिनीरेवातुप्राप्यतेपुण्यैः पूर्वजन्मकृतैर्द्वि
जन्नपुनर्भवदंतत्रमज्जनंमुनिपुत्रकगायंतिदेवाः सततंदिविद्यारेवासदासन्नतराहिनोभ
वेत्स्नातानरायत्रनगार्भवेदनांप्रपूंपतितिवैविष्णुसन्निधोमज्जंतियेप्रत्यहमत्रयुरुषा
रेवाजलतोयेबहुपापकंचुकाः मज्जंतितेनोनिरयेषुधर्मात्तः स्वर्गेतुतेचाप्यचरंतिदेववत् ५५

तिच

मा॥ किं न स्नीयेत पुष्करे श्रुत्वेतल्लोमशो वाक्यं कृपार्द्रीकृतमानसः प्रत्युवाच महातेजाः॥ वि
तं तं मुनेः सुतं मत्प्रसादाच्च सर्वेषां स्मृतिः सयदि जापतं धर्मो च वर्त्तते येन मिथ्यः शापो लयं
व्रजेत् पिशाच उवाच महर्षे कथ्यतां धर्मो मुच्यते येन किल्विषात् नायं कालो विलंब
स्य शापाग्निर्दह्यमानोपतः लोमश उवाच मया सार्द्धं प्रकुर्वेत् रेवास्नानं विधानतः शा॥
पान्मोक्ष्यति वो रेवा नान्यथा निष्कृतिर्भवेत् शापः शापफलं विप्र पापनाशो ध्रुवो न्टणां॥
रेवास्नानेन जायेत इति मे निश्चिता मतिः सप्तजन्मकृतं पापं वर्त्तमानं च पातकं रेवास्नानं द
हेत्सर्वं तूलराशिमिवानलः प्रायश्चित्तं न पश्यामि तस्मिन् पापे पिशाचक पातकं नर्म॥
दातोये स्नानमात्रेण नश्यति ज्ञानतः कृतं नर्मदास्नानपूतो मोक्षमवाप्नुयात् कला हि सा
हिमवत्पुराणतीर्थानि सर्वपापहराणि वै इंद्रलोकप्रदानीत्यं निर्भिन्नं ब्रह्मवादि।

५६ तिविमानंचाधिरोहति चर्मण्वतीसमासाद्य ब्रह्मचारीजितेंद्रियः अग्निष्टोममवाप्नोति वि
मानंचाधिरोहति चर्मण्वतीसमासाद्यनियतोनियताशनः रंतिदेवाभ्यनुज्ञातो अग्निष्टो
मफलंलभेत् ततोगच्छेत धर्मज्ञहिमवत्सुतमर्बुदं पृथिव्यांयत्रवैछिद्रंपूर्वमासीत्यु
धिष्ठिर तत्राश्रमोवशिष्ठस्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतः तत्रोष्यरजनीमेकांगोसहस्रफलं
56 लभेत् पिंगातीर्थउपस्पृश्यब्रह्मचारीनराधिपकपिलानांनरव्याघ्रशतस्यफलमाप्नुया
त् ततोगच्छेतधर्मज्ञप्रभासंलोकविश्रुतंयत्रसंन्निहितोनित्यंस्वयमेवहुताशनः देवतानां
मुखंवीरअनलोनिलसारथिः तस्मिन्तीर्थवरेस्नात्वाशुचिः प्रयतमानसः अग्निष्टोमा
तिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ततोगत्वासरस्वत्यासागरस्यचसंगमेगोसहस्रफलंप्रा
प्यस्वर्गलोकेमहीपतेदीप्यमानोग्निवन्नित्यंप्रभयाभरतर्षभतीर्थेसलिलराजस्यस्ना ५६

वामज्ञानहेतवे ततोदेवात्समुत्पन्नोरेवारोधसिमारुतः तेषांप्रवाहएषानांगात्रेजलकणप्लु
तःतीव्रैर्व्रतैर्दानैस्तपोभिरध्वरैः सार्द्धंविधात्रात्तुलयाधृतायुरारेवापिशाचाश्चतयोर्द्वयोरभूद्दे
ए वागरीयस्यतपो[illegible]वेसाधिका नारदउवाच एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यलोमशस्यपिशाचकाः
तेनसार्द्धंययुःशीघ्रंरेवाजलकणस्पर्शात्तेपैशाच्याद्विमोचिताः ततस्तत्क्षणाद्दिव्यवपुष
प्रसंशंसुश्चनर्मदांततोलोमशवाक्येनताश्चगंधर्वकन्यकाः परिणीताः सुखंतेनविप्रेणनर्मदे
तटेउवासमुचिरंकालंस्नानपानावगाहनैः अर्चित्वानर्मदामत्रविष्णुलोकंगताश्चते
एवंतेकथितंराजन्नर्मदागुणसंश्रयं इतिहासंमहापुण्यंश्रवणात्पापनाशनं इतिश्रीपद्म
पुराणेआदिखंडेत्रयोविंशोध्यायः २३ युधिष्ठिरउवाच अथान्यानितुतीर्थानिवसिष्ठो
क्तानिमेवदश्रुत्वायानिचपापानिविलयंयांतिनारद नारदउवाच शृणुष्वात्रहितीर्थानि
निवशिष्ठोक्तानिमेनृपदक्षिणांसिंधुमासाद्यब्रह्मचारीजितेंद्रियः अग्निष्टोममवाप्नो

प्रवरं तत्र स्नात्वार्चयित्वा च रुद्रं देवगणैः वृतं जन्मप्रभृति पापानि कृतानि दहते नरः २

५७ श्रुतं निमीतं नाम्ना विख्यातं सर्वपापप्रमोचनं यत्र ब्रह्मादयो देवा उपासंते महेश्वरं तत्र नरश्रे
ष्ठ सर्वदेवैरभिष्टुतं तत्र स्नात्वा नरश्रेष्ठ हयमेधमवाप्नुयात् जित्वा तत्र महाप्राज्ञ विष्णुना
दितिनंदनं पुरा शौचं कृतं राजन् हत्वा देवतकंटकान् ततो गच्छेत धर्मज्ञ वसुधारामभिष्टुतां ग
मनादेव तस्यां हि हयमेधमवाप्नुयात् स्नात्वा कुरुवरश्रेष्ठ प्रयतात्मा तु मानवः तर्प्य पितॄंश्चापि
57 त्तन्देवान् विष्णुलोके महीयते तीर्थं चाप्यपरं तत्र वसूनां भरतर्षभ तत्र स्नात्वा च पीत्वा
च वसूनां संमतो भवेत् सिंधूत्तममिति ख्यातं सर्वपापप्रणाशनं तत्र स्नात्वा नरश्रेष्ठ लभेद्ब
हु सुवर्णकं ब्रह्मतुंगं समासाद्य शुचिः प्रयतमानसः ब्रह्मलोकमवाप्नोति सुकृती विरजा
नरः कुमारिकानां शक्रस्य तीर्थं सिद्धनिषेवितं तत्र स्नात्वा नरश्रेष्ठ शक्रलोकमवाप्नुया
त् रेणुकायाश्च तत्रैव तीर्थं देवनिषेवितं स्नात्वा तत्र भवेद्विप्रो विमलश्चंद्रमा इव तत्र ५७

त्वाप्रयतमानसः त्रिरात्रमुषितस्तत्रतर्पयेत्पितृदेवताः विराजतियथासोमोवाजिमेधंचविं
दतिवरदानंततोगछेत्तीर्थंभरतसत्तमविष्णोर्दुर्वाससायत्रवरोदत्तोयुधिष्ठिरवरदानेनरः ८
स्नात्वागोसहस्रफलंलभेत्ततोद्वारवतींगछेन्नियतोनियताशनः पिंडारकेनरस्नात्वाल
भेद्बहुसुवर्णकंतस्मिंस्तीर्थेमहाराजपद्मलक्षणलक्षिताः अद्यापिमुद्रादृश्यंतेतदद्भुत
मरिंदमत्रिशूलांकानिपद्मानिदृश्यंतेकुरुनंदनमहादेवस्यसांनिध्यंतत्रैवभरतर्ष
भसागरस्यचसिंधोश्चसंगमंप्राप्यभारततीर्थेसलिलराजस्यस्नात्वाप्रयतमानसः त
र्पयित्वाप्रयतमानसःतर्पयित्वापितॄन्पितॄन्देवानृषींश्चनरतर्षभप्राप्नोतिवारुणं
लोकंदीप्यमानःस्वतेजसाशंकुकर्णेश्वरंदेवमर्चयित्वायुधिष्ठिरअश्वमेधंदशगुणंप्र
वदंतिमनीषिणः प्रदक्षिणमुपावृत्यगच्छेतभरतर्षभतीर्थंकुरुवरश्रेष्ठत्रिषुलोकेषुवि

५८ विश्रुतंपश्चिमायांतुसंध्यायामुपस्पृश्ययथाविधिचरुंसप्तार्चिषेराजनयथाशक्तिनिवेदयेत
पितॄणामक्षयंदानंप्रवदंतिमनीषिणः गवांशतसहस्रेणराजसूयशतेनच अश्वमेधसहस्रेण
श्रेयान्सप्तार्चिषश्चरुः ततोनिवृत्तोराजेंद्ररुद्रास्पदमथाविशेत् अभिगम्यमहादेवमश्वमे
धफलंलभेत् मणिमंतंसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः एकरात्रोषितोराजन् अग्निष्टोमफ
58 लंलभेत् अथगच्छेतराजेंद्रदेविकांलोकविश्रुतां देविकायांनरःस्नात्वाअभ्यर्च्यचमहे
श्वरंप्रसूतिर्यत्रविप्राणांश्रूयतेभरतर्षभ सर्वकामसमृद्धस्ययज्ञस्यलभतेफलं त्रिशूलपा
णेःस्थानंपवित्रंत्रिषुलोकेषुविश्रुतंयथाशक्तिनरस्तत्रनिवेद्यनरतर्षभ कामाख्यंतत्ररुद्र
स्यतीर्थंदेवर्षिसंमतंतत्रस्नात्वानरःक्षिप्रंसिद्धिमाप्नोतिभारत यजनंयाजनंगत्वातथैवचब्रह्म
वालकंपुष्पन्यासमुपस्पृश्यनशोचेन्मरणंततः अर्द्धयोजनविस्तारांपंचयोजनमायतां ५८

च्यं पंचनदं गत्वा नियतो नियताशनः पंचयज्ञानवाप्नोति क्रमशो येनुकीर्तिताः ततो गछेत धर्मज्ञ भी
मायाः स्थानमुत्तमं तत्र स्नात्वा चार्चयेन्यां वै नरो भरतसत्तम देव्याः पुत्रो भवेद्राजन्तप्तकुंडल
विग्रहः गवांशतसहस्रस्य फलं चैवाप्नुयान्महत्त गिरिकुंजं समासाद्य त्रिषु लोकेषु विश्रु
तं पितामहं नमस्कृत्य गोसहस्रफलं लभेत तत्र गछेत धर्मज्ञ विमलं तीर्थमुत्तमं अद्यापि यत्र
दृश्यंते मत्स्याः सौवर्णा राजताः तत्र स्नात्वा नरश्रेष्ठ वाजपेयमवाप्नुयात सर्वपापविशुद्धा
त्मा गछेत्परमकां गतिं इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे चतुर्विंशोध्यायः २४ नारद उवाच वि
तस्तां च समासाद्य संतर्प्य पितृदेवताः नरः फलमवाप्नोति वाजपेयस्य भारत काश्मीरेष्वेव ना
गस्य भवनं तत्तकस्य च वितस्ताख्यमिति ख्यातं सर्वपापप्रमोचनं तत्र स्नात्वा नरो नूनं वाज
पेयमवाप्नुयात्त सर्वपापविशुद्धात्मा गछेच्च परमां गतिं ततो गछेत फलदं त्रिषु लोकेषु

५८ कुलंचैवसमुद्धरेत् ततोगच्छेत्तधर्मज्ञरुद्रकोटीसमाहितः हर्षेणचसमाविष्टादेवदर्शन।
कांक्षयाप्यहंसर्वमहंप्रर्वंद्रक्ष्यामिवृषभध्वजंपुरापत्रमहाराजऋषिकोटीसमाहिता।
एवंसंप्रस्थितराजन्ऋषयःकिलभारततत्तोयोगीश्वरेणापियोगमास्थायपन्नपतेतेषां
नां मन्युप्रशांत्यर्थमृषीणांभावितात्मसृष्टात्कोटीरुद्राणामृषीणामग्रतःस्थितामयाप्र
59 र्वतरंदृष्टइतितेमेनिरेपृथक्तेषांतुष्टोमहादेवऋषीणामुग्रतेजसांभक्त्यापरमया
राजन्गिरंतेषांप्रदिष्टवान्अद्यप्रभृतियुष्माकंधर्मवृद्धिर्भविष्यतितत्रस्नात्वानरव्या
घ्ररुद्रकोट्यांनरःशुचिःअश्वमेधमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत्ततोगच्छेत्तराजेंद्र
संगमंलोकविश्रुतंसरस्वत्यांमहापुण्यमुपासतजनार्दनं यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयः
सिद्धचारणाःअभिगच्छंतिराजेंद्रचैत्रशुक्लचतुर्दशींतत्रस्नात्वानरव्याघ्रविंदेद्बहु। ५८

तावद्देविकामाङ्गः पुण्यंयादेवर्षिसंस्मतं ततोगच्छेत धर्मज्ञ दीर्घसत्रंयथाक्रमं यत्रब्रह्मादयो
देवाः सिद्धाश्चपरमर्षयः दीर्घसत्रमुपासंते दीक्षितानियतव्रताः गमनादेवराजेंद्र दीर्घस।
त्रमरिंदम राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ततोविनाशनंगच्छेत् नियतोनियता।
शनः गच्छत्यंतर्हितातत्रमेरुः पृष्ठेसरस्वतीचमसेच शिवोद्भेदे नागोद्भेदे च दृश्यते स्नात्वा
तुचमसोद्भेदे अग्निष्टोमफलंलभेत् शिवोद्भेदेनरः स्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् नागोद्भेदेनरः
स्नात्वानागलोकमवाप्नुयात् शशयानंचराजेंद्रतीर्थमासाद्यदुर्लभं शशरूपप्रतिच्छन्नाः पु
ष्करायत्रभारतसरस्वत्यांमहाभागगच्छन्संवत्सरंहिते यंतेभरतश्रेष्ठ वृत्तांषेकीर्तिकींस
दातत्रस्नात्वानेनरव्याघ्रद्योतंते शिववत्सदा गोसहस्रफलंचैवप्राप्नुयाद्भरतर्षभ कुमारको
टीमासाद्यनियतः कुरुनंदनतत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः गवामयुतमाप्नोति।

६० संन्निहितोहरिः तत्रस्नात्वाचदृष्ट्वाचत्रिलोकप्रभवंहरिं अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकं
चगच्छतिततः पारिप्लवंगच्छेत्तीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतंअग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोति।
मानवः पृथिव्यांतीर्थमासाद्यगोसहस्रफलंलभेत् ततः शालूकिनिंगत्वातीर्थसेवीनरा
धिपः दशाश्वमेधिकेस्नात्वातदेवलभतेफलंसर्पदेवीसमासाद्यनागानांतीर्थमुत्तमं।
60 अग्निष्टोममवाप्नोतिनागलोकंचगच्छतिततोगच्छेत्तधर्मज्ञद्वारपालमरंतुकंतत्रोष्य
रजनीमेकांगोसहस्रफलंलभेत् ततः पंचनदंगत्वानियतोनियताशनः कोटितीर्थउपस्पृ
श्यहयमेधफलंलभेत् अश्विनोस्तीर्थमागम्यरूपवानभिजायतेततोगच्छेत्तधर्मज्ञवाराहं।
तीर्थमुत्तमंविष्णुर्वाराहरूपेणपुरायत्रस्थितोभवत् तत्रस्थित्वानरव्याघ्र अग्निष्टोमफलं
लभेत् ततोजयंत्याराजेंद्र सोमतीर्थंसमाविशेत् स्नात्वाफलमवाप्नोतिराजसूयस्यमानवः ए ६०

सवर्णीकं सर्वपापविशुद्धात्मामृतः लोकं च गच्छति त्रत्र षीणां यत्र सत्राणि समाप्तानि नराधिप स
त्रावसानमासाद्य गोसहस्रफलं लभेत इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे पंचविंशोध्यायः २५
नारद उवाच ततो गच्छेत राजेंद्र कुरुक्षेत्रमभिष्टुतं पापेभ्यो विप्रमुच्यंते तद्गताः सर्वजंतवः
कुरुक्षेत्रं गमिष्यामि कुरुक्षेत्रे वसाम्यहं य एवं सततं ब्रूयात्सर्वपापैः प्रमुच्यते तत्र मासं वसेद्वी
रः सरस्वत्यां नराधिप यत्र ब्रह्मादयो देवा ऋषयः सिद्धचारणाः गंधर्वाप्सरसो यक्षाः पन्नगाश्च
महीपते ब्रह्मक्षेत्रं महापुण्यमभिगच्छंति भारत मनसाप्यभिकामस्य कुरुक्षेत्रे युधिष्ठिर पा
पानि विप्रनश्यंति ब्रह्मलोकं च गच्छति गत्वा हि निश्चयायुक्तः कुरुक्षेत्रं कुरूद्वह वाजपे
याश्वमेधाभ्यां फलं प्राप्नोति मानवः ततो रत्तनुकं राजन् द्वारपालं महाबलं यक्षं समभि
वाद्यैव गोसहस्रफलं लभेत ततो गच्छेत धर्मज्ञ विष्णोः स्थानमनुत्तमं सततं नाम राजेंद्र यत्र

६१ ह्यामत्ते एवमुक्तः स राजेंद्र रामः प्रपदत्तां वरः अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यं पितॄन् गगनास्थितान्
भवंतो यदि मे प्रीता यद्यनुग्राह्यता मयि पितृप्रसादादिच्छेयं तपसाप्यायनं पुनः यच्च रोषाभि
भूतेन क्षत्रमुत्सादितं मया ततश्च पापान्मुच्येयं युष्माकं तेजसा ह्यदं ह्रदाश्च तीर्थभूता मे
भवेयुर्भुवि विश्रुताः एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं रामस्य पितरस्तदा प्रत्यूचुः परमप्रीता रामं तो
62 षसमन्विताः तपस्ते वर्द्धतां भूयः पितृभक्त्या विशेषतः यच्च रोषाभिभूतेन क्षत्रमुत्सा
दितं त्वया ततश्च पापान्मुक्तस्त्वं निहतास्ते स्वकर्मणा ह्रदाश्च तव तीर्थत्वं गमिष्यंति न संश
यः ह्रदेष्वेतेषु ये स्नात्वा पितॄन् संतर्पयिष्यंति पितरस्तेषु वै प्रीता दास्यंति भुवि दुर्ल
भं ईप्सितं मनसः कामं स्वर्गलोकं स शाश्वतं एवं दत्वा वरं राजन् रामस्य पितरस्तदा आमं
त्र्य भार्गवं प्रीतास्तत्रैवांतर्दधुस्ततः रावं रामह्रदाः पुण्या भार्गवस्य महात्मनः स्नात्वा ह्र ६१

कहंसेनरः स्नात्वागोसहस्रफलं लभेत् कृतशौचं समासाद्य तीर्थसेवी कुरूद्वह पुंडरीकमवाप्नो
ति कृतशौचो भवेच्च सः ततो मुंजावटं नाम महादेवस्य धीमतः तत्रोष्य रजनीमेकां गाणपत्य
मवाप्नुयात् तत्रैव च महाराज यंपां लोकपरिश्रुतां स्नात्वाभिगम्य राजेंद्र सर्वकाममवाप्नुया
त् कुरुक्षेत्रस्य तद्द्वारं विश्रुतं भरतर्षभ प्रदक्षिणमुपावृत्य तीर्थसेवी समावृतः संमितेपु।
ष्कराणां तु स्नात्वा पितृदेवताः जामदग्न्येन रामेण आहृते वै महात्मनः कृतकृत्यो भवेद्राज
न् अश्वमेधं च विंदति ततो रामह्रदं गच्छेत् तीर्थसेवी नराधिप यत्र रामेण राजेंद्र तरसा दीप्ततेज
सा क्षत्रमुत्सार्य वीर्येण ह्रदाः पंच निवेशिताः पूरयित्वा नरव्याघ्र रुधिरेणेति नः श्रुतं पितरस्त
र्पिताः सर्वे तथैव प्रपितामहाः ततस्ते पितरः प्रीताः राममूचुर्महीपते राम राम महाभाग प्रीताः
स्म तव भार्गव अनया पितृभक्त्या च विक्रमेण च तेनघ वरं वृणीष्व भद्रं ते किमिच्छसि मा।

६२ मासाद्यतीर्थसेवीनराधिपकृत्वासार्थेनरः स्नात्वालभतेवीर्यमुत्तमंततोगच्छेतराजेंद्रद्वारपालंचच
ऱ्रीकंतस्यतीर्थसरस्वत्यांयथेंद्रस्यमहात्मनः तत्रस्नात्वानरोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत्ततो।
गच्छेतधर्मज्ञः स्तीर्थकमनुत्तमंयत्रसंन्निहितानित्यंपितरोदैवतैःसह तत्राभिषेकंकुर्वीत।
पितृदेवार्चनेरतः अश्वमेधमवाप्नोतिपितृलोकंचगच्छति ततोन्यावयेनधर्मज्ञसमासाद्य
यथाक्रमंकार्णश्वरस्यतीर्थेषुस्नात्वाभरतसत्तमं सर्वव्याधिविनिर्मुक्तोब्रह्मलोकेमहीयते
मातृतीर्थंचतत्रैवयत्रस्नातस्यपार्थिव प्रजाविवर्द्धतेराजन् धनधान्यंचसंपदः ततः शीतव
नंगच्छेन्नियतोनियताशनः तीर्थंतत्रमहाराजहृदन्यंतत्रदुर्लभं पुनातिदर्शनादेवदंडेनैकं
नराधिपरोशानाभ्यर्च्यवैतस्मिन्प्रतोभवतिभारत तत्रतीर्थवरंचान्यत्स्नातलोकार्तिहंस्मृतं
तत्रविप्रानरव्याघ्रविद्वांसस्तत्रतत्पराः गतिंगच्छंतिपरमांस्नात्वाभरतसत्तमंस्वर्णलोमापनयनेती ६२

62

देयुरामस्यब्रह्मचारीशुभव्रतः राममभ्यर्च्यराजेन्द्रलभतेबहुसुवर्णकं वंसमूलंसमासाद्यतीर्थ।
सेवीकुरूद्वहस्ववंशमुद्धरेद्राजन्स्नात्वावैवंशमूलके कापशोधनमासाद्यतीर्थंभरतसत्तम
शरीरशुद्धिमाप्नोतिस्नातस्तस्मिन्नसंशयः शुद्धदेहश्चसंयातिशुभांल्लोकाननुत्तमान् त
तोगच्छेत्तराजेंद्रतीर्थंत्रैलोक्यदुर्लभं लोकायत्रोद्धृताः पूर्वंविष्णुनाप्रभविष्णुना लोकोद्धा
रंसमासाद्यतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतं स्नात्वातीर्थवरेराजन्लोकानुद्धरतेस्वकान् श्रीतीर्थंचस
मासाद्यविंदतेश्रियमुत्तमां कपिलातीर्थमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः तत्रस्नात्वार्चयित्वाच
देवान्निषिपितॄंस्तथा कपिलानांसहस्रस्यफलंविंदतिमानवः सूर्यतीर्थंसमासाद्यस्नात्वानि
पतमानसः अर्चयित्वापितॄन्देवानुपवासपरायणः अग्निष्टोममवाप्नोतिसूर्यलोकंचगच्छति
गवांभवनमासाद्यतीर्थसेवीयथाक्रमं तत्राभिषेकंकुर्वाणोगोसहस्रफलंलभेत् गंगातीर्थंस

६३ त्मनः ब्रह्माणमभिगम्याथ शुचिः प्रयतमानसः सर्वपापविशुद्धात्मा ब्रह्मलोकं प्रपद्यते
कपिस्थलस्य केदारं समासाद्य सुदुर्लभं अंतर्द्धानमवाप्नोति तपसा दग्धकिल्विषः त
तो गच्छेत राजेंद्र सर्वलोकेषु विश्रुतं कृष्णपक्षे चतुर्दश्यामभिगम्य वृषध्वजं लभते सर्वका
मान् हि स्वर्गलोकं च गच्छति तिस्रः कोट्यश्च तीर्थानां प्रवरं कुरुनंदन रुद्रकोटीस्तथा कू
63 पेषु देषु च समंततः इलास्पदं च तत्रैव तीर्थं भरतसत्तम तत्र स्नात्वार्चयित्वा च देवतानि पि
तॄन् पि न दुर्गतिमवाप्नोति वाजपेयं च विंदति किंदाने च नरः स्नात्वा किंजप्ये च महीपते अ
प्रमेयमवाप्नोति दानं यज्ञं तथैव च कलस्यां वार्युपस्पृश्य श्रद्दधानो जितेंद्रियः अग्निष्टोम
स्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवः सरकस्य तत्पूर्वेणानारदस्य महात्मनः कुरुक्षेत्र शुभं तीर्थं
रामजन्मेति विश्रुतं तत्र तीर्थे नरः स्नात्वा प्राणांश्चोत्सृज्य भारत नारदेनाभ्यनुज्ञातो लोकं ६३

र्थे भरतसत्तमः प्राणायामैर्निर्हरंति स्वलोमानि द्विजोत्तमाः एतात्मानश्च राजेंद्र प्रयांति परमं

गतिं दशाश्वमेधिके चैव तस्मिन् तीर्थे महीपते तत्र स्नात्वा नरव्याघ्र गच्छंति परमां गतिं ततो

गच्छेत राजेंद्र मानुषं लोकविश्रुतं तत्र कृष्णामृगा राजन् व्याधेन शरपीडिताः विगाह्य तस्मि

न्सरसि मानुषत्वमुपागताः तस्मिन्तीर्थे नरः स्नात्वा ब्रह्मचारी समाहितः सर्वपापविशुद्धात्मा

स्वर्गलोके महीयते मानुषस्य तु पूर्वेण क्रोशमात्रे महीपते आपगा नाम विख्याता नदी सिद्ध

निषेविता श्यामाकभोजनं तत्र यः प्रयच्छति मानवः देवान्पितॄन्समुद्दिश्य तस्य धर्मफलं म

हत् एकस्मिन्भोजिते विप्रे कोटिर्भवति भोजिता तत्र स्नात्वार्चयित्वा च दैवतानि पितॄंस्तथा उषि

त्वा रजनीमेकामग्निष्टोमफलं लभेत् ततो गच्छेत धर्मज्ञ ब्रह्मणः स्थानमुत्तमं ब्रह्मानुस्वरमि

त्येवं प्रकाशं भुवि भारत तत्र सप्तर्षिकुंडेषु स्नातस्य भरतर्षभ केदारे चैव राजेंद्र कपिलस्य मह

६४ व्यासवनं गच्छेत् नियतो नियताशनः मनोजवेन रः स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् गत्वा मधुव
नं चापि देव्याः स्थानं नरः शुचिः तत्र स्नात्वा र्चयेद्देवान् पितृंश्च नियतः शुचिः सदेव्यासम
नुज्ञातो गोसहस्रफलं लभेत् कौशिक्याः संगमे यस्तु दृषद्वत्याश्च भारत स्नातो वै नियताहा
रः सर्वपापैः प्रमुच्यते ततो व्यासस्थली नाम यत्र व्यासेन धीमता पुत्रशोकाभितप्तेन दे
64 हत्यागाय निश्चयः कृतो देवैश्च राजेन्द्र पुनरुत्थापितस्तथा अभिगम्य स्थलीं तस्य गोस
हस्रफलं लभेत् कूपं तं कूपमासाद्य तिलप्रस्थं प्रदाय च गच्छेत परमां सिद्धिम् ऋणैर्मुक्तो नरेश्व
वी रः देवीतीर्थे नरः स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् अहश्च सुदिनं चैव द्वे तीर्थे नृप दुर्लभे तत्र
योः स्नात्वा नरश्रेष्ठः सूर्यलोकमवाप्नुयात् मृगधूमं ततो गच्छेत् त्रिषु लोकेषु विश्रुतं तत्र
रुद्रपरः स्नात्वा समभ्यर्च्य च मानवः शूलपाणिं महात्मानम् अश्वमेधफलं लभेत् कोटि ६४

नाप्नोतिदुःखीमानवःशुक्लपक्षेदशम्यांतुपुंडरीकंसमाविशेत्तत्रस्नात्वानरोराजन्पुंडरीक
फलंलभेत्ततस्त्रिविष्टपंगच्छेत्त्रिषुलोकेषुविश्रुतंतत्रवैतरणीपुण्यानदीपापप्रमोचनीत
त्रस्नात्वार्चयित्वाचशूलपाणिंवृषध्वजंसर्वपापविशुद्धात्मागच्छेतपरमांगतिंततोगच्छेत्त
राजेंद्रफलकीवनमुत्तमंतत्रदेवाःसदाराजन्फलकीवनमाश्रिताःतपश्चरंतिविपुलंब
हुवर्षसहस्रकंदृषद्वत्यांनरःस्नात्वातर्पयित्वाचदेवताःअग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंवि
दतिमानवःतीर्थेचसर्वदेवानांस्नात्वाभरतसत्तमगोसहस्रस्यराजेंद्रफलमाप्नोतिमान
[illegible]पाणिखातेनरःस्नात्वातर्पयित्वाचदेवताःअवाप्नुतेराजसूयमृषिलोकंच
गच्छतिततोगच्छेत्तधर्मज्ञमिश्रकंलोकविश्रुतंतत्रतीर्थानिराजेंद्रमिश्रितानिमहात्मना
व्यासेननृपश्रेष्ठद्विजार्थमितिनःश्रुतंसर्वतीर्थेषुसस्नातिमिश्रकेस्नातियोनरःततो

स्नातं तीर्थं ततो गच्छेत् रापिप चक्रांकं एतद्विभ्रमन्न ब्रह्मर्षिसलोकविश्रुतं ५

६५ गोसहस्रफलंलभेत् इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेषड्विंशोध्यायः २६ नारदउवाच
ततोगच्छेत्धर्मज्ञकन्यातीर्थमनुत्तमं कन्यातीर्थेनरःस्नात्वाअग्निष्टोमफलंलभेत् त
तोगच्छेन्नरव्याघ्रब्रह्मणस्थानमुत्तमं तत्रवर्णावरःस्नात्वाब्राह्मण्यंपलभतेनरः ब्राह्म
65 णस्तुविशुद्धात्मागच्छेत्परमांगतिं ततोगच्छेन्नरव्याघ्रसोमतीर्थमनुत्तमं तत्रस्नात्वानरो
राजन्सोमलोकमलोकमवाप्नुयात् सप्तसारस्वतंमंकणकोराजन्कुशाग्रेणेतिविश्रुतं
क ततःकिलैरराजन्तस्यशाकरसोस्रवत् सवैशाकरसंदृष्ट्वाहर्षाविष्टोमहातपाः न
नर्तकिलविप्रर्षिर्विस्मयोत्फुल्ललोचनः ततस्तस्मिन्प्रनृत्तेवैस्थावरंजंगमंचयत् प्रनृ
त्तमभयंवीरतेजसातस्यमोहितं ब्रह्मादिभिस्ततोदेवैरृषिभिश्चतपोधनैः विज्ञप्तोवैऋषेरर्थे
महादेवोनराधिपनायंनृत्येयथादेवतथात्वंकर्तुमर्हसि ततोदेवोमुनिंदृष्ट्वाहर्षाविष्टेनचेत ६५

तीर्थे नरः स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् अथ वामनकं गत्वा त्रिषु लोकेषु विश्रुतं तत्र
विष्णुपदे स्नात्वा समभ्यर्च्य च वामनं सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोकमवाप्नुयात् कु
लंपुरे नरः स्नात्वा पुनाति स्वकुलं नरः पवनस्य ह्रदं गत्वा मरुतां तीर्थमुत्तमं तत्र स्नात्वा न
रव्याघ्र वायुलोके महीयते अमराणां ह्रदे स्नात्वा समभ्यर्च्यामराधिपं अमराणां प्रभावेन
स्वर्गलोके महीमते शालिहोत्रस्य राजेन्द्र शालिसूर्ये यथाविधि स्नात्वा नरवरश्रेष्ठ
गोसहस्रफलं लभेत् श्रीकुंजं च सरस्वत्यां तीर्थं भारतसत्तम तत्र स्नात्वा नरो राजन्नग्नि
ष्टोमफलं लभेत् ततो नैमिषकुंजं च समासाद्य कुरूद्वह ऋषयः किल राजेन्द्र नैमिषेया
स्तपोधनाः तीर्थयात्रां पुरस्कृत्य कुरुक्षेत्रे गताः पुरा ततः कुंजः सरस्वत्यां कृतो भरत।
सत्तम ऋषीणामवकाशः स्यात् यथा तुष्टिकरो महान् तस्मिन् कुंजे नरः स्नात्वा

शे

६६ याः एवंस्तुत्वामहादेवंसऋषिः प्रणतोब्रवीत त्वत्प्रसादान्महादेवतपोमेनक्षरेतवेततोदेवः
प्रहृष्टात्माब्रह्मर्षिमिदमब्रवीत् तपस्तेवर्द्धतांविप्रनिर्विघ्नमहसधात्राश्रमेचेहवत्स्यामि
त्वयासार्द्धंमहामुनेसप्तसारस्वतेस्नात्वात्र्अर्चयिष्यंतियेतुमांनतेषांदुर्ल्लभंकिंचिदिहलो
केपरत्रवागच्छेत्सारस्वतंचापिलोकंनास्त्यत्रसंशयः एवमुक्त्वामहादेवस्तत्रैवांतरधी
66 यत ततस्त्वौशनसंगच्छेत त्रिषुलोकेषुविश्रुतंयत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः का
र्तिकेयश्चभगवान् त्रिसंध्यांकिलभारतसान्निध्यमकरोत्तत्रभार्गवप्रियकाम्ययाकपाल
मोचनंतीर्थंसर्वपापप्रणाशनंतत्रस्नात्वानरव्याघ्रसर्वपापैःप्रमुच्यतेअग्नितीर्थंततोग
च्छेत्स्नात्वाचभरतर्षभः अग्निलोकमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेतविश्वामित्रस्यतत्रैवती
र्थंभरतसत्तमतत्रस्नात्वामहाराजब्राह्मण्यमभिजायतेब्रह्मयोनिंसमासाद्यशुचिःप्रयतमा ६६

सानत्यंतमब्रवीच्चैनंसुराणांहितकाम्यया त्वंहेमहर्षिधर्मज्ञकिमर्थंनृत्यतेभवान् हर्षा-
स्थानंकिमर्थंवातवाद्यमुनिपुंगव [illegible] ऋषिरुवाच तपस्विनोधर्मपथेस्थितस्यमेब्रह्म
न्नत्रताच्छाकरसंसमुत्थितं यदृष्ट्वासंप्रनृत्तोहंहर्षेणमहताद्वृतः तंप्रहस्याब्रवीद्देवऋ।
षिंरागेणमोहितं अहंतुविस्मयंविप्रनगच्छामीदृशमप्यमारचमत्कानरश्रेष्ठमहादेवेनचै
तदांगुल्यग्रेणराजेन्द्रस्वांगुष्ठःताडितोनघ तस्यभस्मत्ततोद्राजन्निःसृतंहिमसंनिभंत
दृष्ट्वाव्रीडितोराजन्समुनिःपादयोर्गतः नान्यंदेवादहंमन्येरुद्रात्परतरंमहत् सुरासुरस्य
जगतोगतिस्त्वमसि शूलधृक् त्वयासृष्टमिदंविश्वंत्रैलोक्यंसचराचरं त्वामेवभगवन्स
र्वेप्रविशंतियुगक्षये देवैरपिनशक्यःत्वंपरिज्ञातुंकुतोमयात्वयिसर्वमिदंदृश्यंपश्यंतेसुराब्रह्माद
योनघसर्वस्त्वमसिलोकानांकर्ताकारयितान्वहं त्वत्प्रसादात्सुराःसर्वेमोदंतीअकुतोभ

६७ नरो राजन् गोसहस्रफलं लभेत् ततो गच्छेन्नरश्रेष्ठ तीर्थं देव्या यथाक्रमं सरस्वत्यारुणायाश्च सं
गमं लोकविश्रुतं त्रिरात्रोपोषितः स्नात्वा मुच्यते ब्रह्महत्यया अग्निष्टोमातिरात्राभ्यां फलं
चैव समश्नुते पुनात्यासप्तमं चैव कुलं नास्त्यत्र संशयः ऽवकीर्णं च तत्रैव तीर्थं कुरुकुलो
द्वह विप्राणामनुकंपार्थं दर्भिना निर्मितं पुरा व्रतोपनयनाभ्यां वाप्युपवासेन वा द्विजः क्रि
67 यामंत्रैश्च संयुक्तो ब्राह्मणः स्यान्न संशयः क्रियामंत्रविहीनो पि तत्र स्नात्वा नरर्षभ ची
र्णव्रतो भवेद्विप्रो दृष्टमेतत्पुरातने समुद्राश्चापि चत्वारः समानीताः सदर्भिणा तत्र स्ना
त्वा नरव्याघ्र न दुर्गतिमवाप्नुयात् फलानि गोसहस्राणां चतुर्णां विंदते च सः ततो गच्छेत
राजेंद्र तीर्थं शतसहस्रकं साहस्रकं च तत्रैव द्वे तीर्थे लोकविश्रुते उभयोर्हि नरः स्ना
त्वा गोसहस्रफलं लभेत् दानं वाप्युपवासो वा सहस्रगुणितो भवेत् ततो गच्छेत राजेंद्र

नसः तत्रस्नात्वानरव्याघ्रब्रह्मलोकंप्रपद्यतेपुनात्यासप्तमंचैवकुलंनास्त्यत्रसंशयः ततोग
च्छेत्तराजेंद्रतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतंपृथूदकमितिख्यातंकार्त्तिकेयस्यवैनृपतत्राभिषेकंकु
र्वीतपितृदेवार्चनेरतः अज्ञानाज्ज्ञानतोवापिस्त्रियावापुरुषेणवायत्किंचिदशुभंकामकृ
तंमानुषबुद्धिनाततत्सर्वंनश्यतेतत्रस्नातमात्रस्यभारतअश्वमेधफलंचापिलभतेस्वर्गमेव
चपुण्यमाहुःकुरुक्षेत्रंकुरुक्षेत्रात्सरस्वतीसरस्वत्याश्चतीर्थानितीर्थेभ्यश्चपृथूदकंउत्त
मेसर्वतीर्थानांयस्त्यजेदात्मनस्तनुंपृथूदकेजप्यपरोनैवंश्वोमरणंनपेतगीतंसनत्कुमारे
णव्यासेनचमहात्मनावेदेचनियतंराजन्नभिगच्छेत्पृथूदकंपृथूदकात्पुण्यतमंनान्य
तीर्थंनरोत्तम एतन्मेध्यंपवित्रंचपावनंचनसंशयः तत्रस्नात्वादिवंयांतिअपिपापकृतोज
नाःपृथूदकेनरश्रेष्ठप्राहुरेवंमनीषिणः मधुस्रवंतुतत्रैवतीर्थंभरतसत्तमः तत्रस्नात्वा

६८ जेंद्ररुद्रपत्न्याः कृरुद्वह अभिगम्यतुतांदेवीं नद्गतिमवाप्नुयात्तत्रैवचमहाराजविश्वेश्व
रमुमापतिंअभिगम्यमहादेवंमुच्यतेसर्वकिल्विषैः नारायणंचाभिगम्यपद्मनाभमरिंदमं
शोभमानोमहाराजविष्णुलोकंप्रपद्यतेतीर्थेसर्वदेवानांस्नातमात्रोनराधिपसर्वदुःखप
रित्यक्तोद्योतते शिववत्सदाततस्त्वसियुरंगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिपपावनंतीर्थमासाद्यतर्प
येत्पितृदेवताः अग्निष्टोमस्ययज्ञस्यफलमाप्नोतिभारतगंगाहृदश्चतत्रैवकूपश्चभरतर्ष
भः तिस्रः कोट्यस्तुतीर्थानांतस्मिन्कूपेमहीपतेतत्रस्नात्वानरोराजन्ब्रह्मलोकप्रपद्यते
आपगायांनरस्नात्वाअर्चपित्वामहेश्वरंगतिंपरामवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत्ततस्था
णुवटंगच्छेत्त्रिषुलोकेषुविश्रुतंतत्रस्नात्वास्थितोरात्रिंरुद्रलोकमवाप्नुयात्वदरीपा
वनंगच्छेद्वसिष्ठस्याश्रमंततः वदरीभक्षयेत्तत्रत्रिरात्रोपोषितोनरः सम्यक्द्वादशवर्षा। ६८

68

रेणुकातीर्थमुत्तमंतत्रोभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः सर्वपापविशुद्धात्माअग्निष्टोमफलं
लभेत् विमोचनमुपस्पृश्यजितमन्युर्जितेंद्रियः प्रतिग्रहकृतैः पापैः सर्वैः सपरिमुच्यतेततः
पंचवटंगत्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियःपुण्येनमहतायुक्तः स्वर्गलोकेमहीयतेयत्रयोगेश्वरःस्था
णुःस्वयमेववृषध्वजःतमर्चयित्वादेवेशंगमनादेवसिध्यतितैजसंवारुणंतीर्थंदीप्यतेस्वेन
तेजसायत्रब्रह्मादिभिर्देवैः ऋषिभिश्चतपोधनैःसैनापत्येनदेवानामभिषिक्तोगुहस्तथा
तैजसस्यतुपूर्वेणकुरुतीर्थंकुरूद्वहकुरुतीर्थेनरःस्नात्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियःसर्वपापविशु
द्धात्मारुद्रलोकंप्रपद्यतेस्वर्गद्वारंततोगच्छेतनियतोनियताशनःअग्निष्टोममवाप्नोतिब्रह्म
लोकंचगच्छतिततोगच्छेदनरकंतीर्थसेवीनराधिपःतत्रस्नात्वानरोराजनदुर्गतिमवाप्नुयात्त
त्रब्रह्मास्वयंनित्यंदेवैःसहमहीयतेअन्वास्तेपुरुषव्याघ्रनारायणपुरोगमैःसान्निध्यंचैवरा

६९ थंसन्निहितामपियत्रवृत्रसूदयोदेवानामथयश्चतयोधनाः मासिमासिसमेष्यंतिपुण्येनमहतान्वि
ताःसन्निहितायामपस्य घपराहुग्रस्तेदिवाकरेअश्वमेधशतंतेनइष्टंभवतिशाश्वतंपृथिव्यांमा
नितीर्थानिअंतरिक्षचराणिचउदयानश्चनिकूपाश्चपुण्यान्यायतनानिचनिःसंशयममावास्यां
समेष्यंतिनराधिपमासिमासिनरव्याघ्रसन्निहितायांजनेश्वरतीर्थसन्नयनादेवसन्निहिताम
विविश्रुतातत्रस्नात्वाचपीत्वाचस्वर्गलोकेमहीयतेअमावास्यायांचैवराहुग्रस्तेदि
वाकरेयःश्राद्धंकुरुतेमर्त्यस्तस्यपुण्यफलंशृणुअश्वमेधसहस्रस्यसम्यगिष्टस्ययत्फ।
लंस्नातएवतदाप्नोतिश्राद्धंकृत्वाचमानवःयत्किंचिद्दुष्कृतंकर्मस्त्रियोवापुरुषस्य
वास्नातमात्रस्यतत्सर्वंनश्यतेनात्रसंशयःपद्मवर्णेनियानेनब्रह्मलोकंसगच्छतिअभिवाद्य
ततोनाम्नाद्वारपालंचकंगंगाहृदश्चतत्रैवतीर्थंभरतसत्तमतत्रस्नापातधर्मज्ञब्रह्मचा ६९

णावदंरीमच्चयेत्ततः त्रिरात्रोपोषितश्चैव भवेत्तुल्यो नराधिप इंदुमार्गं समासाद्य तीर्थसेवी नरा
धिपः अहोरात्रोपवासेन स्वर्गलोके महीयते एकरात्रं समुपास्य एकरात्रोषितो नरः नि
यतः सत्यवादी च ब्रह्मलोके महीयते ततो गच्छेः श्वराजेंद्र तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतं आदित्य
स्याश्रमो यत्र तेजोराशेर्महात्मनः तस्मिंस्तीर्थे नरः स्नात्वा पूजयित्वा विभावसुं आदित्यलो
कं व्रजति कुलं चैव समुद्धरेत् सोमतीर्थे नरः स्नात्वा तीर्थसेवी कुरूद्वह सोमलोकमवाप्नो
ति नरो नास्त्यत्र संशयः ततो गच्छेत धर्मज्ञ दधीचस्य नराधिप तीर्थं पुण्यतमं राजन् पावनं लो
प्रा प्र: के विश्रुतं यत्र सारस्वतो याजः सिद्धिं सत्पसेनिधिः तस्मिंस्तीर्थे नरः स्नात्वा वाजपेयफलं लभे
त् सारस्वतींमति चैव लभते नात्र संशयः ततः कन्याश्रमं गत्वा नियतो ब्रह्मचर्यपा त्रिरात्रमुषि
तो राजन् उपवासपरायणः लभेत्कन्याशतं दिव्यं ब्रह्मलोकं च गच्छति ततो गच्छेत धर्मज्ञ ती

७० राजन् धर्मशीलः समाहितः [illegible] आसप्तमं कुलं चैव पु
नाति नात्र संशयः ततो गच्छेत धर्मज्ञ तकलीपवनमुत्तमं छेकुह्रे णामहता गत्वा तत्र स्नात्वा स
माहितः अग्निष्टोममवाप्नोति विष्णुलोकं च गच्छति सोगंधिकं वनं राजंस्ततो गच्छेत मानवः
यत्र ब्रह्मादयो देवाः ऋषयश्च तपोधनाः सिद्धचारणगंधर्वाः किन्नराः समहोरगाः तद्व
नं प्रविश्यैव सर्वपापैः प्रमुच्यते ततो हि सा सरिच्छ्रेष्ठा नदीनामुत्तमा नदी प्लक्षाद्देवस्
ता राजन् महापुण्या सरस्वती तत्राभिषेकं कुर्वीत वल्मीकान्निःसृते जले अर्चयित्वा पि
तॄन् देवानश्वमेधफलं लभेत् ईशानाध्युषितं नाम तत्र तीर्थं सुदुर्लभं षट्सु शम्यानिपा
तेषु वल्मीकादिति निश्चयः कपिलानां सहस्रं च वाजिमेधं च विंदति तत्र स्नात्वा न
रव्याघ्र दृष्टमेतत्पुरातनैः सुगंधां शतकुंभां च पंचयज्ञं च भारत अभिगम्य नरश्रेष्ठ स्वर्गलोके ७०

रीसमाहितः राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलं विंदति मानवः पृथिव्यां नैमिषं पुण्यमंतरिक्षे च पु
ष्करं त्रयाणामपि लोकानां कुरुक्षेत्रं विशिष्यते पांसवोपि कुरुक्षेत्रे वायुना समुदीरिता
ः अपि दुष्कृतकर्माणं नयंति परमां गतिं दक्षिणेन सरस्वत्या उत्तरेण दृषद्वतीं ये वसं
ति कुरुक्षेत्रे ते वसंति त्रिविष्टपे कुरुक्षेत्रं गमिष्यामि कुरुक्षेत्रे वसाम्यहं अप्येकां वा
चमुत्सृज्य स्वर्गलोके महीयते ब्रह्मवेदी कुरुक्षेत्रं पुण्यं ब्रह्मर्षिसेवितं तस्मिन् वसंति
ये राजन् न ते शोच्याः कथंचन तरंडकारंडकयोर्यदंतरं रामहृदानां च मचक्रुकस्य च
एतत्कुरुक्षेत्रस्यमंतपंचकं पितामहस्योत्तरवेदिरुच्यते इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे
सप्तविंशतितमोध्यायः २७ नारद उवाच ततो गच्छेत धर्मज्ञ धर्मतीर्थं पुरातनं यत्र धर्मो
महाभागस्तप्तवानुत्तमं तपः तेन तीर्थं कृतं पुण्यं स्वेन नाम्ना च चिह्नितं तत्र स्नात्वा नरो

७१ लोकेकस्मभविष्यसित्वन्मरंवंचजगत्कृतस्तंभविष्यतिनसंशयः तत्राभिगम्यराजेंद्रपूजां
पत्वावृषध्वजंअश्वमेधमवाप्नोतिगाणापत्यंचविंदतिधूमातींततोगच्छेत्रिरात्रमृषि
तोनरःमनसाप्रार्थितान्कामांल्लभतेनात्रसंशयः देव्यास्तुदक्षिणार्द्धेनरधावर्त्तोनरा
धिपःतत्रगच्छेत्धर्मज्ञब्रह्मधानोजितेंद्रियःमहादेवप्रसादेनगच्छेत्परमांगतिंप्रद
७२ क्षिणमुपावृत्यगच्छेत्भरतर्षभधरानाममहाप्राज्ञसर्वपापप्रनाशिनीतत्रस्नात्वानर
न व्याघ्रनशोचतिनराधिपततोगच्छेन्नरव्याघ्रनमस्कृत्यमहागिरिंस्वर्गद्वारेणतत्तु।
ल्यंगंगाद्वारंनसंशयःतत्राभिषेकंकुर्वीतकोटितीर्थेसमाहितःलभतेपुंडरीकंत
कुलंचैवसमुद्धरेत्तउप्येकाराजनीतत्रगोसहस्रफलंलभेत्सप्तगंगेत्रिगंगेचशक्रा
वर्त्तेचतर्पयन्देवान्पितृंश्चविधिवत्प्रयपलोके [illegible] हीयतेततःकन ७१

महीपते त्रिफलघ्नां तत्रैव तीर्थमासाद्य दुर्लभं तत्राभिषेकं कुर्वीत पितृदेवार्चने रतः
गाणपत्यं च लभते देहं त्यक्त्वा न संशयः ततो राजन् गच्छेद् देव्याः स्थानं सुदुर्लभं
शाकंभरीति विविख्याता त्रिषु लोकेषु विश्रुता दिव्यं वर्षसहस्रं च शाकेन किल भा
रत आहारं सा कृतवती मासि मासि नराधिप ऋषयोऽभ्यागतास्तत्र देव्या भक्त्या तपोधन
आतिथ्यं च कृतं तेषां शाकेन किल भारत ततः शाकंभरीत्येव नाम तस्याः प्रतिष्ठितं
शाकंभरीं समासाद्य ब्रह्मचारी समाहितः त्रिरात्रमुषितः शाकं भक्षयेन्नियतः शुचिः शा
कांतारस्य यत्सम्यग्वर्षैर्द्वादशभिः फलं तत्फलं तस्य भवति देव्याश्छंदेन भारत ततो
गच्छेत्सुवर्णाख्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतं यत्र विष्णुः प्रसादार्थं रुद्रमाराधयत्पुरा वरांश्च सुब
हूं ल्लेभे दैवैरपि सुदुर्लभान् उक्तश्च त्रिपुरघ्नेन परितुष्टेन भारत अपि चात्मा प्रियतरो

प॰ १ पयोवनवागुणोयेषांमनोरथस्तेस्तुनत्याज्यंयामुनंजलंयेविभ्यतिनरकादेदारिद्र्याद्येत्रसं
१२ तिचसर्वथातैःप्रयत्नेनतत्रकार्यंनिमज्जनंदारिद्र्यपापदोर्भाग्यैकप्रक्षालनायवैफलंद
दातिसंपूर्णंयामुनंस्नातमात्रतःअकामोवासकामोवायामुनेसलिलेनृपरहामत्रच
डुःखानिमज्जनान्नेवपश्यतिपत्तद्वयेयथाचंद्रःदीयतेवर्द्धतेतथापातकंनश्यतेत्त्र
72 स्नानात्पुण्यंप्रविवर्द्धतेयथाध्वौसर्वंसारव्यातिरत्नानिविविधानिचआयुर्वित्तंकलत्राणि।
संपदःसंभवंतिचैकेलोदानंकालिंदीसर्वदाश्रुभासर्वेषामेववर्णानामाश्रमाणांचभूपते
पं यामुनेमज्जनेधाराभिःखलुवर्षतिअस्मिन्वैभारतेवर्षेकस्मिन्मोविशेषतःकालिंदी
यिनांनराणांनिष्फलंजन्मकीर्तितंआश्चर्यंगगनेयद्वच्चादुमाञ्चातिमंडलंतद्वन्नभातिस
कामधेनुर्यथाकामंचिंतामणिर्विचिंतितंददातिपमनास्नातंतद्वत्सर्वंमनोरथंद्वापरेच २

खलेस्नात्वात्रिरात्रोपोषितोनरः अश्वमेधमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छतिकपिलावटं
तुगच्छेत्ततीर्थसेवीनराधिपउष्यकांरजनींतत्रगोसहस्रफलंलभेत् नागराजस्यराजेंद्रक
पिलस्यमहात्मनः तीर्थंकुरुचरश्रेष्ठसर्वलोकेषुविश्रुतंतत्राभिषेकंकुर्वीतनागती
र्थेनराधिपकपिलानांसहस्रस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ततोललितकंगच्छेत्शंतनो
स्तीर्थमुत्तमंतत्रस्नात्वानरोराजन्नदुर्गतिमवाप्नुयात् इतिश्रीपद्मपुराणेआदि।
खंडे २८ अष्टाविंशोध्यायः २८ नारदउवाच ततोगच्छेत्तराजेंद्रकालिंदीतीर्थमु।
त्तमंतत्रस्नात्वानरोराजन्नदुर्गतिमवाप्नुयात् पुष्करेषुकुरुक्षेत्रेब्रह्मावर्तेपृथूदकेऽ
विमुक्तेसुवर्णाख्येयत्फलंलभतेनरः तत्फलंसमवाप्नोतियमुनायांनरोत्तमस्वर्गभोगेति
रागोवैयेषांमनसिवर्त्ततेयमुनायांविप्राषेणस्नानदानानिसत्तमः आयुरारोग्यरूपैवैरु

ज्ञानं विना बहुदारवतो ये षुपुत्तिकीरवपक्षिषु जायंते मरणा ये व यमुनास्नानवर्जिताः अवे
क्ष्यवो हतो विप्रो हतं श्राद्धमयोगि च अब्रह्मण्यं हतं क्षत्रमनाचारं हतं कुलं सदंभश्च [illegible]धो ध
र्मः क्रोधेन [illegible] व हतं तपः अदृढं च हतं ज्ञानं प्रमादेन हतं श्रुतं परभक्त्या हता [illegible] न्या स्त्री प्रवास
चारी स्त्रिया हतः अदीपेनाग्नो हतो होमो हता भक्तिः समापिकाउपजीव्या हता कन्या स्वार्थया क
क्रिया हताशूद्रभिक्षो हतो यागः कृपणस्य हतं धनं अनभ्यासहता विद्या हतो बोधो विरोधकृत्
७३ जीवितार्थं हतं तीर्थं जीवनार्थं हतं व्रतं असत्या च हता वाणी तथा येऽन्यवादिनी ससंप्राप्तो हतो लो
कनास्तिकः श्वहतं सदा अश्रद्धया हतं सर्वं परकृतं पारलौकिकं हतमश्रोत्रिये दानं हतो लोक
श्च नास्तिकः इह लोको हतो नृणां दरिद्राणां यथा प्रान्न पमनुष्याणां हतं जन्म कालिंदीमज्जनं वि
ना उपपातकसर्वाणि पातकानि महांति च भस्मीभवंति सर्वाणि यमुनामज्जनान्न्रूपवे पतेसर्वपा।

न्कर्मयमुनामज्जनंविनाव्रतैर्दानैस्तपोभिश्चनतथाप्रीयतेहरिः तत्रमज्जनमात्रेणयथाप्री
णातिकेशवः नसमंविद्यतेकिंचित्तेजस्सूर्यतेजसातद्वद्यमुनास्नानसमानाः क्रतुजाः
क्रियाः प्रीतयेवासुदेवस्यसर्वपापनुत्तये कालिंद्याः मज्जनंकुर्यात्स्वर्गलाभायमानवः
किंरक्षितेनदेहेनसंपुष्टेनवलीयसाअध्रुवेणहिदेहेनयमुनामज्जनंविनाअस्थिस्तंभंस्ना
युबद्धंमांसक्षतजलेपनंचर्मावनद्धंदुर्गंधपूर्णंमूत्रपुरीषयोः जराशोकविपद्व्याप्तंरोगमंदि
रमातुरंरजस्वलमनित्यंचसर्वदोषसमाश्रयंपरापकरपापार्त्तिपरद्रोहपरेर्ष्यकंलो
लुपंपिशुनंक्रूरंकृतघ्नंक्षणिकंतथा निष्ठुरंदुष्टदोषत्रयविदूषितं अश्रद्धंचापि
दुर्गंधितायत्रयपविमोहितंनिसर्गतोऽधर्मरतंतत्तृष्णाशतसमाकुलंकामक्रोधमहालोभ
नरकद्वारसंस्थितंकृमिवच्चमतमस्मादिपरिणामसरवावहं इदंशरीरंव्यर्थंहियमुनाम

पुण्याधिकविवर्द्धिनीअन्यत्रयमुनापुण्यामहापातकहारिणीविष्णुभक्तिप्रदादेवीमथुरासंगताभवेत्भक्ति
भावेनसंयुक्तःकालिंद्यांपदिमज्जयेत्कल्पकोटिसहस्राणिवसतेसन्निधौहरेःमुक्तिंप्रयांतिमनुजाः
नूनंसांख्येनवर्जिताःपितरस्तस्यतृप्यंतितृप्ताःकल्पशतैर्दिवियेपिवंतिनराराजन्यमुनासलिलं।
शुभंपंचगव्यसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनंकोटितीर्थसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनंतत्रदानंचहो
74 मंचसर्वंकोटिगुणंभवेत्इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेऊनत्रिंशोध्यायः २९ नारदउवाचअत्रतेव र्णयिष्यामि
तिहासंपुरातनंपुराकृतयुगेराजन्निषिधेनगरेवरेआसीद्वैश्यःकुवेराभोनामतोहेमकुंडलःकुली
नःसत्क्रियोदेवःद्विजपाचकपूजकःकृषिवाणिज्यकर्त्तासौविविधक्रयविक्रयीगोधोटकमहि
ष्याद्यजाविपोषणतत्परःपयोदधीनितक्राणिगोमयानितृणानिचकाष्ठादिफलमूलानिलवणा
र्द्रादिपिप्पलीःधान्यानिशाकतैलानिवस्त्राणिविविधानिचधातूनिक्षुविकारांश्चविक्रीणीते।

पानियमुनायांगतेनरे नाशके सर्वपापानां यदि स्नास्यति वारिणि पावकाइव दीप्तं ते यमुना।
यां नरोत्तमाः विमुक्ताः सर्वपापेभ्यो मेघेभ्यइव चंद्रमाः आर्द्रं शुष्कं लघुस्थूलं वाङ्मनः कर्मभि
ः कृतं तत्र स्नानं दहेत्पापं पावकः समिधो यथा प्रमादिकं च पत्याय ज्ञानाज्ञानकृतं च यत्र स्ना
नमात्रेण नश्येत यमुनायां नयोत्तमानि ष्पापाः त्रिदिवं यांति पापिष्ठायांति शुद्धतां संदेहो नात्र क
र्तव्यः स्नाने वै यमुना जले सर्वाधिकारिणो ह्यत्र विष्णुभक्ता यथा नृप सर्वेषां सर्वदा देवी यमुना॥
पापनाशिनी एषा एव परो मंत्र एतच्च परमं तपः प्रायश्चित्तं परं चैव यमुनास्नानमुत्तमं नृणां जन्मांतरा
भ्यासात्कालिंदा मज्जने मतिः अध्यात्मज्ञानकौशलं जन्माभ्यासाच्च यथा नृप संसार कर्दमालेप
प्रक्षालनविशारदं पावनानां च यमुनास्नानमुत्तमं स्नातास्तत्र च पेराजनरसर्वकामफलप्रदं श्रेष्ठमां
श्चभुंजते भोगांश्च द्दूरस्पग्रस्तो यमानर यमुनामोक्तदा प्रोक्ता मथुरा संगतायदि मथुरा पांचकालिंदी

पावनं

५.५. त्वनशोचति अथतस्यमृतोराजन् महामानसमन्वितोतरुणोरूपसंपन्नोधनवैर्गर्वितोदुःशीलो
२५ व्यसनोसक्तोधर्मकर्मादिवर्जितोनवाक्यंचागतोमातृवृद्धानांवचनंतथाकुमार्गगोदुरात्मानो।
पितृमित्रनिषेधकोऽधर्मनिरतोदुष्टोपरदाराभिगामिनोगीतवादित्रनिरतोवीणावेणुविनोदि
नोवारस्त्रीशतसंयुक्तोगायंतोचैरतुस्तदाचाटुकारजनैर्युक्तोविंचोष्टीषुविशारदोसुवेशोचारु
वसनोचारुचंदनभूषितोततःसुगंधिमालाढ्योकस्तूरीलद्गमलचितोनानालंकारशोभाटैपोमोक्ति
75 काहारहारिणोगजवाजिरथोद्येनक्रीडितोतावितस्ततःमधुपानसमायुक्तोपरस्त्रीरतिमोहितोनाशू
यंतोपितृद्रव्यंसहस्रसदृशोप्रातंतस्यतुःस्वगृहेरम्येनित्यंभोगपरायणोगो इत्यंतुतद्दृनंताभ्यांवि
नियुक्तमसद्व्ययैःवारस्त्रीविटशैलूषमल्लचारणावंदिषुत्रपात्रेतद्धनंदत्तंद्विप्तंबीजमिवोषरे।
नमत्यात्रेचतद्दत्तंनब्राह्मणामखेद्भुतंनार्चितोभक्तिमद्भिश्चःसर्वपापप्रणाशनःउभयोरवत्तद्रू

सस्सर्वदा इत्थं नानाविधैर्वैश्यउपायैरपरैस्तथाउपार्जयामास सदा श्रेष्ठो हाटककोटयः एवं महाधनः
सोथ हाकरणियलितो भवत्पश्चाद्विचार्य संसारदृशिकत्वं स्वचेतसा तद्धनस्य षड्भागेन धर्मकार्यं च
कार सः विष्णोरायतनं चक्रे गंगस्तं च क्रे प्रीवस्य च तडागं खातयामास विपुलं सागरोपमं वापीकूपयुष्क
रिण्यः श्च बहुधा तेन कारिताः वटाश्वत्थाम्रक केलिजंबूनिंबादिकाननं स्वसत्वेन तदा चक्रे तथाय
ष्यवनं श्रु उदपास्तमनं पाववद न्नपानं चकार सः पुराह हिश्रुत दिंस्तु प्रपा चक्रे ति शोभनां पुराणो
षु प्रसिद्धानि यानि दानानि भूपते ददौ तानि स धर्मात्मा नित्यं दानपरस्तथा पापवर्जी वृत्ते पापेषु
यश्चित्तमथाकरोत देवपूजापरो नित्यं नित्यं चातिथिपूजकः तस्येत्थं वर्त्तमानस्य संजातौ द्वौ सुतौ
नृपोत्तमौ सुप्रसिद्धौ नामानौ श्रीकुंडलविकुंडलौ तत पोमुं द्विगृहं त्यक्त्वा जगाम तपसे वनं तत्राराध्य
परं देवं गोविंदं वरदं प्रभुं तपः क्लिष्टशरीरोसौ वासुदेवमनाः सदा प्राप्तः स वैष्णवं लोकं यत्र ग

त्वयैषु प्रसीद करवाम किं त्वालोच्य चित्रगुप्तेन तद्दादत्तान्नु जगौ यमः एकस्तु नीयतां वीर निरयं तीव्र
वेदनं अपरः स्थाप्यतां स्वर्गे यत्र भोगास्त्वनुत्तमाः कृतांताज्ञां ततः श्रुत्वा दूतेष्व द्विप्रकारिभिः नि
हितो घोरे वैद्योरेपो ज्येष्ठो हि नराधिपतेषां दूतवरः कश्चिदुवाच मधुरं वचः विकुंडल मया सार्द्धमे
हि स्वर्गे ददामि तत भक्ता भोगान्सु दिव्यांस्त्वमर्जितान्स्वेन कर्मणा इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे त्रिं
शोऽध्यायः ३० नारद उवाच ततो हृष्टमनाः सोऽथ दूतं पप्रच्छ तं पथि संदेहं हृदि कृत्वा तु विस्मयं
परमं गतः विकुंडल उवाच । हे दूत वर पृच्छामि संशयं त्वामहं परं आवां जातौ कुले तुल्ये तुल्यं
कर्म तथा कृतं दुर्मृत्युरपि तुल्यो मे तुल्यं दृष्टो यमस्तथा कथं स नरके क्षिप्तस्तुल्यकर्मा मम
अग्रजः मम भावि कथं नाकमिति मे छिंधि संशयं देवदूत न पश्यामि मम स्वर्गस्य कारणं देवदू
त उवाच माता पिता सुतो जाया स्वसा भ्राता विकुंडल जन्महेतोरिमे संज्ञा जंतोः कर्मोपभुक्तये

व्यमचिरेण त्वयंपयौततस्तौदुःखमापन्नौकार्पण्यंपरमंगतौशोचमानौतुमुह्यंतौत्वत्पीजाड्डः

स्वपीडितौतमोस्तुतिष्ठतोर्गेहेनास्तियद्भुज्यतेतदास्वजनैर्बांधवैःसर्वैःसेवकैरुपजीविभिः दु

व्याभावपरित्यक्तौचिंतमानौततःपरौ ...पश्चाद्वौर्यमभार्ध्यंताभ्यांचनगरेन्यपराजतौलोकतो

भीत्यास्वपुरान्निसृतौतदाचक्रतुर्वनवासंतौसर्वेषामुपपीडकौजघ्नतुःसततंम्लेछौप्रीतेवीरौ।

र्वेषापितैःनानापक्षिवराहांश्चहरिणान्रोहितांस्तथाशशकान्शल्लकान्गोधान्श्वापदा

श्चेतरान्वहून्महावलौभिल्लसंगावाखेटकभवौसदा एवंमांसमयाहारौपापाहारौपरंत

पकदाचिद्वृधरंप्राप्तोह्येकोन्यश्चवनंगतःशार्दूलेनहतोज्येष्ठःकनिष्ठःसर्पदंशितःएक।

स्मिन्दिवसेराजन्पापिष्ठौनिधनंगतौयमदूतैस्ततौवध्वापापौपेनीतौयमालयंगत्वाभिज

गड्डःसेर्वैद्धानाःपापिनाचुभौधर्मराजनरावेत्ताचानीतौतवशासनात्प्रोनांदेहिसुभद्र।

वैर

१.१ मस्क स्त्वं विशीयते द्वितीये मे च पुण्ये न प्राप्तः स्वर्गस्त्वयानघ त्वं तत्पुण्यप्रभावेन मोदस्व सततं दि
२२ विनरके युत्तव भ्राता महती प्राप्य यातनां छिद्यमानो ऽसि पत्रैश्च भिद्यमानस्त्वमहरैः चूर्णमानः शि
लापट्टे तप्तांगारेषु भृज्यते ऽसि इति दूतवचः श्रुत्वा भ्राता दुःखेन दुःखितः पुलकांकितसर्वांगो दी
नोऽसौ विनयान्वितः उवाच तं देवदूतं मधुरं मधुरं निपुणां वचः मैत्री सा सप्तपदी साधो सतां भ
वति सत्फला मित्रभावं विचिंत्य श्रेयो मामुपकर्तुमर्हसि त्वत्तो हि श्रोतुमिच्छामि सर्वज्ञस्त्वं मतो म
७७ म मयमलोकं न यस्य पतंति कर्मणा केन मानवाः गच्छंति तन्निरूपयेन तन्मे त्वं कृपया वद देवदूत उवा
च सम्यक पृष्टं त्वया वैश्य नष्टपापो ऽसि सांप्रतं विशुद्धे हृदये पुंसां बुद्धिः श्रेयसि जायते यद्यप्येवं स
रो नास्ति मम सेवा परस्य वै तथापि च तत्व स्नेहात्प्रवक्ष्यामि यथा मति कर्मणा मनसा वाचा सर्वाव
स्थासु सर्वदा परपीडां न कुर्वंति न ते यांति यमालयं न वेदैर्नच दानैश्च न तपोभिर्न चाध्वरैः कथंचि
२२

कस्मिन्पादयेयद्वच्छकुनानांसमागमः तेषांयोयोहितत्कर्म्मकृतंतेपूर्वभावितः तस्यतस्यफलं
भुक्तैकर्म्मणाःपुरुषः सदासत्यंवदाम्यैतेप्रीत्यानरैः कर्म्मशुभाशुभंस्वकृतंभजतेसर्वैः कर्मना
न्यत्रकुत्रचित्अपतन्नरकेपापैस्तवभ्रातासुदारुणे त्वंच धर्मेणधर्मज्ञस्वर्गप्राप्तोसिसा
म्प्रतं विकुंडलउवाच आबाल्यात्ममपापेषुनपुण्येषुरतंमनः अस्मिन्जन्मनिहेदूतदु२
ष्कृतंचकृतंमयादेवदूतनजानामिसुकृतंकर्मचात्मनः यदिजानासिमत्पुण्यंतन्मेत्वंकृप
यावद देवदूत उवाच शृणुवैश्यप्रवक्ष्यामियत्त्वयापुण्यमर्जितंजानामितदहंसर्वंनत्वंवेत्सिह
निश्चितं हरिमित्रसुतोविप्रः सुमित्रोवेदपारगः आसीतस्याश्रमः पुण्योयमुनादक्षिणेतटे ते
नसख्यंवनेतस्मिंस्तवजातंविशांवर तत्संगेनत्वयास्नानंमाघमासद्वयंतथाकालिंदीपुण्यप
तोयेचसर्वपापहारेवरे तत्तीर्थेलोकेविख्यातेनाम्नापापप्रणाशने एकेनसर्वपापेभ्योवि

७८

78

विंशतियथा ॥ २८ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः अभयंयेनभूतेभ्योदत्तमत्रवि
शांवरयोनियोनिषुभ्रष्टास्त्रोक्तान्धर्माधर्मविनिश्चयान्पालयंतीहयेवैश्यनतेयांतियमाल
यंब्रह्मचारिगृहस्थश्चवानप्रस्थोपतिस्तथास्वधर्मनिरताःसर्वेनाकपृष्ठेवसंतितेयथोक्ता
चारिणःसर्ववर्णाश्रमसमन्विताःनराजितेंद्रियायांतिब्रह्मलोकंशाश्वतं २ ष्टापूर्तरता
पिचपंचयज्ञरताश्चयेदयान्विताश्चयेनित्यंनेक्षंतितेयमालयंइंद्रियार्थनिवृत्तायेसमर्थावि
द्ववादिनः अग्निपूजारतानित्यंतेविप्रास्वर्गगामिनःअदीनवदनाःशूराःशत्रुभिःपरिवे
ष्टिताःआहवेषुविपन्नायेतेषांमार्गोदिवाकरःअनाथस्त्रीद्विजार्थेचशरणागतपालने।
प्राणांस्त्यजंतियेवैश्यनच्यवंतिदिवस्ततेपंगंधबालवृद्धश्वरोग्यनाथदरिद्रितान्येपुष्ण
तिसदावैपूपतेमोदंतेसदादिविगांदृष्ट्वापंकनिर्मग्नांरोगमग्नांद्विजंतथाउद्धरंतिनरायेच

७८

त्स्वर्गतिंयांतिपुरुषाःप्राणिहिंसकाःअहिंसापरमोधर्मोह्यहिंसैवपरंतपःअहिंसापरमंदान
मित्याहुर्मुनयःसदामशकाःसरीसृपाःदंशयूकाद्याःमनवस्तथाआत्मौपम्येनपश्यंति
मानवायेदयालवःतस्मागारमपीकालसूत्रेप्रेततरंगिणीदुर्गतिंनैवगच्छंतिकृतांतस्यचतेन
राःभूतानियेत्रहिंसंतिजलस्थलचराणिचजीवनार्थंचतेयांतिकालसूत्रंचदुर्गतिंस्व
मांसभोजनासक्ताःपूयशोणितपायिनःमज्जंतश्चवसायांकेदष्ट्राःकीटैरधोमुखैःपरस्य
रंचस्वादंतोध्वांतेचान्योन्यघातिनःवसंतिकल्पानेकालेरुदंतोदारुणारवंजटाजालसि न
तावैश्यस्थावराःस्पृश्चिरंतुतैतोशक्तितेक्रूरतिर्यग्योनिगतेषुचपश्चाद्भवंतिजाता
धाकाराणाःकुंओःअपंगवःदरिद्राश्चांगहीनश्चमानुषाप्राणिहिंसकाःयेनहिंसंति
भूतानिनतेविभ्यतिकुत्रचित्प्रविशंतिव्यथानघःसम्यग्मञ्जुवक्रगाःसर्वेधर्माअहिंसायांप्र

त

प० ७ स्नानमाचरंतीहपर्वणीतेनैवनरकंयांतिनजायंतेकुयोनिषुः स्वप्नानिपश्चिंताश्चवंध्याभवति
७८ सर्वदाप्रातःस्नानेनशुद्धानांपुरुषाणांविशांवरतिलांश्चतिलपात्रांश्चतिलप्रस्थंयथाविधिदत्त्वा
प्रेतयतेभूमौनव्रजंतिनराः कचित्पृथिवींकांचनंदत्त्वापत्किंचित्प्रियमात्मनसत्यवादीसदा
मौनीप्रियवादीचयोनरः अक्रोधनस्समाचारोनातिवादीनसूयकः सदादाक्षिण्यसंपन्नःस
दाभूतदयान्वितः गोप्ताचपरमर्माणांवक्तापरगुणस्यचपरस्वंतृणमात्रंचमनसापिनयो
७२ हरेत्तेनपश्यंतिविशांश्रेष्ठस्वप्नेतेनरकपातनांपरापवादीपाखंडःपापेभ्योपिमतोधिकः प
च्यतेनरकेतावद्यावदाभूतसंप्लवं वक्तापरुषवाक्यानामंतश्चयोनरकंआगतः संदेहेन
विशांश्रेष्ठपुनरपीतिचदुर्गतिंनतीर्थनतपोभिश्चकृतघ्नस्यचनिष्कृतिः सहतेयातनाघो।
रांसनरोनरकेचिरंएथिव्यायानितीर्थानितेषुमजतियोनरः जितेंद्रियोजिताहारोनसंया।

तेषांलोकोऽश्वमेधिनांगोग्रासंयेप्रयच्छंतियेनुष्ठएवंवत्तिगांप्रदायेनारोहंत्तिगोयच्छेत्स्वर्गेलो
केनिवासिनःगर्त्तमात्रंतुयेचक्रुर्यत्रगोरक्षीभवेत्यमलोकंमहद्दृष्ट्वावत्तियांतिस्वर्गंतिन/
राःअग्निपूजादेवपूजागुरुपूजारताश्चयेद्विजेपूजारतानित्यंतेविप्राःस्वर्गगामिनःवापी
कूपतडागादौधर्मस्यांतोनविद्यतेपिवंतिश्चेच्छयायत्रजलस्थलचराःसदानित्यंदानपरःसो
चैवकथ्यतेविबुधैरपियथायथाचपानीयंपिवंतिप्राणिनोभृशंतथातथाक्षयःस्वर्गोधर्मवु
द्धाविणांवरप्राणिनांजीवनंवारिप्राणावारिणिसंस्थिताःनित्यस्नानेनपूयंतेयेपियातकिनो
नराःप्रातःस्नानंहरेद्दोषंपवाह्याभ्यंतरजंमलंप्रातःस्नानेननिष्पापोनरोननिरयंव्रजेत्स्नानं
विनात्तुयोभुंक्तेमलाशीसंसदानरःअस्नायिनोऽशनंतस्यचविमुख्याःपितृदेवताःस्नानहीनो
नरःपापःस्नानहीनोनरोऽशुचिःअस्नायीनरकंभुक्ताप्यंकीटादिषुजायतेयेपुनःश्रोत्तासि २

५. ५ पश्चिरंदिविगामहूरंत्तियेपंकात्तयेचरंत्तंतिरोगिणांम्रियंतेरोगग्रहेयेच्युतेषांनभक्षितारकाः यमलो
केनपश्यंतिप्राणायामपरायणाः अपिदुष्कृतकर्माणस्तेरेवहृतकिल्विषाः दिवसेदिवसेवै।
प्रयप्राणायामास्तुषोडशात्मापिब्रह्महनमासात्तात्पुनंत्यहरहःकृताः त्तयांसिपानित्तयंत्तेव्रत्ता
निनियमाश्चयेगोसहस्रप्रदानंचप्राणायामस्तुतत्समः अबिंदुयः कुशाग्रेणमासेमासेनरः पि
वेत्संवत्सरशतंसाग्रंप्राणायामस्तुतत्समः पातकंतुमहद्यत्तुतथाल्पदोपपातकंप्राणाया
मेत्तुणात्सर्वंभस्मसात्कुरतेनरः मातृवत्परदारान्येमन्यंतेयेनरोत्तमाः नतेयांतिनरकेषुक
दाचिद्यमयातनामनसापिपरेषांयः कलत्राणिनसेवतेसहलोकद्वयेनापितेनवैश्रुपधरा
धत्तातत्स्यातद्वमेरतेस्त्याज्यंपरदारोपसेवनंनपंतिपरदारास्तुनरकानेकविंशतिलाभोनजा
पत्तेयेषांपरदारेषुमानवत्तेयांतिदेवलोकंतुनपमंवैश्रूयसत्तमशाप्यक्रोधनिंदानेश्रुयः क्रो

त्तियमालयंनत्तीर्थेपातकंकुर्य्यान्नचत्तीर्थोपजीवनंतीर्थेप्रतिग्रहस्त्याज्यस्त्याज्योधर्मस्यविक्र
यःदुर्जरंपातकंतीर्थेदुर्जरश्चप्रतिग्रहःतीर्थेचदुर्जरंसर्वमेतत्तनिष्क्रिय[illegible]कारयकेव्रजे
त्सकृद्गंगांभसिस्नातःपूतोगांगेयवारिणानननरोनरकंयातिअपिपातकराशिकृत्तद्भुत
दानतयोयत्राःपवित्राणीतराणिचगंगाचिंह्वभिवेकस्यनसमाइतिनःश्रांतोअन्यतीर्थं
समांगंगांयोब्रूवीतिनराधमःसयातिनरकंवेघ्रुयंयावत्गंगारवंमहत्तधर्मएवसपापोजवे नि
कुंठचरणाच्युतंधतमर्द्धिमहेशेनयद्वागंमलजलंतद्धलेवनसंदेहोनिर्गुणंप्रद्वतःप
रंतेनकिंसमंतागच्छेदपिब्रह्माडगोचरेंगंगागंगेतियोब्रूयातयोजनानांशतैरपिनरोननर
कंयातिकिंतयासदृशंभवेत्तनान्येनदृश्यतेसंघःक्रियानरकदारिणीगंगांभसिप्रयत्ने
नस्नात्वातेनमानवैःप्रतिग्रहनिवृत्तोयःप्रतिग्रहत्तमोपिसनसद्धिजोघोततेचेश्यत्तारा

ले

८१ भवबंधविदारणंप्रपतामह्वतंस्थितदूहस्यवैश्यपसत्तमत्तंभ्रातंधर्मराजस्यसर्वलोकमत्तप्र
दनपमंयलोकंचनभूत्तानघोरदर्शनानपश्यंतिवैष्णवान्नंमत्त्यंचैवमयोदितंप्र।
हास्मान्यमुनाभ्रातासदेवाद्ियुनःपुनःभवद्भिर्वैष्णवास्त्याज्यानतेस्युर्ममगोचराःस्म
रंतियेसकृद्दृत्ताःप्रसंगेनापिकेशवंतेविध्वस्ताखिलाघौघायांतिविष्णोःपरंपदं दुरा
चारोदुष्कृतोपिसदाचाररतोपिपःभवद्भिःसमदात्याज्योविष्णुंचभजतेनरःवैष्णवोयदि
81 हैमुक्तेयेषांवैष्णवसंगतिःतेपिवःपरिवर्ज्याःस्युस्तत्संगहताकिल्पिषाः इत्यंवैश्यानश्रा
त्यस्मान्देवोदंडधरःसदाउपायोनास्त्यन्यःसंतर्तुंनरकांबुधिं स्वपाकमपिनेदुंतेहलो
केषंवैश्यवैष्णवंवैष्णवोवर्णावाह्योपिपुनातिभुवनत्रयंएतावतालमघनिर्हरणायपुं
सांसंकीर्तनंभगवतोगुणकर्मनाम्नांविक्रुश्यपुत्रमघवानयदजामिलोपिनारायणे

नास्ति

धेननजीयतेजितस्वर्गः समंतव्यः पुरुषोक्रोधनोभवि मातरंपितरंपुत्रआराधयतिदेववत
संप्राप्तेवार्द्धके कालेनयातिसयमालयं पितराधिक्यभावेनयेर्चयंतिगुरुंनराः भवंत्या
ति थयोलोके ब्रह्मणस्तेचिरंशांवर इह चैवस्त्रियोधन्याः शीलस्यपरिरक्षणात शी
लभंगेचनारीणांयमलोकः सुदारुणः शीलरक्षासदास्त्रीभिर्दुष्टसंगतिवर्जनात शी
लेनहिपरः स्वर्गः स्त्रीणांवैश्यनसंशयः शूद्रस्यपाकयज्ञेननिषिद्धाचरणेनचदुर्ग
तिर्विहिताचैश्यपतस्यसानारकीगतिः विचारयंतियेशास्त्रंवेदाभ्यासरताश्चये पुराण
संहितांयेचश्रावयंति पठंतिच व्याकुर्वंतिस्मृतिंयेचयेधर्मप्रतिबोधकाः वेदांतेषु
निष्णायेतैरियंजगतीधृता तत्तदभ्यासमाहात्म्यैः सर्वेतेहतकिल्बिषाः गच्छंतिब्रह्मणो
लोकंयत्रमोहोनविद्यतेज्ञानमज्ञानपर्यायोदधीच्छेदप्रात्त्वसमुद्भवे अपिवेदास्तमर्चंति

११ प॰पु॰ श्यसर्वेषामपिमुक्तिदंयः पूजयेद्धरिंचक्रेशालग्नामशिलोद्भवे राजसूयसहस्रेणात्तेनेष्टं
८२ प्रतिवासरे पदामनंतिवेदांतावृह्मनिर्वाणमच्युततत्प्रसादोभवेन्नृणांशालग्रामप्रकाश
नेप्यपिपापसमाचाराः कर्माण्यनधिकारिणः शालग्नामार्चकावेश्यनेवयांतियमालयं
ग्रामप्रकाशनेप्यपिपापसमाचाराः कर्माण्यनाधिकारिणः शालग्नामार्चकावेश्यनेवयां
तियमालयं नतथारमतेलक्ष्म्यानतथास्वपुरेहरिः शालग्रामशिलाचक्रेयथासरमतेसदा
४२ अग्निहोत्रंकृतंतेनदत्तापृथ्वीससागराः येनार्चितोहरिश्चक्रे शालग्नामशिलोद्भवे शि
लाद्वादशभोवैश्यशालग्नामशिलोद्भवाः विधिवत्पूजितायेनतस्यपुण्यंवदामितेको
टिद्वादशलिंगैस्तुपूजितैः स्वर्णपंकजैः यत्स्यात्तद्द्वादशकालेषुदिनेनैकेनतद्भवेत् यः
पुनः पूजयेद्भक्त्याशालग्नामशिलाशतं उषित्वासहरेः लोकेचक्रवर्तिद्विजायते कामैः क्रो

८२

तिम्रियमाणाह्यायमुक्तिंनरकेतुचिरंमग्नाःपूर्वैर्येचक्रलक्ष्येस्तुदेवंपांतितेस्वर्गपदाश्चैतिम्
दाहर्यैविष्णुभक्तस्ययेद्दासावैष्णवान्नभजंश्रुवेयतेतुक्रतुभुजावेप्रूपगतिर्यांतिनिराकुलाःप्रा
र्थयेद्वैष्णवस्यान्नंप्रयत्नेनविचक्षणःसर्वपापविशुध्यर्थंतदभावेचजलंपिवेत्गोविंद
तिजपन्मंत्रकुत्रचिन्म्रियतेयदिसनयमपश्यैत्तचनेत्तामहैवयंसांगसमुद्रसध्यानंसमंत्रऋषि
छंददेवतंदीक्षयाविधिसध्यानंजपंतत्हृदशाक्षरंपृष्ठ्याद्दारंचमंत्रेशोपेजयंतिनरोत्तमाः
तान्दृष्ट्वावृक्षलताश्चैवप्रतभाजतेविष्णुवत्स्वयंपारिवनमश्चाक्रिणोभक्त्यावृक्षाभ्यंतरगा।
मिनःवसंतिवैष्णवालोकेविष्णुरूपेणतेनराः हृदिसूर्येजलेचाथप्रतिमास्थंडिलेपिचसम
भ्यर्च्यहरिंयांतिनरास्तद्विष्णवपदंअथवासर्वदापूज्योवासुदेवोमुमुक्षुभिःशालग्रामेम
णौचक्रेवज्रीकीटविनिर्मितेतत्रसंधिधिश्चानहितद्विष्णोःसर्वपापप्रणाशनंसर्वपुण्यप्रदंवै

पा.पु. नूनं संख्येन वर्जिता: शालग्रामशिलारूपी यत्र तिष्ठति केशव: तत्र देवा: सुरा यक्षा भुवनानि च
८३ चतुर्दश शालग्रामशिलायां तु य: श्राद्धं कुरुते नर: पितरस्तस्य तिष्ठंति तृप्ता: कल्पशतं दि
वि ये पिबंति नरा नित्यं शालग्रामशिलाजलं पंचगव्यसहस्रैस्तु सेवितै: किं प्रयोजनं तोयं
यदि पिबेत्पुण्यं शालग्रामशिलागतं शालग्रामशिला यत्र तत्तीर्थं योजनत्रयं तत्र दानं
83 च होमं च सर्वं कोटिगुणं भवेत् शालग्रामशिलातोयं य: पिबेद्बिंदुमात्रकं मातुः स्तन्यं
पुनर्नैव स पिबेद्विष्णुभाङ्नर: शालग्रामसमीपे तु क्रोशमात्रं समंततः कीटकोपि मृ
तो याति वैकुंठं भवनं परं शालग्रामशिलाचक्रं यो दद्याद्दानमुत्तमं भूचक्रं तेन दत्तं।
स्यात्सशैलवनकाननं शालग्रामशिलायां यो मूल्यमुत्पादयेन्नरः विक्रेता चानुमं।
ता यः परीक्षास्तु च मोदते ते सर्वे नरकं यांति यावदाभूतसंप्लवं अतः संवर्जयेद्विष्णुचक्र

८३

श्री हरी

धेप्रलोभेश्च व्याप्तोयत्र नराधमः सोपिपातिहरेर्लोकं शालग्रामशिलार्चनात्त यः पूजये
द्योगोविंदं शालग्रामेभ्दानरः आभूतसंप्लवं यावन्नसप्रच्यवते दिवः विनातीर्थैर्विना
दानैर्विनायज्ञैर्विनामतिं मुक्तिं यांतिनरावैश्य पशालग्रामशिलार्चनात नरकंगर्भवासं
चतिर्यक्त्वं कृमियोनितां नयातिवैश्यपापोपिशालग्रामशिलार्चकः दीक्षाविधानमंत्रज्ञो
पश्चन्नेचलिमाहरेत्त गंगागोदावरीरेवा नद्योमुक्तिप्रदाश्चयाः निवसंतिहिताः सर्वाः
शालग्रामशिलाजलेनैवेद्यैः पुष्पैर्धूपदीपैर्विलेपनैः गीतवादित्रस्तोत्राद्यैः शा
लग्रामशिलार्चनं कुरुतेमानवोयस्तुकलोभक्तिपरायणाः कल्पकोटिसहस्राणि र
मतेसन्निधौहरेः लिंगेस्तु कोटिभिर्दृष्टैर्यत्फलंपूजितैर्भवेत्त शालग्रामशिलायास्तु
ह्येकेनाह्नातितत्फलं सम्यक्दभ्यचितेलिंगेशालग्रामशिलोद्भवे मुक्तिंप्रयातिमनुजा

शिवि मे:

८५
कलांनार्हंतिषोडशीं॥ एकादशेंद्रियैः पापंयत्कृतंवैश्यमानवैः एकादश्युपवासेनतत्सर्वंविल।
८५ यंव्रजेत् एकादशीसमंकिंचित्पुण्यंलोकेनविद्यतेव्याजेनापिकृतायैस्तुवशंयांतिनभास्क
रेः स्वर्गमोक्षप्रदाह्येषाशरीरारोग्यदायिनीसुकलत्रप्रदाह्येषाजीवत्पुत्रप्रदायिनीनगंगानग
यावैश्यनकाशीनचपुष्करः नचापिवैष्णवंक्षेत्रंतुल्यंहरिदिनेनतुयमुनाचंद्रभागाचतुल्या
हरिदिनेनतुअनायासेनयेनात्रप्राप्यतेवैष्णवंपदंरात्रौजागरणंकृत्वासमुपोष्यहरेर्दिनंद
84 शचैवपितृकेपक्षमातृकेदशपार्श्वजाः पितापादशमेवैश्यतानुद्धरतिनिश्चितंद्वंद्वसंगपरित्य
क्त्वानागारिकृतचेतनाः स्रग्विणः पीतवसनाः प्रयांतिहरिमंदिरंबालत्वेयौवनेवापिवार्द्ध
केवाविशांवर उपोष्यैकादशींनरंनैतिपापोंदुर्गतिं उपोष्यहरिरात्राणिकृत्वावातीर्थमज्जनं
दत्वाहेमतिलांगाश्चस्वर्गंयातीह मानवाः तीर्थस्नानंनयैर्वैश्यनदत्तंकांचनंचयैः नैवतप्तंतपः

स्यरूपचिन्हं पवहनोक्तो न किं वैष्णवकर्तव्यं पापभीरुणा स्मरणं वासुदेवस्य सर्वपापहरं हरेः
तपस्तप्त्वा नरो घोरमरण्ये नियतेंद्रियः यत्फलं समवाप्नोति तन्नत्वा गरुडध्वजं कृत्वापि च
दुष्कृतं पापं नरो मोहसमन्वितः न याति नरकं नत्वा सर्वपापहरं हरिं पृथिव्यां यानि तीर्थानि
निपुण्यान्यायतनानि च तानि सर्वाण्यवाप्नोति विष्णोर्नामानुकीर्त्तनात् देवं शार्ङ्गधरं विष्णुं
ये प्रपन्नाः परायणाः न तेषां यमसालोक्यं न ते स्युर्नरकौकसः वैष्णवपुरुषो वैष्णवपापी शिवनिंदां क
रोति यः न विंदेद्वैष्णवं लोकं स याति नरकं महत् उपोष्यैकादशीमेकां प्रसंगेनापि मानवः
नाप्नोति पातनां पापीमिति लोमशात् श्रुतं नेदृशं माधवं नु किं चित्रिहि लोकेषु विश्रुतं यावच्च
शंपद्मनाभस्य दिनं पातकनाशनं तावत्पापानि देहेस्मिन् वसंतीह विशांवर यावन्नोपय
वसेज्जंतुः पद्मनाभदिनं शुभं अश्वमेधसहस्राणि राजसूयशतानि च एकादश्युपवासे

त्वयाजन्मनिसंचितं तद्भ्रात्रेदीयतेसर्वंस्वर्गंतस्यप्रदिक्षतिविकुंडउवाचकिंतत्पुण्यं २

१.१. मयाकृतंनरकान्निष्कृतिंसघोभ्रातुर्मेजायतेकथंइतितस्यवचःश्रुत्वादेवदूतोजगादहध्यानंद
८५ क्षात्तणांध्यात्वातेनेमेत्रीरज्जुवंधनः यतेवैश्यपाद्ममेपुण्यंकथंजातंकिंजन्मत्वपुराजनंतत्सर्वंकथ्य
तांदूततततोदास्यामिसत्वंरदेवदूतउवाच श्रृणुवैश्यप्रवक्ष्यामितत्पुण्यंचसहेतुकं पुरामधुवने
पुण्येऋषिरासीच्चशाकुनिः तपोध्ययनसंपन्नस्तेजसाब्रह्मणासमः जज्ञिरेतस्यरेवत्यांनवपुत्रा
ग्रहाइवध्रुवःशीलोबुधस्तारोज्योतिस्यांस्ततःपंचमः अग्निहोत्ररतास्तेतेगृहधर्मेषुरेमिरे
निर्मोहोजितकामश्चध्यानकाष्ठोगुणाधिकः एतेगृहविरक्ताश्चचत्वारोद्विजसूनवः चतु
85 र्थाश्रममापन्नासर्वकामविनिस्पृहाः ग्रामैकवासिनः सर्वेनिःसंगानिष्परिग्रहाः निराशाश्चनिष्प
रित्राश्चसमलोष्टाश्मकांचनाः येनकेनचिदाछन्नायेनकेनचिदाशिताः सायंगृहास्तथाऽनि
त्यंनित्यंध्यानपरायणाः जितनिद्राजिताहारावातशीतसहिष्णवः पश्यन्तोविष्णुरूपेणजगत्सर्वं

किंचित्तेस्युः सर्वत्र दुःखिताः संक्षिप्य कथ्यते धर्म्मं नरकस्य निवारणं अद्रोहं सर्वभूतेषु वाङ्मनः
कायकर्म्मभिः इंद्रियाणां निरोधश्च दानं च हरिसेवनं वर्णाश्रमक्रियाणां च पालनं विधितः स
दा स्वर्गार्थी सर्वदा वैश्यपतपोदानं न कीर्त्तयेत् यथाशक्तितथाद्यद्यादात्मनोहितकाम्ययाउ
पानहस्तत्र छत्रानि पत्रं मूलं फलं जलं अवंध्यं दिवसं कार्य्यं दरिद्रेणापि वैश्य कइहलोके प
रत्रैव न दत्तं नोपतिष्ठते दातारो नैव यश्यं पतितां तां वैयममपातनां तीर्त्वा प्रयोधना व्याघ्रश्च भवंतीहप
नः पुनः किमत्र बहुनोक्तेन यांत्य धर्मेण दुर्गतिं आरोहंति दिवं धर्मेन राः सर्वत्र सर्वदा तेन बाल।
त्व मारभ्य कर्त्तव्यो धर्मसंग्रहः इति ते कथितं सर्वं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि चिकुंडलउवाच प्रभु।
त्वा त्वद्वचनं सौम्य प्रसन्नं चेतसो मम गंगेव पापहा सद्यः पापहारी सतां वचः उपकर्त्तुं प्रियं वक्तुं
गुणो नैसर्गिकः सतां शीतांशुः क्रियते केन शीतलो मम तं मंडलः देव दूतततोब्रूहि कारुणान्म

तत्र नृपः कृतबुद्धिषु कर्त्तारः कोटिषु ब्रह्मवेदिनः अतएव सुपूज्यास्ते तस्माच्छ्रेष्ठा जगत्त्रये
सत्संगतिर्विप्राणां श्रेष्ठ महापातकनाशिनी विप्रास्तासु हि गौणेहे संतश्चाब्रह्मवेदिनः आज
न्मसंचितं पापं नाशयंति क्षणेन वै संचिंतयं हृ स्था पापमामरणांतिकं विनिर्दहंति तत्स
र्वमेकरात्रोषितो पतिः स्वभ्रात्रे देहि तत्पुण्यं नरकाद्येन मुच्यते इति द्विजवचः श्रुत्वा ददौ
पुण्यं स सत्वरं हृष्टेन चेतसा भ्राता निरयात्सोपि निर्गतः अरिचिलभवचनं बोधं देवदूतस्य वा।
86 क्यं निगमवचनं तुल्यं वैश्यपुत्रो निशम्य स्वकृतसुकृतदानाद्भ्रातरं तारयित्वा सुरपतिच
रलोकं तेन सार्द्धं जगाम इतिहासमिमं राजन्यः पठेच्छृणुयादपि स गोसहस्रदानस्य चिप्रो
कोलभते फलं इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे एकत्रिंशोध्यायः ३१ नारद उवाच ततो गच्छे
त राजेन्द्र सगंधं लोकविश्रुतं सर्वपापविशुद्धात्मा ब्रह्मलोके महीयते १ गंगायाश्च नरश्रेष्ठ

चराचरं चरंतिलीलयापृथ्वीतेन्योन्यंमौनमास्थिताः नकुर्वंतिक्रियांकिंचिदर्थमात्राद्धियो
गिनः दृष्ट्वातानात्मसंदेहाच्चिद्विचारविशारदाः राघवंतेतवविप्रस्यपूर्वमथमजन्मनीति।
ष्टतोमध्यदेशेषुपुत्रदारकुटुंबिनः ममाद्यपितरोधन्याधन्यागावः श्रुतंधनं यदृष्टोभव
तांपादोतामत्रयत्नरोमयाभवतांदर्शनंयस्माद्धन्यस्यैवहरौरेवंसंपूज्यचत्वातुमादय
ञालनंतथाधृतंमूर्ध्निविशांश्रेष्ठपत्रद्वयापरपातिदापत्रपादोदकंवैपृथक्त्रद्वयापिशिरसाधृतं
गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैदीपैर्नीराजनैः मरंसंपूज्यसुंदरान्नेनभोजितास्तेयथायुक्तथाद्विजाः परमद्
भास्तेविश्रांतामंदिरेनिशिध्यायंतश्चपरंब्रह्मयद्योतिर्ज्योतिषांमतंतेषामातिथ्यजंपुण्यंप्रजा
तंचवतेविप्रावरनतद्विक्रसहस्रेणवक्तुंसमर्थोस्म्यहंखलुभूतानांप्राणिनःश्रेष्ठाप्राणि
नांमतिजीविनः मतिमत्सुनराश्रेष्ठानरेषुब्रह्मजोनयः ब्राह्मणेषुचविद्वांसोविद्वत्सुकृ

१६ प.७ मासाघवशिष्ठं चैवभारत ११ वापिष्ठंसमतिक्रम्य सर्वेवर्णाद्विजातयः ऋषिकुल्यांनरःस्ना
८१ त्वाऋषिलोकंप्रपद्यते १२ उपदित्तत्रवसेन्मासंशाकाहारोनराधिप भृगुतुंगंसमासाघवा
जिमेधफलंलभेत् १३ गत्वावीरप्रमोक्षंचसर्वपापैःप्रमुच्यते कार्तिकमाघयोश्चैवतीर्थमा
मासाघदुर्लभं १४ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिपुण्यकृत् ततःसंध्यांसमासाघविद्या
तीर्थमनुत्तमं १५ उपस्पृश्यसोत्सविद्यानांसर्वासांपारगोभवेत् महाश्रमेवसेद्रात्रिंसर्वपापप्र
87 मोचने १६ एककालंनिराहारोलोकान्संवसत्तेशुभान् षष्ठकालोपवासेनमासमुष्यमहा
लये १७ तीर्थंतारयतेजंतून्दशपूर्वान्दशापरान् दृष्ट्वामाहेश्वरंपुण्यंपदंसुरनमस्कृतं
१८ कृतार्थःसर्वकृत्येषुनशोचेत्मरणंक्वचित् सर्वपापविशुद्धात्माविंध्याद्रुङ्सवर्णाकिं
१९ अथवेतसिकांगच्छेत्पितामहनिषेवितां अश्वमेधमवाप्नोतिगतिंचपरमांव्रजेत् २०

८१

सरस्वत्याश्चसंगमे स्नातोऽश्वमेधमाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति २ ततकरोहृदे स्नात्वा देवम
चीति शंकरं न दुर्गतिमवाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति ३ ततकुब्जाम्रकं गच्छेत्तीर्थसेवी यथा
क्रमं गोसहस्रमवाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति ४ अरुंधतीवटं गच्छेत्तीर्थसेवी नराधिप
सामुद्रिकमुपस्पृश्य त्रिरात्रोपोषितो नरः ५ गोसहस्रफलं विंद्यात्स्वर्गलोकं च गच्छति
ब्रह्मावर्त्तं ततो गच्छेद्ब्रह्मचारी समाहितः ६ अश्वमेधमवाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति
यमुनाप्रभवं गच्छेत्समुपस्पृश्य पामने ७ अश्वमेधफलं लब्ध्वा ब्रह्मलोके महीयते दर्वी
संक्रमणां प्राप्य तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतं ८ अश्वमेधमवाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति सिंधो
श्चप्रभवं गत्वा सिद्धगंधर्वसेवितं ९ तत्रोष्य रजनीः पंच दद्याद्बहुसुवर्णकं अथ देवी
समाधनरः परमद्गर्गामी १० अश्वमेधमवाप्नोति गच्छेच्चोशनसं गतिं ऋषिकुल्यां स
समाघनरः परमदुर्गामी

१०५ वीनराधिपः तेत्रोष्यरजनीमेकां स्वर्गलोके महीयते देवसत्रस्य यत्तस्य फलं चाप्नोति मानवः तत
८८ श्चरजनीं गच्छेत् एषां पुष्ट जने चैतां पितृदेवार्चनरतो वाजपेयमवाप्नुयात् विमला शोकमासाद्य
विराजति यथा शशी तत्रोष्यरजनीमेकां स्वर्गलोके महीयते गोप्रतारं ततो गच्छेत् सरय्वाः तीर्थमु
त्तमं यत्र रामो गतः स्वर्गं सभृत्यबलवाहनः देहं त्यक्त्वा पुरा राजंस्तस्य तीर्थस्य तेजसा ३५ रामस्य च
प्रसादेन व्यवसायाच्च भारत तस्मिन् तीर्थे नरः स्नात्वा गोप्रतारे नराधिप ३६ सर्वपापविशुद्धात्मा
४४ स्वर्गलोके महीयते रामतीर्थे नरः स्नात्वा गोमत्यां कुरुनंदनः ३७ अश्वमेधमवाप्नोति पुनाति स्व
कुलं नरः शतसाहस्रकं तत्र तीर्थं भरतसत्तम तत्रोपस्पर्शनं कृत्वा नियतो नियताशनः गोसहस्र
फलं विंद्यात्तेजस्वी चापि जायते ३८ ततो वाराणसीं गत्वा मृजयित्वा वृषध्वजं कपिलान्हूदे स्ना
त्वा राजसूयफलं लभेत् ४० मार्कंडेयस्य राजेंद्र तीर्थमासाद्य दुर्लभं गोमतीगंगयोश्चैव संगमे लो
८८

१२

अथसुंदरिकांतीर्थंप्राप्यसिद्धनिषेवितांरूपस्यभागीभवतिदृष्टमेतत्पुरातनैः २१ ततोब्रह्माणिकां
गत्वाब्रह्मचारीसमाहितः पद्मवर्णेनयानेनब्रह्मलोकंप्रपद्यते २२ ततश्चनैमिषंगच्छेत्पुण्यंसि
जनिषेवितंतत्रनित्यंनिवसतिब्रह्मादेवगणैःसह नैमिषंप्रार्थयानस्यपापस्यार्द्धंप्रणश्यति
प्रविष्टमानस्तुनरःसर्वपापात्प्रमुच्यते २४ तत्रमासंवसेद्धीरोनैमिषेतीर्थतत्परः पृथिव्यांया
नितीर्थानिनैमिषेतानिभारत अभिषेकंततःकृत्वानियतोनियताशनः गवामयस्ययज्ञस्यफ
लंप्राप्नोतिमानवः २६ पुनात्यासप्तमंचैवकुलंभरतसत्तम यस्त्यजेन्नैमिषेप्राणानुपवासपराय
णः समोदेत्स्वर्गलोकस्थएवमाहुर्मनीषिणः नित्यमेध्यंनिवेष्यंचनैमिषंनपसत्तम २८ गंगो
द्भेदंसमासाद्यत्रिरात्रोपोषितोनरः वाजपेयमवाप्नोतिब्रह्मभूतोभवेत्सदा सरस्वतींसमासाद्य
तर्पयेत्पितृदेवताः सारस्वतेषुलोकेषुमोदतेनात्रसंशयः ३० ततश्चबाहुदांगच्छेत्तीर्थसे

द्योतत्वयथातत्त्वंयदुक्तंपरमर्षिभिः परंगुह्यतमंह्येतन्मम वाराणसीपुरी सर्वेषामेवभक्तानां
संसारार्णवतारिणी तत्रभक्त्यामहादेवि मदीयंव्रतमास्थिताः निवसंतिमहात्मानः परंनि
यममास्थिताः उत्तमंसर्वतीर्थानांस्थानानामुत्तमंचतत् ज्ञानानामुत्तमंज्ञानमविमुक्तंपरं
ममस्थानांतरपवित्राणि तीर्थान्यायतनानिच श्मशानसंस्थितान्येवदिव्यभूमिगतं
निच भूर्लोकेनैवसंलग्नमंतरिक्षेगमालयं अमुक्तास्तन्नपश्यंतिमुक्ताः पश्यंतिचेतसा
श्मशानमेतद्विख्यातमविमुक्तमितिस्फुटं कालोभूत्वाजगदिदंसंहराम्यत्रसुंदरि देवी
दंसर्वगुह्यानांस्थानंप्रियतरंमम मद्भक्तास्तत्रगच्छंति मामेवप्रविशंतिच दत्तंजप्तंहुतंचेष्टं
तपस्तप्तंकृतंचयत् ध्यानमध्ययनंज्ञानंसर्वंतत्राक्षयंभवेत् जन्मांतरसहस्रेषुयत्पापं
पूर्वसंचितं अविमुक्तंप्रविष्टस्यतत्सर्वंव्रजतिक्षयं ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्रायेवर्णसं

क विश्रुते ४१ अग्निष्टोममवाप्नोति कुलं चैव समुद्धरेत् इति श्रीपद्मपुराणे आदिखं
डे द्वात्रिंशोध्याय ३२ युधिष्ठिर उवाच वाराणस्याश्च माहात्म्यं संक्षेपात्कथितं त्वया वि
त्र स्तरेण मुने ब्रूहि यतः प्रीणाति मे मनः १ नारद उवाच उक्तं हरं तीर्त्तिहासं वाराणस्यागुणं
श्रेय यस्य श्रवणमात्रेण मुच्यते ब्रह्महत्यया मेरुशृंगे पुरा देवमीशानं त्रिपुरद्विषं देवा देव
समनगता देवी महादेवमपृच्छत देव्युवाच देवदेव महाभक्तानामार्त्तिनाशन कथं त्वा प
रुषो देवमचिरादेव पश्यति सांख्ययोगस्तथा ध्यानं कर्मयोगोऽथ वैदिकः आयासब
हुला लोके मानि चान्यानि शंकर येन विश्रान्तचित्तानां योगिनां कर्मिणामपि दृश्यो हि भग
वान् सूक्ष्मः सर्वेषामथ देहिनां एतद्गुह्यतमं ज्ञानं गूढं ब्रह्मादिसेवितं हिताय सर्वभक्ता
नां ब्रूहि कामाग्निनाशन ईश्वर उवाच अवाच्यमत्र विज्ञानं ज्ञानमज्ञैर्वहिः कृतं वर २

१०७ तिमन्यंतिपंडिताः नदानैर्नतपोभिश्चनयज्ञैर्नापिविद्यया प्राप्यतेगतिरुत्कृष्टायाविमुक्तेतुलभ्य
तेनानावर्णाविवर्णाश्चचांडालाद्याजुगुप्सिताः किल्विषैःपूर्णदेहाश्चविशिष्टैःपातकैस्त
था भेषजंपरमंतेषामविमुक्तंविदुर्बुधाः अविमुक्तंपरंज्ञानमविमुक्तंपरंपदं अविमुक्तंप
रंतत्त्वमविमुक्तंपरंशिवं कृत्वावैनैष्ठिकींदीक्षामविमुक्तेवसंतियेतेषांतत्परमंज्ञानंददाम्य
२० तेपरंपदं प्रयागंनैमिषारण्यंश्रीशैलोत्थमहाबलंकेदारंभद्रकर्णंचगयांपुष्करमेवच
कुरुक्षेत्रंभद्रकोटिंनर्मदामाम्रातकेश्वरींशालग्रामंचकुब्जाम्रंकोकामुखमनुत्तमंप्रभासं
विजयेशानंगोकर्णंकंतथाश्रुत्तरएतानिपुण्यस्थानानित्रैलोक्येविश्रुतानिह नयास्यंति
परंतत्त्ववाराणस्यांयथामृताः वाराणस्यांविशेषेणगंगात्रिपथगामिनीप्रविष्टानाशयेत्पा
पंजन्मांतरसंचितैः कृतंत्वन्यत्रमहल्लभागंगाप्राप्याद्दानंतयोजयः व्रतानिसर्वमेवैतद्वाराण ८१

कराः स्त्रियो म्लेच्छ[illegible]ये चान्ये संकीर्णाः पापयोनयः कीटाः पिपीलिकाश्चैव ये चान्ये मृग
पक्षिणः कालेन निधनं प्राप्ताः अविमुक्ते वरानने चंद्रार्द्धमौलयस्त्र्यक्षा महावृषभवाहनाः
शिवे मम पुरे देवि जायंते तत्र मानवाः नाविमुक्ते मृतः कश्चिन्नरकं याति किल्विषी ईश्व
रानुगृहीता हि सर्वे यांति परां गतिं मोक्षं सुदुर्लभं मत्वा संसारं चातिभीषणं अश्मना चरणौ
हत्वा वाराणस्यां वसेन्नरः दुर्लभा तपसा चापि मृतस्य परमेश्वरि तत्र तत्र विपन्नस्य
गतिः संसारमोक्षणी प्रसादाज्जायते सम्यक् मम शैलेंद्रनंदिनि अप्रबुद्धा न पश्यंति
मम मायाविमोहिताः विण्मूत्ररेतसां मध्ये ते वसंति पुनः पुनः हन्यमानोपि यो विद्वान
वसेद्विघ्नशतैरपि स याति परमं स्थानं यत्र गत्वा न शोचति जन्ममृत्युजरामुक्तं परं या
ति शिवालयं अपुनर्मरणानां हि सा गतिर्मोक्षकांक्षिणां यां प्राप्य कृतकृत्यः स्यादि ।

नमस्तं

→२ त

२० ९.७. वस्थितंवरणापास्तथाचास्याः मध्येवाराणसीपुरीतत्रैवसंस्थितंतत्त्वंनित्यमेवाविमुक्तकं वाराणस्याः
८१ परं स्थानं नैनभूविष्यतियत्रनारायणो देवोमहादेवोदिवीश्वरः तत्रदेवाःसगंधर्वाःसयक्षोरगराक्षसाः
उपासतेमांसततंदेवदेवःपितामहःमहापातकिनोदेवियेतेभ्यःपापकृत्तमाः वाराणसींसमासाद्यते
यांतिपरमांगतिंतस्मान्मुमुक्षुर्नियतोवसेद्वैमरणांतिकं वाराणस्यांमहादेवाज्ज्ञानंलब्ध्वाविमुच्यते त्र
विमुक्ताश्रयंज्ञानंनकश्चिद्वेत्तितत्त्वतः नारदउवाच देवतानामृषीणांचशृण्वतांपरमेष्ठिनां दे
९१ वदेवेनकथितंसर्वपापविनाशनंयथानारायणःश्रेष्ठोदेवानांपुरुषोत्तमःयथेश्वराणांगिरिशः
स्थानानामेतदुत्तमंयैःसमाराधितोरुद्रःपूर्वस्मिन्नेकजन्मनितेविंदंतिपरंक्षेत्रमविमुक्तंशिवा
लयंकलिकल्मषसंभूतायेषामुपहतामतिः नतेवेदितुमर्हंतिस्थानंतत्परमेष्ठिनः येस्मरंति
सदाकालंवदंतिचपुरीमिमांतेषांविनश्यतिक्षिप्रमिहामुत्रचपातकंयानिचेहप्रकुर्वंतिपा

८१

स्यां सद्दुर्लभं जयेच्च जन्मयान्नित्यं ददात्यर्चयत्तेमरान् वायुभक्षश्च सततं वाराणस्यां स्थिरो नरः प
दिपापो यदि शठो यद्दि वा धार्मिको नरः वाराणसीं समासाद्य पुनाति सकलं कुलं वाराणस्यां ये र्चयंत्ति
महादेवं स्तुवंत्ति वै सर्वपापविनिर्मुक्तास्ते विज्ञेया गणेश्वराः अन्यत्र योगज्ञानाभ्यां संन्यासादथवान्य
तः प्राप्यते तत्परं स्थानं सहस्रेनैव जन्मना ये भक्ता देवदेवेशि वाराणस्यां वसंति वै ते निंदंत्ति परं मो
क्षमेकेनैव तु जन्मना यत्र योगस्तथा ज्ञानं मुक्तिरेकेन जन्मना अविमुक्तं तदासाद्य नान्यद्गच्छेत्तपो
वनं यतो मया न विमुक्तं तदविमुक्तं ततः स्मृतं तदेव गुह्यं गुह्यानामेतद्विज्ञानमुच्यते विज्ञाने निष्ठानां य त्ता
मानंद मिच्छतां या गतिर्विदिता सुभ्रु साविमुक्ते मृतस्य तु यानि चैवाविमुक्तस्य देहे दृष्टानि कृत्स्नशः
पुरी वाराणसी तेभ्यः स्थानेभ्योप्यधिका शुभा यत्र साक्षान्महादेवो देहांते स्वयमीश्वरः व्याचष्टे तार
कं ब्रह्म तत्रैव ह्यविमुक्तके यत्तत्परतरं तत्त्वमविमुक्तमिति श्रुतं एकेन जन्मना देवि वाराणस्यां व्य

२१

१ स्मरेदीश्वरं लिंगं पंचायतनमव्ययं देहांते तत्परं ज्योतिरानंदं विशते बुधः तत्र देवर्षयः पूर्वं सि
८२ द्धा वृह्मर्षयस्तथा उपास्य देवमीशानमापुरंतः पुरं पदं मत्स्योदर्यास्तटे पुण्ये स्थानं गुह्यतमं
शुभं गोचर्ममात्रं राजेंद्र ओंकारेश्वरमुत्तमं कृत्तिवासेश्वरं लिंगं मध्यमेश्वरमुत्तमं विश्वेश्व
रं तथोंकारं कंदर्पेश्वरमेव च एतानि गुह्यलिंगानि वाराणस्यां युधिष्ठिर न कश्चिदिह जाना
ति विना शंभोरनुग्रहात् कृत्तिवासेश्वरस्यैव माहात्म्यं शृणु पापहं(?) तस्मिन्स्थाने पुरा दैत्यो ह
७२ स्ती भूत्वा शिवांतिकं ब्राह्मणान्हंतुमायातो यत्र नित्यमुपासते तेषां लिंगान्महादेवः प्रादु
रासीत्त्रिलोचनः रक्षणार्थं महादेव भक्तानां भक्तवत्सलः हत्वा गजाकृतिं(?) दैत्यं शूले
नारोप्य वै हरः वासस्तस्याकरोत्कृत्तिं कृत्तिवासेश्वरस्ततः तत्र सिद्धिं परां प्राप्ता मुनयो हि
युधिष्ठिर तेनैव च शरीरेण प्राप्तास्तत्परमं पदं विद्याविद्येश्वरा रुद्राः शिवाये च प्रकीर्ति

८२

त्तकानि कृतालयाः नाशयेत्तानि सर्वाणि देवः कालतनुः शिवः आगछत्त दिदं स्थानं सेवितं मोत्त
कांक्षिभिः मृतानां च पुनर्जन्म न भूयो भवसागरे तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वाराणस्यां वसेन्नरः योगी
चाप्यथयापो गीपापी वायुरप्यकृतमः न लोकं वचनात्पित्रोर्न चैव गुरुवादतः मतिर्निष्क्रमणीयास्मा
दविमुक्त गतिं प्रति इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे त्रयत्रिंशोध्याय ३३ नारद उवाच तत्रेदं वि
मलं लिंगमोकारं नाम शोभनं यस्य स्मरणमात्रेण मुच्यते सर्वपातकैः १ एतत्परतरं ज्ञानं पंचाप
तनमुत्तमं सेवितं मुनिभिर्नित्यं वाराणस्यां विमोक्षणं तत्रस्था दनं महादेवः पंचायतनविग्रहः
रमते भगवान्रुद्रो जंतूनामपवर्गदः एतत्पाशुपतं ज्ञानं पंचापतनमुच्यते तदेतद्विमलं लिंग
मोंकारं समुपस्थितं शांत्यतीता तथा शांतिर्विद्या चैव चापराकराप्रतिष्ठा च निवृत्ताख्यं पंचात्म
लिंगमैश्वरं पंचानामपि लिंगानां ब्रह्मादीनां समाश्रयं ॐकारबोधकं लिंगं पंचायतनमुच्यते स

प. १ णां स्मरामि रुद्रं हृदये निविष्टं जाने महादेवमनेकरूपं इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे चतुस्त्रि
८३ शोध्यायः ३४ नारद उवाच पृथान्यत्र चैव लिंगं कपर्दीश्वरमुत्तमं स्नात्वा तत्र विधानेन तर्प
यित्वा पितॄनपि मुच्यते सर्वपापेभ्यो भुक्तिमुक्तिं च विंदति पिशाचमोचनं नाम तीर्थमन्यत्परं स्थि
तं तत्राश्चर्यमयो देवो मुक्तिदः सर्वदोषहा कश्चिद्दैत्यो जगामेदं शार्दूलो घोररूपधृक् मृगीमेकां
भक्षयंतीं कपर्दीश्वरमुत्तमं तत्र साभीतहृदया कृत्वा कृत्वा प्रदक्षिणं धावमाना सुसंभ्रांता व्या
घ्रस्य वशमागता तां विदार्य्य नखैर्वै स्तीक्ष्णैः शार्दूलः स महाबलः जगाम चान्यं विजनं देशं दृष्ट्वा
93 सा मुनीश्वरान् मृतमात्रा च सा बाला कपर्दीशाग्रतो मृगी अदृश्यत महाज्वाला व्योम्नि सूर्य
समप्रभा त्रिनेत्रा नीलकंठा च शशांकांकितमूर्द्धजा वृषाधिरूढा पुरुषैस्तादृशैरेव संवृता
पुष्पवृष्टिं विमुंचंति खेचरास्तस्य मूर्द्धनि गणेश्वरं स्वयं भूत्वा न दृष्टा तत्क्षणात्ततः दृष्ट्वा तदा ८३

ता कृत्तिवासेश्वरं लिंगं नित्यमाश्रित्य संस्थिता कृत्वा कलियुगं घोरं अधर्मबहुलं जनाः कृत्ति
वासं नमंत्यंति कृतार्थास्ते न संशयः जन्मांतरसहस्रेण मोक्षोऽन्यत्राप्यते न वा एकेन जन्मना मो
क्षः कृत्तिवाससि लभ्यते अत्रालयं सर्वसिद्धानामिति स्थानं वदंति हि गोपितं देवदेवेन महादेवे
न शंभुना युगेयुगे ह्यत्र दांता ब्राह्मणा वेदपारगाः उपासते महात्मानं पंपति चरुत्तरुद्रियं स्त
वंति सततं देवं त्र्यंबकं कृत्तिवाससं ध्यायंति हृदये देवं स्थाणुं सर्वांतरं शिवं गायंति सिद्धाः किल
गीतकानि वाराणसीं ये निवसंति विप्राः तेषामथैकेन भवेद्धि मुक्तिर्ये कृत्तिवासं शरणं प्रपन्नाः
संप्राप्य लोकं जगतामभीष्टं सुदुर्लभं विप्रकुले प्रजन्म ध्यानेन समाधाय जपंति रुद्रं ध्यायंति चि
ते यतयो महेशं आराधयंति प्रभुमीशितारं वाराणसीं सिध्य गतामनींद्राः यजंति यज्ञैरभि
संधिहीनाः स्तुवंति रुद्रं प्रणमंति शंभुं नमो भवायामलयोगधाम्ने स्थाणुं प्रपद्ये गिरिशं पुरा।

२२३ प॰ पु॰
८७

वीदूच: पूर्वजन्मन्यहं विप्रो धनधान्यसमन्वित: पुत्रपौत्रादिभिर्युक्त: कुटुंबभरणोत्सुक: नपूजि
ता मया देवा गावो प्यतिथ्यपत्तथा न कदाचित्क्वचित्पुण्यमनल्पमल्पमेव वा एकदा भगवान्देवो वृषभेश्वरवाहन: विश्वेश्वरो वाराणस्यां दृष्टस्य घो नमस्कृत: तदाचिरेणकालेन पंचत्व
महमागत: नदृष्ट तन्महाघोरं यमस्य सदनं मुने पिपासया क्षुधा क्रांतो न जानामि हिताहितं यदि
किंचित्सम दृत्तमुपायं यश्यसि प्रभो कुरु घातं नमस्तुभ्यं त्वामहं शरणं गत: इत्युक्त: शंकुकर्णो
पिशाचमिदमब्रवीत् त्वादृशो न हि लोकेस्मिन् विद्यते पुण्यकृत्तत: पत्वप्रा भगवान् पूर्वं दृष्टो
विश्वेश्वर: शिव: संस्पृष्टो वंदितो भूयः को न्य स्ते सदृशो भुवि तेन कर्म विपाकेन दशामेतां समाग
त: स्नानं कुरु घ्वशीघ्रं त्वमस्मिन् कुंडे समाहित: यन्ने मां क्रांसि तांयोनिं त्निप्रमेव प्रहास्यसि स एवमु
क्तो मुनिना पिशाचो दयालुना देववरं त्रिनेत्रं स्मृत्वा कपर्दीश्वरमीशितारं चक्रे समाधाय मनो

५४

८७राम

श्वर्यं वरं प्राप्ताः सुरादयः तन्माहेशस्य वै लिंगं कपर्दीश्वरमुत्तमं स्मृत्वैवाशेषपापौघात् ।
त्क्षिप्रमस्य विमुंचति कामक्रोधादयो दोषा वाराणसीनिवासिनां विघ्नाः सर्वे विनश्यंति कपर्दीश्वरपू
जनात् तस्मात्सदैव द्रष्टव्यं कपर्दीश्वरमुत्तमं पूजितव्यं प्रयत्नेन स्तोतव्यं वैदिकैः स्तवैः ध्यायतां चात्र
नियतं योगिनां शांतचेतसां जायते योगसिद्धिः स्यात्ष [illegible] मासेन न संशयः ब्रह्महत्यादयः पापा
विनश्यंत्यस्य पूजनात् पिशाचमोचने कुंडे स्नातः स्यात्प्रशमायनः तस्मिं क्षेत्रे पुरा विप्रस्तपस्वी
संशितव्रतः शंकुकर्ण इति ख्यातः पूजयामास शंकरं जजाप रुद्रमनिशं प्रणवं ब्रह्मरूपिणं पुष्प
धूपादिभिः स्तोत्रैर्नमस्कारैः प्रदक्षिणैः उवास तत्र योगात्मा कृत्वा दीक्षां तु नैष्ठिकीं कदाचिदा
गतं प्रेतं पश्यति स्म क्षुधान्वितं अस्थिचर्मपिनद्धांगं निःश्वसंतं मुहुर्मुहुः तं दृष्ट्वा समुनिश्रेष्ठः कृ
पया परयायुतः प्रोवाच को भवान् कस्माद्देशाद्देशमिमं ततः तस्मै पिशाचः क्षुधया पीड्यमानोब्र

श्री १३

२४ गणाधिपतिं त्रिनेत्रं यत्र प्रसूतिर्जगतो विनाशो येनावृतं सर्वमिदं शिवेन तं ब्रह्मपारं भगवंतमीशं
प्रणम्य नित्यं शरणं प्रपद्ये ॥ अलिंगमालोकविहीनरूपं प्रभुं चिंततमेकरूपं तं ब्रह्मपारं परमेश्वरं
त्वां नमस्करिष्ये न यतोऽन्यदस्ति ॥ यं योगिनस्त्यक्तसबीजयोगा लब्ध्वा समाधिं परमार्थभूताः प
श्यंति देवं प्रणतोऽस्मि नित्यं तं ब्रह्मपारं भवतः स्वरूपं ॥ न यत्र नामादि विशेषकॢप्तिर्न संदृशे तिष्ठ
ति यत्स्वरूपं तं ब्रह्मपारं प्रणतोऽस्मि नित्यं स्वयंभुवं त्वां शरणं प्रपद्ये ॥ पदेहवादापरता विदेहं सब्रह्म
विज्ञानमभेदमेकं पश्यंत्यनेकं भवतः स्वरूपं सब्रह्मपारं प्रणतोऽस्मि नित्यं यतः प्रधानपुरुषः पुरा
१५ णो विभर्ति तेजं प्रणमंति देवाः नमामि तं ज्योतिषमंतिविश्वं कालग्रहं तं भवतः स्वरूपं व्रजामि नित्यं
शरणं गृहेशं स्थाणुं प्रपद्ये गिरिशं पुराणं शिवं प्रपद्ये हरमिंदुमौलिं पिनाकिनं त्वां शरणं व्रजामि स्तु
त्वैवं शंकुकर्णोऽपि भगवंतं कपर्दिनं पपात दंडवद्भूमौ प्रोच्चरन् प्रणवं परं तत्क्षणात्परमं लिंगं प्रादु

वगाहं तदावगाहो मुनिसन्निधानो ममारदिव्याभरणोपपन्नः सूर्यप्रतार्कप्रतिमो विमाने शशांका।
चिन्हीकृतचारुमौलिः विभाति रुद्रैः सहितो दिविष्ठैः समावृतो योगिभिरप्रमेयैः सवालखिल्यादि।
भिरेषदेवो यथोदयभानुरंशौ स देवः स्तुवंति सिद्धादिविदेवसंघान्नृत्यंति दिव्याप्सरसोऽभिरामाः
मुंचंति वृष्टिं कुसुमावमिश्रां गंधर्वविद्याधरकिन्नराद्याः संस्तूयमानोऽथ मुनींद्रसंघैरवाप्य बोधं भ
गवत्प्रसादात् समाविशत् मंडलमेतदग्र्यं त्रपीमयं यत्र विभाति रुद्रः दृष्ट्वा विमुक्तं सपिशं वमूर्त्तं मुनिः प्रहृ
ष्टो मनसा महेशं विचिंत्य रुद्रं क इमे कमग्निं प्रणम्य तुष्टाव कपर्दिनं तं शंकुकर्णी उवाच कपर्दिनं त्वां पर
तः परस्ताद्गोप्तारमेकं पुरुषं पुराणं व्रजामि योगेश्वरमिशितारमादित्यमग्निकपिलाधीरूढं त्वां ब्रलसा
हृदिसंनिविष्टं हिरण्मयं योगिनमंतमंतं व्रजामि रुद्रं शरणं दिविष्टं महामुनिं ब्रह्ममयं पवित्रं स
हस्रपादाक्षिशिरोभियुक्तं सहस्ररूपं तमसः परस्तात् तं ब्रह्मपारं प्रणमामि शंभुं हिरण्य

प॰ पु॰ नाह्वानंदृष्टवंतोमहेश्वरंतस्यदेवोमहादेवःप्रत्यक्ष॰ नीललोहितःरुद्रोहृष्टस्तस्यभगवान्
८६ वरदोवरमुत्तमंमायेचपंतिगोविंदेमड्गक्ताविधिपूर्वकंतेषांतदेश्वरंज्ञानमुत्पत्स्यतिजगन्मयं
नमस्योऽचपितव्यश्चध्यातव्योमत्यैरर्जनैःभविष्यतिनसंदेहोमत्प्रसादाद्विजातयःयेऽत्रच
द्रक्ष्यंतिदेवेशंस्नात्वादेवंपिनाकिनंब्रह्महत्यादिकंपापंतेषामाशुविनश्यतिप्राणांस्त्यक्ष्यंति
येमर्त्याःपापकर्मरतास्पितप्रांतितत्परंस्थानंनात्रकार्याविचारणाधन्यास्तुखलुतेविप्रा प्रा
२६ मंदाकिन्यांकृतोदकाःअर्चयंतिमहादेवंमध्यमेश्वरमीश्वरंज्ञानंदानंतपःश्राद्धंपिंड श्रा
निर्वपनंत्विहएकैकशःकृतंकमयुनात्यासत्तमंकुलंसन्निहत्यामुपस्पृश्यराहुग्रस्तेदि
त्नमते वाकरेयत्फलंमर्त्यस्तस्माद्दशगुणंत्विहएवमुक्तंमध्यमेश्वरेयःशृणोतिपरंभक्त्यासयाति
परमंपदं इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेषट्विंशोध्यायः ३६ नारदउवाच अन्यान्निचमा।

महाराजमहात्म्य

८६

नमा १

र्भं तं शिवात्मकं ज्ञानं दमनन्यं तं कोटिज्वालाग्निसन्निभं प्राकुकर्णाण्यमुक्त्वा तं तत्र दात्मा सर्वगोऽम
लः लिलिल्ये विमले लिंगे तदद्भुतमिवाभवत् एतद्रहस्यमाख्यातमाहात्म्यं ते कपर्द्दिनः ना
कश्चिद्वेत्ति तमसा विद्वानप्यत्र मर्त्यातिपदं दृष्ट्वा पाणि नित्यं कथां पापप्रणाशिनीं त्यक्त पापवि
शुद्धात्मा रुद्रसा तिष्ठन्मनुष्यो मुच्यते तिपदं दृष्ट्वा(?) मीप्यमाप्नुयात् पठेच्च सततं शुद्धो ब्रह्मपारं महा
त्तत्वं प्रातर्मध्याह्नसमये स्मयोगं प्राप्नुयात्परं ॥ इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे पंचविंशोध्यायः
२५ नारद उवाच वाराणस्यां महाराजमध्ये श्रीशं परात्परं तस्मिन्स्थाने महादेव्या सह महे देवो
श्वरः रमते भगवान्नित्यं रुद्रैश्च परिवारितः तत्र पूर्वं हृषिकेशो विश्वात्मा देवकीसुतः
उवास वत्सरं कृष्णः सदा पाशुपतैर्युतः भस्मोद्धूलितसर्वांगो रुद्राध्ययनतत्परः रुद्राराधप
न हरिः शंभुभक्त्या पाशुपतव्रतं तस्य ते बहवः शिष्या ब्रह्मचर्यपरायणाः लब्ध्वा तद्वद

२ गौर्य

१.१ यातीर्थंधर्म्मसमुद्भवंगंधर्वतीर्थंसुशुभंवाह्नेयंतीर्थमुत्तमंदौर्वासिकंव्योमतीर्थंचंद्रतीर्थंयुधिष्ठि
८१ नां रश्चितांगदेश्वरंतीर्थंतालतीर्थमनुत्तमंकेदारंतीर्थमग्राख्यंकालंतरमनुत्तमंसारस्वतंप्रभासंचरु
द्रकर्णह्रदंशुभंकोकिलाख्यंमहातीर्थंतीर्थंचैवमहालयंहिरण्यगर्भंगोप्रेक्षंतीर्थंचैवमनुत्त
मंउपशांतंशिवंचैवव्याघ्रेश्वरमनुत्तमंउशांतंशिवंचैवव्याघ्रेश्वरमनुत्तमंत्रिलोचनंमहातीर्थं
लोलार्कंचोत्तरास्यंचकपालमोचनंतीर्थंब्रह्महत्याविनाशनंशुक्रेश्वरंमहापुण्यमानंदपुरमु
त्तमंएवमादीनितीर्थानिवाराणस्यांस्थितानिवैनशक्यंविस्तराद्वक्तुंकल्पकोटिशतैरपि इति
९७ श्रीपद्मपुराणेआदिखंडेसप्तत्रिंशोध्याय ३७ नारदउवाच वाराणस्याश्चमाहात्म्यंतस्यांती
र्थानिचप्रभोकथितानिसमासेनतीर्थान्यन्यानिसंशृणु ततोगयंसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहि
तः अश्वमेधमवाप्नोतिगमनादेवभारतयत्रास्तेक्षयवटोनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतःपितॄणांतत्र ८१

त्र

महाराजतीर्थानिपावनानितु वाराणस्यांस्थितान्याह संक्षेपेणयुधिष्ठिर प्रयागादधिकंती
र्थंप्रयागंपरमंशुभं विश्वरूपंतथातीर्थंपुण्यंविद्याधरेश्वरंश्राकाशाख्यंमहातीर्थंतीर्थंचैवार्षं।
भंपरंस्मृतं नीलंचमहातीर्थंगौरीतीर्थमनुत्तमं प्राजापत्यंतथातीर्थंस्वर्गद्वारंतथैवचजंबुकेश्वर
मित्युक्तंधर्मारव्यंतीर्थमनुत्तमंज्ञानतीर्थंमसरागमेकलेश्वरमुत्तमं परंगुह्यंवाराहतीर्थं।
मुत्तमंयमतीर्थंमहापुण्यंपतीर्थंत्वमृतिकंशुभंभक्त्रग्नितीर्थंमहाराजमेकलेश्वरमुत्तमंनाग
तीर्थंसोमतीर्थंसूर्यतीर्थंतथैवचपर्वताख्यंमहागुह्यंमणिकर्णिमनुत्तमंकापिलंचैवसोमेशं
ब्रह्मतीर्थमनुत्तमंतत्रलिंगंपुरानीयस्थातुंब्रह्मायथागतः तदानींस्थापयामासविष्णुस्तल्लिं
गेश्वरंततोब्रह्मात्वागम्यब्रह्माप्रोवाचतंहरिं मयानीतमिदंलिंगंकस्मात्स्थापितवानसि
तमाहविष्णुःत्वत्तोपिरुद्रेभक्तिर्दृढाममतस्मात्स्थापितंचित्तंलिंगंनाम्नातवभविष्यतिभ्रत्तेश्वरंत

श्यते भरतर्षभ तत्र संध्यामुपासीत ब्राह्मणः संशितव्रतः उपास्ता हि भवेत्संध्या तेन द्वादशवा
र्षिकी योनिद्वारं च तत्रैव वि श्रुतं भरतर्षभ तत्राभिगम्य मुच्येत पुरुषो योनिसंकटात् शुक्ल
कृष्णावुभौ पक्षौ गयायां यो वसेन्नरः पुनात्यासप्तमं राजन् कुलं नास्त्यत्र संशयः एष्टव्या
बहवः पुत्रा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् तेनैव तारिताः सर्वे पितरः नरकार्णवात् यजेत वाश्व
मेधेन नीलं वा वृषमुत्सृजेत् ततः फल्गुं व्रजेद्राजन् तीर्थसेवी नराधिप अश्वमेधमवा
१४ प्नोति सिद्धिं च परमां व्रजेत् ततो गच्छेत राजेंद्र धर्मपृष्ठं समाहितः यत्र धर्मो महाराज नित्यमा रा
स्ते युधिष्ठिर धर्मं तत्राभिसंगम्य वाजिमेधफलं लभेत् ततो गच्छेत राजेंद्र ब्रह्मणस्तीर्थ
मुत्तमं तत्राभिगम्य ब्रह्माणमर्चयन्नियतव्रतः राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलं प्राप्नोति
भारत ततो राजगृहं गच्छेत् तीर्थसेवी नराधिप उपस्पृश्य ततस्तत्र कक्षीवानिव मोद

वैदत्तमक्षय्यंभवतिप्रभोमहानद्यामुपस्पृश्यतर्पयेत्पितृदेवताः अक्षयान्प्राप्नुयात्॥
लोकानक्षकलंचैवसमुद्धरेत्ततोब्रह्मसरोगच्छेत्तब्रह्मारण्योपसेवितंपुंडरीकमवाप्नो
तिप्रभातामेवशर्वरींसरात्रिंब्रह्मणातत्रपूपप्रेक्षः समुपोषितः सप्तप्रदक्षिणांकृत्वावाजपेय
फलंलभेत्ततोगच्छेत्तराजेंद्रधेनुकंलोकविश्रुतंतत्रैकरात्रोषितोराजन्प्रयच्छेत्तिलधेनु
कंसर्वपापविशुद्धात्मासोमलोकंव्रजेद्ध्रुवंतत्रचिह्नंमहाराजअद्यापिहि नमहाशयः क हि
पिलासहवत्सावैपर्वतेविचरत्युतसवत्सायाःपदान्यद्यापिदृश्यंतेद्यापिभारततेषूपस्पृश्य
राजेंद्रपदेषुनृपसत्तमयत्किंचिदशुभंपापंतत्प्रणश्यतिभारततोगच्छेद्ध्रुवंवटंगच्छेत्तस्थानंदेव
स्यशूलिनः स्नात्वायात्रुभस्मनात्तत्रासंगम्यवृषभध्वजंब्राह्मणोनभवेच्चीर्णंव्रतंद्वादशवार्षिकं
इतरेषांतुवर्णानांसर्वपापंप्रणश्यतिगच्छेत्ततउद्घतंपर्वतंगीतनादिनंसावित्र्यांतुपदंतत्रदृ

न

७ विसालामासमाघनंदीत्रैलोक्यविश्रुतंतान्युगनिष्टोममवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति अथमाहेश्व
८८ रीधारांसमामासाघनराधिपअश्वमेधमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत दिवौकसांपुष्करांसमासा
घनरः शुचिः नदुर्गतिमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत अथमाहेशपदंगच्छेद्ब्रह्मचारीसमाहि
तः माहेश्वरपदेस्नात्वावाजमेधफलंलभेततत्रकोटीतुतीर्थानांविश्रुताभरतर्षभकूर्मरूपेण
राजेंद्र अग्रहरेणदुरात्मनाह्रियमानाहृताराजन विष्णुनाप्रभविष्णुंतत्राभिषेकंकुर्वीततीर्थको ना
११ टयांनराधिपपुंडरीकमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छतिततोगच्छेन्नरश्रेष्ठस्थानंनारायणस्यच नारा
सदासदासन्निहितोयत्रहरिर्वसतिभारतयत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः आदित्या
वसवोरुद्राजनार्दनमुपासतेशालग्रामइतिख्यातोविष्णोरद्भुतकर्मणः अभिगम्यत्रिलोके
शंवरदंविष्णुमच्युतंअश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छतितत्रोदपानोधर्मज्ञसर्वपाप ८८

तेयद्विणयानैत्यकंतत्रप्रागग्रीपुरुषः शुचिपद्विणयास्तुप्रसादेनमुच्यतेब्रह्महत्ययामणी
नागं ततोगच्छेद्धेसहस्रफललंभेत नैत्यकंभुंजतेयत्र यस्तुमणीनागस्यमानवः दृष्ट्वा स्या
सीविषस्यास्यनविषंक्रमतेनरः पत्रूहल्यापाद्द्देस्नात्वाव्रजेतपरमांगतिं [illegible] त्रभिगम्या
श्विपंराजन्विंदतेश्रियमुत्तमां ततोपादानधर्मज्ञत्रिषुलोकेषुविश्रुतः तत्राभिषेकंकुर्वी
तवाजिमेधमवाप्नुयात जनकस्यतुराजर्षेः कूपस्त्रिदशपूजितः तत्राभिषेकंकृत्वा
चविष्णुलोकमवाप्नुयात ततोविनशनंगच्छेत्सर्वपापप्रमोचनं वाजिमेधमवाप्नोतिसो
मलोकंचगच्छति गंडकीचसमासाद्यसर्वतीर्थजलोद्भवां वाजपेयमवाप्नोतिसूर्यलोकं
चगच्छति ततोध्रुवस्यधर्मज्ञसमाविश्यतपोवनं गुह्यकेषुमहाभागमोदतेनात्रसंशयः
कर्मदांतुसमासाद्यनदींसेव्यनिषेवितां पुंडरीकमवाप्नोतिसोमलोकंचगच्छतिततो

१०५ शानःमनोःप्रजायतेर्लोकानाप्नोतिभरतर्षभकन्यायांयेप्रयच्छंतिदानमएवपिभारतद
१०० द्क्षयमितिप्राहुऋषयःसंशितव्रताःनिष्ठावासंसमासाद्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतःतत्राभि
षेकंकुर्वीणोवाजपेयमवाप्नुयात्देवकूटंसमासाद्यदेवर्षिगणसेवितंअश्वमेधम
वाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत्ततोगच्छेतराजेंद्रकौशिकस्यमुनेर्ह्रदंयत्रसिद्धिंपरांप्रा
पविश्वामित्रोथकौशिकःतत्रमासंवसेद्वीरःकौशिक्यांभरतर्षभअश्वमेधस्ययत्पु
200 ण्यंतन्मासेनाधिगच्छतिसर्वतीर्थवरेचैवयोवसेतमहाह्रदेनदुर्गतिमवाप्नोतिविंद्या
द्बहुसुवर्णकंकुमारमभिगम्याथवीराश्रमनिवासिनंअश्वमेधमवाप्नोतिशक्रलो।
कंचगच्छतिनंदीनांचसमासाद्यकूपंत्रिदशसेवितंनरमेधस्ययत्पुण्यंतत्प्राप्नोतिकुरू
द्वहकालिकासंगमेस्नात्वाकौशिल्यारुणयायतःत्रिरात्रोयोषितोविद्वानसर्वपापैः

प्रमोचनः समुद्रास्तत्र चत्वारः कूपे संनिहिताः सदा तत्रोपस्पृश्य राजेंद्र न दुर्गतिमवाप्नु
यात् अभिगम्य महादेवं वरदं विष्णुमव्ययं विराजते यथा सोम अत्र गौर्मुक्तो युधिष्ठिर जा
तिस्मरमुपस्पृश्य शुचिः प्रयतमानसः जातिस्मरत्वं प्राप्नोति स्नात्वा तत्र न संशयः तत्र।
स्तु वामनं गत्वा सर्वपापप्रणाशनं अभिवाद्य हरिं देवं न दुर्गतिमवाप्नुयात् भरतस्याश्र
मं गत्वा सर्वपापप्रमोचनं कौशिकीं तत्र रा चेत महापातकनाशिनीं राजसूयस्य यज्ञस्य फ
लं प्राप्नोति मानवः ततो गच्छेत धर्मज्ञ चंपकारण्यमुत्तमं तत्रोष्य रजनीमेकां गोसहस्रफ
लं लभेत् अथ गोविंद मासाद्य तीर्थं परमसंमतं उपोष्य रजनीमेकामग्निष्टोमफलं लभे
त् तत्र विश्वेश्वरं दृष्ट्वा देव्या सह महाद्युतिं मित्रावरुणयोर्लोकान् प्राप्नुयाद्भरत।
र्षभ त्रिरात्रोपोषितस्तत्र अग्निष्टोमफलं लभेत् कन्यासंवेद्यमासाद्य नियतो नियता

६ १.१. श्वमेधमवाप्नोतिशक्रलोकंचगच्छतिगंगायाःपारस्त्वथराजेंद्रसागरस्यसंगमेऽश्वमेधंद
१.१ शगुणंप्राहुर्वदंतिमनीषिणः गंगापारस्तुपरंद्वीपंप्राप्ययःस्नातिभारतत्रिरात्रोपोषितो
राजन्सर्वकाममवाप्नुयात्ततोवैतरणींगत्वानदींपापप्रमोचनींविरजंतीर्थमासा
द्यविराजतियथाशशीप्रभातेचकुलंपीत्वासर्वपापंव्यपोहतिगोसहस्रफलंलब्ध्वापु
नातिस्वकुलंनरः शोणस्यज्योतिरथ्यायाःसंगमेनिवसन्शुचिः तर्पयित्वापितॄन्देवान
१०२ ग्निष्टोमफलंलभेत् शोणस्यनर्मदायाश्चप्रभवेकुरुपुंगववंशगुल्ममुपस्पृश्यवाजि
मेधफलंलभेत् ऋषभंतीर्थमासाद्यकोशलायांनराधिपवाजिमेधमवाप्नोतित्रिरात्रो
पोषितोनरः कोशलायांसमासाद्यकालीतीर्थमुपस्पृशेत्वृषभैकादशगुणंलभे
तेनात्रसंशयः पुष्पवत्यामुपस्पृश्यत्रिरात्रोपोषितोनरःगोसहस्रफलंविंद्यात्कुलंचै

१.१
५

पुण्यंब्रह्मर्षिसेवितंवाजपेयमवाप्नोतिनरोनात्रेनास्त्यत्रसंशयःततश्चंपांसमासाद्यधत्रुटि
प्रमुच्यतेउर्वशीतीर्थमासाद्यतथासोमाश्रमंबुधः कुंभकर्णाश्रमेस्नात्वापूज्यतेभुविमानवः
तथाकोकामुखेस्नात्वाब्रह्मचारीसमाहितः जातिस्मरत्वंप्राप्नोतिदृष्टमेतत्पुरातनैः सकृन्न
दींसमासाद्यसिद्धकोंचनिषूदनंसरस्वत्यामुपस्पृश्य पूज्यविमानस्थोविराजतेवैद्यानकंमहारा
जतीर्थंमुनिनिषेवितंतत्राभिषेकंकुर्वीतसर्वपापैः प्रमुच्यतेब्रह्मतीर्थंसमासाद्यभागीर
थ्यांकृतोदकः दंडार्पणंसमासाद्यगोसहस्रफलंलभेतलविंदिकांततोगछेत्पुण्यांपुण्य
निषेवितांवाजपेयमवाप्नोति विमानस्थश्चपूज्यते इतिश्रीपद्मपुराणेश्रादिखंडेऽष्ट
ष्टात्रिंशोध्यायः ३८ नारदउवाच अथसंध्यांसमासाद्यसविद्यातीर्थमुत्तमंउप
स्पृश्यनरोविद्वान्भवेन्नात्रास्त्यत्रसंशयः रामस्यचप्रसादेनतीर्थराज्यकृतंपुराजा।
लोहित्यंसमासाद्यविंद्याद्बहुसुवर्णकंकरतोयांसमासाद्यत्रिरात्रोपोनरः अ

मेना

११ ह्लादयोदेवामुनयश्चतपोधनाः भूतयक्षापिशाचाश्चकिन्नराः समहोरगाः सिद्धचारणगं
१०२ धर्वामानुषाः यन्नगास्तथासरितः सागराः शैलाउपासंते उमापतिंतत्रेशानंसमभ्यर्च्यत्रिरा
त्रोपोषितोनरः दशाश्वमेधमाप्नोतिगाणपत्यंचविंदति उपोष्यद्वादशरात्रंकृतार्थोजायते
नरः तस्मिन्नेवतुगायत्र्याः स्थानंत्रैलोक्यविश्रुतं त्रिरात्रमुषितस्तत्रगोसहस्रफलंलभेत
निदर्शनंचप्रत्यक्षंब्राह्मणानांनराधिपगायत्रींपठतेयस्तुयोनिसंज्ञकरो द्विजगाथ्यावाणी
तिकावाणीतस्यसंपद्यतेनृपब्रह्मब्राह्मणस्यपठतः सावित्रीउपशास्यतिसंवत्स्यत्तुविप्रर्षेर्व
202 सभगास्तुविजायते ततोवर्णोदामासाघतर्पयेत्पितृदेव
पीमासाघड्लेभांरुपस्यभागीभवेत
ताः मयूरहंससंयुक्तंविमानंलभतेनरः ततोगोदावरींप्राप्यनित्यंसिद्धनिषेवितां गवामयम
वाप्नोतिवायुलोकंचगच्छति वेणायाः संगमेस्नात्वावाजपेयफलंलभेत् वरदासंगमेस्नात्वा
१०२

वसेद्द्वरेत् ततो बदरिकातीर्थं स्नात्वा प्रयतमानसः दीर्घायुष्यमवाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति
ततो महेंद्रमासाद्य जामदग्न्येन सेवितं रामतीर्थे नरः स्नात्वा वाजिमेधफलं लभेत् मतंगस्य तु
केदारं तत्रैव भरतर्षभ तत्र स्नात्वा नरो राजन् गोसहस्रफलं लभेत् श्रीपर्वतं समासाद्य न
१प्रश्वं दीतीरमुपस्पृशेत् मेधमवाप्नोति परां सिद्धिं च गच्छति श्रीपर्वते महादेवो देव्या सह महा
द्यु द्युतिः न्यवसत्परमप्रीतो ब्रह्मा च त्रिदशैर्वृतः तत्र देवह्रदे स्नात्वा शुचिः प्रयतमानसः अ
श्वमेधमवाप्नोति परां सिद्धिं च गच्छति ऋषभं पर्वतं गत्वा पांड्येषु सुरपूजितं वाजपेयमवाप्नो
ति नाकपृष्ठे च मोदते ततो गच्छेत कावेरीं वृतामप्सरसां गणैः तत्र स्नात्वा नरो राजन् गोसहस्र
फलं लभेत् तत्र तीर्थे समुद्रस्य कन्यातीर्थमुपस्पृश्य ततोपस्पृश्य राजेंद्र सर्वपापैः प्रमुच्य
ते अथ गोकर्णं समासाद्य त्रिषु लोकेषु विश्रुतं समुद्रमध्ये राजेंद्र सर्वलोकनमस्कृतं यत्र ब्र

१०३ तिमानवः तुंगकारण्यमासाद्य ब्रह्मचारीजितेंद्रियः वेदानध्यापयत्तत्र मुनीन्सारस्वतः पुरा तत्र वेदा
न्प्रणष्टांस्तु मुनिरंगिरसः सुतः उपविष्टो महर्षीणामुत्तरीयेषु भारत ॐकारेण यथान्यायं सम्यगुच्चारि
तेन ह येन यत्पूर्वमभ्यस्तं तस्य तत्समुपस्थितं तत्रर्षयस्तत्र देवाश्च वरुणोग्निः प्रजापतिः हरिर्नारायणो
देवी महादेवस्तथैव च पितामहश्च भगवान्देवैः सहद्युतिः ततः स चक्रे भगवानृषीणां विधिवत्त मह
दा सर्वेषां पुनराधानं वेददृष्टेन कर्मणा आज्यभागेन वै तत्र तर्पितास्तु यथाविधि देवास्त्रिभुवनं पाता।
ऋषयश्च यथास्म एवं तदरण्यं प्रविष्टस्य तुंगकं राजसत्तम पापं विनश्यते सद्यः स्त्रियो वै पुरुषस्य वा
203 तत्र मासं वसेद्धीरो नियतो नियताशनः ब्रह्मलोकं व्रजेद्राजन्पुनीते च कुलं पुनः मेधावनं समासाद्य
पितृदेवांश्च तर्पयेत् अग्निष्टोममवाप्नोति स्मृतिं मेधां च विंदति तत्र कालंजरं गत्वा गोसहस्रफलं
लभेत् आत्मानं साधयेत्तत्र गिरौ कालंजरे नृप स्वर्गलोके महीयेत नरो नास्त्यत्र संशयः ततो गिरिवरश्रे

१०३राम

कृष्णावेण्यांजलोद्भवेज्योतिर्मात्रह्रदे चैव तत्र याः कन्याश्रमे नु ययन्त्र क्रतुशतेरिष्ट्वा
देवराजोदिवंगतः अग्निष्टोमशतंविंद्याद्गमनादेवतत्र तु सर्वदेवह्रदे स्नात्वा गोसहस्रफ
लंलभेत् दंडकारण्यमासाद्य महाराजउपस्पृशेत् गोसहस्रफलंविंद्यात्स्वर्गलोकंच
गच्छति कुंजावनंसमासाद्य त्रिरात्रोपोषितोनरः तत्र स्नात्वा तु पार्थ धीमान् गोसहस्रफलंल
भेत ततोदेवह्रदे स्नात्वा कृष्णवेण्याजलोद्भवे जातिमात्रह्रदे स्नात्वा भवेज्जातिस्मरोनरः ततो।
वापीमहापुण्यांपयोष्णींसरितांनदींपितृदेवार्चनरतोगोसहस्रफलंलभेत् शरभंगाश्रमंगत्वा
शुकस्यचमहात्मनः नदुर्गतिमवाप्नोतिपुनातिस्वकुलंनरः ततःशूर्पारकंगच्छेज्जमदग्निनिषेवितं
रामतीर्थेनरः स्नात्वाविंद्याद्बहुसुवर्णकं सप्तगोदावरी स्नात्वा नियतोनियताशनः महापुण्यमवा
प्नोति देवलोकंचगच्छति ततोदेवपथंगच्छेन्नियतोनियताशनः देवसत्रस्ययत्पुण्यंतदवाप्नो

६

प॰ पु॰ यत्रब्रह्मादयोदेवादिशश्चसदिग्गीश्वराःलोकपालाश्चसिद्धाश्चनिरताःपितरस्तथासनत्कु
२६ मारप्रमुखास्तथैवचमहर्षयःतथानागाःसुपर्णाश्चसिद्धाःश्रुक्रधरस्तथासरितःसागराश्चै
वगंधर्वाप्सरसस्तथाहरिश्चभगवानास्तेप्रजापतिपुरस्कृतःतत्रत्रीण्यपिकुंडानितयोर्म।
ध्येनजाह्नवीप्रयागात्समतिक्रांतासर्वतीर्थपुरस्कृतातपनस्यसुतातत्रत्रिषुलोकेषुवि
श्रुतायमुनागंगयासार्द्धंसंगतालोकभाविनीगंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृतंप्रया
गंयमनस्यातमुपस्थत्रयोर्विदुःप्रयागंसप्रतिष्ठानंकंपपश्वतिरावुभौतीर्थंभोगवतीचैव
२०१ वेदीप्रोक्ताप्रजापतेःतत्रवेदाश्चयज्ञाश्चमूर्तिमंतोयुधिष्ठिरप्रजापतिमुपासंतऋषय
श्चमहाव्रताःयजंतेक्रतुभिर्देवास्तथाचक्रधरान्नृपाःततःपुण्यतमंनास्तित्रिषुलोके।
भारतप्रयागंसर्वतीर्थेभ्यःप्रभवंताधिकंप्रभोश्रवणात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्त्तनादपि।
२६ ६

ष्ट चित्रकूटे विशांयतेः मंदाकिनींसमासाद्यनदींपापप्रमोचनीं अत्राभिषेकंकुर्वाणः पितृदेवार्च
नेरतः अश्वमेधमवाप्नोतिगतिंचपरमांव्रजेत ततोगच्छेतराजेंद्र भर्तृस्थानमनुत्तमंयत्रदेवोमहेशे
ननित्यंसन्निहितोनृपपुमांस्तत्रनरः श्रेष्ठगमनादेवसिध्यति कोटितीर्थेनरः स्नात्वागोसह
स्रफलंलभेत्प्रदक्षिणमुपावृत्यज्येष्ठस्थानंव्रजेन्नरः अभिगम्यमहादेवंविराजतियथाश
शीतत्रकूपोमहाराजविश्रुतोभरतर्षभ समुद्रा यत्रचत्वारोनिवसंतियुधिष्ठिर तत्रोपस्पृश्यपूपरा
जेंद्रकृत्वाचापिप्रदक्षिणं नियतात्मानरः पूतोगच्छेतपरमांगतिं ततोगच्छेत्कुरुश्रेष्ठ शृंगवेरपु
रंमहत् यत्रतीर्णोमहाराजरामोदाशरथिःपुरा गंगायांतुनरस्नात्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियःविधू
तपाप्माभवतिवाजपेयंचविंदति ततोमुंजवटंगच्छेत्स्थानंदेवस्यधीमतः अभिगम्यमहादेवमभ्य।
र्च्यचनराधिपप्रदक्षिणमुपावृत्यगाणपत्यमवाप्नुयात ततोगच्छेतराजेंद्र प्रयागमृषिसंस्तुतं

पुण्यानि तीर्थानि

१·१·
५

रेत्ततपस्तप्येद्दानंदद्यान्महालयेमलये त्वग्निमारोहेतम्भ्युत्तुंगे त्वनाशनं पुष्करेतु कुरुक्षेत्रेगंगायां

मगध मध्यगेषुचसद्यः तारयतेजंतुः सप्तवरांस्तथा नृपपुनातिकीर्तितापापंदृष्टापुण्यंप्रयच्छतिस्न

वगाढाचपीताचपुनात्यासप्तमंकुलंयावदस्थिमनुष्यस्यगंगायाः स्पृशतिजलंतावत्सपु

रुषोराजन्स्वर्गलोकेमहीयते यथापुण्यान्यायतनानिच उपास्यपुण्यंलब्ध्वाचभवतिपर

लोकभाक् नगंगासदृशंतीर्थंनदेवः केशवात्परः ब्राह्मणेभ्यःपरंनास्तिएवमाहुर्मनीषिणः

यत्रगंगामहाराजसदेशस्तत्तपोवनंसिद्धक्षेत्रंचविज्ञेयंगंगातीरसमाश्रितं नारदउवाच इदं

205 सत्यंद्विजातीनांसाधूनांसदनेषुहमत्किंचैव[illegible]जपेत्कर्णेशिष्यस्यानुगतस्यच इदंपुण्य

तमंरम्यंपावनंधर्मसत्त्वमवाप्नुयात् श्रीमत्स्वर्ग्यमहापुण्यंसपत्नशमनंशिवंमेधाजननमग्र्यं

वैतीर्थवंशानुकीर्त्तनं अपुत्रोलभतेपुत्रमधनोधनमाप्नुयात् महींविजयतेराजावैश्योधन कामान्

पुत्रानं महीराजाभिदं सर्वपापप्रमोचनं। अधीत्य द्विजः ...चनिर्म

२५
१०

मृद्धिकानमनाद्वापिसर्वपापैःप्रमुच्यतेतत्राभिषेकंयःकुर्यात्संगमेसंशितव्रतःपुण्यंसमहदाप्नोति
राजसूयाश्वमेधयोःएषायजनभूमिर्हिदेवानामपिसत्कृतादत्तंतत्रस्वल्पमपिमहद्भवतिभार
तन्नवेदवचनात्तातनलोकवचनादपिमतिरुत्क्रमणीयांतेप्रयागमरणंप्रतिदशतीर्थसहस्रा
णिषष्टिकोट्यस्तथापराःयेषांसान्निध्यमत्रैवकीर्तितंकुरुनंदनचातुर्विद्येचयत्पुण्यंसत्यवा
दिषुचैवयत्स्नातएवतदाप्नोतिगंगायमुनसंगमेतत्रभोगवतीनामवासुकेस्तीर्थमुत्तमंतत्राभिषे
कंयःकुर्यात्सोऽश्वमेधमवाप्नुयात्तत्रहंसप्रपतनंतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतंदशाश्वमेधिकंचैवगं।
गायांकुरुनंदनकुरुक्षेत्रसमागंगाउपरागेवगाहिताविशेषोवैकनखलेप्रयागंपरमंमहत्यद्य
कार्यशतंकृत्वाकृतंगंगावसेचनंसर्वंतत्तस्यगंगापोदहत्यग्निरिवेंधनंसर्वंदहतिगंगायस्तूलरा।
शिमिवानलःसर्वंकृतयुगेपुण्यंत्रेतायांपुष्करंस्मृतंद्वापरेतुकुरुक्षेत्रंगंगाकलियुगेस्मृतापुष्क

१: ५.७ चनाच्चैवपृथिवीमनुचक्रमेएवमेषामहाभागाप्रतिष्ठन्तिप्रतिष्ठितातीर्थयात्रामहाप
२ २.५ ण्यासर्वपापप्रमोचनीऽनेनविधिनायस्तुपृथिवीपर्यटिष्यतिअश्वमेधशतस्याग्र्यफ
लंप्रत्येत्यमोच्यतेततश्चाव्ययगुणंपार्थप्राप्तसेधर्ममुत्तमंदिलीपःपार्थिवनृपतिर्यथापूर्व
मवाप्नुयात्रद्दोगणाविकीर्णानितीर्थान्येतानिभारतनगतिर्विद्यतेनस्यलभतेकु
रुनंदनह्रदंदेवर्षिचरितंसर्वतीर्थानुसंश्रितंयःपठेत्कल्यमुत्थायसर्वपापैःप्र
५ 206 मुच्यतेऋषिमुख्याःसदायत्रवाल्मीकस्त्वथकश्यपःआत्रेयस्त्वथकौडि।
न्योविश्वामित्रोथगौतमःअसितोदेवलश्चैवमार्कंडेयोथगालवःभरद्वाज ११
८२ स्यशिष्यश्चमुनिरुद्दालकस्तथाशौनकःसहपुत्रेणव्यासश्चतपतांवरःदुर्वा
साश्चमुनिश्रेष्ठोजावालिश्चमहातपाःएतेऋषिवराःसर्वेत्वत्प्रतीक्षास्तपोध

२१६

कामात् इवक्रमतिर्नरः त्वयानुसम्यकवृत्तेननित्यंधर्मार्थदर्शिना पितरस्तारितास्तातसर्वेच

श्रे

मवाप्नुयात्‌ष्टद्वौयातीमिनानृब्राह्मणपारगः पठनश्रीयदंश्रृणुयान्नित्यंतीर्थपुण्यंसदाशुचिः
जातीस्मरतिवह्वीर्नानाकपृष्ठेचमोदतेगम्यानिपिचतीर्थानिकीर्तितान्यगमान्यपिमनसाहृषेर
णगच्छेतसर्वतीर्थमनीषयाएतानिवसुभिः साध्यैरादित्यैर्मरुद्‌श्विभिः ऋषिभिर्देवकल्पै
श्चकृतानिसुकृतैषिभिः एवंत्वमपिकौरव्यविधिनानेनसुव्रतव्रजतीर्थानिनियतः पुण्यंपुण्ये
नवर्द्धतेभावितैः कारणैः पूर्वमस्तिक्याच्छ्रुतदर्शनैः प्राप्यंतेतानितीर्थानिसद्भिः शिष्टानुदर्शि
भिःनाव्रतोनाकृतात्माचनाशुचिर्नचतस्करः स्नातितीर्थेषुकौरव्यनचप्रपितामहाः पि
तामहपुरोगाश्चदेवाः सर्षिगणास्तथातवधर्मेणधर्मज्ञनित्यमेवाभितोषिताः दिलीपकीर्त्तिंमहतीं
प्राप्स्यसेभुविशाश्वतीं नारदउवाच एवमुक्त्वाभ्यनुज्ञाप्यवाशिष्ठोभगवानृषिःप्रीतः
प्रीतेनमनसातत्रैवांतरधीयतदिलीपः कुरुशार्दूलशास्त्रतत्त्वार्थदर्शनातवशिष्ठवचः

१२ ५.७ ।।रा।।ोस्त्रादिखंडे नवत्रिंशोध्यायः १३९ सूतउवाच एवमुक्तानि तीर्थानि विस्तुदेत्त
२.७ निष्ठवृताः एषांमन्यतमे संगान्मुक्तोभवतिमानवः तीर्थानश्रवणांधन्यंधन्यंततीर्थनि
षेवणं पापराशिनिघातायनान्योपायः कलौयुगेवासंकुर्य्यामहंतीर्थेतीर्थस्पर्शमहं।
207 तथा एवंयोनुदिनंवूतेसयातिपरमंमहत्पापानितस्यनश्यंतितीर्थाःलापनमात्रतःती
५पुसन्नोद्दि र्थानिखलुधन्यानिधन्यसेव्यानिसवृताःतीर्थानांमेचिनांदेवसर्वतोभवतिप्रभुः नारा।
यणोजगत्कर्त्तानतीर्थात्परमंपदंब्राह्मणास्तुलसीचैवअश्वत्थस्तीर्थसंचयः विष्णुश्च
परमेशश्चसेव्यएवसदानरैः ब्राह्मणानांविशेषेणसेवनंमुनिपुंगवाः सर्वतीर्थाव
गाहादेरधिकंविदुरग्रजाः तस्माद्द्विजपदंसाक्षात्सर्वतीर्थमयंशुभं भजतोनुदिनंवि
द्वानत्तत्रतीर्थाधिकंभवेत् अश्वत्थस्यस्थलस्याश्चगवांकुर्यात्सुदक्षिणांसर्वतीर्थफलं।

नाः एभिः सुहृन्महाभागतीर्थान्येतान्यनुव्रज प्राप्स्यसे महतीं कीर्तिं यथा राजा महानिवः य
थामपातिथ र्मात्मा यथा राजा पुरूरवाः तथा त्वं कुरुशार्दूल स्वेन धर्मेण शोभसे यथा
भागीरथो राजा यथा रामश्च विश्रुतः यथा चेवृत्तहा सर्वानसुरान्हत्वा तपुरा त्रैलोक्यं पा
लयामास देवराड्विगतज्वरः तथा शत्रुक्षयं कृत्वा त्वं प्रजाः पालयिष्यसि स्वधर्मेण जिता
मुर्वीं प्राप्य राजीवलोचनः ख्यातिं यास्यसि वीर्येण कार्त्तवीर्यार्जुनो यथा सूत उवाच एव
माश्वास्य राजानं नारदो भगवानृषिः अनुज्ञाप्य महाराजं तत्रैवांतरधीयत युधिष्ठिरोपि ध
र्मात्मान्नृषिभिः सहसंवृतः जगामाखिलतीर्थानि सादरः पृथिवीपतिः मयोक्ताम्नृषयः
सर्वे तीर्थयात्राप्रशंसकाः यः पठेत् शृणुयाद्वापि समुक्तः सर्वपातकैः मयोक्तमखिलं
तत्त्वं किं भूयः श्रोतुमिच्छथ ऋषीणां पुण्यकीर्तीनां नावक्तव्यं ममास्ति वै इति श्रीपद्मपु

१०७
१०८
वमहाबलंदुर्योधनंचराजानंभ्रातृपुत्रसमन्वितंराजानोनिहिताःसर्वेयेचान्येसुरमानिनः वि
नाराज्येनकर्तव्यंकिंभोगैर्जीवितेनवाधिक्क्ष्व मितिसंचिंत्यराजाविह्वलतांगतः निश्चेष्टोप्य
२२ निरुत्साहःकिंचितिष्टत्पधोमुखः लब्धसंज्ञोयदाराजाचिंतयामिपुनःपुनः कर्तरींविधिनायो
गंनियमंतीर्थमेववायेनाहंशीघ्रमामुच्येमहापातककिल्बिषात् यत्रस्नात्वानरोयातिविष्णु
208 लोकमनुत्तमंकथंपृच्छामिवैलक्ष्यंयेनेदंकारितंमहत् धृतराष्ट्रंकथंपृच्छेयस्य पुत्रशं
तंहतंव्यासंकथमहंपृच्छेयस्यगोत्रक्षयःकृतः एवंवैलक्ष्यमापन्नोधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः
[illegible]आक्रंदंतःपांडवाःसर्वेभ्रातृशोकपरिप्लुताः येचतत्रमहात्मानःसमेताःपांडवाःस्थिताः
कुंतीचद्रौपदीचैवयेचतत्रसमागताः भूमौनिपतिताःसर्वेरोदमानाःसमंततः वाराण
स्यांमार्कंडेयस्तेनज्ञातोयुधिष्ठिरः यंविक्लवमापन्नोरोदमानःसुदुःखितः अचिरेणै

प्राप्य विष्णुलोके महीयते तस्माद्दुष्कृतकर्म्माणि नाशयेत्तीर्थसेवनात् अन्यथा नरकं याति
कर्म्मभोगाद्विशाम्यति पापिनो नरके वासः सुकृती स्वर्गमश्नुते तस्मात्पुण्यं निषेवेत तीर्थं
खलु विचक्षणाः ऋषय ऊचुः श्रुतानि किल तीर्थानि समाहात्म्यानि सूत इदानीं श्रोतु
मिच्छामि प्रयागस्य विशेषकं प्रयागं तत्पुरा श्रीप्रोक्तं मत्स्ये पात्स्य तत्प्रत्यया विशेषं श्रो
तुमिच्छामस्ततनः कथ्यतामिति सूत उवाच साधुपृष्टं महाभागाः प्रयागप्रतिसंवृत्ताः हं
ताहं तत्प्रवक्ष्यामि प्रयागस्योपवर्णनं मार्कंडेयेन कथितं यत्पुरा पांडुसूनवे भाषते तु प
दावृत्ते प्राप्तराज्ये पपात्यासत्ते एतस्मिन्नंतरे राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः भ्रातृशोकेन संत
प्तः चिंतयंस्तु पुनः पुनः आसीद्योधनो राजा एकादशाच म्पतिः तस्मात्संतप्य वत्सराः स
र्वे ते निधनं गताः वासुदेवं समाश्रित्य पंच शेषास्तु पांडवाः कर्णं द्रोणं च भीष्मं च कर्णं चैव

२१४ ष्ठिरो राजा प्रणम्य शिरसा मुनिं पृच्छामि त्वां मुनिश्रेष्ठ त्वत्प्रसादान्नैवाल्पदर्शनं कथयस्व समा
१०८ सेन मुच्येऽहं येन किल्बिषात् मार्कंडेय उवाच शृणु राजन् महाभाग यन्मां पृच्छसि भारत ए
वं सांख्यं च योगं च तीर्थं चैव युधिष्ठिर किं पुनर्ब्राह्मणैः पुण्यैः कीर्तितं वै पुरा विभो प्रयागगमनं
श्रेष्ठं नराणां पुण्यकर्मणां॥ इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे चत्वारिंशोऽध्यायः ४० युधिष्ठिर उवाच
भगवन् श्रोतुमिच्छामि पुराकल्पे यथास्थितं कथं प्रयागगमनं नराणां तत्र कीदृशं मृतानां का
१०९ गतिस्तत्र स्नातानां चैव किं फलं ये वसंति प्रयागे तु ब्रूहि तेषां च किं फलं एतन्मे सर्वमाख्याहि परं कौ।
तूहलं हि मे मार्कंडेय उवाच कथयिष्यामि ते वत्स शृणु यच्च फलं पुरा ऋषीणां विप्राणां क
थ्यमानं मया श्रुतं आप्रयागात्प्रतिष्ठानात्धर्मकात्वासुकीह्रदात् कंबलाश्वतरौ नागौ नागाश्च बहु
मूलिका एतत्प्रजापतेः क्षेत्रं त्रिषु लोकेषु विश्रुतं तत्र स्नात्वा दिवं यांति ये मृतास्ते पुनर्भवाः
तत्र ब्रह्मादयो देवा रक्षां कुर्वंति संगताः अन्ये च बहवस्तीर्थाः सर्वपापप्रणाशनाः न समर्थाः

सफलं जन्म मे
घगे

वकालेनमार्कंडेयस्तुमहातपाः हस्तिनापुरसंप्राप्तः राजद्वारेस्मातिष्ठत्ति द्वारपालोपितंद
ष्ट्वा राज्ञः कथितवान् दूतं त्वांद्रष्टुकामो मार्कंडेयो द्वारे तिष्ठत्यसौमुनिः त्वरितो धर्मपुत्र
स्तुद्वारमेत्याहृतत्पुरः युधिष्ठिर उवाच स्वागतंते महाप्राज्ञ स्वागतं ते महामुने अद्य मे पावि
तं कुलं अद्य मे पितरस्तृप्तास्त्वत्पितृष्व महामुने सिंहासनमुपास्याप्य पादशौचेनाद्भिः चा ७
युधिष्ठिरो महात्मा वै पूजयामास तं मुनिं ततः संतुष्टो मार्कंडः पूजितो हं त्वया विभो आख्या।
हि त्वरितो राजन् किमर्थं त्वरितं त्वया केन वा किं तु वीभत्स कथय स्वमग्रतः युधिष्ठिर उवा च
अस्माकं चैव यद्वृत्तं राज्यस्यार्थे महामुने एतत्सर्वं विदित्वा तु भगवानिह चागतः मार्कंडेय उवाच
श्रृणु राजन्महाबाहो यन्न धर्मं व्यवस्थितः नैव हृष्टं रोमापं युध्यमानस्य धीमतः किं ह
पुनः राज्य धर्मेण क्षात्रियस्य विशेषतः तदेवं हृदये पकत्वा तस्मात्पापं नरं तरेत ततो युधि

प.प. कामान् सम्यक् प्राप्नोति पुष्कलान्

२

२५ ९९ ततो गत्वा प्रयागं तु सर्वदेवाभिरक्षितं ब्रह्मचारी वसेन्मासं पितृदेवांश्च तर्पयेत् ईप्सितांल्लभ
ते कामान् यत्र तत्राभिजायते तपनस्य सुता देवी त्रिषु लोकेषु विश्रुता समागता महाभागा
यमुना यत्र निम्नगा तत्र संनिहितो नित्यं साक्षाद्देवो महेश्वरः दुष्प्राप्यं मानुषैः पुण्यैः प्रया
गं तु युधिष्ठिर देवदानवगंधर्वा ऋषयः सिद्धचारणाः तत्रोपस्पृश्य राजेंद्र स्वर्गलोके म
हीयते इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे एकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१ मार्कंडेय उवाच श्रृ
220 णु राजन् प्रयागस्य माहात्म्यं पुनरेव तु यं गत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः आर्तानां
च दरिद्राणां निश्चितव्यवसायिनां स्थानमुक्तं प्रयागं तु नाख्येयं तु कदाचन गंगायमुन
मासाद्य यस्तु प्राणान् परित्यजेत् दीप्तकांचनवर्णाभैर्विमानैः सूर्यवर्चसि गंधर्वाप्सरसां म
ध्ये स्वर्गे मोदति मानवः ईप्सितांल्लभते कामान् वदंति ऋषिपुंगवाः सर्वरत्नमयैर्दिव्यैर्ना

९९

कथितंराजनवहुवर्षशतैरपिसंक्षेपेनप्रवक्ष्यामिप्रयागस्यचकीर्त्तनंषष्ठिर्धनुःसहस्राणिपरि
रक्षंतिजाह्नवीयमुनारक्षंतिसदासप्तितासप्तवाहनःप्रयागंतुविशेषेण।स्वयंरक्षंतिवासवःमंडलं
रक्षंतिहरिर्दैवैःसहसंमतंतंवटंरक्षतेनित्यंशूलपाणिर्महेश्वरःस्थानंरक्षंतिवैदेवाः
सर्वपापहरंशुभं।स्वधर्मेणावृतोलोकोनैवगच्छतितत्पदं।स्वल्पमल्पतरंपापंयदापस्य
नराधिपमृत्तिकालंभनाद्वापिनरःपापाद्विमुच्यते।पंचकुंडानिराजेंद्रयेषांमध्येतुजाह्न
वीप्रयागंतुप्रविष्टस्यपापंनश्यतितत्क्षणात्।योजनानांसहस्रेषुगंगांस्मरतियोनरः।अ
पिदुष्कृतकर्मासौलभतेपरमांगतिं।कीर्तनान्मुच्यतेपापैःदृष्ट्वाभद्राणिपश्यति।अवगाह्य
चपीत्वाचपुनात्यासप्तमंकुलं।सत्यवादीजितक्रोधोअहिंसापरमंस्थितः।धर्मानुसारीत
त्वज्ञोगोब्राह्मणहितेरतः।गंगायमुनयोर्मध्येस्नातोमुच्येतकिल्विषात्।मनसाचिंतितान्

नसा वा चासत्यधर्मप्रतिष्ठितः गंगायमुनयोर्मध्ये यस्तु दानं प्रयच्छति सुवर्णमणिमुक्तां वाय
१२२ दिधान्यं प्रतिग्रहं स्वकार्ये पितृकार्ये वा देवताभ्यर्चनेपि वा निष्फलं तस्य तत्तीर्थं न तीर्थफलम
श्नुते एवं तीर्थे न गृह्णीयात् पुण्येष्वायतनेषु च निमित्तेषु च सर्वेषु अप्रमत्तो द्विजो भवेत् क।
पिलां पाटलावर्णां प्रयागे यः प्रयच्छति स्वर्णशृंगीं रौप्यखुरीं चैलकंठीं पयस्विनीं प्रया
गे श्रोत्रियं साधुमाहूय विधिवत् यथाविधि शुक्लांबरधरं शांतं धर्मज्ञं वेदपारगं सा गौस्तस्मै
२२२ चेदात्व्यौतेंगंगायमुनसंगमे वासांसि च महार्हाणि रत्नानि विविधानि च यावद्रोमाणि
तस्या गोः संति गात्रेषु सत्तम तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते यत्रासौ लभते ज
न्म सा गौस्तत्राभिजायते न च पश्यत्यसौ घोरं नरकं तेन कर्मणा उत्तरान्स कुरून्प्रा
प्यमोदते कालमक्षयं गवां शतसहस्रेभ्यो दद्यादेकां पयस्विनीं पुत्रान्दारांस्तथा भृत्या

नाध्वजसमाकुलेः वरांगनासमाकीर्णो मोदते शुभलक्षणैः गीतवादित्रनिर्घोषैः प्रसुप्तः
प्रतिबुध्यते यावन्न स्मरते जन्म तावत्स्वर्गे महीयते तत्र स्वर्गात्परिभ्रष्टः क्षीणकर्मा दिवश्च्यु
तः हिरण्यरत्नसंपूर्णे समृद्धे जायते कुले तदेव स्मरते तीर्थं स्मरणात्तत्र गच्छति देशस्थो यदि वा
रण्ये विदेशे यदि वा गृहे प्रयागं स्मरमाणोपि यस्तु प्राणान्परित्यजेत् स ब्रह्मलोकमाप्नोति वद
ति ऋषिपुंगवाः सर्वकामफला वृक्षा मही यत्र हिरण्मयी ऋषयः मुनयः सिद्धाः यत्र लोके
तत्र गच्छति स्त्रीसहस्राकुले रम्ये मंदाकिन्यास्तटे शुभे मोदते ऋषिभिः सार्द्धं स्वकृतेनेह क
र्मणा सिद्धचारणगंधर्वैः पूज्यते दिवि दैवतैः ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टो जंबूद्वीपपतिर्भवेत् त
तः शुभानि कर्माणि चिंतयानः पुनः पुनः गुणवान्वित्तसंपन्नो भवतीह न संशयः क
र्मणा मनसा वाचा सत्यधर्मप्रतिष्ठितः गंगायमुनयोर्मध्ये यस्तु दानं प्रयच्छति स्ववर्णमर

प.प.

न्नपसंयुतान्तत्रदानंप्रदातव्यंयथाविभवसंभवंतेनतीर्थफलेनैववर्द्धतेनात्रसंशयःस्वर्गेति
११२ ष्ठतिराजेंद्रपावदाभूतत्तसंप्तवंवटमूलंसमाश्रित्ययस्तुप्राणान्परित्यजेत्सर्वलोकानतिक्र
म्यरुद्रलोकंचगच्छतितत्रतेद्वादशादित्यास्तपंतेरुद्रमाश्रिताःनिर्द्दहंतिजगत्सर्वंवटमूलंन
दह्यतेनष्टचंद्रार्कपवनपदाचैकार्णवेजगत्स्वपितितत्रवैविष्णुर्जायमानःपुनःपुनःदेवदा
नवगंधर्वऋषयःसिद्धचारणाःसदासेवंतितत्तीर्थंगंगायमुनसंगमेतत्रगच्छतराजेंद्रप्रयागेसमु
तंचयत्तत्रब्रह्मादयोदेवादिशश्चैवदिगीश्वराःलोकपालाश्चसाध्याश्चपितरोलोकसंमताः
११२ सनत्कुमारप्रमुखास्तथैवपरमर्षयःअंगीरःप्रमुखाश्चैवतथाब्रह्मर्षयःप्रभोतथानागाश्च
सिद्धाश्चसुपर्णाःखेचराश्चयेसरितःसागराःशैलानागाविद्याधराः [illegible]स्तथा हरिश्चभगवा धार
नास्तेप्रजापतिपुरस्कृतःगंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृतंप्रयागंराजशार्दूलत्रि

नरमौरे का पूतितारयेत्तत्तस्मात्सर्वेषु गोदानं सर्वदाने विशिष्यते दुर्गमे विषमे घोरे महापा
तक संभवे गोरेवरदांकुरु तत्तस्माद्दद्याद्द्विजातये इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे द्विच
त्वारिंशोऽध्याय ४२ युधिष्ठिर उवाच यथा प्रयागमस्य मुने महात्म्यं कथितं त्वया
तथा प्रमुच्यते हं विप्र सर्वपापैर्न संशयः १ भगवन्केन विधिना गंतव्यं धर्मनिश्चयैः प्रयागे
यो विधिः प्रोक्तः तन्मे ब्रूहि महामुने २ मार्कंडेय उवाच कथयिष्यामि ते वत्स तीर्थयात्राविधिक्रमं
वलीवर्दं समारूढः शृणु तस्यापि यत्फलं वसते नरके घोरे गवां क्रोधे सुदारुणे सलिलं च न गृह्णंति पि
तरस्तस्य देहिनः यस्तु पुत्रास्तथा बालो ब्राह्मणान्स्नापयेत्तथा यथात्मनस्तथा सर्वं दानं विप्रेषु दापय
येत् गंगायमुनयोर्मध्ये यस्तु कन्यां प्रयच्छति आर्षेण तु विधानेन यथाविभवसंभवं न पश्यंति यमं
घोरं नरकं तेन कर्मणा उत्तरान्स कुरून्गत्वा मोदते कालमक्षयं पुत्रान्दारांश्च लभते धार्मिका
ऐश्वर्यलोभान्मोहाद्वा गच्छेद्यानेन यो नरः निष्फलं तस्य तत्तीर्थं तस्माद्यानं परित्यजेत् २ त्रिंट त्रीट

१८१.५. २२३ धफलंलभेत्स्वर्गलोकमवाप्नोतियावदाहूतसंप्लवं पूर्वपार्श्वेतुगंगायास्त्रिषुलोकेषुभारत
कूपंचैवत्रसामुद्रप्रतिष्ठानंतुविश्रुतं ब्रह्मचारीजितक्रोधस्त्रिरात्रंयदितिष्ठतिसर्वपाप
विशुद्धात्मासोश्वमेधफलंलभेत् उत्तरेणप्रतिष्ठानात्भागीरथ्यास्तुपर्वतः हंसप्रपतनंनाम
तीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतंअश्वमेधफलंतस्यस्नातमात्रस्यभारत यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चतावत्स्वर्गेम
हीयतेउर्वशीपुलिनेरम्येविपुलेवंसपांडुरेसलिलेः तर्प्पयेयस्तुपितृंस्तत्रविमत्सरः षष्टिं
223 वर्षसहस्राणिषष्टिवर्षशतानिचसंवर्तेपि[illegible]भिःसार्द्धं स्वर्गलोकंनराधिपपूज्यतेसततं
तत्रऋषिगंधर्वकिन्नरैः ततःस्वर्गपरिभ्रष्टःदीर्णाकमीद्विवंश्रुतःउर्वशीसदृशीनां
तुकन्यानांलभतेसततंगवांशतसहस्राणांभोक्ताभवतिभूमिपः कांचीनपुरश्राद्धेनह।
न्तोसौप्रतिष्ठ्यतेभुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्ततस्तीर्थंलभतेपुनः कुशावर्धरैनित्यंनि। २२५

ह.त्स्य॥ ७२

त्रिषुलोकेषुविश्रुतंततःपुण्यतमंनास्तित्रिषुलोकेषुभारत श्रवणात्तस्यतीर्थस्यनामसंकी
र्तनादपिमृत्तिकालंभनाद्वापिनरःपापात्प्रमुच्यतेतत्राभिषेकंयःकुर्यात्संगमेसंशितव्रतः
तुल्यंफलमवाप्नोतिराजसूयाश्वमेधयोः नवेदवचनात्तातनलोकवचनादपिमतिरुत्क्रम
नी॥ णीयातेप्रयागगमनंप्रतिदशतीर्थसहस्राणिषष्टिकोट्यस्तथापराः येषांसान्निध्यमत्रैवकी
र्तितंकुरुनंदनयागतिर्योगयुक्तस्यसात्त्विकस्यमनीषिणःयोगतस्त्यजतिप्राणानुगंगायमु
पत्र४ नसंगमेतेनजीवंतिलोकेस्मिन्यत्रयुधिष्ठिरयेप्रयागंनसंप्राप्तास्त्रिषुलोकेषुविश्रुताएवं
दृष्ट्वातुतत्तीर्थंप्रयागंपरमंपदंमुच्यतेसर्वपापेभ्यःशशांकइवराहुणाकंबलाश्वतरौनागौय का॥
मुनादक्षिणेतटेतत्रस्नात्वाचपीत्वाचमुच्यतेसर्वपातकैःतत्रगत्वातुतत्स्थानंमहादे
वस्यधीमतःनरस्तारयतेसर्वान्दशातीतान्दशापरान्कृत्वाभिषेकंतुनरःसोश्वमे

११८ १।७। तेकुरुक्षेत्राहश्शृणुराय त्रिविंध्यसमागताः यत्रगंगामहाभागावहुतीर्थतयोधनाः सिद्धक्षेत्रंहि
२२८ तत्ज्ञेयंनात्रकार्यविचारणा दितोतारयतेमर्त्यान्नागांस्तारयत्यधः दिवितारयतेदेवा।
स्तेनसात्रिपथास्मृता यावदस्थीनिगंगायांमस्यतिष्ठतिदेहिनः तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोके
महीयते तीर्थानांतुपरंतीर्थंनदीनांमचमानदी मोक्षदासर्वभूतानांमहापातकिनामपिसर्वत्र
सुलभागंगात्रिषुस्थानेषुदुर्लभा गंगाद्वारे प्रयागेचगंगासागरसंगमे तत्रस्नात्वा दिवंयांति
येमृतास्तेपुनर्भवाः सर्वेषांचैवभूतानांपापोपहतचेतसां गतिमन्वेषमाणानांनास्तिगंगास
224 मागतिः पवित्राणांपवित्रंयामंगलानांचमंगलं माहेश्वरशिरोभ्रष्टा सर्वपापहराशुभा इति
श्रीपद्मपुराणेआदिखंडेत्रिचत्वारिंशोध्यायः ४३ मार्कंडेयउवाच शृणुराजन्प्रयाग।
स्यमहात्म्यंपुनरेवतु यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यते नात्रसंशयः मानसंनामतत्तीर्थंगंगाया।
२२८

यतः संयतेंद्रियः एककालंतु भुंजानो मासं भोगपतिर्भवेत् सुवर्णालंकृतानांतु नारीणां लभेतेश
तं पृथिव्यामासमुद्रायां महाभोगपतिर्भवेत् दशग्रामसहस्राणां भोक्ता भवति भूमिपः धनधा।
न्यसमायुक्तो दाता भवति नित्यशः सभुक्त्वा विपुलान् भोगान् तत्तीर्थं स्मरते पुनः अथ तस्मिन्
वटे रम्ये ब्रह्मचारी जितेंद्रियः उपोष्य योगयुक्तश्च ब्रह्मज्ञानमवाप्नुयात् कोटितीर्थसमा
साद्यस्तु प्राणान् परित्यजेत् कोटिवर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ततः स्वर्गात्परिभ्र
ष्टः क्षीणकर्मादिवच्युतः सुवर्णमणिमुक्ताढ्ये कुले भवति रूपवान् ततो भोगवतींग
त्वा वासुकेरुत्तरेण तु दशाश्वमेधकं तत्र तीर्थं तत्रापरं भवेत् कृत्वाभिषेकं तु नरः सोऽश्व
मेधफलं लभेत् धनाढ्यो रूपवान् दक्षो दाता भवति धार्मिकः चतुर्वेदेषु यत्पुण्यं सत्यवा
दिषु यत्फलं अहिंसायां तु यो धर्मो गमनादेव तद्भवेत् कुरुक्षेत्रसमा गंगा यत्र तत्रावगाह

१२० १.१. लमृवेशं यः कुर्यात्संगमे लोकविश्रुते राहुग्रस्तो यथा सोमो विमुक्तः सर्वपातकैः सोमलोकम
२२५ वाप्नोति सोमेन सह मोदते षष्टिं वर्षसहस्राणि षष्टिं वर्षशतानि च स्वर्गलोकमवाप्नोति ऋषि
गंधर्वसेवितः परिभ्रष्टस्तु राजेन्द्र अग्निहोत्री भवेन्नरः भुक्त्वा तु विपुलान्भोगान्तत्तीर्थं भजते नरः
यस्तु देहं विकर्तित्वा शकुनिभ्यः प्रयच्छति विहंगैरुपभुक्तस्य शृणु तस्यापि यत्फलं शतं वर्षसह
स्राणां सोमलोके महीयते ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टो राजा भवति धार्मिकः गुणवान्रूपसंपन्नो वि
225 द्वान्संप्रियवादवान् भुक्त्वा तु विपुलान्भोगान्तत्तीर्थं भजते पुनः यामुने चोत्तरे कूले प्रयाग
स्य तु दक्षिणे ऋणप्रमोचनं नाम तीर्थं तत्परमं पदं एकरात्रोषितो भूत्वा ऋणैः सर्वैः प्रमुच्यते।
सूर्यलोकमवाप्नोति अनृणश्च सदा भवेत् इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे चत्वारिंशोध्या
यः ४४ युधिष्ठिर उवाच एतच्छ्रुत्वा प्रयागस्य यत्त्वया कीर्तनं कृतं विशुद्धमेतद्धृदयं प्रयाग।
२२४

मुत्तरेतटे त्रिरात्रोपोषितो भूत्वा सर्वान्कामानवाप्नुयात् गोभूहिरण्यदानेन यत्फलं प्राप्नु
यान्नरः एतत्फलमवाप्नोति तत्तीर्थस्मरत्ते पुनः अकामो वा सकामो वा गंगायां यो विपद्यते म
तिस्तु भवति स्वर्गे न नरकं न च पश्यति अप्सरोगणसंगीतैः सुप्तोसौ प्रतिबुध्यते हंससारसयुक्तेन वि
मानेन स गच्छति बहुवर्षाणि राजेंद्र युग्मसहस्राणि भुंजते ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टः क्षीणकर्मादिव
च्युतः सुवर्णमणियुक्तो व्याजायते स महाकुले षष्टितीर्थसहस्राणि षष्टितीर्थशतानि च मा
घे मासि गमिष्यंति गंगायमुनसंगमे गवां शतसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलं प्रयागे माघमासे
तु त्र्यहं स्नातस्य तत्फलं गंगायमुनयोर्मध्ये कर्षाग्निं यस्तु साधयेत् अहीनांगो ह्यरोगश्च पंचेंद्रि
यसमन्वितः यावंति रोमकूपानि तस्य गात्रस्य देहिनः तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीप
ते ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टो जंबूद्वीपपतिर्भवेत् स भुक्त्वा विपुलान्भोगान्तत्तीर्थं भजते पुनः ज

२१ ५१ स्थानं प्रयागं देवनिर्मितं युधिष्ठिर उवाच स्नेहाद्वा द्रव्यलोभाद्वा ये तु कामवशं गताः
११८ कथं तीर्थफलं तेषां कथं पुण्यमवाप्नुयुः विक्रिपं सर्वभांडानां कार्याकार्यमजानतः
प्रयागे का गतिस्तस्य एवं ब्रूहि महामुने मार्कंडेय उवाच शृणु राजन्महागुह्यं सर्वपा
पप्रणाशनं मासमेकं तु राजेंद्र प्रयागे नियतेंद्रियः मुच्यते सर्वपापेभ्यः स गच्छेत्परमं प
दं विश्रंभघातकानां तु प्रयागे शृणु तत्फलं त्रिकालमेव स्नात्वा पीतप्राहारं भैक्ष्यमा
226 चरेत् त्रिभिर्मासैः प्रमुच्येत प्रयागात्तु न संशयः अज्ञानेन तु यस्येह तीर्थयात्रादिकं हा ८
भवेत् सर्वकामसमृद्धस्तु स्वर्गलोके महीपते स्थानं स लभते नित्यं धनधान्यसमाकुलं
एवं ज्ञानेन संपूर्णः सदा भवति भोगवान् तारिताः पितरस्तेन नरकात्प्रपितामहाः धर्मानु
सारी तत्त्वज्ञः पृच्छतस्ते पुनः पुनः त्वत्प्रियार्थं समाख्यातं गुह्यमेतत्सनातनं युधिष्ठिर उ ११८

२८

स्यचकीर्त्तनात ॥ अनाशकफलं ब्रूहि भगवंस्तत्र कीदृशं ॥ मार्कण्डेउवाच ॥ राजन्प्रयागे
त्वनाशकफलं विभोः प्राप्नोति पुरुषो धीमान् श्रद्दधानस्तु यादृशं ॥ अहीनांगो ह्यरोगश्च
पंचेंद्रियसमन्वितः ॥ अश्वमेधफलं तस्य गच्छतस्तु पदे पदे ॥ कुलानि तानि तारितो रा
जन्दश पूर्वान्दशापरान् ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो गच्छेत परमं पदं ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ महाभा
गोसि धर्मज्ञ दानं वदसि मे प्रभो ॥ अल्पेनैव प्रदानेन वहून्धर्मानवाप्नुयात ॥ अश्वमेध
स्तु वहुभिः सुकृतैः प्राप्यते इह ॥ एतन्मे संशयं ब्रूहि परं कौतूहलं हि मे ॥ मार्कण्डेय उवाच
॥ राजन्महावीर यदुक्तं पद्मयोनिना ॥ ऋषीणां सन्निधौ पूर्वं कथ्यमानं मया श्रुतं ॥ प
च योजनविस्तीर्णं प्रयागस्य तु मण्डलं ॥ प्रविष्टस्तस्य तद्भूमावश्वमेधं परित्यजेत ॥ एवं ज्ञा
त्वा तु राजेंद्र सदा श्रद्धापरो भवेत ॥ अश्रद्दधानाः पुरुषाः पापोपहतचेतसः ॥ तं प्राप्नुवंति न

पदेपदे अतीतानागतान्भविष्यांश्च तथैव
नरकात्तारयेत्सर्वान्पतन्प्राणान् ॥

२२ प॰पु॰ वंयांतियेमृत्तास्तेपुनर्भवाः गंगाचयमुनाचैवउभेतुल्यफलेस्मृते केवलंश्रेष्ठभावेनगंगासर्व
११७ त्रपूज्यते एवंकुरुष्वकौंतेयस्वर्गतीर्थाभिषेचनं पापवर्जीवकृतंपापतत्क्षणादेवनश्यतियस्त्वि
दंकल्यउत्थायपठतेचशृणोतिवामुच्यतेसर्वपापेभ्यःस्वर्गलोकंचगच्छति इतिश्रीपद्मपु
राणेस्वर्गखंडेपंचचत्वारिंशोध्यायः ४५ युधिष्ठिरउवाच श्रुतंमेब्राह्मणप्रोक्तंपुराणंपुण्यमु
227 त्तमम् तीर्थानांतुसहस्राणिशतानिनियुतानिच सर्वेपुण्याःपवित्राश्चसर्वेषांपरमागतिः पृथिव्यां
२२७ नैमिषंपुण्यमंतरिक्षेचपुष्करं प्रयागमपिलोकानांकुरुक्षेत्रंविशिष्यते सर्वाणितानिसंपरित्यज्य
कथमेकंप्रयागंप्रशंससि अप्रमाणमिदंप्रोक्तमश्रद्धेयमनुत्तमं गतिंचपरमांदिव्यांभोगांश्चैवयथे
प्सितान् किमर्थमल्पयोगेनबहुधर्मंप्रशंससि एतन्मेसंशयंब्रूहियथादृष्टंयथाश्रुतं मा
र्कंडेयउवाच अश्रद्धेयंनवक्तव्यंप्रत्यक्षमपियद्भवेत् नरस्याश्रद्दधानस्यपापोपहत
चेतसः अश्रद्दधानोस्त्वशुचिर्दुर्मतिस्त्यक्तमंगलः एतेपातकिनः सर्वेतेनेदंभाषितंमया ५

ऽद्य मे सफलं जन्म ऽद्य मे सफलं कुलं प्रीतोस्म्यनुग्रहीतोस्मि दर्शनाद्देवते ऽद्य मे त्वद्दर्शनात्तु धर्मा
त्मन्मुक्तोहं सर्वपातकैः मार्कंडेय उवाच दिष्ट्या ते सफलं जन्म दिष्ट्या ते तारितं कुलं कीर्तनाद्
ई तेषु राज्यं श्रुतं पापप्रणाशनं युधिष्ठिर उवाच यमुनायास्तु किं पुण्यं किं फलं तु महामुने एतन्मे सर्व
माख्याहि यथादृष्टं यथाश्रुतं मार्कंडेय उवाच तपनस्य सुता देवी त्रिषु लोकेषु विश्रुता समागता
महाभागा यमुना यत्र निम्नगा येनैव निःसृता गंगा तेनैव यमुना गता योजनानां सहस्रेषु कीर्तना
त्पापनाशिनी तत्र स्नात्वा च पीत्वा च यमुनायां युधिष्ठिर कीर्तनाल्लभते पुण्यं दृष्ट्वा भद्राणि पश्य
ति अवगाह्य च पीत्वा च पुनात्यासप्तमं कुलं प्राणांस्त्यजति यस्तत्र स याति परमां गतिं अग्नितीर्थमि
ति ख्यातं यमुनादक्षिणे तटे उत्तरेण प्रवक्ष्यामि आदित्यस्य महात्मनः तीर्थं तु विरजं नाम यत्र देवा
ः सवासवाः उपासते त्रिसंध्यं तु नित्यकालं युधिष्ठिर देवाः सेवंति तत्तीर्थं ये चान्ये विदुषो जनाः
श्रद्दधानपरो भूत्वा कुरु तीर्थाभिषेचनं अन्ये च बहवस्तीर्थाः सर्वपापहराः शुभाः तेषु स्नात्वा दि

प.प. पृच्छामिपुनस्तन्माप्यतेमही मार्कंडेयउवाच शृणुराजन्महाबाहोयथोक्तकर्म्मणामहीग
१२८ मग्निंब्राह्मणांशास्त्रंकांचनंसलिलंस्त्रियः मातरंपितरंचैवयोनिंदंतिनराधमनंतेषामू
र्द्ध्वगमनमेवमाहप्रजापतिः एवंयोगस्यसंप्राप्तिः स्थानंपरमदुर्लभंगच्छंतिनरकंघोरंपेन
राःपापकारिणः हस्त्यश्वगमनंद्रुहंमणिमुक्तादिकांचनंपरोहरंतेपस्तुयश्चाछादनंप्र
२२८ पछंतिनतेगछंतिवैस्वर्गंदीतारोयत्रभागिनः अनेनकर्मणायुक्ताःपच्यंतेनरकेधमाः
एवंयोगंचधर्मंचदातारंचयुधिष्ठिरयथासत्यमसत्यंवाप्रास्तिनास्तीतियत्फलंनिरुक्तंतुप्र
त्मात् वक्ष्यामियथाहस्वयमात्र्युषः इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेपंचचत्वारिंशोध्यायः ४६ मार्कं
डेयउवाच शृणुराजन्प्रयागस्यमाहात्म्यंपुनरेवतुनैमिषंपुष्करंचैवगोतीर्थंसिंधुसागरंकु
रुक्षेत्रंगयांचैवगंगासागरसंगमे एतेचान्येचवहवोयेचपुण्याःशिलोच्चयाः दशतीर्थसह
स्राणित्रिंशत्कोट्यस्तथापरेप्रयागेसंस्थितानित्यमेवमाहुर्मनीषिणःत्रीणिचाप्यग्निकुंडा ११८

म था।

श्रणुप्रयागमाहात्म्यंमृथाहृष्टंयथा .... श्रुतंशास्त्रप्रमाणांकृत्वानुप्रजपतेयोगमात्मनः
क्लिश्यतेचापरस्तत्रनैवयोगमवाप्नुयात्जन्मांतरसहस्रेभ्योयोगोलभ्येतमानवैः यस्तु
सर्वाणिरत्नानिब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति तेन ते न प्रदत्तेन योगोलभ्येत मानवैः प्रयागेतम् तस्मै
वमर्वम वतिनान्यथाप्रधानहेतु वक्ष्यामिश्रद्धधत्सचभारतयथासर्वेषुभूतेषुसर्वत्रैव
तद्दृश्यतेब्रह्मनेवास्तिवैकिंचित्यद्वक्तुंत्विदमच्युतंतीर्थराजश्रसत्यमेतयुधिष्ठिरव
ह्यापिस्मरतेनित्यंप्रयागतीर्थमुत्तमंतीर्थराजमनुप्राप्यनैवकिंचितदृहतिकाहिदेवब्रह्मा
साद्यमानुष्यत्वंचुकथंतिश्रनेनेवानुमानेनत्वंज्ञास्यसियुधिष्ठिरयथायुगण्यमयुगण्यवात
थैवकथितमयायुधिष्ठिरउवाचश्रुतंतथत्वयाप्रोक्तंविस्मितोहंपुनःपुनःकथंयोगेनतत्
स्याप्तिःस्वर्गलोकस्तुकर्मणांतदाचलभेतभोगानगाचतत्कर्मणांफलंतानिकर्माणि
एवंसर्वेषुभूतेषुब्रह्मसर्वत्रप्रजपतेएवंसर्वेषुलोकेषुप्रयाणःप्रजपतेवधैःप्रजपेद्   त्रुटि

प्रयागमा०२

प०पु० तेनाकपृष्ठे च मोदन्ते प्राप्य तेता स्तितीर्थानि मुखाङ्गिः पिशाचार्य सदर्शिभिः नाहि तीर्थेषु कोरव्य न च वि
१९८ क्रमति र्भवत्त्वया त्वं सम्यक् यदेवं न कश्चित्तत्त्मया विभो पितरस्तारिताः सर्वे तारिता मह्याः प्रयाग
स्य तु सर्वे ते कलां नार्हन्ति षोडशीं एवं ज्ञानं च योगं च तीर्थं चैव युधिष्ठिर बहुक्लेशेन युज्यं
ते तु तो यांति परां गतिं प्रयागस्मरणात् लोकः स्वर्गलोकं च गच्छति इति श्रीपद्मपुराणे स्वर्गा
दि खंडे प्रयागमाहात्म्ये सप्तचत्वारिंशोध्यायः ४७ युधिष्ठिर उवाच कथाः सर्वास्त्वया
२२१ प्रोक्ताः प्रयागस्य महामुने एवं मे सर्वमाख्याहि यथा च मम तारयेत् मार्कंडेय उवाच शृणु
राजन् प्रवक्ष्यामि प्रोक्तं सर्वमिदं जगत् ब्रह्मा विष्णुस्तथेशानो देवताप्रभवः स्वयं ब्रह्मा सृज
ति भूतानि स्थावरं जंगमं च यत् तान्येतानि परे लोके विष्णुः पालयति प्रजाः कल्पांते तत्समग्रं हि रु
द्रः संहरते जगत् न ददाति च ना ध्येति न कदाचिद्विनश्यति ईश्वरः सर्वभूतानां यः पश्यति स पश्य
ति उत्तरेण प्रतिष्ठानाद्विदानी ब्रह्मा तिष्ठति महेश्वरो वटो भूत्वा तिष्ठेत परमेश्वरः ततो देवाः स
गंधर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः रक्षंति परमं नित्यं पापकर्मपरायणान् येत चान्ये च तिष्ठंति तेयां १९९

२४

नियेषांमध्ये तु जाह्नवी प्रयागाद भिनिष्क्रांता सर्वतीर्थपुरस्कृता तपनस्यात्मजा देवी त्रिषु लोके
षु लोकेषु लोकेषु विश्रुता गंगा यामुनयोः सार्द्धं संस्थिता लोकभाविनी गंगायमुनयोर्मध्ये पृ
थिव्यां जघनं स्मृतं प्रयागं राजशार्दूल कलां नार्हति षोडशीं तिस्रः कोट्योर्द्ध कोटी च तीर्थ
नां वायुरब्रवीत् दिवि भुव्यंतरिक्षे च तत्सर्वं जाह्नवी स्मृता प्रयागं समधिष्ठानं कंबलाश्वतरा
वुभौ भोगवत्यथ या चैषा वेदिरेषा प्रजापतेः तत्र देवाश्च यज्ञाश्च मूर्तिमंतो युधिष्ठिर प्रजयंति प्रयागं ते
ऋषयश्च तपोधनाः यजंते क्रतुभिर्देवास्तथा चक्रधरा नृपाः ततः पुण्यतमो नास्ति त्रिषु लोकेषु भा
रत प्रभावात्सर्वतीर्थेभ्यः प्रभवत्यधिकं विभो दश तीर्थसहस्राणि तिस्रः कोट्यस्तथापरे तत्र गंगा
महाभागा स देशस्तत्तपोवनं सिद्धक्षेत्रं तु तज्ज्ञेयं गंगातीरसमाश्रितं इति सत्यं द्वि जातीनां साधू
नामात्मजस्य वा सुहृदां च जपेत्कर्णे शिष्यस्यानुगतस्य वा इदं धन्यमिदं स्वर्ग्यमिदं सत्यमिदं
सुखं इदं पुण्यमिदं रम्यं पावनं धर्ममुत्तमं महर्षीणामिदं गुह्यं सर्वपापप्रणाशनं अत्राधीत्य
च द्विजोऽध्यानं निर्मलत्वमवाप्नुयात् यश्चेदं शृणुयान्नित्यं तीर्थं पुण्यं सदा शुचिः जातिस्मरत्वं लभ

२५.७. गुरुदेवांश्चतर्पयन्त्वासदेवोपितेनैवनारदेनाभ्यागतस्तदापांडवैःसहितःसर्वैःअज्यमा
१२. नःसुमाधवःकृष्णेनसहिताःसर्वेपुनरेवमहात्मनास्त्वभिषिक्तःस्वराज्येपुत्रधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः
एतस्मिन्नंतरेचैवमार्कंडेयोमहात्मवान्ततःस्वस्तीतिचोक्त्वावेदगा।दाश्रममागतः
युधिष्ठिरोपिधर्मात्माभ्रातृभिःसहितस्तथामहादानंततोदत्वाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः
120 यस्त्विदंकल्यमुत्थायपठतेवाशृणोतिवामुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति
वासुदेवउवाचममवाक्यंतुकर्तव्यंतवस्नेहाद्ब्रवीम्यहंनित्यंयत्तरतोभूत्वाप्रयागे
विगतज्वरःप्रयागंसंस्मरन्नित्यंसहास्माभिर्युधिष्ठिरस्वयंप्राप्स्यसिराजेंद्रस्वर्गलो
कंतुशाश्वतंप्रयागमनुगच्छेद्वावसतेवापियोनरःसर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकंच
गच्छतिप्रतिग्रहादुपावृत्तःसंतुष्टोनियतःशुचिःअहंकारनिवृत्तश्चसतीर्थफलम

तिपरमांगतिंयुधिष्ठिरउवाचश्रुत्वाहमेयथातत्त्वंयथैषातिष्ठतेश्रुतिःकेनवाकारणेनै
वतिष्ठतिलोकसंमताःमार्कंडेयउवाचप्रयागेनिवसंत्येतेब्रह्मविष्णुमहेश्वराःकारणं
तुप्रवक्ष्यामिश्रृणुतत्त्वंयुधिष्ठिरपंचयोजनविस्तीर्णंप्रयागस्यतुमंडलंतिष्ठंतिरक्षणार्था
१ यपापकर्मनिवारणाःतस्मिन्कृत्वास्वकंपापंनरकेपतितास्युतेएवंब्रह्माश्चविष्णुश्चप्र
यागेसमहेश्वरसप्तद्वीपासमुद्राश्चपर्वताश्चमहीतलेतिष्ठंतिध्रियमाणाश्चयावदाहूतसं
प्लवंयेचान्येबहवःसर्वेतिष्ठंतिचयुधिष्ठिरपृथिव्यांस्थानमारभ्यनिर्मितंदैवतैस्त्रिभिःप्रजा
पतेरिदंक्षेत्रंप्रयागमितिविश्रुतंएतत्पुण्यपवित्रंचप्रयागंतुयुधिष्ठिरस्वराज्यंकुरुराजे
न्द्रभ्रातृभिःसहितोभवइतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेप्रयागमाहात्म्येऽष्टचत्वारिंशो
ध्यायः सूतउवाचभ्रातृभिःसहितासर्वेपांडवाधर्मनिश्चयाःब्राह्मणेभ्योनमस्कृत्य

१६ प.पु. षां किल कृते वैकं कर्म केन च लभ्यते एतन्नो ब्रूहि सर्वज्ञ कर्मैवं यदि वर्त्तते सूत उवाच कर्मयोगः
१२१ किल प्रोक्तो वर्णानां द्विजपुंगवाः नानाविधो महाभाग तत्र चैकं विशिष्यते हरिभक्तिः कृता ये
न मनसा वचसा गिरा जितं तेन जितं तेन जितं तेन जितं मेव न संशयः हरिरेव समाराध्यः सर्व
ष्वरे देवेश्वरः हरिनाममहामंत्रैर्नश्येत्पापपिशाचकं हरेः प्रदक्षिणं कृत्वा सकृदप्यमला।
शयाः सर्वतीर्थसमाप्लावं लभंते पन्नसंशयः प्रतिमां च हरेर्दृष्ट्वा सर्वतीर्थफलं लभेत् वि
१२१ ष्णुनाम परं जप्त्वा सर्वमंत्रफलं लभेत् विष्णुप्रसादं तुलसीमाघ्राय द्विजसत्तमाः प्रचंडं विक
रालं च यमस्यास्यं न पश्यति सकृत्प्रणामी कृष्णस्य मातुस्तन्यं पिबेन्न हि हरिपादमनो येष
षां तेभ्यो नित्यं नमो नमः पुक्कसः श्वपचो वान्ये म्लेच्छजातयः तेपि वंद्याः महाभागा हरिपा
दैकसेवकाः किं पुनर्ब्राह्मणाः पुण्या भक्त्या राजर्षयस्तथा हरौ भक्तिं विधायैव गर्भवासं न १२

पिबेत्

भुंक्तेअक्रोधनश्चराजेंद्रसत्यवादीदृढव्रतः आत्मोपमश्चभूतेषुसतीर्थफलमश्नुते ऋषि
भिः क्रतवः प्रोक्तादेवैश्चापियथाक्रमं नहिशक्यादरिद्रेणयज्ञाः प्राप्तुंमहामते बहूपकर
णायज्ञोनानासंभारसंभृतः प्राप्यतेविविधैरर्थैःसमृद्धैर्वानरैः क्वचित् योदरिद्रैरपिविधि
ः शक्यः प्राप्तुंनरेश्वरः ततोयत्फलैः पुण्यैस्तन्निबोधजनेश्वर ऋषीणांपरमंगुह्यमिदं
भरतसत्तमतीर्थाभिगमनंपुण्यंयज्ञैरपिविशिष्यते दशकोटिसहस्राणित्रिंशत्कोट्यस्त
थापरेमाघमासेतुगंगायांगमिष्यतिनरर्षभस्वस्थोभवमहाराजभुक्त्वाराज्यमकंटकं पु
नईक्ष्यसिराजेंद्रयजमानोविशेषतः इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेप्रयागमाहात्म्यना
मएकोनपंचाशत्तमोध्यायः ४९ ऋषयऊचुः भवताकथितंसर्वंयत्किंचित्पृष्टमेव
चइदानीमपिपृच्छामिएकंवदमहामतेएतेषांखलुतीर्थानांसेवनाद्यत्फलंभवेत्तत्सर्वं

आत्मनोप्यधिकांशक्तिं स्थापयामासुव्रताः अत्रयेविवदंतेवै

१.१. हरेर्वैदेवतांतरंतेयांतिनरकानघोराननंतांस्तुगणयेद्धरिः मूर्खंवापंडितंवापिब्राह्मणंकेशवप्रियंस्व
२१३२ पाकंवामोचयत्तिनारायणः पंस्त्वैप्रभुः नारायणात्परोनास्तिपापराशिदवानलः कृत्वापिपातकं
घोरंकृष्णनाम्ना विमुच्यते स्वयंनारायणोदेवः स्वना[illegible]निजयतांगतः आपामलघुदर्पूनातफलातं
गौरवाच्चापितेयांतिनरकंचवक्रतस्माद्धरेर्भक्तिमान्स्याद्धरिनामपरायणः पूजकःपछत्तारश्चोन्नामिनंच
च्यासिप्रभुः हरिनाममहावज्रंपापपर्वतदारणे तस्यपादौनसफलौ नदर्थंगतिशालिनौ तावेवधन्यावा
स्व्पातौतुपूजाकरौकरौ उत्तमांगमुत्तमांगंतद्धरेर्ननम्रमेवयत् साजिह्वायाहरिंस्तौतितन्मनस्तत्पदान
१२२ गंतानिलोमानिलोमानिचोच्यंतेयानिनत्वानामानिचोत्थितंकुर्वंतितच्चनेत्रावुयदच्युतप्रसंगतः अहोलो
कात्रतितरांदेवदोषेणवंचिताः नामोच्चारणमात्रेणमुक्तिदंनभजंतिवै वंचितास्तेचकलषाः स्त्री
णांसंगप्रसंगतः ~~नामोच्चारणमात्रेणमुक्तिदंनभजंतिवै~~ इतिपृष्ठतिचलोमानियेषांनकृष्णशब्द
नेत्तेमहर्षीस्त्वकृतात्मानःपुत्रपौत्रकादिविह्वलाः रुदंतिचजलामासेनंकृष्णोच्चारकीर्तनेजि १२२

२

पश्यतिहरेरग्रेस्वनैरुच्चैर्नृत्यंसतन्नामकृन्नरः पुनातिभुवनंविप्रागंगादिसलिलंयथादर्शना
त्तस्यस्पर्शनात्तस्यआलापादपिभक्तितः ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः हरेःप्रदक्षिणं
कुर्वन्नुच्चैस्तन्नामकृन्नरः करतालादिसंधानंसुस्वरंकलशब्दितंब्रह्महत्यादिकंपापंतेने द्वि
वकरतालितं हरिभक्तिकथामुक्तांरत्नापिकोमप्पशुपाश्वपःतस्यसंदर्शनादेवपूतोहिभ
विता नरः किंपुनस्तस्यपापायातामोक्षंकथंमुनिपुंगवाः तीर्थानांचपरंतीर्थंकृष्णनाममहर्षयः
यत्तीर्थीकुर्वन्तिजगतींगृहीतंकृष्णनामयैः तस्मान्मुनिवराःपुण्यंनातःपरतरंविदुः विष्णुप्रसा
दनिर्माल्यंभुक्त्वाधृत्वाचमस्तकेविष्णुरेवभवेन्मर्त्योयमशोकविनाशनः अर्चनीयोनमस्कार्योहरी
रेवनसंशयः येमहाविष्णुमव्यक्तंदेवंवापिमहेश्वरं एकीभावेनपश्यंतिनतेषांपुनरुद्भवः तस्माद
नादिनिधनंविष्णुमात्मानमव्ययंहरिंचैकंप्रपश्यध्वंपूजयध्वंतथैवहि येनान्यथात्प्रपश्यंति

चैवमनुराहः प्रजापतिः सर्वं वा पिहरं ... समाहितापितो

ऽ घम १

प॰ प॰ एवं तां परपंप्रग संगदत्तो ममकृतोपनयनो वेदान् अधीयीत द्विजोत्तमो गर्भाष्टमे चाब्दे स्वसू

१२२ त्रोक्तविधानतः दंडी च मेखली सूत्री कृष्णाजिनधरो मुनिः भिक्षाहारो गुरुहितो वीक्ष्यमा

णो गुरोर्मुखं कर्पासमुपवीतार्थं निर्मितं ब्रह्मणा पुरा ब्राह्मणानां त्रिवृत्सूत्रं कौशं वाथ स्वभे

व वा सदोपवीती चैव स्यात्सदा बद्धशिखो द्विजः अन्यथा यत्कृतं कर्म तद्भवत्ययथाकृ

तं वसेद्विकृतं वासः कार्पासं वा कषायकं तदेव परिधानीयं शुक्लमच्छिद्रमुत्तमं उत्तरं तु स

23 माम्नातं वासः कृष्णाजिनं शुभं अभावे गावयमपि रौरवं वा विधीयते उद्धृत्य दक्षिणं बाहुं

सव्यबाहौ समर्पितं उपवीतं भवेन्नित्यं निवीतं कण्ठसज्जने सव्यबाहुं समुद्धृत्य दक्षिणे तु धृ

तं द्विजाः प्राचीनावीतमित्युक्तं पित्र्ये कर्मणि योजयेत् अग्न्यगारे गवां गोष्ठे होमे जप्ये तथै

व च स्वाध्याये भोजने नित्यं ब्राह्मणानां च सन्निधौ उपासने गुरूणां च संध्ययोः साधुसंगमे उ १२२

२०

राम

हां लब्ध्वापि लोकेस्मिन् कृष्णनाम जयेन्न हि लब्ध्वापि मुक्तिसोपानं हेलेवं च्युतिवंचितः तस्माद्याले
न वै विष्णुं कर्म्मयोगेन मानवः कर्मयोगार्च्चितो विष्णुः प्रसीदत्येव नान्यथा तीर्थादप्यधिकं तीर्थं वि
ष्णोर्भजनमुच्यते सर्वेषामेव तीर्थानां स्नानपानावगाहनैः यत्फलं लभते मर्त्यस्तत्फलं कृष्णसे
वनात् यजंते कर्म्मयोगेन धन्या एवं नरा हरिं तस्माद्भजध्वं मुनयः कृष्णं परममंगलं इति श्रीपद्म
पुराणे आदिखंडे पंचापंचमोध्यायः ५० ऋषय ऊचुः कर्मयोगः कथं सूत येन चाराधितो
हरिः प्रसीदति महाभाग वद नो वदतां वर १ योसौ नाभगवानीशः समाराध्यो मुमुक्षुभिः तदा हि।
खिललोकानां रक्षणं धर्मसंग्रहं तं कर्मयोगं वद नः सूत त्वं मर्त्यतारकः इति मे श्रुत्वा वै विश्वभव
दने व्यवस्थितः सूत उवाच एवमेव पुरा पृष्टो व्यासः सत्यवतीसुतः ऋषिभिरग्निसंकाशैः
स स्तानाह सत्यवक्ता व्यास उवाच शृणुध्वं मुनयः सर्वे वक्ष्यमाणार्थं प्रदर्शितं ऋषीणां प्र

तत्सनातनं कर्मयोगं ब्राह्मणानां [illegible] आम्नायसिद्धमखिलं [illegible]

१८

अत्र ऊर्ध्वपत्रे चा विश्रांतितमस्ति

१.१. द्यं पुष्पाणि समिधः पाद्यं गयतस्तदनुज्ञया भवत्सर्वं चरेद्भैक्ष्यमुपवीती द्विजोत्तमः भवन्मध्यं तु रा-
जन्यो वैश्यस्तु भवदुत्तरं मातरं वा स्वसारं वा मातुर्वा भगिनीं निजां भिक्षेत तां प्रथमं या चैनं न विमा-
१२८ नयेत् सजातीयगृहेष्वेव सार्ववर्णिकमेव वा भैक्ष्यस्य चरणं प्रोक्तं पतितादिविवर्जितं वेदय-
ज्ञैरहीनानां प्रशस्तानां स्वकर्मसु ब्रह्मचार्याहरेद्भैक्ष्यं गृहेभ्यः प्रयतोन्वहं गुरोः कुले न भि-
वं तनज्ञातिकुलबन्धुषु अलाभे त्वन्यगेहानां पूर्वं पूर्वं विवर्जयेत् सर्वं वापि चरेद्ग्राममपूर्वोक्तानाम-
मसंभवे नियम्य प्रयतो वाचं दिशस्त्वनवलोकयन् समाहृत्य तु भैक्ष्यान्नं यावदर्थममायया भुं- त्य
२२४ जीत प्रयतो नित्यं वाग्यतोऽनन्यमानसः भैक्षेण वर्तयेन्नित्यं नैकान्नादी भवेद्व्रती भैक्षेण व-
र्तिनो वृत्तिरुपवाससमा स्मृता पूजयेदशनं नित्यमद्याच्चैनमकुत्सयन् दृष्ट्वा [illegible]ष्येत्प्रसीदेच्च हृ
प्रतिनन्देच्च सर्वशः अनारोग्यमनायुष्यमस्वर्ग्यं चातिभोजनं अपुण्यं लोक[illegible]द्विष्टं तस्मा-
त्तत्परिवर्जयेत् प्राङ्मुखोऽन्नानि भुञ्जीत सूर्याभिमुख एव वा नाद्यादुदङ्मुखो नित्यं विधिरेष १२८

२१

पवीतीभवेन्नित्यंविधिरेषसनातनः मोंजीत्रिवृत्समाश्लक्ष्णाकार्याविप्रस्यमेखलामुंजाभावे
कुशेनाहुर्ग्रंथिनैकेनवात्रिभिः धारयेद्बैल्वपालाशौदंडौकेशांतिकौद्विजः यज्ञार्हवृक्षजंवा
प्यसौम्यमव्रणमेवच सायंप्रातर्द्विजः संध्यामुपासीतसमाहितः कामल्लोभाद्भयान्मोहात्त्य
क्त्वेनापतितोभवेत्अग्निकार्यंततः कुर्यात्सायंप्रातः प्रसन्नधीः स्नात्वासंतर्पयेद्देवानृष्य
षीन्पितृगणांस्तथा देवताभ्यर्चनंकुर्यात्पुष्पैःपत्रैर्वांबुभिः अभिवादनशीलस्यनित्यंवृ
३ द्धेषुधर्मतः असावहंभोनामेतिसम्यक्प्रणतिपूर्वकं आयुरारोग्यसिध्यर्थंतंद्वादिपरिवर्जितःआ
युष्मान्भवसौम्येतिवाच्योविप्रोभिवादने आकारश्चास्यनाम्नोंतेवाच्यःपूर्वाक्षरःप्लुतः।
योनवेत्त्यभिवादस्यविप्रः प्रत्यभिवादनं नाभिवाद्यःसविदुषायथाशूद्रस्तथैवसः आत्मन
सि स्तुपात्तिनाकार्यंपादग्रहणंगुरोः सव्येनसव्यःस्प्रष्टव्योदक्षिणेनतुदक्षिणः लौकिकं
वैदिकंवापितथाध्यात्मिकमेवच आददीतयतोज्ञानंतंपूर्वमभिवादयेत् सोदकंधारयेद्

२५.१. भ्यामननुज्ञातो धर्ममन्यं समाचरेत् वर्जयित्वा मुक्तिफलं नित्यं नैमित्तिकं तथा धर्मसारः समुद्दिष्टः प्रेत्या
नंतफल ॥ ऊर्द्ध्वः सम्यगाराध्य वक्तारं विसृष्टस्तदनुज्ञया प्राप्नोत्यो विद्याफलं भुंक्ते त्याचायद्यु
२२५ ते द्विविधो भ्रातरपित्स समं ज्येष्ठं मन्दोऽवमन्यते तेन दोषेण स प्रेत्य निरयं घोरं मृच्छति पुंसां वर्त्मनि
ष्ठेन पूज्यो भ्राता भर्ता च सर्वदा भ्रापि मातरि लोकेस्मिन् उपकाराद्धि गौरवं मातुलांश्च पितृव्यांश्च
श्वशुरान् ऋत्विजो गुरून् असावहमिति ब्रूयात् प्रत्युत्थाया भिवादयेत् अभिवाच्यो दीक्षितो नाम्ना
यवीयानपि यो भवेत् भो भवत्पूर्वकं त्वेनमभिभाषेत धर्मवित् अभिवाद्यश्च पूज्यश्च शिरसा मा
न्य एव च ब्राह्मणः क्षत्रियाद्यैश्च श्रीकामैः सादरं सदा नाभिवाद्याश्च विप्रेण क्षत्रियाद्याः कथंचन
ज्ञानकर्मवद्धश्रुता तत्याप्येते कदाचनः ब्राह्मणः सर्ववर्णानां स्वस्तिकुर्यादिति श्रुतिः सवर्णैन सव
र्णेन सवर्णानां कार्यमिवाभिवादनं गुरुः ... नां वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः पतिरेको गुरुः स्त्री
णां सर्वत्राभ्यागतो गुरुः विद्या कर्म वयो बन्धुर्वित्तं भवति पंचमं मानस्थानानि पंचाहुः पूर्वं पूर्वं गुरुतरात्
पंचानां त्रिषु वर्णेषु भूयांसि बलवंति च यत्र यः सोत्र मानार्हः शूद्रोऽपि दशमीं गतः पथा देयो ब्राह्मणा
पस्त्रियै राज्ञे विचक्षुषे वृद्धाय भारभुग्नाय रोगिणे दुर्बलाय च भिक्षामाहृत्य पिष्टान्नागारे भ्यः प्रयत्नो २२५

द्विजातीय

स्तथारंचैवविधानिचान्यानिनदैवार्थोकर्मसर्वत्रासुखानकुशलंपृच्छेत्तत्त्ववंधुमनामयंवै
श्यंदेमसमागम्यशूद्रमारोग्यमेवचउपाध्यायःपिताज्येष्ठोभ्राताचातातावभीतितःमातुलःश्वसुर
श्चैवमातामहपितामहौवर्णज्येष्ठःपितृव्यश्चपुंसोत्रगुरवःस्मृताःमातामातामहीगुर्वीपितुर्मा
तुश्चसोदराश्वश्रूःपितामहीज्येष्ठाधात्रीचगुरवःस्त्रियःइत्युक्तोगुरुवर्गायंमातृतःपितृतोद्वि
जाः अनुवर्तनमेतेषांमनोवाक्कायकर्मभिःगुरून्दृष्ट्वासमुत्तिष्ठेदभिवाद्यकृतांजलिःनैतैरुप।
विशेत्सार्द्धंविवदेन्नात्मकारणात्जीवितार्थमपिद्वेषाद्गुरुभिर्नैवभाषणंउदितोपिगुणैरन्यैर्गुरु
त्य द्वेषीपत।धःगुरूणामपिसर्वेषांपंचपूज्याविशेषतःतेषामाद्यास्त्रयःश्रेष्ठास्तेषांमातासुपूजिता
योभावयतियास्तेयेनविद्योपदिश्यतेज्येष्ठोभ्राताचभर्ताचपंचैतेगुरवःस्मृताःआत्मनःसर्वयत्ने
नयप्राणत्यागे: नवापुनःप्रजनीमाविशेषेणपंचैतेभ्यस्त्रिभिष्टुतायावत्पिताचसुप्रीतोस्यात्तापुत्रस्तुगो
र्यदिसपुत्रं पि: त्रःसकलंधर्मंप्राप्नुयात्तेनकर्मणानास्तिमातासमंदैवंनास्तिमातृसमोगुरुःतयोःप्रत्यु
पकारोपिनकथंचनविद्यतेतयोर्नित्यंप्रियंकुर्यात्कर्मणामनसागिरानता

प० क्रोधी चाचमेद्बुधः नचैववर्षधाराभिर्नतिष्ठन्नरुद्धतोदकैः नैकहस्तार्पितजलैर्विनासूत्रे
२१ १२६ णवापुनः नपादुकासनस्थोवावहिर्जानुरथापिवान जल्पन्नहसन्प्रेक्षन्नशयानःप्रतन्न
चनचैवांगुलिभिःसर्वैनकुर्यान्नान्यमानसः नवर्णरसदुष्टाभिर्नचैवप्रदरोदकैः नापाणि
भिक्षुताभिर्वान्तैर्वहिर्गंधरसवचाहृद्गाभिःपूयतेविप्रःकंठ्याभिःक्षत्रियःशुचिःप्राशि
ताभिस्तथावैश्यः स्त्रीशूद्रौस्पर्शतोन्ततः अंगुष्ठमूलान्तरतोरेखायांब्राह्मममुच्यते अंगुष्ठदेशि
न्योपित्र्यांतीर्थमुच्यते कनिष्ठामूलतः पश्चात्प्राजापत्यंप्रचक्षते अंगुल्यग्रंस्मृतंदैवंतद्देवार्षंप्रकी
126 र्तितंमूलेनदैवमार्षंस्यादाग्नेयंमध्यतःस्मृतं तदेवसौमिकंतीर्थमेतज्ज्ञात्वानमुह्यति ब्राह्मेनैवतुती
र्थेनद्विजोनित्यमुपस्पृशेत् कायेनवाथदैवेननतुपित्र्येणवैद्विजाः त्रिःप्राश्नीयादपःपूर्वंब्राह्मणःप्र
यतस्ततः तर्जन्यंगुष्ठयोगेनस्पृशेन्नासापुटद्वयं कनिष्ठांगुष्ठयोगेनश्रवणौसमुपस्पृशेत् सर्वासामथ
योगेनस्पृशे[illegible]हृत्तलेनवास्कंधौद्वेशिरस्तलद्वयं अंगुष्ठेनाथवाहुद्वयं त्रिःप्राश्नीयाद्यदंभस्तत्प्री १२६
तास्तेनास्यदेवताः ब्रह्माविष्णुर्महेशश्च भवंतीत्यनुशुश्रुमः गंगाचयमुनाचैवप्री रेस

ऽभयोस्तद्वदाचांतोप्याचमेत्पुनः चांडालम्लेच्छसंभाषे स्त्रीशूद्रोच्छिष्टभाषणे उच्छिष्टं पु ५

सनातनः प्रक्षाल्य पाणी पादौ च भुंजानो द्विरुपस्पृशेत् शुद्धे देशे समासीनो भुक्त्वा च द्विरुपस्पृशे
त् इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे एकपंचाशोऽध्यायः ५१ व्यास उवाच भुक्त्वा पीत्वा च सु
प्त्वा च स्नात्वा रथ्यापसर्पणे ओष्ठावलोमकौ स्पृष्ट्वा वासोऽपि परिधाय च रेतोमूत्रपुरीषाणा
मुत्सर्गेऽनृतभाषणे निष्ठीव्याऽध्ययनारंभे काशश्वासागमे तथा चत्वरं वा श्मसानं वा समाक्रम्य
द्विजोत्तमः संध्ययोरु षं स्पृष्ट्वा भोज्यं चापि तथाविधं आचमेदश्रुपाते वा लोहितस्य तथैव च
भोजने संध्ययोः स्नात्वा कृत्वा मूत्रपुरीषयोः आगतो वाचमेत्सुप्त्वा सकृत्सकृदथान्यतः
अग्नेर्गवामथालंभे स्पृष्ट्वाप्रयतमेव वा स्त्रीणामथात्मसंस्पर्शे नीवीं वा परिधाय च उपस्पृ
शेज्जलं वार्द्रतृणं वा भूमिमेव वा केशानां चात्मनः स्पर्शे वाससा स्खलितस्य च अनुष्णाभिर
फेनाभिरद्भिरभिश्च धर्मतः शौचेप्सुः सर्वदाचामेदासीनः प्रागुदङ्मुखः शिरः प्रावृत्य कं
ठं वा मुक्तकेशशिखोऽपि वा अकृत्वा पादयोः शौचमाचांतोऽप्यशुचिर्भवेत् सोपानत्को जलस्थो वा नो

पानको १

शिरः कुर्याद्विना वस्त्रमविज्ञातेन घाथा कूपनदी गोष्ठ चैत्यांभः पथिभस्मसु अग्नौ चैव ... १

९१ ष्ठेः पत्रैर्लोष्टैस्तृणैर्न वा प्रावृत्य चैव श्मशाने च विशेषेण नैव समाचरेत् न गोमयेन कृष्टे वा महावृक्षे
१२ १२७ ऽथ शाद्वले न तिष्ठन्न च सवासा न च पर्वतमुंडे लेन जीर्णे देवापतनेन वल्मीके कदाचन न ससत्वे
षु गर्तेषु न गच्छन्न समाचरेत् तुषांगारकपालेषु राजमार्गे तथैव च न क्षेत्रे न विले वापि न तीर्थे न
चतुःपथे नोदपानेऽपां समीपे वा नोषरे न गराग्नेर्न सोपानत्पादुको वा दते त्रैवानांतरिक्षके न चै
वाभिमुखः स्त्रीणां गुरुब्राह्मणयोर्गवां न देव देवालययोरपामपि कदाचन न ज्योतींषि निरीक्ष
न्वा नान वा प्रतिमुखो थ तान् प्रत्यादित्यं प्रत्यनलं प्रतिसोमं तथैव च आहृत्य मृत्तिकां कूला
127 ल्लेपगंधापकर्षणात् कुर्यादतंद्रितः शौचं विशुद्धैरुद्धृतोदकैः नाहरेन्मृत्तिकां विप्रः पांशुलां न
सकर्दमां न मार्गे नोषराद्देशाच्छौचाशिष्टां परस्य च न देवायतनात्कूपात् ग्रामान्न च जलात्तथा उ
पस्पृशेत् ततो नित्यं पूर्वोक्तेन विधानतः इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे द्विपंचाशत्तमोध्यायः ५२
२ व्यास उवाच एवं दंडादिभिर्युक्तः शौचाचार समन्वितः आहूतो ध्ययनं कुर्याद्वीक्षमाणो गु १२७

१ ९· येतेपरिमार्जनात्संस्पर्शयो [illegible] ी लोचनयोः प्रीयेतेप्राप्तिभास्करौनासत्यदस्रौप्रीयेतेम्नप्रोन्नासा
१२० पुटद्वयंकर्णयोः स्पर्शयोस्तद्वत्मीयेतेचानिलानलौ मूस्पर्शे हृदयेचास्यप्रीयंतेसर्वदेवताः मूर्द्धि।
संस्पर्शनादेकः प्रीतः सपुरुषोभवेत्रनोच्छिष्टं कुर्वंतेविप्रविप्रुषोंगलग्नतियाः दंतवद्दंतलग्ने
षुजिह्वास्पर्शेशुचिर्भवेत्स्पृष्टाविदवः पादौयस्याचमयतःपरान्भूमिष्टास्तेसमास्तेयानतैरप्रयतप नः५
तोभवेत्मधुपर्केचसोमेचताम्बूलस्यचभक्षणेफलमूलेचेक्षुदंडेनदोषंप्राहवैमनुः प्रचरन्ना
न्नपानेषुद्रव्यहस्तोभवेन्नरः भूमौनिक्षिप्यतद्द्रव्यमाचम्याभ्युक्षयेत्ततस्तेजसंवैसमादायपदु।
च्छिष्टोभवेद्द्विजः भूमौनिक्षिप्यतद्द्रव्यमाचम्यातेदयेत्तु तत्र यधद्रव्यसमादायभवेदुच्छिषणान्वि
तः अनिधायैवतद्द्रव्यमाचांतः शुचितामियात् वस्त्रादिषुविकल्पः स्यात्तत्संस्पृश्याचमेदि
हअरण्येनिर्जनेरात्रौचोरव्याघ्राकुलेपथिकृत्वामूत्रपुरीषंवाद्रव्यहस्तोनदुष्यतिनिधायदक्षि
णेकर्णेब्रह्मसूत्रमुदङ्मुखः अह्निकुर्यात्शकृन्मूत्रंरात्रौचेद्दक्षिणामुखः अंतर्धायमहींका

३

३३

५-५ लाफलककेषु च जितेंद्रियः स्यात्ततं वश्यात्माक्रोधनः शुचिः प्रयुंजीत सदा वाचं मधुरां हितकारि-
१२८ णीं गंधमाल्यं रसं कन्यां शुक्तं प्राणिविहिंसनं अभ्यंजनांजने मर्द छत्रधारणमेव च कामं लोभं भयं
निद्रां गीतं वादित्रं नर्तनं न आतर्जनं परीवादं स्त्रीप्रेक्षालंभनं तथा परोपघातं पैशुन्यं प्रयत्नेन विवर्जये।
तउदकुंभसुमनसो गोशकृन्मृत्तिकाः कुशान् आहरेद्यावदर्थानि भैक्ष्यं चाहरहश्चरेत् घृतं च
लवणांसं चैव वर्ज्यं पर्युषितं च यत् अनित्यदर्शी सततं भवेद्गीतादिनिस्पृहः नादित्यं वै समीहेत ना
228 चरेद्दंतधावनं एकांतमशुचिस्त्रीभिः शूद्राद्यैरभिभाषणं गुरुच्छिष्टं भेषजार्थं प्रयुंजीत न का
ना मनः मलापकर्षणं स्नानं नाचरेद्धि कदाचन न कुर्यान्मानसं विप्रो गुरोस्त्यागे कथंचन मोहाद्वा
यदि वा लोभात्त्यक्ते न पतितो भवेत् लौकिकं वैदिकं चापि तथाध्यात्मिकमेव वा आददीत य
तो ज्ञानं तं न गुह्येत्कदाचन गुरोरप्यवलिप्तस्य कार्याकार्यमजानतः उत्पथप्रतिपन्नस्य मनुस्त्या
गमब्रवीत् विद्यागुरुष्वेतदेवं नित्यावृत्तिः स्वयोनिषु गुरुपुत्रेषु दारेषु गुरोश्चैव स्वबंधुषु बालः समा
नयन् मान्या न शिष्यो वा यज्ञकर्मणि चाध्यापयन् गुरोः सूनुर्गुरुवन्मानमर्हति उत्सादनं च गा १२८

रोर्मुखं नित्यमुद्यतपाणिः सात्माध्वाचारः सुसंयतः आस्यतामिति चोक्तः सन्नासीताभिमुखं गुरोः प्र
तिश्रवणसंभाषे शयानो न समाचरेत् आसीनो न च भुंजानो न तिष्ठन्न पराङ्मुखः नीचैः शय्यासनं चास्य
सर्वदा गुरुसन्निधौ गुरोस्तु चक्षुर्विषये न यथेष्टासनो भवेत् नोदाहरेदस्य नाम परोक्षमपि केवलं न वातस्या
नुकुर्वीत गतिभाषणचेष्टितं गुरोर्यत्र परीवादो निंदा चापि प्रवर्तते कर्णौ तत्र पिधातव्यौ गंतव्यं वा त
तोन्यतः दूरस्थो नार्चयेदेनं न क्रुद्धो नान्तिके स्त्रियः न चैवास्योत्तरं ब्रूयात्स्थितो नासीत संन्निधौ उ
दकुंभं पुष्पसमिधोस्याहरेत्सद्मामार्जनं नित्यमङ्गानां सदा हि चैव समाचरेत् नास्य निर्माल्यशयनं पा
दुकोपानहावपि आक्रामेदासनं चास्य छायादीन्वा कदाचन साधयेद्दंतकाष्ठादि लब्धं चास्मै
निवेदयेत् अनापृच्छ्य न गंतव्यं भवेत्प्रियहिते रतः न पादौ सारयेदस्य सन्निधाने कदाचन साधयेद्दंतं
जृंभितं हसितं चैव कंठप्रावरणं तथा वर्जयेत्सन्निधौ नित्यमङ्गस्फोटनमेव च यथाकालमधीयीत
यावन्न विमना गुरुः आसीनो धो गुरोः पार्श्वे सेवां च सुसमाहितः आसने शयने पाने नैव तिष्ठेत्कदाचन
धावन्तमनुधावेत्तं गच्छन्तमनुगच्छति गोश्वोष्ट्रयानप्रासादस्तथा धोविष्टरेषु च आसीत गुरुणा सार्द्धं शि

३५ प.पु. स्वःउपसंगृह्यतत्पादौवीक्षमाणोगुरोर्मुखंअधीष्वभोइतिब्रूयाद्विरामोऽस्त्वितिचारभेत्प्राक्कूलानप
१२८ र्युपासीनःपवित्रैश्चैवपावितःप्राणायामैस्त्रिभिःपूतस्ततओंकारमर्हतिब्राह्मणःप्रणवंकुर्यादन्तेपि
विधिवद्द्विजःकुर्यादध्यापनंनित्यंसब्रह्मांजलिपूर्वतःसर्वेषामेवभूतानांवेदश्चक्षुःसनातनःअधी
यीताप्ययनंनित्यंब्रह्मास्यद्वीपतेन्यथात्वधीयिरोनित्यंपाचाकृत्यासदेवतःप्रीणातितर्पयन्कालिका
मैःस्तोःसदेवताःपर्जन्यधीतेनिपतंयस्मात्प्रीणातिदेवताःसामान्यधीतेप्रीणातिघृताहुतिभिरन्व
हंअथर्वांगिरसोनित्यंमध्वाप्रीणातिदेवताःधर्मांगानिपुराणानियस्तेस्तर्पयंतेसुरान्प्रातश्चसा
यंप्रयतोनैत्यकंविधिमाश्रितःगायत्रीमप्यधीयीतगत्वारण्यंसमाहितःसहस्रपरमांदेवींशतम
१२२ ध्यांदशावरांगायत्रींवैजपेन्नित्यंजपयतःप्रकीर्तितःगायत्रीचैववेदांश्चतुलयातोलयत्प्रभुः
एकतश्चतुरोवेदान्गायत्रींचतथैकतःओंकारमादितःकृत्वाव्याहृतीस्तदनंतरंततोधीयीत
सावित्रीमेकाग्रःश्रद्धयान्वितःपुराकल्पेसमुत्पन्नाभूर्भुवःस्वःसनातनाःमहाव्याहृतयस्तिस्रः
सर्वाशुभनिवर्हणाःप्रधानंपुरुषःकालोविष्णुर्ब्रह्ममहेश्वराःसत्त्वंरजस्तमस्तिस्रःक्रमाद्व्याहृ

६८
गा.

त्राणां स्नायनोच्छिष्टभोजनेन कुर्याद्गुरुपुत्रस्य पादयोः शौचमेव च गुरुवत्प्रतिपूज्याश्च सवर्णा गुरु
योषितः असवर्णास्तु संपूज्याः प्रत्युत्थानाभिवादनैः अभ्यंजनं स्नापनं च गात्रोत्सादनमेव च गुरुपत्न्या
न कार्याणि केशानां च प्रसाधनं गुरुपत्नी तु युवतीर्नाभिवाद्येह पादयोः कुर्वीत वंदनं भूम्यामसावहमिति
ब्रुवन् विप्रोष्य पादग्रहणमन्वहं चाभिवादनं गुरुदारेषु कुर्वीत सतां धर्ममनुस्मरन् मातृष्वसा मातुलानी
श्वश्रूश्चाथ पितृष्वसा संपूज्या गुरुपत्नीवत्समास्ता गुरुभार्यया भ्रातुर्भार्योपसंग्राह्या सवर्णाहन्यपि वि
प्रोष्य तूपसंग्राह्या ज्ञातिसंबंधियोषितः पितुर्भगिन्यां मातुश्च ज्यायस्यां च स्वसर्यपि मातृवद्वृत्तिमाति
~~योषितः पितुर्भगिन्यां मातुश्च ज्यायस्यां च स्वसर्यपि मातृवद्~~ ष्ठेन्माता ताभ्यो गरीयसी एवमाचारसंपन्न
मात्मवंतमदांभिकं वेदमध्यापयेदब्दं पुराणांगानि नित्यशः संवत्सरोषिते शिष्ये गुरुर्ज्ञानमनिर्दिश
न् हरते दुष्कृतं तस्य शिष्यस्य वसतो गुरुः आचार्यपुत्रः शुश्रूषुर्ज्ञानदो धार्मिकः शुचिः शक्तोन्नदो
ऽर्थदः साधुरध्याप्या दश धार्मिकः कृतज्ञश्चानद्रोही मेधावी गुरुकृन्नरः आप्तः प्रियोथ विधिवत्
षडध्याप्या द्विजातयः एतेषु ब्रह्मणो दानमन्यत्र तु यथोचितान् आचम्य संयतो नित्यमधीयीत उदङ्मु

१५ गोदेवाः

९.१ दिवानित्यानध्यायएवस्याद्ग्रामेषुचैवधर्म्मनैपुणएपकामानांपत्तिगंधेननित्यशः॥ श्रंतःपुरगतेग्रामेहृ
३३ षलस्यचसन्निधौ॥ अनध्यायोहघमानेसमयेजनदूस्यचउदके चाप्यर्द्धरात्रे चविण्मूत्रेचविसर्जयेत्
उच्छिष्टश्राद्धभक्तेवमनसाषिनचिंतयेत्प्रतिगृह्य द्विजोविद्वानेकोद्दिष्टस्यकेतनम्॥ त्र्यहंनकार
राहा येद्ब्रह्मराजोराहोश्चसूतकेपावदेकान्तनिष्ठःस्यात्तस्नेहलोपश्चवर्त्तिष्ठत्ति विप्रस्यविदुषोदेगेहेत्तावद्ब्रह्म
नकीर्त्तयेत्॥ प्रापानःप्रोदयाद्भ्रक्त्वाचैवावमिकथकानाधीयीत॥ मिथंजग्ध्वाश्रुत्वासन्नादमेव
चनीहारेवाणाशब्देचसंध्ययोरुभयोरपि॥ अमावास्याचतुर्द्दश्योःपौर्णमास्यष्टमीषुच॥ उपाकर्मणि
230 चोत्सर्गेत्रिरात्रंक्षपणंस्मृतं॥ अष्टकासुत्वहोरात्रंमहितासुचरात्रिषुमार्गशीर्षेतथापौषेमाघमा
सेतथैवच॥ तिस्रोष्टकाःसमाख्याताःकृष्णपक्षेषुसूरिभिः॥ श्लेष्मातकस्यपाशाल्मलेर्मधुकस्यच का५
कदाचिदपिनाध्येयंकोविदारकपित्थयोः॥ समानविद्येचमृतेतथाचब्रह्मचारिणि॥ आचार्येसंस्थि
तेचापित्रिरात्रंक्षपणंस्मृतं॥ छिद्राण्येतानिविप्राणामनध्यायाःप्रकीर्त्तिताः॥ हिंसंतिराक्षसास्तेषु॥ रु
तस्मादेतान्विवर्जयेत्॥ नैत्यकेनास्त्यनध्यायःसंध्योपासनएवच॥ उपाकर्म्मणिकर्मांतेहोममध्ये
तथैवच॥ एकामृचमथैकंवायजुःसामानिवापुनः॥ अष्टकाद्यास्त्वधीयीतमारुतेचातिधावति॥ १३

तयस्तथाः ॐकारस्तत्परंब्रह्मसावित्रीस्यात्तदक्षरं एषमंत्रोमहायोगसारात्सारउदाहृतः योऽधीतेऽह
न्यहन्येतांगायत्रींवेदमातरं विज्ञायार्थंब्रह्मचारीसयाति परमांगतिं गायत्रीदेवजननीगायत्री।
लोकपावनीगायत्र्यानः परंजाप्यमेतद्विज्ञायमुच्यते श्रावण्यांतुमासस्यपौर्णमास्यांद्विजोत्तमाः आ
षाढ्यांतुप्रोष्ठपद्यांवाप्युपाकरणंस्मृतं उत्सृज्यग्राममनग्नमासान्विप्रोऽर्द्धपंचमान् अधीयीत शु
चौदेशेब्रह्मचारीसमाहितः पुष्येतुछंदसांकुर्याद्बहिरुत्सर्जनंद्विजः माघशुक्लस्यवाप्राप्ते पू
र्वाह्णेप्रथमेऽहनि छंदःसूर्द्धमथोभ्यसेच्छुक्लपक्षेतुवैद्विजः वेदांगानिपुराणानिकृष्णपक्षेषुमा।
नवाः ज्योनित्यमनध्यायानधीयानोविवर्जयेत् अध्यापनंचकुर्वाणोऽभ्यस्यन्नपिप्रयत्नतः क
र्णश्रवेऽनिलेरात्रौदिवापांसुसमूहने विद्युत्स्तनितवर्षेषुमहोल्कानांचसंप्लवे आकालिक
मनध्यायमेतेष्वाहप्रजापतिः एतानभ्युदितान्विद्याद्यदाप्रादुष्कृताग्निषु तदाविद्यादनध्याय
मनृतौचाभ्रदर्शने निर्घातेभूमिचलनेज्योतिषांचोपसर्जने एतानाकालिकान्विद्यादनध्याया
नृतावपिप्रादुष्कृतेष्वग्निषु विद्युत्स्तनितनिःस्वने सज्योतिःस्यादनध्यायः शेषेरात्रौयथा

१·७ ततदन — ज्ञया तीर्णव्रतो यथोक्तमाप्नुयात्फलं स्नातुमर्हति वैणवीं धारयेद्यष्टिमन्तर्वासं स तत्त्वो
१३१ चरं यरा। ज्ञोपवीतं हितयं सोदकं च कमंडलं छत्रं चोष्णीषममलं पादुके चाप्युपानहौ रौक्मे
च कुंडले धार्ये कृत्तकेशनखः शुचिः अन्यत्र कांचनाद्विप्रो न रक्तं विभृयात्स्रजं शु
क्लांबरधरो नित्यं सुगंधः प्रियदर्शनः न जीर्णमलवद्वासा भवेद्वै विभवे सति न रक्तमुल्बणं
चान्यधृतं वासो न कुंडलं नोपानहौ स्रजं चाथ याज्ञ के च प्रयोजयेत् उपवीतमलंकारं दर्शयत् क
231 ष्णाजिनं नापसव्यं परिदध्याद्वासो न विकृतं वसेत् आहरेद्विधिवद्दारान्सदृशानात्मनः शुभा
न्रूपलक्षणसंयुक्तान्योनिदोषविवर्जितान् अपितृगोत्रजमवाममन्यमानुषगोत्रजात्
हरेद्ब्राह्मणो भार्यां शीलशौचसमन्विताम् ऋतुकालाभिगामी स्याद्यावत्पुत्रोभिजायते व
र्जयेत्प्रतिषिद्धानि प्रयत्नेन दिनानि तु षष्ठ्यष्टमीपंचदशीद्वादशीं च चतुर्दशी
ब्रह्मचारी भवेन्नित्यं तद्वज्जन्मत्रयाहनि आदधीत विवाहाग्निं जुहुयाज्जात

१३१

नध्यायस्तु नां गेषु नेतिहासपुराणयोः नधर्मशास्त्रेष्वन्येषु सर्वाण्येतानि वर्जयेत् एषधर्मः समा
सेन कीर्त्तितो ब्रह्मचारिणः ब्रह्मणाभिहतः पूर्वमृषीणां भावितात्मनां योन्यत्र कुरुते यत्नमन
धीत्याश्रुतिं द्विजः स संमूढो न संभाष्यो वेदबाह्यो द्विजातिभिः नवेदपाठमात्रेण संतुष्टो वै भवेद्द्विजः
पाठमात्रेण संतुष्टो स्यपंकेगौरिव सीदति योधीत्य विधिवद्वेदं वेदार्थं न विचारयेत् ससमूलश्च शूद्र
कल्पः पात्रतां न प्रपद्यते यदि चात्यंतिकं वासं कर्तुमिच्छति वैगुरोर्युक्तः परिचरेदेनमाशरीरवि
मोक्षणाद्गत्वा वनं च विधिवज्जुहुयाज्जातवेदसं अभ्यसीत सदा नित्यं ब्रह्मनिष्ठः समाहितः सावि
त्रीं शतरुद्रीयं वेदांतांश्च विशेषतः अभ्यसेत्सततं युक्तो भस्मस्नानपरायणः एतद्विधानं परमं
[illegible] पुराणं वेदागमे सम्यगिहोदितं वः पुरा पृष्टं महर्षिप्रवराभिः स्वयंभुवा यन्मनुराह देवः
इति श्री पद्मपुराणे आदिखंडे पंचाशोध्यायः ५० व्यास उवाच वेदं वेदौ तथा वेदान् वेदं वा।
श्चतु रोप्यथ अधीत्य चाधिग[illegible]म्यार्थं ततः स्नायाद्द्विजोत्तमः गुरवे तु धनं दत्त्वा स्नायी

बर स्त विद्यानां

१२५ जयेत् विप्रमोहकलिलं ध्यायोगमनुत्तमं गृहस्थो मुच्यते वंधात्तनात्र कार्या विचारणा विगर्हितजयद्वे
१२२ पहिंसां वंधधात्मनांत्रन्यमन्त्र्यसमुत्थानां दोषाणांमर्षणां क्षमा स्वदुःखेष्वेव कारुण्यं परदुःखे वसुसौ
हृदं दयेति मुनयः प्राज्ञः साक्षाद्धर्मस्य साधनं चतुर्दशानां धारणा हि परार्थतः विज्ञानमिति तद्विद्या
येनाधर्मो विवर्ज्यते अधीत्त विधिवद्विद्यामर्थं चैवोपलभ्यत्तु धर्मकार्यां गीकुर्वीत इत्येत्तद्विज्ञानम्।
च्यते सत्येन लोकं जयति सत्यं तत्परमं पदं यथाभूतप्रमादं तु सत्यमाहुर्मनीषिणः दमः शरीरेपहृत्तिः
शमं प्रज्ञाप्रसादनं अध्यात्मम्क्षरं विद्या यत्र गत्वा न शोचति यया स देवो भगवान् विद्यया विद्यते परः
१३२ साक्षाद्देवहृषीकेशस्तद्दानमिति कीर्तितं तन्निष्ठस्तत्परो विद्वान् नित्यमक्रोधनः शुचिः महापज्ञपरो वि
प्रोलभतेतदनुत्तमं धर्मस्यायतनं यत्नात् शरीरं परिपालयेत् न हि देहं विना विष्णुः पुरुषैर्विद्यते परः नि
त्यं धर्मेषु कामेषु युज्यते नियतो द्विजः न धर्मवर्जितं काममर्थं वा मनसा स्मरेत् सीदन्नपि हि धर्मेण न त्वधर
र्मं समाचरेत् धर्मो हि भगवान् देवो गतिः सर्वेषु जंतुषु भूतानां प्रियकारी स्यान्न परद्रोहकर्मधीः
न वेददेवतानिंदां कुर्यात्तैश्च न संवदेत् यस्त्विमं नियतो मर्त्यो धर्माध्यायं पठेत् शुचिः

तपावनानि। कार्याणि

वेदसंएतानि स्नातकोनैचपावयेत्तवेदोदितं स्वकं कर्म्म नित्यं कुर्याद्तंद्रितः अकुर्वाणाय तत्या
शुनरकानतिभीषणान् तत्राभ्यसेत्प्रयतोवेदमहायज्ञान्नहापयेत्कुर्याद्गृह्याणिसंध्योपासनमेव
चसर्वंसमाधिकैःकुर्यादुपेयादीश्वरंसदादेवतान्यपिगच्छेत्कुर्याद्वार्य्यादिपोषणंनधर्म्मंख्या
[illegible]पयेद्धि द्विन्नफलेच [illegible]हयेदपि कुर्वीतात्महितंनित्यंसर्वभूतानुकंपकः वयसःकर्म्मणोप्यस्य
रत्ति ५ श्रुतस्याभिजनस्यचदेशवागबुद्धिसारूप्यमाचरेत्सदा श्रुतिस्मृत्युदितसम्यक्साधुभिर्यश्चसेवि
तत्तमाचारंनिषेवेतनेहेतान्यत्रकर्हिचित् येनास्यपितरोयाता येनयाताःपितामहाः तेनयायात्सतां
मार्गंतेनगच्छन्नदुष्यति नित्यंस्वाध्यायशीलःस्यान्नित्ययज्ञोपवीतवान् सत्यवादीजितक्रोधोलो।
भमोहविवर्जितः सावित्रीजापनिरतः श्राद्धकृन्मुच्यतेगृहोमातापित्रोर्हितेयुक्तोब्राह्मणस्यहिते
रतः दातायज्वावेदभक्तोब्रह्मलोकेमहीपते त्रिवर्गसेवीसततंसदायुक्तोदपालकः गृहस्थस्तसमा
ख्यातोनगृहेणगृहीभवेत् क्षमादयाचविज्ञानंसत्यंचैवदमः [illegible] नित्यंतार्त्तिनमेतद्ब्रा
ह्मणलक्षणं एतस्मान्नप्रमाद्येतविशेषेणद्विजोत्तमः यथाशक्तिचरन्धर्म्मंनिंदितानिविव

१.१ वादिभिः छद्मनाचरितंतत्त्ववृत्तंरदत्तांमिगच्छतित्रलिंगोलिंगवेषेणयोवृत्तिमुपतिष्ठतिसलिंगाना
१३३ हरेदेकस्तिर्यग्योनौचजायतेयाचनयोनिसंबंधंसहवासंचभाषणंकुर्वाणाःपतितेनात्तस्माघत्ने
नवर्जयेत्देवद्रोहोगुरुद्रोहःकोटिकोटिगुणाधिकःज्ञानापवादोनास्तिकंयत्तस्मात्कोटिगुणा
धकंगोभिश्चदेवतैर्विप्रैःकृष्यााराजोपसेवयाकुलान्यकुलतांयांतियानिहीनानिधर्म्मतःकुवि
चारैःक्रियाभोगैर्वेदोर्य्याञ्चतथाभक्ष्याभक्षणात्त्रणोत्रधर्म्माचरणात्द्विजंनपश्यतिवैकु
२३३ लंत्रश्रोत्रियेषुदानाच्चवृषलेषुतथैवचविहिताचारहीनेषुद्विजंनपश्यतिवैकुलंत्रधार्मिके
र्हत्तेग्रामेनव्याधिबहुलेचमेतश्शूद्रराज्येचनवसेन्नपाखंडजनैर्वृतेहिमवद्विंध्ययोर्मध्यंपूर्वप
श्चिमयोःशु ... विवादं ... गनैः ताद्वं ... कुर्यात्
... चननयापथापिनाद्वश्यात्यापचाद्विजात ... पादोदयपान्र इतर्लं
नध्यपनेनचकुलान्यकुलतांयांतिब्राह्मणातिक्रमेणचश्रन्ततात्परिदाप्रत्ते १३३

अध्यायये च्छ्रावयेद्व्रह्मलोके महीमते इति श्रीपद्मपुराणे आदिखंडे चतुःपंचाशदध्यायः ५४ व्यास
उवाच नहिंस्यात्सर्वभूतानि नानृतं वा वदेत्क्वचित् नाहितं नाप्रियं वाक्यं न स्तेनः स्यात्कदाचन १ तृ
णं वा यदि वा शाकं मृदं वा जलमेव च परस्यापहरन् जंतुर्नरकं प्रतिपद्यते न राज्ञां प्रतिगृह्णीयान्न शू
द्रपतितादपि न चान्यस्मादशक्तश्च निंदितान्वर्जयेद्बुधः नित्यं याचनको न स्यात्पुनस्तं नैव याचयेत्प्रा
णानपहरत्येष याचकस्तस्य दुर्मतेः न देवद्रव्यहारी स्यात्विशेषेण द्विजोत्तमः ब्रह्मस्वं वानापहरे विषमत्व
दापत्स्वपि क तान्दुर्भानोनदेवद्व्यवहारीस्यात्तद्विशेषेण दाचन न विषं विषमित्याहुर्ब्रह्मस्वं एतं ५
१ चापि पत्येन सदा परिहरेत्ततः पुष्पं शाकोदकं काष्ठं तथा मूलं फलं तृणम् अदत्तानि च यः स्तेयं नेत्रार ग
यतनेवलौतृणाकाष्ठफलपुष्पप्रकाशं वे हरेद्बुधः धर्मार्थं केवलं प्राह्यं अन्यथा पतितो भवेत् तिलमुद्ग
मवाहीनां मुष्टिर्ग्राह्या पथि स्थितैः क्षुधितैर्नान्यथा विप्रा धर्मादिभिरिति स्थितं न धर्मस्यापदेशेन
पापं कृत्वा व्रतं चरेत् व्रतेन पापं व्या[illegible]कुर्वन्स्त्रीशूद्रदंभनं तथा प्रेत्येह चेदृशो विप्रो गर्ह्यते न ब्रह्म

१०.५ मंमुक्त्वासमुद्रनिर्देशंनान्यत्रनिवसेद्द्विजः अर्द्धक्रोशंनदीकूलंवर्जयित्वाद्विजोत्तमः नान्यत्रनिवसेत्पुण्यंना
१३५ स्त्यत्रग्रामसन्निधौनसंवसेच्चपतितैर्नचांडालैर्नपुल्कसैः नमूर्खैर्नावलिप्तैश्चनान्त्यैर्जायावसायिभिः एक।
शय्यासनंपंक्तिर्भांडपक्वान्नमिश्रणंयजनाध्ययनेचैवसहाध्यायस्तुदूषणम् सहयाजनमेवच एकादशसम श
दिष्टादोषाःसांकर्यसंज्ञिताःसमीपेवाप्यवस्थानात्पापंसंक्रमतेनृणांतस्मात्सर्वप्रयत्नेनसांकर्यंपरिव
र्जयेत् [illegible] एकपंक्त्युपविष्टायेनस्पृशंतिपरस्परंभस्मनाकृतमर्य्यादानतेषां।
संकरोभवेत्अग्निनाभस्मनाचैवसलिलेनविशेषतः द्वारेणस्तंभमार्गेणषड्भिःपंक्तिर्विभिद्यतेनकुर्याच्छु
२३५ ष्कवैराणिविवादंनचपैशुनंपरक्षेत्रेगांचरंतींनचाचक्षीतकर्हिचित्नसंवसेत्सूतकेननकंचिन्मर्मणि
स्पृशेत्नसूर्यपरिवेषंवानेन्द्रचापंशराग्निकंपरस्मैकथयेद्विद्वान्शशिनंवाथकाचनंनकुर्याद्बहुभिः
धंवं सार्द्धंविरोधंबुभिस्तथाआत्मनःप्रतिकूलानिपरेषांनसमाचरेत्तिथिंपक्षस्यनब्रूयान्नक्ष॥
त्राणिननिर्दिशेत्नोदक्यामभिभाषेतनाशुचिंवाद्विजोत्तमः नदेवगुरुविप्राणांदीपमानंतुवा
रयेत्नचात्मानंप्रशंसेद्वापरनिंदांचवर्जयेत्वेदनिंदांदेवनिंदांप्रयत्नेनविवर्जयेत्यस्तुदेवा १३५
३०

भेवेन त्यागामि ध्यामि शोभानां पत्तं नाष्कृ ग्निरोदनात्ततानिपु नामयपक्ष्मरघ्नं तिते षांमि ध्यामि शां
सिं नां चूर्ण लहत्यामुरायानं सेयं गुर्वेगनागमः दृष्टं वेसाधनं वृद्धैनोत्तिमि ध्याभि शूंभिनोनेद्धे श
तोघृतः नादित्यश्रीशिनंवानिमित्तमः नास्तंयातंनवारीस्पमृपमाठंनमध्यगंतिरोहितसमीदेत
पुरः षंवाकदाचननचमत्रपरीषंवानचतंस्तषमेषु ननाश्रुचिः स्पृयंतेमादीनग्रहतानालोक
येहुधः नाभिनापत्तचापरमुच्छिष्टैावावगुंडितः नपश्येत्येमसंस्पृष्टंनकुद्धस्यगुरोर्मुखं न
तेलोद्रकयोगत्यानपंक्तिं भोजनेसक्तिनमुक्तवंदनंनपश्येन्नोन्मत्तंमत्तमेवलानाश्रीया … यं
यासांढूनेनामी द्वेतचाष्मंतीडवतीजृंभमाणंवानानस्नायंथासवंनोदकेचात्म … पमम
भेवचानतंघयेच्चमतिमानानाघितिष्ठेत्कदाचननभ्रष्टायमतिंदद्यात्तकृशारंपयसंदधि …
वामधुघृतंनचहुस्रात्रिंनंदविः नचेचाम्मेवृतवृप्रान्तचधर्मवदेद्बुधः नचक्रोधवशंगच्छे
द्वेगरावचवजयेत्तलोभंदंभ … गंथ्याघृतपांसानकुत्सनईर्ष्यामंदत्तपाशोक

प·पु·या· ङ्कार्यया सार्द्धं नैनामीक्षेत चाश्नंतीं क्षुवंतीं जृंभमाणां वा नानग्नां पश्यास्तरवं नोदके चात्मनो रू
१२५ पं शुभं चाशुभमेव वा न लंघयेच्च मतिमान् नाधितिष्ठेत्कदाचन न नष्टद्रायमत्तिं दघात्तृष्ठ शरंपव
संदधिनोच्छिष्टं वा मधु घृतं न च कृष्णाजिनं हविः न चैवास्मै व्रतं ब्रूयान्न च धर्मं वदेद्बुधः न च क्रो
धवशं गच्छेद्द्वेगं रोषं च वर्जयेत् लोभं दंभं तथा गाथा द्वसूयां ज्ञानकुत्सनं ईर्ष्यां मदं तथा शोकं
मोहं च परिवर्जयेत् न कुर्यात्कस्यचित्पीडां सुतं शिष्यं च ताडयेत् न हीनामुपसेवेत न च तत्स्मामत्ति
135 :क्वचित्तोन्मानं वावमन्येत दैन्यं पत्नेन वर्जयेत् न विशिष्टमसत्कुर्यान्नात्मानं वासनाद्बुधः न
न रेवन लिखेद्भूमिं गां च संवेशयेन्नभिः न नदीषु नदीं ब्रूयात्पर्वतेषु च पर्वतान् आवासे भोजने वापि
न त्यजेत्सहयाजिनं नावगाहेद्दुयो नग्नो वह्निनापि व्रजेत्तथा शिरोभ्यंगावशिष्टेन तैलेनांगं न लपये
त् न चापि शास्त्रैः क्रीडेत स्वानि खानि न संस्पृशेत् रोमाणि च रहस्यानि नाशिष्टेन सह वाव्रजेत् न पाणिपा
दावाद्यं चापल्यं समुपाश्रयेत् न शिश्नोदरचापल्यं न च श्रवणयोः क्वचित् न चांगनखवाद्यं वै
कर्यान्नांजलिना पिबेत् नाम्भो निहन्यान्न पद्भ्यां पाणिना वा कदाचन न घातयेद्दिष्टिकाभिर्मलानि ६०

र्षीश्चैव वेदान्वा निंदति द्विजः न तस्य निष्कृतिर्दृष्टा शास्त्रेष्विह मनीषिभिः निंदयेद्यो गुरुं देवं वेदं वा
सोपबृंहणं कल्पकोटिशतं साग्रं रौरवे पच्यते नरः तूष्णीमासीत निंदायां न ब्रूयात्किंचिदुत्तरं कर्णौ
पिधाय गंतव्यं न चैनमवलोकयेत् वर्ज्जयेत्तां परेषां तु गर्हे हि गां बुधः विवादं स्वजनैः सार्द्धं न कुर्या
त्कदाचन न पापं पापिनां ब्रूयादपापं वा द्विजोत्तमः सत्येन तुल्यदोषः स्यादसत्याद्दोषवान्भवेत् न
णां मिथ्याभिशस्तानां पतंत्यश्रूणि रोदनात् तानि पुत्रान्पशून्घ्नंति तेषां मिथ्याभिशंसिनां ब्रह्महत्यासुरा
पाने स्तेये गुर्वंगनागमः दृष्टं वै शोधनं वृद्धैर्नास्ति मिथ्याभिशंसने नेक्षेतोद्यंतमादित्यं शशिनं वा
निमित्ततः नास्तं यांतं न वारिस्थमुपसृष्टं न मध्यगं तिरोहितं समीक्षेत नादर्शांतरगामिनं न नग्नां स्त्रि
यमीक्षेत पुरुषं वा कदाचन न च मूत्रं पुरीषं वा न च संस्पृष्टमैथुनं नाशुचिः सूर्यसोमादीन्ग्रहा
नालोकयेद्बुधः नाभिभाषेत चापरमुच्छिष्टो वावगुंठितः न स्पृशेत्प्रेतसंस्पर्शं न क्रुद्धस्य गुरो
र्मुखं न तैलोदकयोश्छायां न पत्नीं भोजने सति नमुक्तबंधनां गां वा नोन्मत्तं मत्तमेव वा नाश्नी

१.१. निष्क्रमणंचैवनकुर्वीतकदाचननस्पृशेत्पाणिनोच्छिष्टोविप्रोगोब्राह्मणानलान्नचासनं
५१ १३५ पदावापिनदेवप्रतिमांस्पृशेत्नाशुद्धोऽग्निंपरिचरेन्नदेवान्कीर्त्तयेदृषीन्नवगाहेदगाधां
वुधावयेन्नानिमित्ततः नवामहस्तेनोधृत्यपिवेद्वक्त्रेणवाजलंनोत्तरेदनुपस्पृश्यपनाप्सुरे
तः समुत्सृजेत्अमेध्यालिप्तमन्यद्वालोहितंवाविषाणिवाव्यतिक्रामन्नस्रवतीनाप्सुमैथुना
नेमाचरेत् चैत्यवृक्षंनवैछिंद्यान्नोच्छिष्टः वनमाचरेत् नास्थिभस्मकपालानित्तदेशान्स
136 हृकंटकान्तुषांगाकरीषवानाधितिष्ठेत्कदाचननचाग्निंलंघयेद्धीमान्नोपदध्या
दधः कचित्नचैनंपादतःकुर्यात्मुखेनोपधमेद्बुधः नवत्तमवरोहेत्तनाचदीताशुचि
ःक्कचित्स्यगेनोनचक्षिपेदग्निंनाराभिःसमयेत्तथासहन्मरणामात्रंवास्वपंनस्त्रावयेत्य
रान्न्प्रपः एप्यंकूटपरांयवाविक्रयेनप्रयोजयेत्नचवह्निंमुखनिश्वासैःज्वीलयेन्नाशुचि
र्बुधःप्रएपस्यानोदकस्यानंसीमांतवाहयेन्ततुनभिंघात्सर्वसमयमभ्युयेनकदाच १३५

चफलानि [illegible] चन म्लेछभाषणां शिक्षेनाकर्षेच्चपदासनं नखभेदनमास्फोटं क्ष्वेदनं ने
वाविलेखनं कुर्याद्विमर्द्दनं धीमान्नाकस्मादेव निष्फलं नोत्संगे भक्षयेद्भक्ष्यान्वृथा चेष्टां च
नाचरेत् न नृत्येदथ वा गायेन्न वादित्राणि वादयेत् न संहताभ्यां पाणिभ्यां कंडूयेदात्मनः
शिरः न लौकिकैः स्तवैर्देवांस्तोषयेद्वा कदाच न [illegible] नाद्यैः क्रीडेन्न धावेत नाप्सु विट्
मूत्रमाचरेत् नोच्छिष्टः संविशेन्नित्यं न नग्नः स्नानमाचरेत् न गच्छन्न पठेद्वापि न चैव स्वशि
रः स्पृशेत् न दंतैर्नखरोमाणि छिंद्यात्सुप्तं न बोधयेत् न बालातपमासेवेत्प्रेतधूमं विवर्जयेत् नै
ऽ कस्वप्याच्छन्यगेहे स्वपं नोपानहौ हरेत् नाकारणाद्वा निष्ठीवेन्न बाहुभ्यां नदीं तरेत् न पादक्षाल
नं कुर्यात्पादेनैव कदाचन स्वप्नमावपनं स्नानं मर्द्दनं भोजनं गतिं उभयोः संध्ययोर्नित्यं मध्या
ह्ने चैव वर्जयेत् नाग्नौ प्रतापयेत्पादौ न कांस्ये धावयेद्बुधः नाभिप्रसारयेत् देवं ब्राह्मणान् गामथा
पि वा वाय्वग्निनृपविप्रांश्चार्कं यं चापि शिनं प्रति मूत्रं छर्द्दिः शयनं पानं स्वाध्यायं स्नानभोजनं वहि

८२ प·१ प्रज्ञदेवानां चैव सत्रिणां नाक्रामेत् कामतः छायां ब्राह्मणानां च गोरपि स्नातुनाक्रामये।
च्छापापपतिता घैवरोगिभिः नांगारभस्मकं सादि षु धितिष्ठेत् कदाचन वर्जयेन्मार्जना
२३१ रेणुस्नथयेदुदकं प्रतिनभक्षयेदभक्ष्याणि नायेयं चापि वै द्विजः इति श्रीपद्मपुराणे त्र्या
दिखंडे पंचाशदरवत्योऽध्यायः ५८ व्यास उवाच नाघात श्रूद्रस्य विप्रोन्नं मोहाद्वाप
त्तोमत्तो पिवा द्विवान्वितः स श्रूद्र योनिं व्रजति यस्तु भुंक्ते ह्यनापदि षण्मासान्यो द्विजो भुंक्ते श्रू तोपि वा
द्रस्यान्नं विगर्हितं जीवन्नेव भवेच्छूद्रो मृतश्वा चाभिजायते ब्राह्मणक्षत्रियविशां
२३७ श्रूद्रस्यान्नं विगर्हितं जीवन्नेव भवेच्छूद्रो मृतश्वा चाभिजायते ब्राह्मणक्षत्रियपवि
शां श्रूद्रस्य च मुनीश्वराः यस्यान्नेनोदरस्थेन मृतस्तद्योनिमाप्नुयात् राजान्नं नर्तका
न्नं च वर्षे कारिणां गणान्नं गणिकान्नं च षंढन्नं वै विवर्जयेत् चक्रोपजीवी रज
क तस्कर ध्वजिनां तथा गांधर्व लोहकारान्नं मृतकान्नं विवर्जयेत् कुलाल चित्र (३)

तान्नं चर्म

नपरस्परंपश्यन्नग्नांप्रान्नपश्चिणोनावबोधयेत्तपरवादंनकवीतजलवातातपादि

भिःकारयित्वास्वकर्माणिगुरुन्यश्चान्नवंचयेत्सायंप्रातर्गृहद्वारान्भिक्षार्थंपरि

घट्टयेत्तबहिर्माल्यंसुगंधंवाभार्ययासहभोजनंविगृह्यवादंकुद्वाराप्रवेशंचविवर्ज

येत्तनखादन्नब्राह्मणस्तिष्ठेन्नजल्पेद्वाहसेद्बुधःस्वमग्निंचैवहस्तेननस्पृशेन्ना।

प्सुचिरंवसेत्तनपक्षकेणोपधमेन्नसूर्पेणनचपाणिनामुखेनाग्निं[illegible]समाधी।

तमुखादग्निरजायतपरस्त्रियंनभाषेत्तनायाज्ययाजयेद्बुधःनैकश्चरेत्तसत्यावि

प्रसमुदायंचवर्जयेत्तनदेवायतनंगच्छेत्तकदाचिच्चाप्रदक्षिणांनपीडयेद्वावस्त्रे

णिनदेवायतनेष्वपिनैकोध्वानंप्रपद्येत्तनाधर्मजनैःसहनव्याधिदूषितैर्वा।

पिनशूद्रैःपतितैर्नवानोपानद्वर्जितोवाथजलादिरहितस्तथानवसेत्तंत्रिंवित्तत्ताम

तिक्रामेत्कचिद्द्विजःननिंदेद्योगिनःसिद्धान्नब्रतिनोवापतींस्तथांदेवतायतन

प॰पु॰ नावाहनापितौरत्ते श्रद्धेषु भोज्यान्नादृथ्या स्वल्पगुणांवुधैः पापसंस्त्वेह पकान्नंगोरसश्चैवसक्तवः पि
ण्याकं चैव तैलं च श्रद्धात्मनाद्यं द्विजातिभिः वृंताकं नालिका शाकं कुसुंभाभस्मकं तथा यलांडु
१३८ लशुनं चैव निर्यासं चैव वर्जयेत् छत्राकं विड्वराहं च स्विन्नं ये परुषमेव च पिलयं विमरवं चैव
कोरकाणि विवर्जयेत् गृंजनं किंशुकं चैव कूष्मांडं च तथैव च उदुंवरमलाबुं च जाध्वापतति
238 वै द्विजः वृथा कृशरसंपाचौपायसापूपमेव च चस्त्रमपाकृतमांसं च देवान्नानि हवींषि च यवाग्र
मातुलिंगं च मत्स्यानप्यनुपाकृतान् नीयंकपित्थं प्लक्षं च प्रयत्नेन विवर्जयेत् पिण्याकं चोद्धृत
त स्नेहं देवधान्यं तथैव च रात्रौ च तिलसंवंधं प्रयत्नेन दधि त्यजेत् नाश्नीयात्पयसा तक्रं नाभक्ष्या
न्युपयोजयेत् क्रिमिदुष्टं भावदुष्टं मत्तसंसर्गं वर्जयेत् क्रिमिकीटावपन्नं च सुहृल्लेखं च नित्यशः
श्वाघ्रातं च पुनः सिद्धं चांडालविद्विनितं तथा उदक्यया पाचपतितैर्गवां चाघ्रातमेव च चस्त्रं न्नंगतं १३८

कारान्नं वा[illegible]द्विषेः पतितस्य च चिकित्सकस्य चैवान्नं पुंश्चल्याः षंढकस्य च स्तेन
नास्तिकयोरन्नं देवतानिंदकस्य च सोमविक्रयिणः श्वपाकस्य विशेषतः भार्याजितस्य चै
वान्नं यस्य चोपपतिर्गृहे उत्सृष्टस्य कदर्यस्य तथैवोच्छिष्टभोजिनः पापीयोन्नं संघातान्नं श
स्त्राजीवस्य चैव हि स्वर्णकारशैलूषव्याधवंध्यातुरस्य च भीतस्य रुदितस्यान्नमवक्रुष्टपरि
क्षुतं ब्रह्मद्विषः पापरुचेः श्राद्धान्नं सूतकस्य च वृथापाकस्य चैवान्नं शावान्नं श्वशुरस्य च अप्र
जानां तु नारीणां कृतघ्नस्य तथैव च चक्रकान्नं विशेषेण शस्त्रविक्रयिणस्तथा शौंडिन्यं घांटिका
न्नं च भिषजामन्नमेव च विद्धप्रजननस्यान्नं परिवेत्तान्नमेव च पुनर्भुवो विशेषेण तथैव दिधिषू
पतेः अवज्ञातं चावधूतं सरोषं विस्मयान्वितं गुरोरपि न भोक्तव्यमन्नं संस्कारवर्जितं दुष्कृतं हि मनु
ष्यस्य सर्वमन्ने व्यवस्थितं यो यस्यान्नं समश्नाति स तस्याश्नाति किल्बिषं आर्द्धिकाकुलमित्रं च गोपा

प.१. वाद्धीनसंवकंभक्ष्यंमीनहंसंपराजितांसफरीसिंहतुंडं चतथापाठीनरोहितौमत्स्याश्चैवसमुद्दि
२३८ ष्टाभक्षणीयाद्विजोत्तमाः प्रोक्षितंभक्षयेदेषांमांसंचद्विजकाम्ययायथाविधिप्रयुक्तंचप्राणा
नामपिचात्ययेभक्षयेन्नैवमांसानिशेषभोजीनलिप्यतेऔषधार्थमशक्तौवानियोगाद्यज्ञका
रणात्आमंत्रितस्तुयः श्राद्धेदैवेवामांसमुत्सृजेत्यावंतिपशुरोमाणितावन्नरकमृच्छति अप्र
देयंचाप्यपेयंवातथैवास्पृश्यमेवचद्विजातीनामनालोक्यंनित्यंमद्यमितिस्थितिः तस्मात्सर्वप्र
२३२ यत्नेनमद्यंनित्यंविवर्जयेत्पीत्वापततिकर्मभ्यस्त्वसंभाष्योभवेद्विजः भक्षयित्वाप्यभक्ष्याणिपी।
त्वापेयान्यपिद्विजः नाधिकारीभवेत्तावद्यावत्तंनजहात्यधः तस्मात्परिहरेन्नित्यमभक्ष्याणिप्रय
त्नतः अपेयानिचविप्रोवैतथाचेद्यातिरौरवं इतिश्रीपद्मपुराणेआदिखंडेभक्ष्याभक्ष्यनिय
मोनामषट्पंचाशत्तमोध्यायः ५६ व्यासउवाच अथातः संप्रवक्ष्यामिदानधर्ममनुत्तमं
ब्राह्मणाभिहितंपूर्वमृषीणांब्रह्मवादिनां अर्थानामुचितेपात्रेश्रद्धयाप्रतिपादनं दानमि

पर्य्युषितंपापस्यान्नंचनित्यशः काककुक्कुटसंस्पृष्टंकृमिभिश्चैवसंगतंमनुष्यैरप्यवाघ्रातं
कुष्ठिनास्पृष्टमेवचं नरजस्वलयादत्तंनपुंश्चल्यासरोषयामलवद्वाससाचापिपरवासोथवर्ज
येत् विवत्सायाश्चगोःक्षीरंमेषस्यानिर्दशस्यचआविकंसंधिनीक्षीरमपेयंमनुरब्रवीत् बलाह
कंसदात्यूहंकलिंविकंशुकंतथाकुररंचचकोरंचजालपादंचकोकिलंवायसान्खंजरीटांश्चश्ये
नंगध्रंतथैवचचउलूकंचक्रवाकंचभासंपारावतंतथाकयोतंटिट्टिभंचैवग्रामकुक्कुटमेवचसिंहं
व्याघ्रंचमार्जारंश्वानंशूकरमेवचशृगालंमर्कटंचैवगर्दभंचनभक्षयेत्नभक्ष्यपेत्सर्वमृगानराणि
रिवनोन्यान्चमेचरान्जलेचरान्स्थलचरान्प्राणिनश्चेतिधारणा गोधाकूर्मःशशःखड्गःसल्ल ६
कश्चेतिसप्तमाः भक्ष्यान्यंचनखान्नित्यमनुराहप्रजापतिः मत्स्यान्सिवल्कांभुंजीतमांसं
रौरवमेवचं निवेद्यदेवताभ्यस्तुब्राह्मणेभ्यश्चनान्यथा मयूरंतित्तिरंचैवकपोतंचकपिंजलं

विधिनाब्रह्मलोकेमहीयतेदद्यादहरहः स्वर्णंश्रद्धयाब्रह्मचारिणेसर्वपापविनिर्मुक्तोब्रह्मणः
५३ स्थानमाप्नुयात्गृहस्थेपिनोदानेनफलमाप्नोतिमानवः अन्नमेवास्यदातव्यंदत्वाप्नोतिपरां
१४० गतिंवैशाख्यांपूर्णमास्यांतुब्राह्मणान्सप्तपंचवाउपोष्यविधिनाशांतःशुचिप्रयतमानसः पू
जयित्वातिलैः कृष्णैर्मधुनाचविशेषतः प्रीयतांधर्मराजेतिपदामनसिवर्तते यावज्जीवंकृतंपापं
२४० तत्क्षणादेवनश्यति कृष्णाजिनेतिलंकृत्वाहिरण्यंमधुसर्पिषीददातियस्तुविप्रायसर्वंतर
वृं.गा.क तिदुष्कृतंवैतान्नामुदकुंभंचवैशाख्यांतुविशेषतः निर्दिश्यधर्मराजायविप्रेभ्योमुच्यतेभयात्सु
वर्णतिलयुक्तैस्तुब्राह्मणान्सप्तपंचवातर्पयेदुदपात्रैस्तुब्रह्महत्यांव्यपोहति माघमासेतु
मिश्रेतुद्वादश्यांसमुपोषितः शुक्लांबरधरः कृष्णैस्तिलैर्हुत्वाहुताशनंप्रदद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तु
तिलानेवसमाहितः जन्मप्रभृतियत्पापंसर्वंतरतिवैद्विजः अमावास्यामनुप्राप्तोब्राह्मणा
यत्तपाश्वि. नेयत्किंचिद्देवदेवेशंदद्याद्वोद्दिश्यपके प्राचंप्रीयतामीश्वरोविश्वहर्षीके। १८०

मुक्ति

त्यभिनिर्दिष्टं भक्तिफलप्रदं यो ददाति विशिष्टेभ्यः श्रद्धया परया युतः तं द्वै वित्तमहं मन्ये शेषं क
स्यापि रक्षति नित्यं नैमित्तिकं काम्यं त्रिविधं दानमुच्यते चतुर्थं विमलं प्रोक्तं सर्वदानोत्तमोत्त
मं अपत्यविजयैश्वर्यसुखार्थं यत्प्रदीयते दानं तत्काम्यमाख्यातमृषिभिर्धर्मचिंतकैः यदी
श्वरप्रीणनार्थं ब्रह्मवित्सुः प्रदीयते चेतसा धर्मयुक्तेन दानं तद्विमलं शिवं दानधर्मं निषेवेत पात्र
दा सा शक्तितः उत्पत्स्यते हि तत्पात्रं यत्तारयति सर्वतः कुटुंबभक्तवसनाद्देयं यदतिरिच्यते अन्यथा दी
यते येन तद्दानफलप्रदं श्रोत्रियाय कुलीनाय विनीताय तपस्विने वृत्तस्थाय दरिद्राय प्रदेयं भ
क्तिपूर्वकं यस्तु दद्यान्महीं भक्त्या ब्राह्मणायाहिताग्नये स याति परमं स्थानं यत्र गत्वा न शोचति इ
क्षुभिः संततां भूमिं यवगोधूमशालिनीं ददाति वेदविदुषे यः स भूयो न जायते गोचर्ममात्रामपि वा यो
भूमिं संप्रयच्छति ब्राह्मणाय दरिद्राय सर्वपापैः प्रमुच्यते भूमिदानात्परं दानं विद्यते नेह किंचन अ
न्नदानं तेन तुल्यं विद्यादानं ततोऽधिकं यो ब्राह्मणाय शांताय शुचये धर्मशालिने ददाति विद्यां

१४ सुपत्नान्मत्तस्याफलमभीप्सता। द्विजेषु देवं तानि त्यं पूजनीया विशेषतः। त्रिभू
१.१: तिकामः सततं पूजयेद्विपुरंदरं। ब्रह्मवर्चसकामस्तु ब्रह्माणं ज्ञानकामुकः। आ
१८।१ रोग्यकामोथ रविं धनकामो हुताशनं। कर्मणां सिद्धिकामस्तु पूजयेद्वै विनायकं।
भोगकामस्तु शशिनं बलकामः समीरणं। मुमुक्षुः सर्वसंसारात्प्रयत्नेनार्चयेद्धरिं।
स्तु योगं तथा मोक्षमन्विच्छेज्ज्ञानमैश्वरं। अर्चयेत्तु विरूपाक्षं प्रयत्नेन महेश्वरं। ते पू
141 जयंति भूतेषु केशवं चापि भोगिनः। वारिदस्तृप्तिमाप्नोति जलदानं ततोधिकं। तैल
प्रदः सदा मिष्टदीपदश्चक्षुरुत्तमं। भूमिदः सर्वमाप्नोति दीर्घमायुर्हिरण्यदः। गृह
दाताग्र्यवेश्मानि रूप्यदो रूपमुत्तमं। [illegible] वासोदश्चन्द्रसालो
क्यमश्वदो यानमुत्तमं। अन्नदाता श्रियमिष्टां गोदो ब्राह्मणविष्टपं। यानशय्या नि
प्रदो भार्यामैश्वर्यमभयप्रदः। धान्यदः शाश्वतं सौख्यं ब्रह्मदो ब्रह्मसात्मतां। धा

प्ताः सनातनः सप्तजन्मकृतं पापं तत्क्षणाद्देव नश्यति यस्तु कृष्णचतुर्दश्यां स्नात्वा देवं पि

नाकिनं आराधयेद्द्विजमुखेन तस्यास्ति पुनर्भवः कृष्णाष्टम्यां विशेषेण धार्मिकाय।

द्विजातये स्नात्वा ---भ्यर्च्य पथान्याययादप्रक्षालनादिभिः प्रीयतां मे महादेवो दद्या

द्रव्यं स्वकीयकं सर्वपापविनिर्मुक्तः प्राप्नोति परमां गतिं द्विजैः कृष्णचतुर्दश्यां। त

कृष्णाष्टम्यां विशेषतः अमावास्यां तथा भक्तैः पूजनीयस्त्रिलोचनः एकादश्यां नि

राहारो द्वादश्यां पुरुषोत्तमं अर्चयेद् ब्राह्मणमुखे स गच्छेत्परमं पदं एषा तिथिर्वैष्ण

वी स्याद्द्वादशी शुक्लपक्षतः तस्यामाराधयेद्देवं प्रयत्नेन जनार्दनं यत्किंचिद्देवमी

शानमुद्दिश्य ब्राह्मणेषु चोदीयते विष्णुमेवाथ तदनंतफलं स्मृतं यो हि यां देवतां

भि ... त्समाराधयितुं नरः ब्राह्मणान्पूजयेद्यत्नात्स तस्यां तोषयेत्ततः द्विजानां वपुरा

स्थाय नित्यं तिष्ठति देवताः पूज्यन्ते ब्राह्मणालाभे प्रतिमादिष्वतैः क चित्प्रतिमादि

श्री

१७ प्र.९ प्रेष्यवास्सराः सतुगर्हितः नतस्मात्प्रतिगृह्णीयुः नवसेयुश्चतेनहिआज्ञा पित्रा स्वकाद्राष्ट्रात्राजा
२६२ तंविप्रवासयेत्पश्चात्सर्वस्वंयोददातीहस्वद्रव्यंचाधर्मसाधनंसपूर्वाभ्याधिकंपापीनरकेपच्यतेनरः
स्वाध्यायवंतोयेविप्राविद्यावंतोजितेंद्रियाः सत्यसंयमसंयुक्तास्तेभ्योदद्याद्द्विजोत्तमाः प्रचि
त्तमपिविद्वांसंधार्मिकंभोजयेद्द्विजंनचमूर्खंनवृत्तस्थंदशरात्रमपोषितंसन्निकृष्टमतिक्रम्य
२४२ श्रोत्रियंयःप्रयच्छतिसतेनकर्मणापापीनिहंत्यासप्तमंकुलंयदिस्यादधिकंविप्रः शीलविद्या
दिभिःस्वयंतस्मैयत्नेनदातव्यमतिक्रम्यचसन्निधिर्येवित्तंप्रतिगृह्णीयाद्दद्यादर्थंवित्तमेवच ता
३ वुभौगच्छतःस्वर्गंनरकंविपर्ययेनचाप्यपिप्रयच्छेत्तनास्तिकेहैतुकेपिचनपाषंडेषुसर्वेषुनावेद
विदिधर्मवित्त अश्वंपंचहिरण्यंपंचगामश्वंचपृथिवींतिलान्अविद्वान्प्रतिगृह्णीयात्तस्माद्भ
वतिकाष्ठवत्द्विजातिभ्योधनंलिप्सेत्प्रशस्तेभ्योद्विजोत्तमः अपिराजन्यवैश्याभ्यांनतुशू
द्रात्कथंचनधनंतसंज्ञान्नमान्विवेन्नेहैतधनविस्तरंधनलोभेप्रसक्तस्तुब्राह्मण्यादेव २६२

न्यान्यपि यथाशक्ति विप्रेषु प्रतिपादयेत् वेदविद्याविशिष्टेषु प्रेत्य स्वर्गे समश्नुते गवां चान्नप्रदाने
न सर्वपापैः प्रमुच्यते इंधनानां प्रदानेन [illegible] दीप्ताग्निर्जायते नरः फलमूलानि पानानि
शाकानि विविधानि च प्रदद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तु मुदायुक्तः सदा भवेत् औषधं स्नेहमाहारं रोगिणो रो-
गशान्तये ददानो रोगरहितः सुखी दीर्घायुरेव च असिपत्रवनं मार्गं क्षुरधारासमन्वितं तीव्रातपं च
तरति छत्रोपानत्प्रदो नरः यद्यदिष्टतमं लोके यच्चास्यापि दयितं गृहे तत्तद्गुणवते देयं [illegible] तदेवा-
क्षयमिच्छता अयने विषुवे चैव ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः संक्रान्त्यादिषु कालेषु दत्तं भवति चाक्षयं प्र-
यागादिषु तीर्थेषु पुण्येष्वायतनेषु च दत्त्वा चाक्षयमाप्नोति नदीषु च वरासु च दानधर्मात्परो ध-
र्मो भूतानां नेह विद्यते तस्माद्विप्राय दातव्यं ब्राह्मणेभ्यस्तथान्वहं दीयमानं तु यो मोहात् गोविप्रा-
ग्निसुरेषु च निवारयेत् स धर्मात्मा तिर्यग्योनिं व्रजेत्ततः यस्तु द्रव्यार्जनं कृत्वा नार्चयेद्ब्राह्मणान् सु-
रान् सर्वस्वमपहृत्यैनं राजा राष्ट्रात्प्रवासयेत् यस्तु दुर्भिक्षवेलायामन्नाद्यं न प्रयच्छति म्रियमाणेषु वि-

79 त्समाहितः फलमूलानि पत्राणि नित्यमाहारमाहरेत् यदाहारो भवेत्तेन पूजयेत्पितृदेवताः पूजये
283 दतिथिं नित्यं स्नात्वा चाभ्यर्चयेत्सुधीः गृहादादाय चाश्नीयादष्टौ ग्रासान्समाहितः जटाश्च बिभृ
यान्नित्यं नखरोमाणि नोत्सृजेत् स्वाध्यायं सर्वदा कुर्यान्नियच्छेद्वाचमन्यतः अग्निहोत्रं च जुहुया
त्पंच यज्ञान्समाचरेत् मुन्यन्नैर्विविधैर्मेध्यैः शाकमूलफलेन वा चीरवासा भवेन्नित्यं स्नायात्त्रि
षवणं शुचिः सर्वभूतानुकंपश्च प्रतिग्रहविवर्जितः दर्शेन पौर्णमासेन यजेत नियतं द्विजः ऋक्षेष्वाग्र
243 यणे चैव चातुर्मास्यानि चाचरेत् उत्तरायणं च क्रमशो दक्षस्यायनमेव च वासंतैः शारदैर्मेध्यैर्मु
न्यन्नैः स्वयमाहृतैः पुरोडाशांश्चरूंश्चैव विधिवन्निर्वपेत्पृथक् देवताभ्यः पितृभ्यश्च दत्त्वा मेध्यं त
रं हविः शेषमात्मनि भुंजीत लवणं च स्वयं कृतं वर्जयेन्मधुमांसानि भौमानि कवकानि च भूस्तृणं शि
ग्रुकं चैव श्लेष्मातकफलानि च न फालकृष्टमश्नीयादुत्सृष्टमपि केनचित् न ग्रामजातान्या
र्तोऽपि पुष्पाणि च फलानि च श्रावणेनैव विधिना वह्निं परिचरेत्सदा न द्रुह्येत्सर्वभूतानि निर्द्वन्द्वो।
निर्भयो भवेत् न नक्तं किंचिदश्नीयाद्रात्रौ ध्यानपरो भवेत् जितेंद्रियो जितक्रोधस्तत्त्वज्ञान
१८२

हीयते वेदानधीत्य सकलान्यज्ञांश्चावाप्य सर्वशः न तां गतिमवाप्नोति संतोषाद्यामवाप्नुयात् प्रति
ग्रहरुचिर्न स्यात्स्वल्पं द्रव्यं तु समाहरेत् स्थित्यर्थादधिकं गृह्णन् ब्राह्मणो यात्यधोगतिं यस्तु याति
न संतोषं न स स्वर्गस्य भाजनं उद्वेजयति भूतानि यथा चोरस्तथैव सः गृहं भृत्यांश्च यो जितेन्द्रियः सर्वं
स्वं देवतातिथीन् सर्वतः प्रतिगृह्णीयाद्व्रतं त्वेतच्च यंततः एवं गृहस्थो युक्तात्मा देवतातिथि
पूजकः वर्त्तमानः संयतात्मा याति तत्परमं पदं पुत्रेषु भार्यां निक्षिप्य गत्वारण्यं तु तत्त्ववित् ए
काकी विचरेन्नित्यमुदासीनः समाहितः एष तेः कथितो धर्म्मो गृहस्थानां द्विजोत्तमाः ज्ञात्वानु
तिष्ठेन्नियतं तथानुष्ठापयेद्द्विजान् इति देवमनादिमेकमीशं गृहधर्मेण समर्चयेद्यजस्त्रं सम
तीत्य स सर्वभूतयोनिं प्रकृतिं याति परं न याति जन्म इति श्रीपद्मपुराणे ब्रह्मादिखण्डे गृहस्थधर्म
निर्णयो नाम सप्तपञ्चाशोऽध्यायः ५७ व्यास उवाच एवं गृहाश्रमे स्थित्वा द्वितीयं भागमायुषः
वानप्रस्थाश्रमं गच्छेत्सदारः साग्निरेव च १ निक्षिप्य भार्यां पुत्रेषु गच्छेद्वनमथापि वा दृष्ट्वाप[त्यस्यापि]
त्यं जर्जरीकृतविग्रहः शुक्लपक्षस्य पूर्वाह्णे प्रशस्ते चोत्तरायणे गत्वारण्यं नियमवांस्तपः कुर्या

॥३

गोवास्याद्दृष्टमयः सोमयोपिवापयः पिबेद्बुत्कमपत्तेकृस्ना पञ्चेतु गोमयं शीर्णपर्णाप्रानोवास्यात्कृच्छ्रे वी
वर्त्तयेत्स न दायोगाभ्यासरत्तश्चस्याद्रुद्राध्यायी भवेत्सदात्मथर्वशिरसोध्येता वेदांताभ्यासतत्परः पमा
न्सेवेत सततंनियमांश्चाप्यतंद्रितः कृष्णाजिनीसोत्तरीयाः शुक्ल ... पज्ञोपवीतवान्स्मपचाग्ना
न्समासेप्पस्वात्मानिध्यानतत्परः अनग्निरनिकेतवामुनिर्मीक्षपरोभवेत्तापसेष्वेव विप्रेषुयात्रि
कंभैक्षमाहरेत् गृहमेधिषु चान्येषु द्विजेषु वनचारिषु ग्रामादाहृत्यवाश्नीयादष्टौग्रासान्वने वसन्
प्रतिगृह्यपुटेनैव पाणिना शकलेन वा विविधाश्चोपनिषदआत्मसंसिद्धये जपेत् विद्याविशेषान्सा
वित्रींरुद्राध्यायंतथैव च महाप्रस्थानिकं वा सौकुर्यादनशनंतथा अग्निप्रवेशमथवा ब्रह्मार्पण
विधौस्थितः इतिश्रीपद्मपुराणे आदिखंडे वानप्रस्थाश्रमायोर्धर्मोनामाष्टपंचाशत्तमोध्यायः ५८
व्यासउवाच एवंवनाश्रमेस्थित्वा तृतीयंभागमायुषः चतुर्थंचायुषोभागं संन्यासेन नयेत्क्रमात् अ
ग्नीनात्मनिसंस्थाप्य द्विजप्रव्रजितोभवेत् योगाभ्यासरत्तः शांतो ब्रह्मविद्यापरायणः यदामनसिसं
पन्नं वैराग्यं सर्ववस्तुषु तदा संन्यासमिच्छेत्तु पतितः स्याद्विपर्यये ज्ञानसंन्यासिनः केचिद्वेदसंन्या

विचिंतिकः ब्रह्मचारी भवेन्नित्यं न पत्नीमपि संश्रयेत् यस्तु पत्न्या वनं गत्वा मैथुनं कामतश्चरेत् तद्व्रतं
तस्य लुप्येत प्रायश्चित्तीयते द्विजः तत्र यो जायते गर्भो संस्पृश्यो सौ द्विजातिभिः न हि वेदेधिकारोस्य न
तस्याप्येवमेव हि भूमौ शयीत सततं सावित्रीजप्यतत्परः शरण्यः सर्वभूतानां संविभागपरः सदा परि
वादं मृषावादं निद्रालस्यं च वर्जयेत् एकाग्निरनिकेतः स्यात्प्रोक्षितां भूमिमाश्रयेत् मृगैः सह च
चरेद्वासं तैः सहैव संवसेत् शिलायां शर्करायां वा शयीत समाहितः सद्यः प्रक्षालको वा स्यान्मासं संच
यिको पि वा षण्मासं निचयो वापि समानिचय एव वा नक्तं चान्नं समश्नीयाद्दिवा वाहृत्य शक्तितः चतु
र्थकालिको वा स्यात् किं वाप्यष्टमकालिकः चान्द्रायणविधानैर्वा शुक्ले कृष्णे च वर्जयेत् पक्षे प
क्षे समश्नीयाद्यवागूं क्वथितां सकृत् पुष्पमूलफलैर्वापि केवलैर्वर्त्तयेत्सदा स्वाभाविकैः स्वयं शी
र्णैर्वैखानसमते स्थितः भूमौ वा परिवर्त्तेत तिष्ठेत्त्वा प्रपदैर्दिनं स्थानासनाभ्यां विहरेन्न कचिद्धै
र्यमुत्सृजेत् ग्रीष्मे पंचतपास्तु स्याद्वर्षास्वभ्रावकाशिकः आर्द्रवासास्तु हेमंते क्रमशो वर्द्धये
त्तपः उपस्पृश्य त्रिषवणं पितॄन्देवांश्च तर्पयेत् एकपादेन तिष्ठेत्त मरीचिं वापि वेत्सदा पंचाग्निधूम

ःकाचिद्धर्मशास्त्रेषु दृश्यते रागद्वेषविमुक्तात्मा समलोष्टाश्मकांचनः प्राणिहिंसानिवृत्तश्च मौनी स्या
१०५ त्सर्वनिस्पृहः दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं वस्त्रपूतं जलं पिबेत् सत्यपूतां वदेद्वाणीं मनःपूतं समाचरेत् नैकत्र
निवसेद्देशे वर्षाभ्योऽन्यत्र भिक्षुकः स्नात्वा शौचपुतो नित्यं कमंडलुकरः शुचिः ब्रह्मचर्यरतो नित्यं व
नवासरतो भवेत् मोक्षशास्त्रेषु निरतो ब्रह्मसूत्री जितेंद्रियः दंभाहंकारनिर्मुक्तो निंदापैशुन्यवर्जितः आ
२४५ त्मज्ञानगुणोपेतो यदि मोक्षमवाप्नुयात् अभ्यसेत्सततं देवं प्रणवाख्यं सनातनं स्नात्वाचम्य विधानेन
शुचिर्देवालयादिषु यज्ञोपवीती शांतात्मा कुशपाणिः समाहितः धौतकाषायवसनोत्तस्मिन्छन्नत।
नूरुहः आधियज्ञं ब्रह्म जपेदाधिदैविकमेव च आध्यात्मिकं च सततं वेदेनाभिहितं च यत् पुत्रेषु
चाथ निवसन् ब्रह्मचारी यतिर्मुनिः वेदमेवाभ्यसेन्नित्यं स याति परमां गतिं अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मच स्न
र्यं तपः परं क्षमा दया च संतोषो व्रतान्यस्य विशेषतः वेदांतज्ञाननिष्ठो वा पंचयज्ञान् समाहितः कुर्या
द्दहरहः स्नात्वा भिक्षार्थं नैव चेतेन हि होममंत्रान् जपेन्नित्यं काले काले समाहितः स्वा२ १०५

सितोपरे कर्मसन्यासिनस्त्वन्ये त्रिविधाः परिकीर्तिताः यः सर्वत्र विनिर्मुक्तो निर्द्वंद्वश्चैव निर्ममः प्रोच्य
ते ज्ञानसंन्यासी मुमुक्षुर्विजितेंद्रियः यस्त्वग्निमात्मसात्कृत्वा ब्रह्मार्पणो द्विजन्मनां ज्ञेयः स कर्मसंन्या पं २
सी महायज्ञपरायणः त्रयाणामपि चैतेषां ज्ञानी त्वभ्यधिको मतः न तस्य विद्यते कार्यं न लिंगं वा विप
श्चितः निर्ममो निर्भयः शांतो निर्द्वंद्वः पर्णभोजनं जीर्णकौपीनवासाः स्यान्नग्नो वा ध्यानतत्परः ब्र
ह्मचारी जिताहारो ग्रामादन्नं समाहरेत् अध्यात्मरतिरासीत निरपेक्षो निराशिषः आत्मनैव सहाये
न सुखार्थी विचरेदिह नाभिनंदेत मरणं नाभिनंदेत जीवनं कालमेव प्रतीक्षेत निर्देशं भृतको यथा
नाध्येतव्यं न कर्तव्यं श्रोतव्यं न कदाचन एवं ज्ञानपरो योगी ब्रह्मभूयाय कल्पते एकवासा अथवा विद्वा
न्कौपीनाच्छादनोपि वा मुंडः शिखी वाथ भवेत्त्रिदंडी निष्परिग्रहः काषायवासाः सततं ध्यानयोग
परायणः ग्रामांते वृक्षमूले वा वसेद्देवालयेपि वा समः शत्रौ तथा मित्रे तथा मानापमानयोः भैक्ष्ये
ण वर्तयेन्नित्यं नैकान्नादी भवेत्क्वचित् यस्तु मोहेन वान्यस्माद्देकान्नादी भवेद्यतिः न तस्य निष्कृति

प.पु. समाश्रयं पुराणं पुरुषं विश्वं ध्यायन्मुच्येत बंधनात् नाह्वाग्रहादौ प्रकृतौ जगत्संमोहनालये
विचिंत्यं परमं व्योम सर्वभूतैककारणं जीवनं सर्वभूतानां यत्र लोकः प्रलीयते आनंदं ब्रह्मणः सूक्ष्मं
२५८ यत्पश्यंति मुमुक्षवः तन्मध्ये निहितं ब्रह्म केवलं ज्ञानलक्षणं अनंतं सत्यमीशानं विचिंत्यासीत वा
ग्यतः गुह्याद्गुह्यतमं ज्ञानं यतीनामेतदीरितं यो त्रातिष्ठेत्सदासीनः सोश्नुते योगमैश्वरं तस्माद्ज्ञानरतो
246 नित्यमात्मविद्यापरायणाः ज्ञानं समभ्यसेद्ब्रह्म येन मुच्येत बंधनात् मत्वा पृथक् स्वमात्मानं स
र्वस्मादेव केवलं आनंदमक्षरं ज्ञानं ध्यायीत च ततः परं यस्माद्भवंति भूतानि यद्गत्वा [illegible]
नेह [illegible] जायते एतस्मादीश्वरो देवः परस्ताद्यो धितिष्ठति नादांतरे तद्भुवनं शाश्वतं शिवमव्ययं
यद्दं [illegible] त्यक्तोपरो [illegible] स देवः स्यान्महेश्वरः एकैकातिक्रमे एषां प्रायश्चित्तं विधीय
ते उपेत्य च त्रिपंकामात्प्रायश्चित्तं समाहितः प्राणायामसमायुक्तं कुर्यात्सांतपनं शुचिः त

२५६

ध्यायां चान्वहं कुर्यात्सावित्रीं संध्ययोर्जपेत् ध्यायीत सततं देवमेकांते परमेश्वरं एकान्नं वर्जयेन्नित्यं
कामं क्रोधं परिग्रहं एकवासा विवासा वा शिखी यज्ञोपवीतवान् कमंडलुकरो विद्वान् त्रिदंडी या
ति तत्परं इति श्रीपद्मपुराणे ऊर्द्ध्वखंडे यतिधर्मनिरूपणो नामैकोनषष्ठोऽध्यायः ५९ व्यास उवाच
एवं स्वाश्रमनिष्ठानां यतीनां नियतात्मनां भैक्ष्येण वर्तनं नित्यं फलमूलैरथापि वा एककालं च
रेद्भैक्ष्यमलब्ध्वा तु पुनर्व्रजेत् गोदोहमात्रं तिष्ठेत्तु कालं भिक्षुरधोमुखः भिक्षेत्युक्त्वा सकृत्तूष्णीं दु
माद्वाग्यतः शुचिः प्रक्षाल्य पाणिपादौ च समाचम्य यथाविधि आदित्ये दर्शयित्वान्नं भुंजीत प्रा
ङ्मुखोत्तरः ॐ त्वा प्राणाहुतीः पंच ग्रासानष्टौ समाहितः आचम्य देवं ब्रह्माणं ध्यायीत परमेश्व
रं आत्मानं सर्वभूतानां परस्तात्तमसः स्थितं सर्वस्याधारमव्यक्तमानंदज्योतिरव्ययं प्रधानपुरु
षातीतमामाकाशं दहनं शिवं तदंतः सर्वभावानामीश्वरं ब्रह्मरूपिणं ओंकारांते स्वात्मानं
समाप्य परमात्मनि आकाशे देवमीशानं ध्यायीताकाशमध्यगं कारणं सर्वभावानामानंदैक

प.प. रात्रंस्यात्प्राणायामशतैस्त्रिधाः एकांतेमधुमांसेनन चश्राद्धेतथैवच प्रत्यक्तंलवणोद्वे।
२६। क्तंप्राजापत्यंविशोधनंध्याननिष्ठस्यसततंनश्यतेसर्वपातकंतस्मान्महेश्वरंध्यात्वा।
तस्यध्यानपरोभवेत्तयद्ब्रह्मणःपरंज्योतिःप्रतिष्ठाक्षरमव्ययंयज्ञयेत परंब्रह्म
सविज्ञेयोमहेश्वरःएषदेवोमहादेवःकेवलःपरमशिवःतदेवाक्षरमद्वैतंतदानित्यंप
247 रंपदंततस्मान्महा देवेस्वधाम्निज्ञानसंस्थितेआत्मयोगात्परंतत्त्वंमहादेवस्ततस्मृतः
नान्यंदेवान्महादेवाद्व्यतिरिक्तंप्रपश्यतितमेवात्मानमन्वेतिपःसयातिपरंपदंमन्यं
तेयेस्वमात्मानंविभिन्नंपरमेश्वरंनतेपश्यंतितंदेवंवृथातेषांपरिश्रमःएकमेवपरंब्र
ह्मविज्ञेयंतत्त्वमव्ययंसदेवस्तुमहादेवोनैतद्विज्ञायबध्यतेतस्माधत्तेतनियतयतिः सं
यतमानसः ज्ञानयोगरतः शांतोमहादेवपरायणः एषवः कथितोविप्रायतीनामाश्रमः

तश्चरेत्तनियमान्कृत्स्नसंपत्तमानसः पुनराश्रममागम्यचरेद्भिक्षुरतंद्रितः ना
धर्मयुक्तमनृतंनस्त्रीमित्तिमनीषिणांतथापिचनकर्त्तव्यः प्रसंगोत्वेषदारुणः एक
रात्रोपवासेश्चप्राणायामशतंतथाउक्त्वानृतंवक्तव्यंपतितनाधर्मलिप्सुनापरमा
यत्तितेनापिनकार्यस्तेपमसत्तः स्तेपादभ्यधिकः कश्चितनास्त्यधर्मइतिस्मृति
: हिंसाचैवापरात्मायां चात्मज्ञाननाशिकायदेतद्रविणांनामप्राणात्वेव
हिनिश्चीनःसतस्यहरेत्तेप्राणान्योपस्यहरतेधनं एवंकृत्वासदुष्टात्माभि
न्नवृत्तोव्रतच्युतः भूयोनिर्वेदमापन्नश्चरेद्भिक्षुरतंद्रितः अकस्मादेवहिंसांतुयो
दिभिक्षुः समाचरेत्कुर्यात्कृच्छ्रातिकृच्छ्रंतुचांद्रायणमथापिवास्वंदेतेंद्रियदौ
र्वल्यात्स्त्रियंदृष्ट्वापतिर्यदितेनधारिपितव्यावैप्राणायामास्तुषोडशदिवास्कंदेत्रि

प्र ३ ल्विषात्कालकूटतः हरिभक्तिसुधांपीत्वाउल्लंघ्योभवतिद्विजः किंजपैः श्रीहरेर्नामगृही
२४८ तंयदिमानुषैः किंस्नानैर्विष्णुपादांभोमस्तकेयेनधार्यते किंयज्ञेनहरेःपादपद्मंयेनहृ
दिधृतं किंदानैर्हरेःकर्मसभायांचैप्रकाशितं हरेर्गुणगणान्श्रुत्वायःप्रहृष्येत्सुनःपुनः
समाधिनाप्रहृष्टस्यसागतिःकृष्णचेतसः तत्रविघ्नकराःप्रोक्ताःपाषंडालापयेशलाः
नार्यस्तत्संगिनश्चापिहरिभक्तिविघातकाः नारीणांनयनादेष्टाः सुराणामपिदुर्जयः सये
148 नविजितोलोकेहरिभक्तःसउच्यतेमादयंतिमनयोप्यत्रनारीभुरनिलोलपामोहयंति
चैतेसर्वेहरिभक्तिजुषांद्विजाः राक्षस्यःकामिनीवेषाश्चरंतिजगतिद्विजाः नराणांबु
द्धिकवलंकुर्वंतिसरलंहिताः तावद्विद्याप्रभवतितावद्ज्ञानंप्रवर्त्ततेतावत्सुनिर्मला
मेधासर्वशास्त्रविधारिणीतावज्जपस्तावत्तपः तावत्तीर्थनिषेवणंतावच्चगुरुशुश्रू
षातावद्विमलारणीमतिः तावत्प्रबोधोभवतिविवेकस्तावदेवहितावत्सतांकृपा।
१५८

श्रमः पितामहेनमुनिनाविभुनापूर्वमीरितः नापुत्रशिष्ययोगिभ्योदद्याद्देवमनुत्तमंज्ञानंस्व
यंभुवाप्रोक्तं पतिधर्म्माश्रयंशिवं इतिपतिनियमानामेतदुक्तंविधानंसुरवरपुरवासेयद्
वैदेकहेतुः नभवतिपुनरेषामद्भवोवाविनाशः प्रणिहितमनसोपिनित्यमेवाचरंति इतिश्री
पद्मपुराणेआदिखंडेषष्टितमोध्यायः ६० सूतउवाच एवमुक्तापुराविप्राव्यासेनामितते
जसाएतावदुक्त्वाभगवान्व्यासःसत्यवतीसुतः समाश्वास्यमुनीन्सर्वान्जगामचयथा
गतंभवद्भ्यस्तुमयाप्रोक्तंवर्णाश्रमविधानकं एवंकृत्वाप्रियोविष्णोर्भवत्येवनचान्यथा
रहस्यंतत्रवक्ष्यामिशृणुत त्रद्विजोत्तमाः येचात्रकथिताधर्मावर्णाश्रमनिबंधनाहरि
भक्तिकलांशांशसमानानहितेद्विजाः पुंसामेकोहिवैसाध्याहरिभक्तिः कलौयुगेयुगां
तरेणधर्माहिसेवितव्यानरेणहि कलौनारायणंदेवंयजतेयः सधर्म्मभाक्दामोदरंहृषी
केशंपुरुहूतंसनातनंहृदिकृत्वापरंशांतंजितमेवजगत्त्रयं कलिकालोदराशांता कि

५८ पालोके। तत्रैदेवेनवंचितः साक्षान्नरककुंडेस्मिन् नारीयोनौपचेन्नरः पतत्येवागतः स्पृष्ट्वांतां।
स्मिन्नेवपुनारमेत् यतः प्रसरतेनित्यंमूत्रंरेतः स्रहोस्थितं तत्रैवरमतेलोकः कस्तस्मादशुचिर्भवेत्
तत्रागतिकष्टंलोकेस्मिन्नहोदैवविडंबना पुनः पुनारमेद्बद्धं प्रहृष्टोनिस्त्रपतान् एणांतस्माद्विचारये
२४७ द्धीमान् नारीदोषगणान्बहून् मैथुनाद्बलहानिर्ज्ञातिं तत्क्षणायतेनिद्रयापहृततत्त्वानः स्वल्पा स्यानि
युर्जायतेनरः तस्मात्प्रयत्नतोधीमान् नारीमृत्युमिवात्मनः पश्येपद्गोविंदपादाब्जमनोवेरमेये
बुधः रत्नस्त्रशंवत्तद्गोविंदमदसेवनं विहायकोमहामहोनारीमादं हिसेवतेजनार्दनोः
घ्रिसेवाहित्स्यपुनर्भवदापिनी नारीसंगंपरित्यज्य पश्चापिपरिवर्ततेपदेऽश्वमेधस्यफलमाप्नोतिमानवः कला ६६३
गनादेवद्दृष्टाद्दृढायदिन् एणांसतीपुत्रमुत्पाद्य पस्त्रतत्संगंपरिवर्जयेत् तस्यतुष्टोजगन्नाथोभवत्ये
वनसंशयः नारीसंगोहिधर्मज्ञोनसंगः प्रकीर्त्यतेतस्मिन्सतिहरौभक्तिः सुदृढानैवजायतेसर्वसंगपरित्य

१५८

स्तावत्त्योराणाम्कृत्तिला॥ लसौयावत्तीमं‌त्तिनीलोलनयनां‌दोलनंनहिजनो परियत्तेद्विप्राः सर्व
धर्मविलोपनंतत्रयेहरियादाञ्चमधुलेशप्रसादिताःतेषान्ननारीलोलादिचेपाणांहिप्रभुर्भवेत्त
रजन्मजन्मतत्रर्षीके प्रासेवनंयैःकृत्तं द्विजा द्विजेदत्तंकृतंवङ्घौविरत्तिस्तत्रतस्यहिनराणांकिलकिं
नामसौंदर्य्यंपरिचच्यतेभूषणानांचवस्त्राणांचाकचक्यंतदुच्यते स्नेहात्मज्ञानरहितनारीरूप
कृतःस्मृतंपूयमत्रपुरीषेकत्वङ्मेदस्त्वचान्वितंकलेवरंहितन्नामकुतःसौंदर्य्यमत्रंहितत्तदेवं
पश्यगाचिं स्यस्थ्वात्वात्वाशुचिर्भवेत्ततःसंहितंशरीरं हिदृश्यत्तेसुंदरंजनैःश्रृहोतिदुर्द्दैसान्ह
राणांदुर्दैवघटिताद्विजाःत्वचाचत्तंपुरुषादिनारीवद्धाप्रवर्त्तेकानारीवाप्युमात्रको वाविचारे
सतिकिंचनतस्मात्सर्वात्मनासाधुनारीसंगंविवर्जयेत् कोनामनारीमासाद्यसिद्धिंप्राप्नोतिभूतले
कामिनीकामिनांसंगेसत्त्वमित्यपिनत्यजेतत्तत्संगे रौरवमितितस्यान्नादेवप्रतीयतेत्प्रज्ञानाल्लोल

पु.पु. ल्लेभालोकाप्रत्यन्तेकेशवेद्विजेंप्रतिमादिषुमेवंतत्तद्भावेहितत्क्रियांब्राह्मणाना
मधिष्ठानात्पृथ्वीधन्येतिगायतेतेषांपाणौचयद्दत्तंहरिपाणौतदर्पितंतेभ्यः कृता
१५० न्नमस्कारात्तिरस्कारोहिमापनामुच्यतेब्रह्महत्यादिपापेभ्योविप्रवंदनात्ततस्मा
त्तांसमाराध्योब्राह्मणोविष्णुबुद्धितः क्षुधितस्यद्विजस्यास्यपात्रिंकिंचिद्दीयतेपदि
प्रेत्यपितृपयधाराभिः सिच्यतेकल्पकोटिकं द्विजतुंडेमहाक्षेत्रमनूषरमकंटकं
250 तत्रचेदुप्यतेकिंचित्कोटिकोटिफलंलभेत्तस्य घृतंभोजनंवास्मिंदत्वाकल्पं
समोहते नानामुनिष्टमन्नंयोददातिद्विजातये तस्यलोकामहाभोगा कोटिकल्पांतगामिनः ब्राह्मणंचपुर
स्कृत्यब्राह्मणानुकीर्तितं पुराणंश्रृणुयान्नित्यंमहापापदवानलं पुराणंसर्वतीर्थेषुतीर्थंचाधिकमुच्यते यस्यैकपाद
श्रवणाद्धरिर्देवःप्रसीदति यथासूर्यवपुर्भूत्वाप्रकाशायचरेद्धरिः सर्वेषांजगतामेवहरिरालोकहेतवे तथैवांतःप्रकाशायपुरा
णावयवोहरिः विचरेदिहभूतेषुपुराणंपावनंपरं तस्माद्यदिहरेःप्रीतेरुत्पादेधार्यतेमतिः श्रोतव्यमनिशंपुंभिःपुराणंकृष्णरूपिणं राम
विष्णुभक्तेनशांतेनश्रोतव्यमितिदुर्लभे पुराणसव्यानमत्तलभेनलीकरणंपरं वर्लिन्वेदार्थमाहृत्यहरिणाव्यासरूपिणा पुराणंनिर्मितं १५०

न्यहरौभक्तिंसमाचरेत्तहरीभक्तिश्चलोकेत्रदुर्लभाहिमत्तामम॥हरौयस्यभवेद्भक्ति:
सकृतार्थोनसंशय:तत्तदेवाचरेत्कर्महरि:प्रीणातियेनहित्तस्मिंस्तुष्टेजगत्तुष्टं प्रीणि
ते प्रीणितंजगत्हरौभक्तिंविनान्नृणांवृथाजन्मप्रकीर्तितंब्रह्मादय:सुराय:सुराय
स्ययजंतेप्रीतिहेतवेनारायणमनाव्यक्तंनतंसेवेतकोजन:तस्यमातामहाभागापि
तातस्यमहाकृतीजनार्दनपदद्वंद्वंहृदयेयेनधार्यतेजनार्दनजगद्वंद्यंशरणागा।
तवत्सलरतीरयंतियेमर्त्यानतेषांनिरयेगति:ब्राह्मणाहिविशेषेणप्रत्यक्षंहरिरू
पिणःपूजयेयपुर्पयागंहरिस्तेषांप्रसीदतिविद्धिब्राह्मणरूपेणविचरेत्पृथिवी।
मिमांब्राह्मणेनविनाकर्मसिद्धिंप्राप्नोतिनैवहिद्विजपादांबुभक्त्यायै:पीत्वा
विशिरसिचार्पितंतर्पिता:पितरस्तेनत्रात्मापिकुलतारित:ब्राह्मणानामुखे
येनदत्तंममधुरमर्चितंतस्तानात्कृष्णमुखेदत्तंतेवैमंत्रेहरि:स्वयंमत्रहोतितद्

प॰ ७ ष्यंहरेः पदं देहोविषयसंलग्नआपापराधिष्ठितस्त्यक्तः सौरवेडि किमात्मानमात्मनं पातयिष्यसि विनागोविंदसोम्पादिं सेवनंमा
१५२ गमिष्यसि अनाथाश्रितेनदुःखार्तानाथ यादवांछय भजकृष्णचरणौश्रुत्वनमेकात्मतो कृतपापोगतोसि भो कृतान्वगुतर्व्रजेत एव
नविचारयेत्मातिमात्माश्रयेद्भूमेसंग्रहे नानानरक संचाता इत्यताप्रकृतोपादि स्याद्भवरोदिकान्नलेकआपादिभागपवरात्पुनः मानु
ष्यंमानुष्यलभतेतत्र गर्भवासोगतिदुःखदः ततः कोटिवराजुंतुपदिवाजायतेभुवि बाल्यादिवहहदोषैस्तापीडितोभवतिद्विजः पुन
252 यौवनमासाद्य दारिद्र्यात्प्रपीड्यते रोगैरागैरूपणावापिअनाथस्पादिनातथा वार्द्धकेनललितेत्वंडामनिर्वाच्यात्मितस्ततः मनसा पर
त्वनाव्याधिस्तताभरणामाप्नुयात न तेनमादापिकं दुःखवसंसारेप्यनुभूयते अनाथापितगोविंदचरणानां दृष्टासदा अनाथाश्रितेन
भक्तांविनायान्तेनजीवनं अनाथापितगोविंदचरणस्यनजायते धनंपदिनमवेडहेरदानानतस्याकिंफलं यदास्तोदरपते पाप्य भतैः किं
धनमात्नियात तस्माद्द्विजातिसंस्कार्यंद्गाविणं सर्वसौख्यदं समस्तवर्गस्यसोपानंदानं किल्बिषनाशनं गोविंदभक्तिभजनं महापु
ण्यविवर्द्धनं वेत्संपदहिभवेत्तस्यैन यथानर्पितंभवेत हरेद्येनत्यागीतंकुपदिवमतांद्विजः यत्किंचिद्दीयतेपुंसांतत्र्यकामेस
मर्पयेत् वासार्पितंकुशातलं अन्यापितममोत्थंदं चंद्रस्यांशोहरेदेवप्रातिनारिनिरूपितं श्रोत्राभ्यांकल्पयेत्स्वर्गं राम
१५२

विप्रतस्मात्सत्यसमोभवेत् पुरातनिर्मितोयमोधर्मकिप्राचः स्वयं तस्मात्केनेपुराणेहि भक्तिविष्णुर्भवेदिति तात्ता
त्स्वयं हरिर्वित्रः पुराणं चेतयाविधं एतयोः संगमात्सायहरिर्भवेत् नरः नपांगांगांबुसेकेनमोराविस्फिल्लविबंस्वयं केशवो
ज्ञवरूपतापात्तारयते महीं वैसवोविष्णुभजनमांकांदीपवदिवर्तते गंगांबुपोकसमलनमलीकरणंचरेत् विष्णुभक्तिप्रदादेवी
च गंगाप्रविगीयते विष्णुरूपाहिसागंगालोकानिस्तारकारिणी ब्राह्मणेऽप्यनुपुराणेगंगायांगोषु चैवहि नारायणः पियायुमिभक्ति
कार्यो सहेतुकी प्रत्यत्नविष्णुरूपाहितत्वंदेवनिश्चिमाग्रमो तस्मात्सततमभ्यर्च्याविसुधं तयमितासिरणं विरमेमक्ति वि
नातपोनिष्फलंजन्मउच्यते कलिकालस्वपापाराशिर्भापयह्नतमाकुलं विषयासक्तजनताबद्धतेदुर्वेधर्मकेलिलंभक महादुष्टजन
कालस्वमर्हं भीतिमपातनकं तस्मात्दुष्कृतितपेनहरिभक्तिरताश्रिता तस्मायतगवेलोकोनानाविधपापनिधिश्रितः प्रोत
व्यानांहिवेनणां विषयेसजतेमतः निर्वाणेपदिबोधितंषां तव्यातदपोकथा हेल्लपायवणं चापितत्स्नुषमवेदहः
निष्क्रमोपिहृषीकेशोनानाकमेचकारकेः नृणांहिताय पापभक्तानाम तेवर्तते नतस्यतेक मेणापिनाजेयेय
धातादिनाराजेस्पापतेनापिवपामतत्पामत्लापते ममदं चेतत्तोसोस्वंसहितावदितंमुरुः भवाब्धितरणे तारनमाश्रय

प० पु
१५२

समानकार्पणमहापातकिनोपि ये मुच्यंते तेन पापेभ्यस्तत्र द्विजोत्तमा यथोत्तमाः ॥ आपे ये सुहृताचारः सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ आदिखंडं समाकर्ण्य दृपते
तात्र मरोपेः सर्वपातकान् [illegible] तं तं लभते नरः तत्सर्वं समवाप्नोति श्रुत्वा पापसमहो द्विजाः संतप्तया [illegible] लं [illegible] ॥ आ
दिखंडमिदं श्रुत्वा तत्फलं लभते नरः माद्मनास्ति श्रवणेन स्नात्वा प्रतिदिनं नरः यथा यथा पापमुक्तो तथा विष्णुवशो भवेत् दशानन स्वर्णगुणा दत्वा चैव
तथा [illegible] तं वितरणं तेन दरिद्राणाप्यनुद्धार्णा हदनामस्त [illegible] पठिता श्रीहरौ द्विजाः सर्ववेदा स्त्याधीता [illegible] मे वतं तं तथा ॥ आपका
[illegible] स्थानिता वनितादानतः ॥ आंयं मपि लोके स्यादतां तेन तथा द्विजाः गुणावंतो ज्ञानवंतो धनवंतो नुमानिताः सेवक [illegible] धनोयं ह
तं गृहीतलं ब्राह्मणायैव योग्यं च प्रोक्त [illegible] तेन नहि ॥ अन्यानि च [illegible] ज्ञानि तेन धीमता पेनादिखंडं मद्विज [illegible] सेमा वितं तथा ॥ आदि
खंडं समापितं नानाभोगान् समश्नुते ॥ अंतः पुरगतां [illegible] सर्व [illegible] किं [illegible] दवसत्वादे [illegible] माधवोः इंद्रस्यार्द्धासनं मुक्ते इंद्र
लोके वसेच्चिरं ततः सर्वत्र भवनं चंद्रलोकं ततो व्रजेत् [illegible] भोगान् भुक्त्वा याति [illegible] ध्रुवं ततो [illegible] लोके प्राप्यते [illegible] पव
गः तत्रैव ज्ञानं [illegible] निर्वाणं परमश्रुति [illegible] कुर्याद्देवसदाल्याने [illegible] ततया
मं महाभाग्य [illegible] फलप्रदं ॥ आदिखंडे तत्त्वं ध्येयं महापुण्यफलप्रदं भजस्व गोविंदमनंतं हरिं [illegible] गावि [illegible] नाति
विमलभोगानतितरां श्रुत्वा [illegible] हे लोका वदत हरिनाममंगलं [illegible] सुखतरं [illegible] लभते इति श्री पद्मपुराणे [illegible] ॥ ९९
दि[illegible]

[illegible] १५२

नामान्यहर्निशं जिह्वयाहरिपादाज्जस्यारितत्वं विचक्षणैः प्राप्तोनाम्राप गोविंदपादाज्जतुलसीदलं त्वचास्पर्शहरेर्गात्रं मनसा
ध्यायतस्पदं कृतार्थीजायते जंतुनात्र कार्याविचारणा नन्मनाहि भवेत्प्राज्ञस्तथाहितकृतात्मयः नन्नबलमंतेलोकानोत्र कार्या विचा
रणा चेतसाचाप्यनुध्यातः स्वंपदंयः प्रयच्छति नारायणमनाद्यंतंनंतं केवलकोजनैः स्मरतानिपतचिंताविष्णुपादारविंदे विनरण
मनुशांति प्रीतयेतस्यकुर्यात् नानिमतिरतिमस्यां प्रच्छयेसाविदध्यात्साडिरवल नरलोकेषुजपतामामनुयाच्च इति श्रीपद्मपुराणेश्री
हिरवंडेपारकथितनामाध्यायः सूतउवाच एवंपन्माहिमालोके लोकनिस्तारकारणं तस्यविसोव्यदेशस्यनानाविग्रहधारिणः एकं
153 पुराणरूपंवैतत्रपंचपरंमहत् ब्राह्मंमूर्धाहरेरेवहृदयंपद्मसंज्ञितं वैष्णवंदक्षिणोबाहुःशैवंवामोमहेशितुः ऊरूभागवतंप्रोक्तं
नाभिःस्यान्नारदीयकं मार्कंडेयंचदक्षांघ्रिर्वामोह्याग्नेयमुच्यते भविष्यंदक्षिणंजानुर्विष्णोरेवमहात्मनः ब्रह्मवैवर्तसंज्ञंतुवामजानु ए
रुदाहृतं लिंगंतुगुल्फकंदक्षंवाराहंवामगुल्फकं स्कांदपुराणंलोमानित्वगस्यवामनंस्मृतं कौर्मंपृष्ठंसमाख्यातंमात्स्यंमे
दःप्रकीर्तितं मज्जातुगारुडंप्रोक्तंब्रह्मांडमस्थिगीयते एवमेवाभवद्विष्णुःपुराणावयवोहरिः हृदयमेतत्त्वैवेपाद्यंयचःच्छुत्वामृततमश्नुते
पाद्ममेतत्पुराणंतुस्वपदंवैमवेद्धरिः यस्यैकाध्यायमध्यायध्यसर्वपापैःप्रमुच्यते तेनादिमंरवंडमिमंसर्वपापप्रणाशनंप्रदं ॥श्रीहरिखंडं